الیہ یصعد الکلم الطیب والعمل الصالح یرفعہ

ایزد پاک یکتا را ستایش و نیایش سزاست کہ گنجینۂ بہین گفتار مردان خدا بل
مہین اسرار برگزیدگان کبریا در رشتۂ تحریر معرفت طرازی بندۂ سپہر حقیقت موسوم بہ

مقالات الصوفیہ

۱۳۰۱

ساختۂ حضرت شاہ محمد کاظم قلندر علوی پرداختۂ جناب شاہ تراب علی کاکوروی قدس سرہما

باشارت منشی محمد عبد الحی عرشی

در مطبع [illegible] لکھنؤ طبع شد

بسم الله الرحمن الرحيم

بعد حمد خدائی که از نوع بشر انبیا را برگزید و اولیا را ستابع ایشان گردانید و پس از نعت
رسولی که بکمال محبوبیت بدرجه خاتم النبوتی رسید و در دنیا و عقبی هادی مضلان
و شفیع عاصیان گردید میگوید فقیر راهی بنده درگاه باعلی تراب علی ولد حضرت
قدوة العارفین زبدة الکاملین زبدة المحققین و الموحدین کالشیخ الاکبر بالقب الغیب
بصاحب السر شاه محمد کاظم قلندر العلوی قدس الله سره الاکبر که این مختصر یست
مشتمل بر اقوال بزرگان دین و کلام اولیای پیشین مستنبط از کتاب تذکرة الاولیا
و نفحات و رشحات وغیره که اکثر از ان در ابتدای حال حضرت قبله گاهی و کعبه کماهی
موصوف از تذکرة الاولیا برای تعلیم مریدان و تلقین طالبان برچیده بودند چنانچه از اول
کتاب تا آخر قول منصور حلاج بعینه و بتمامه همانست و از قول ابو الحسن خرقانی
تا آخر کتاب استخراج کرده این خاکپای در ویشانست که بعد وفات حضرت والد
مرحوم اتفاق افتاد و بمقالات الصوفیه نام نهاد و امید از خوانندگان و فائده یابندگان آنست که

اول جناب حضرت صاحب را قدس سرہ بفاتحہ یاد آرند بعدہ بنام فقیر دست دعا بر آرند

تا فیضیاب و داخل ثواب شوند۔

حضرت امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ

اویس قرنی رحمۃ اللہ علیہ حسن بصری رحمۃ اللہ علیہ مالک دینار رحمۃ اللہ علیہ
محمد واسع رحمۃ اللہ علیہ حبیب عجمی رحمۃ اللہ علیہ ابو حازم مکی رحمۃ اللہ علیہ
عتبہ بن الغلام رحمۃ اللہ علیہ رابعہ بصری رحمۃ اللہ علیہا فضیل بن عیاض رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم ادہم رحمۃ اللہ علیہ بشر حافی رحمۃ اللہ علیہ ذو النون مصری رحمۃ اللہ علیہ
بایزید بسطامی رحمۃ اللہ علیہ سفیان ثوری رحمۃ اللہ علیہ شقیق بلخی رحمۃ اللہ علیہ
احمد حنبل رحمۃ اللہ علیہ داؤد طائی رحمۃ اللہ علیہ حارث محاسبی رحمۃ اللہ علیہ
ابو سلیمان دارانی رحمۃ اللہ علیہ حاتم اصم رحمۃ اللہ علیہ عبد اللہ تستری رحمۃ اللہ علیہ
معروف کرخی رحمۃ اللہ علیہ سری سقطی رحمۃ اللہ علیہ فتح موصلی رحمۃ اللہ علیہ
احمد خوارزمی رحمۃ اللہ علیہ احمد خضرویہ رحمۃ اللہ علیہ ابو تراب نخشبی رحمۃ اللہ علیہ
یحییٰ معاذ رازی رحمۃ اللہ علیہ شاہ شجاع کرمانی رحمۃ اللہ علیہ یوسف ابن الحسین رحمۃ اللہ علیہ
ابو حفص حداد رحمۃ اللہ علیہ حمدون قصار رحمۃ اللہ علیہ منصور عمار رحمۃ اللہ علیہ احمد عاصم انطاکی رحمۃ اللہ علیہ
عبد الرحمن حسین رحمۃ اللہ علیہ جنید بغدادی رحمۃ اللہ علیہ عمرو ابن عثمان مکی رحمۃ اللہ علیہ
ابو سعید خراز رحمۃ اللہ علیہ ابو الحسن نوری رحمۃ اللہ علیہ ابو عثمان حیری رحمۃ اللہ علیہ
ابو محمد رویم رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابن عطا رحمۃ اللہ علیہ عبد اللہ بن الجلا رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم بن داؤد رقی رحمۃ اللہ علیہ یوسف اسباط رحمۃ اللہ علیہ ابو یعقوب نہر جوری رحمۃ اللہ علیہ
سمنون محب رحمۃ اللہ علیہ ابو محمد مرتعش رحمۃ اللہ علیہ ابو عبد اللہ محمد بن الفضل رحمۃ اللہ علیہ

ابوالحسین بوشنگی رحمۃ اللہ علیہ محمد بن علی حکیم ترمذی رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابوبکر وراق رحمۃ اللہ علیہ
عبداللہ منازل رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی سہل اصفہانی رحمۃ اللہ علیہ ابوالخیر نساج رحمۃ اللہ علیہ
ابوالخیر اقطع رحمۃ اللہ علیہ ابوحمزہ خراسانی رحمۃ اللہ علیہ احمد بن مسروق رحمۃ اللہ علیہ
عبداللہ بردعی رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ مغربی رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی جرجانی رحمۃ اللہ علیہ
ابوبکر کتانی رحمۃ اللہ علیہ عبداللہ خفیف رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابومحمد جریری رحمۃ اللہ علیہ حسین منصور حلاج رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ عبداللہ مبارک رحمۃ اللہ علیہ امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ محمد سماک رحمۃ اللہ علیہ
ابوالحسن خرقانی رحمۃ اللہ علیہ ابوسعید ابوالخیر رحمۃ اللہ علیہ ابراہیم خواص رحمۃ اللہ علیہ
ابراہیم شیبانی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر طمستانی رحمۃ اللہ علیہ ابوحمزہ بغدادی رحمۃ اللہ علیہ
ابوعمر نجیب رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ممشاد دینوری رحمۃ اللہ علیہ ابوالحسن الصباغ رحمۃ اللہ علیہ
ابوبکر واسطی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر شبلی رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی ثقفی رحمۃ اللہ علیہ
ابوجعفر خالدی رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی رودباری رحمۃ اللہ علیہ ابوالحسن حصری رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ اسحٰق کازرونی رحمۃ اللہ علیہ خواجہ ابوعثمان سیاری رحمۃ اللہ علیہ ابوعثمان مغربی رحمۃ اللہ علیہ
ابوالقاسم نصیرآبادی رحمۃ اللہ علیہ ابوالعباس نہاوندی رحمۃ اللہ علیہ ابونصر سراج رحمۃ اللہ علیہ
ابوالقاسم قصار رحمۃ اللہ علیہ ابوالفضل حسن رحمۃ اللہ علیہ ابوعلی دقاق رحمۃ اللہ علیہ
ابوعبداللہ المصری رحمۃ اللہ علیہ ابومحمد الراسی رحمۃ اللہ علیہ ابوالقاسم مصری رحمۃ اللہ علیہ
ابوالحسین شیروانی ضعو رحمۃ اللہ علیہ ابوعبداللہ مختار ہروی رحمۃ اللہ علیہ ابوبکر بن عبداللہ الطوسی نساج رح
حجۃ الاسلام محمد غزالی رحمۃ اللہ علیہ شیخ احمد غزالی برادر حجۃ الاسلام رح خواجہ عبدالخالق غجدوانی رحمۃ اللہ علیہ
خواجہ علی رامیتنی قدس اللہ سرہ خواجہ بہاؤالدین نقشبند قدس اللہ سرہ خواجہ محمد پارسا قدس اللہ سرہ
مولانا عارف ریوگری رحمۃ اللہ علیہ خواجہ علاؤالدین عطار رحمۃ اللہ علیہ خواجہ حسن عطار رحمۃ اللہ علیہ

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العالمین الرحمن الرحیم والصلوة علی رسوله محمد وآله واصحابه اجمعین کلماتی چند
از سخنان اهل طریقت که در کتاب تذکرة الاولیا مذکور بود در برداشتم شاید اگر توفیق موافق شود
و بر یک سخن آن عمل دست دهد بسنده است ما را در دنیا و آخرت امام جعفر صادق رضی الله عنه
فرمود که هر که گوید خدای تعالی بر چیزیست یا در چیزیست یا از چیزیست او کافر گردد و گفت معصیتی
که بنده را هیچ نزدیک گرداند اول آن ترس بود و آخر آن عذر و هر طاعتی که اول آن امن بود
و آخر آن عجب بود آن طاعت بنده را از خدای تعالی دور کند زیرا که مطیع با عجب عاصی بود
و عاصی با عذر مطیع پرسیدند درویش صابر فاضلتر یا توانگر شاکر گفت درویش صابر که توانگر را
دل بکیسه بود و درویش را با خدا و در معنی این آیه یختص برحمته من یشاء فرمود و خاصه گرداند
برحمت خود هر که خواهد و واسطه و علل از میان برداشته تا دانند که عطای محض است و فرمود
مومن آنست که ایستاده است با نفس خویش و عارف آنست که ایستاده است با خداوند خویش
و الهام از اوصاف مقبولانست و باستدلال شناختن که بی الهام بود از علامات راندگانست

و گفت مکر خدا در بنده پنهان تر است از رفتن مورچه بر سنگ سیاه در شب تاریک
و عشق صفات الٰهی ست نه مذموم ست نه محمود و سر معاینه ما را آنگاه مسلّم بعشق شد
که رقم دیوانگی بر ما کشیدند و گفت از صحبت پنج کس حذر کنید یکے از دروغ گوے که
همیشه با وی در غرور باشی دوم احمق که آن وقت که سود تو خواهد زیان تو بود و نداند
سوم بخیل که بهترین وقت از تو ببرد چهارم بد دل که وقت حاجت ترا ضایع گرداند پنجم
فاسق که بیک لقمه بفروشد و بکمتر از یک لقمه گفتند کمتر از لقمه چیست گفت طمع و گفت
حقتعالی را در دنیا بهشت است و دوزخ بهشت عافیت است و دوزخ بلا و عافیت آن است
که کار خود بخدا باز بگذارد و بلا آنکه کار خدا بنفس خود گذارد اویس قرنی رحمة الله علیه
فرمود علیک بقلبک یعنی بر تو باد که دل حاضر داری تا غیر در نیاید و گفت سه چیز است
هر که دوست دارد دوزخ بدو ارزد یکی طعام خوش خوردن دوم لباس نیکو پوشیدن
سوم با توانگران نشستن و گفت خضوع در نماز اینست که اگر تیر با در پهلویش زنند او را
خبر نباشد هرم بن حیان از وی وصیت خواست فرمود مرگ را زیر بالین دار چون
بخسپی و پیش چشم دار چون برخیزی و در خردی گناه منگر بزرگی او نگر که در وی عاصی
میشوی و راه اهل صلاح پیش گیر و چون بر قوم رسی ایشان را پند دهی و صحبت از خلق
باز گیر فاروق از وی وصیت خواست فرمود خدا را می شناسی گفت می شناسم گفت
بجز خدا دیگر را شناسی ترا به عمر گفت زیادت کن گفت خدا ترا میداند گفت داند گفت
اگر بجز خدا کسی دیگر نداند ترا به حسن بصری رحمة الله علیه از وی پرسیدند که مسلمانی
چیست و مسلمان کیست گفت مسلمانی در کتابها و مسلمانان در گور اشارت بگور
صحابه را کرد رضی الله عنهم سوال کردند که اصل دین چیست گفت ورع گفتند

آنکه ورع را تباه کند چیست گفت طمع گفتند کسی میگوید که خلق را دعوت مکنید
تا خود را اول پاک نکنید گفت شیطان در آرزوی اینست مگر این کلمه در دل کند
تا در امر معروف و نهی منکر بسته آید وقتی ابوسعید جبیر را نصیحت کرد که سه کار مکن
یکی قدم بر بساط سلاطین منه اگرچه محض شفقت باشد بر خلق دوم با هیچ زن بخلوت
منشین اگرچه رابعه عدویه باشد و تو او را کتاب خدا آموزی سوم آنکه گوش خود را
عاریت مده مرا میر ازآنکه اگرچه در چه مردان مرد داری مالک دینار گفت پرسیدم
که عقوبت عالم چه باشد گفت مردن دل گفتم مردن دل چه بود گفت حب دنیا
اعرابی آمد و از صبر سوال کرد فرمود که صبر بر دو نوع است یکی بر بلا دوم بر آنچه که
نهی کرده است حق سبحانه تعالی چنانچه حق صبر بود بیان کرد اعرابی گفت ندیدم
از تو صابرتر و زاهدتر فرمود ای عزیز صبر من جمله جزع است و زهد من تمامی
میل ست گفت معنی این سخن بگو که اعتقادم مشوش کردی فرمود صبر در بلا یا در طاعت
ناطق ست بر ترس من از آتش دوزخ این عین جزع بود و زهد من در دنیا رغبت است
بآخرت این چنین نصیب طلب ست صبر آنکس قویست که نصیب خود از میان بردارد
تا صبرش همه حق را بود نه ایمنی از دوزخ و زهدش حق را نه برای بهشت و این علامت
اخلاص بود و گفت مرد را علمی باید نافع و عمل کامل و اخلاص با وی و قناعتی مشبع
و صبری با وی و چون این هر سه آمد از ان پس ندانم تا با وی چه کنند و گفت گوسفند
از آدمی آگاه ترست که بانگ شبان او را از چرا کردن باز میدارد و آدمی را
سخن خدا از مردار خوردن باز ندارد و گفت همنشینی با بدان مرد را بدگمان کند
به نیکان گفت اگر کسی مرا بخمر خوردن خواند دوست دارم که بطالب دنیا خواند گفت

معرفت آنست که در خود ذرۂ خصومت نیابی گفت فکرت آئینہ ایست که حسنات و سیئات ترا بتو
نماید و گفت هر سخن که نه از سر حکمت بود و آن آفت است و هر خاموشی که نه از فکرت است آن شهوت و غفلت است
و هر نظر که نه از عبرت است آن لهو و زلت است گفت در توریت است که قناعت کردی بی نیاز شدی و چون عزلت گرفتی
از خلق سلامت یافتی و چون شهوت را زیر پای آوردی آزاد شدی و چون از حسد دست بداشتی مروت
ظاهر شد و چون روزی چند صبر کردی برخورداری جاوید یافتی و گفت اهل
دل بخاموشی معاودت کنند تا وقتیکه دلهای ایشان در نطق آید بعده بزبان سرایت کنند
و گفت ورع را سه مقام است یکی آنکه بنده سخن نگوید مگر بحق خواه در خشم باشد خواه راضی
دوم آنکه اعضای خویش نگاه دارد از هرچه خشم خدا بود در آن سوم آنکه قصد او در چیزی
باشد که خدا تعالی بدان راضی بود و گفت ذره از ورع به از هزار نماز و روزه و فاضلترین
اعمال فکرتست و ورع و گفت اگر بدانستمی که در من نفاقی نیست خود را دوست تر
داشتمی از هرچه در روی زمین است گفت اختلاف ظاهر و باطن و دل و زبان
از نفاق است و هیچ مومن نبوده از گذشتگان و نخواهد بود از آیندگان الا بر خود
می لرزد که نباید که منافق باشم و مومن آهسته و ساکن بود و حاطب اللیل نبود که هرچه
تواند بکند و هرچه بر زبان آید بگوید و گفت کس را غیبت نبود و صاحب هوا را و فاسق معلن را
و ظالم را و در کفارت غیبت بسند بود این استغفار استغفر الله الذی لا اله الا هو العفو
الغفور اگرچه بحلی نخواهد و گفت مسکین آدمی راضی است بسرائی که حلال از حساب بود
و حرام آنرا عذاب زیرک آنست که دنیا را خراب کرده آخرت را بنیاد نهد و نادان برعکس
و حق تعالی بیامرزد قومی را که دنیا نزد ایشان ودیعت بود و هر که خدا را شناخت
او را دوست دارد و هر که دنیا را شناخت او را دشمن دارد و گفت کسانیکه پیش از شما بودند

قرآن را نامه حق میدانستند بشب تامل میکردند و بروز بدان کار میکردند و شما
درس میکنید و اعراب و حروف را درست میکنید و گفت بخدا ای که زر و دینار را عزیز کرد
خوار شد و گفت هر چه کسی را خواهی فرمود باید که اول فرمانبردار باشی و گفت نزدیک
ما برادران عزیزتر اند از فرزندان که برادران یار دین اند و فرزندان خصم دین و هر چه
بنده نفقه کند بر خود و بر مادر و پدر آنرا حساب بود مگر طعامی که پیش مهمان نهد و گفت
هر نمازی که دل دران حاضر نبود بعقوبت نزدیک تر است یکی پرسید که چگونه گفت چگونه
باشد حال کسی که در دریا باشد و کشتی شکسته روز عید بر جماعتی گذشت که میخندیدند
گفت عجب دارم از کسانیکه میخندند و از حقیقت حال خبر ندارند روزی در گورستان
گذشت یکی را دید که نان میخورد گفت او منافق است هر کرا پیش مردگان این شهوت
بجنبد گویی بآخرت و مرگ ایمان ندارد مالک دینار رحمة الله علیه فرمود
تا خلق را بشناختم هیچ باک ندارم از آنکه مرا احمد گویند یا ذم از آنکه ندیدم ستاینده الا
مفرط و نکوهنده الا مفرط و دوستی اهل زمانه را چون پالوده اهل بازار یافتم رنگ
نیکو و طعم ناخوش گفت بپرهیز ازین سجاده یعنی دنیا که دلهای علما مسخر کرده است
هر برادری و یاری که ترا فائده دینی نرساند صحبت او را پس پشت انداز و گفت هر کرا
حدیث گفتن با مردمان دوست تر دارد از خلوت و با خدای مناجات کردن علم
وی اندک است و دلش نابینا و عمر وی ضایع گفت دوستترین اعمال اخلاص است
گفت در بعضی کتب است که حق تعالی فرمود هر عالمی که دنیا را دوست دارد کمترین
کاری که با وی کنم آن بود که حلاوت ذکر خویش از دل وی ببرم و گفت هر که بر وی شهوت
غالب آید دیو از طلب او فارغ بود و یکی وصیت خواست گفت رضی باشی در همه اوقات

بکار سازی که کار ترا او می سازد تا بر هی گفت اگر منادی کنند که بدترین شما کیست
هیچکس نگوید مگر من روزی زنی گفت ای مرائی جواب داد که بیست سال است که
هیچکس مرا بنام خود نخوانده الا تو نیک دانستی که من کیستم گویند سالها شده بود که
مالک نان خشک خوردی و در روزه بدان افطار کردی وقتی آرزوی گوشت آمد
بخرید و کباره شد و سه بار ببوئید و آنرا به درویشان داد و گفت ای نفس بیشتر ازین
بتو نرسد گفت ندانم که چه معنی است گویند که هر که چهل روز گوشت نخورد عقل او زائل شود
من بیست سال نخورده ام و عقل من هر روز زیاده است محمد واسع رحمة الله علیه
گفت خنک کسیکه بامداد گرسنه خیزد و شب گرسنه خسپد و بدان حال از خدا راضی بود
روزی مالک دینار را گفت نگاهداشتن زبان بر خلق سخت ترست از نگاهداشتن
درهم و دینار یکروز جامهٔ صوف پوشیده بود بزرگی پرسید چرا صوف پوشیدی
خاموش شد گفت چرا جواب ندهی گفت اگر گویم از زهد بر خود ثنا گفته باشم و اگر گویم
از درویشی از خدای تعالی بر خود گله کرده باشم یکی پرسید چگونه گفت چگونه باشد کسیکه
عمرش میکاهد و گناهش می افزاید و در معرفت چنان بود که گفت ما رأیت شیئا
الا رأیت الله فیه گفتند خدا را می شناسی خاموش شد و سر فگند پس گفت
هر که او را بشناخت سخنش اندک شد و تحیرش دائم گفت صادق نبود هرگز کسیکه
امید و بیم وی برابر نبود یعنی خوف و رجایش برابر بود تا مومن حقیقی بود حبیب عجمی
رحمة الله علیه گفت الهی هر که با تو خوش نیست هرگز سرخوش مباد و هر که را چشم بتو
روشن نیست هرگز چشم روشن مباد و هر که را با تو انس نیست با هیچکس انس مباد
پرسیدند که رضا در چیست گفت در دلی که در و غبار نفاق نبود ابو حازم مکی

رحمة الله علیه گفت در دنیا هیچ چیز نیست که بدان شاد شوی که نه در زیر آن
چیزی ست که بدان غمگین شوی که شادی در دنیا نیافریده است و آنکه دنیا ترا
مشغول کند از بسیار آخرت گفت همه در دو چیز یافتم یکی مراست و دوم یکی مرا
آنکه مراست اگر بگریزم بسوی من آید و آنکه مرا نیست بجهد من بمن نرسد یکی گفت
مال تو چیست گفت رضای خداوند گفت تو در روزگاری افتاده که بقول از فعل
راضی شده و بعلم از عمل خورسند پس در میان بدترین مردمان مانده عتبه ابن الغلام
رحمة الله علیه در هفته یکبار خوردی گفتی از کراما کاتبین شرم میدارم که در هفته زیادت
از یکبار بمتوضا باید شد گفت در ابتدا جمعی مهمان من آمده بودند ماهی برای ایشان
پخته بودم از دیوار همسایه کلوخی باز کردم تا دست بدان شویند هر وقت که اینجا
رسم از ندامت چندین عرق میچکد که بیک پیراهن در هوای سرد ایستاده ام
اگر چه چند بار بحل خواستم رابعه بصری رحمة الله علیها پرسیدند که حضرت عزت را دوست
داری گفت دارم گفتند شیطان را دشمن داری گفت از دوستی رحمان با عداوت
شیطان چه کار لیکن رسول را علیه السلام بخواب دیدم گفت ای رابعه مرا دوست داری
گفتم یا رسول الله که باشد که ترا دوست ندارد اما محبت حق چنان فرو گرفته است که
دوستی و دشمنی غیر او در دلم نمانده گفتند بنده کی راضی شود گفت آنگاه که از محنت شاکر
بود چنانچه از نعمت گفت استغفار بزبان کار دروغ زنان ست اگر ما توبه کنیم توبه دیگر
محتاج باشیم فضیل عیاض رحمة الله علیه گفت اگر توانید جایی ساکن شوید
که کسی شما را نه بیند و منت اعظم از کس قبول کنم که بگذرد و بمن سلام نکند و چون
بیمار شوم بعیادت من نیاید و گفت هر کرا از تنهایی وحشت بود و بخلق انس کرد

از سلامت دور بود و هر که سخن از عمل خود گوید عملش اندک باشد و مگر آنچه او را
بکار آید و چون حق تعالی بنده را دوست دارد اندوهش بسیار دهد و چون دشمن دارد
دنیا بروی فراخ کند و گفت هر چیزی را زکوة است و زکوة عقل اندوه طویل است و
هر که از حق تعالی بترسد زبان وی گنگ بود و تیر همه چیز از وی بترسد و هر که نترسد
از همه چیز بترسد و خوف بقدر علم بود و چنانکه عجب است که در بهشت بگرید عجب‌تر آنکه
در دنیا بخندند و گفت چنانچه شما از مردار ننگ دارید اگر همه دنیا حلال و بی‌حساب بمن
دهند ننگ دارم و گفت هر که خود را قیمتی داند او را از تواضع نصیبی نیست و گفت هر که
با برادر خود دوستی ظاهر کند بزبان و در دل دشمنی دارد خدا او را لعنت کند و کور و کر
گرداند و گفت اصل زهد راضی بودن است از حق تعالی بهر چه کند و گفت فتوت درگذشتن
است از برادران و توکل آنست که بغیر خدای امید و بیم ندارد و متوکل آن بود که
خدای را در هر چه کند متهم ندارد و شکایت نکند و گفت هر که بستوری لعنت کند ستور گوید
آمین از من و تو هر که در خدای عز و جل عاصی‌تر است لعنت بروی باد و گفت دو خصلت
دل را فاسد میکند بسیار خوردن و بسیار خفتن و گفت شهر هم گرفت ابلیس که بهیر فتم
در سه روز یکبار پیش بهیر فتم پرسیدند که اصل دین چیست گفت عقل و اصل عقل حلم
و اصل حلم صبر و گفت هر که ریاست جست خواری جست و بشر حافی پرسید که زهد بهتر است
یا رضا گفت رضا گفت روزی عبدالله مبارک را دیدم که پیش من می آمد گفتم باز گرد
می آیی که بستی سخن بمن نمایی و من بر تو نمایم گفت رو و فرزند را در کنار گرفتم گفت
ای پدر او را دوست داری گفتم دارم گفت خدای را دوست داری گفتم دارم گفت
چند دل داری گفتم یک گفت در یک دل دو دوستی درنگنجد دانستم که سخن از کجاست

کودک را بینند ختم و بعض مشغول شد هم هارون رشید از وی وصیت خواست گفت
پیران را بجای پدر خود و جوانان را بجای برادران و کودکان را بجای فرزندان و زنان را
بجای مادر خود دوار گفت زیادت کن گفت بترس از خدا و جواب او را هوشیار باش که
در روز قیامت از یک یک مسلمان باز پرسد هارون از گریه بیهوش شد ابراهیم بن
ادهم رحمة الله علیه فرمود هر که دل خود در سه موضع حاضر نیابد نشان آنست که در نعمت
بروی بسته اند یکی در وقت خواندن قرآن دویم در وقت نماز سوم در وقت ذکر
و علامت عارف آنست که بیشتر خاطر او در تفکر باشد و در عبرت و در نطق هیچ چیز
سخت تر بار از مفارقت کتاب نبود که فرمود که مطالعه مکن و گفت هر که بشناخت خلق
فریفته شد حقیر همت است بشر حافی رحمة الله علیه گفت سخت ترین کارها سه است
بوقت تنگی سخاوت و ورع در خلوت و سخن گفتن پیش کسیکه از وی بترسی و گفت
سلام با بناء دنیا مکنید و گفت هرگاه که دست بطعام شبهه دراز میکردم انگشت
من ایستاده میماند لقمه کردن نمیتوانستم و گفت هر که عمل برای خدا کند او را
وحشتی پیش آید از خلق ذو النون مصری رحمة الله علیه فرمود حکمت در معده که
پر از طعام است قرار نگیرد و گفت دوستی کن با کسیکه بتغیر تو متغیر نگردد و گفت
علامت محبت خدا آنست که تابع حبیب خدا باشی در اخلاق و افعال و
امر و سنن و گفت صحبت مدار با خدا جز بموافقت و با خلق جز بمناصحت و با نفس
جز بمخالفت و گفت حق تعالی لا عزیز نکند بنده را بعزی عزیز تر از آنکه بوی نماید خواری نفس
و ذلیل نکند ذلیل تر از آنکه محجوب کند او را تا ذل نفس نبیند و گفت اگر با خلق انس داری
طمع مدار که با خدا انس بود و گفت زنهار که بمعرفت مدعی نباشی کذاب باشی

صفت عارفان ازو پرسیدند گفت عارف بیننده بود بی علم و بی یقین و بی تحیر
و بی مشاهده و بی کشف و بی حجاب ایشان ایشان نباشند گردش ایشان بگردانیدن
حق بود و گفت علامت محبت آنست که ترک کند هر چه او را از خدا مشغول کند تا او با
شغل خدا بس بود علامت دل بیمار چهار چیز است یکی از طاعت حلاوت نیابد دوم از خدا
ترسناک نبود سوم آنکه در چیزها بعبرت ننگرد چهارم آنکه فهم نکند از علم آنچه بشنود و
و گفت توبه عوام از گناه بود و توبه خواص از غفلت و توبه دو قسم است توبه انابت
و توبه اجابت توبه انابت آنکه از خوف عقوبت بود و توبه اجابت آنکه از شرم خداوند بود
و هر عضوی را توبه ایست توبه دل نیت کردن است بر ترک شهوات حرام و توبه چشم
از محارم چشم بر هم نهادن و گوش از شنیدن باطل و زبان از گفتن فضول و دست
بترک گرفتن مناهی و پای نارفتن بمناهی و شکم دور بودن از خوردن حرام و فرج
دور بودن از فواحش و گفت شرم هیبت بود در دل با وحشت آنچه بر تو رفته
از ناکردنیها و گفت دوستی در سخن آرد و شرم در خاموشی و گفت توکل ترک تدبیر بود
و بیرون آمدن از حیلت و قوة خود و مفتاح عبادت فکر بود و در رضا شاد بودن
در تلخی قضا و ترک اختیار است پیش قضا و سه علامت اخلاص است یکی آنکه مدح و ذم
پیش او یکسان بود و رویت اعمال فراموش کند و ثواب واجب ندارد در آخرت و
یقین دعوت کند بکوتاهی امل و کوتاهی امل دعوت کند بزهد و زهد حکمت آرد و حکمت نگرستن
در عواقب امور بار آرد و گفت که هر مدعی بدعوی خویش محجوب است از شهود حق
و از سخن حق و آنرا که حق حاضر است بدعوی محتاج نیست که دعوی نشان محجوبان است
و هر که مراقبه کند خدای را در خطرات بزرگ کند خدا تعالی او را در حرکات جوارح او

بنده مفوض کی بود گفت چون مایوس شود از نفس و فعل خویش و بنده خدا بود در همه
احوال گفتند از مردمان که با صحابت تر گفت آنکه زبان خود را نگاه دارد و پرسیدند
علامت خوف چیست گفت آنکه ایمن گرداند او را از همه خوفها گفتند عزلت کی درست آید
گفت وقتیکه از نفس خود عزلت گیرد و گفتند دنیا چیست گفت آنچه از حق باز دارد و گفتند سفله
کیست گفت آنکه بخدا راه نداند دیگری وصیت خواست گفت هیچکس را حقیر مدار اگرچه کافر باشد
دیگری وصیت خواست گفت همت خود پیش و پس مفرست یعنی از گذشته و آینده یاد مکن و
نقد وقت را باش دیگری گفت دلالت کن مرا بحق گفت اگر خدا را می شناسی ترا خدا بس و الا
طلب کسی کن که او را می شناسد و گفت اول درجه عارف تحیر است بعده افتقار بعده اتصال بعده
پرسیدند از محل عارف گفت آنکه ناظر حق باشد در کل احوال گفتند صوفی کیست گفت او است که
خدا را بر همه چیز گزیند و گفت کمال معرفت گمان بد بردن است بنفس و گفت دورتر از خدا کسی است که
ظاهر اشارت او بخدا بیش بود و گفتند اندوه کرا بیشتر گفت بدخوترین را و بایزید بسطامی رحمة الله علیه
از وی پرسیدند که مرد درین راه چه به گفت دولت مادرزاد گفتند اگر نبود گفت تن توانا گفتند اگر
نبود گفت چشمی بینا گفتند اگر نبود گفت گوشی شنوا گفتند اگر نبود گفت دلی دانا گفتند اگر نبود
گفت مرگ مفاجات و فرمود که نهایت جمله روندگان که بتوحید روند بدایت میدان
بایزید است روزی در راه کاسه سری یافت بر وی نبشته صم بکم عمی فهم لا یعقلون نعره بزد و بوسه بداد
و گفت سر صوفی می نماید که در حق محو شده نه گوش دارد که خطاب لم یزل شنود و نه چشم دارد که
جمال لایزال بیند و نه زبان دارد که کلمه از معرفت او بگوید و نه عقل و دانش دارد که
ذره از معرفت او بداند این آیه در شان اوست و گفت دوازده سال آهنگر نفس خود
بودم و او را در کوره ریاضت می نهادم و باتش مجاهده میتافتم و بر سندان مذمت

می نهادم و به پتک ملامت می‌زدم تا از خود آیینه ساختم و پنج سال آیینه خود بودم بانواع
طاعات و عبادات آن آیینه را میزدودم پس یکسال بنظر اعتبار کردم در میان خود
از غرور و عشوه و اعتماد و طاعات زناری دیدم پنجسال دیگر جهد کردم تا آن زنار بریده شد
و اسلام تازه آوردم نگاه کردم همه خلایق را مرده دیدم چهار تکبیر در کار ایشان کردم
و از جنازه همه بازگشتم و بیزحمت خلق بمدد حق بحق رسیدم و گفت چهل سال دیدبان
دل بودم چون نگه کردم زنار مشرکی بر میان خود دیدم و شکستن آن بود بخر حق اتفاقا
کردی و سی سال خدا را می طلبیدم نگه کردم او طالب بود من مطلوب و نقلست
نفس را بدرگاه میبردم و میگریست چون بحق رسید او را می بردند و میخندید یحیی معاذ گوید
که روزی بامداد دیدم که شیخ بر سر دو انگشت پای ایستاده بود و در حال تعجب واشتم
گوش کردم همه شب در کار بود و در گفتگوی داد و ستد رفتم و سلام کردم و از او واقعه
شبانه پرسیدم گفت بیست مقام بمن عرضه میکردند گفتم از بهر آنکه هیچ نمیخواهم که
همه حجابست گفتم چرا معرفت نخواستی نعره بزد و گفت خاموش ای یحیی مرا
بخود غیرت می آید که او را بدانم که او را جز او نداند گفتم بعزت الله از فتوح که ترا دوش
بوده است مرا نصیبی کن فرمود که اگر صفوت آدم و قدس جبرئیل و خلت ابراهیم
و شوق موسی و طهارت عیسی و محبت محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم ترا دهند زنهار
راضی نباشی و ورای آن طلبی که ورای آن کارهاست صاحب همت باش
و بهیچ سر فرو میار که بهر چه فرو آیی بدان محجوب شوی گفت همه قدمها براه او رفتم
تا بقدم دل براه او نرفتم راه نداد و سی سال بود تا میگفتم چنین کن و چنان خواهد
چون بمعرفت رسیدم گفتم الهی تو مرا باش و هر چه خواهی آن کن و گفت سی سال یاد

او میکردم چون خاموش شدم نگر بستم حجاب من همین ذکر بود و گفت بدرگاه عزت
شدم هیچ زحمت نبود اهل دنیا بدنیا محجوب و اهل آخرت به آخرت و مدعیان بدعوی
و ارباب طریقت بتصوف قومی باکل و شرب و گروهی قومی بسماع و رقص و آنها که
مقتدایان راه بودند در بادیه حیرت گم شده بودند و در دریای عجز غرق و گفت بنده را
حلاوت طاعت دهند چون بدان خرم گردد و شادی او حجاب قرب او شود و
گفت کمترین درجه عارف آنست که صفات حق در وی بود و گفت توبه از معصیت
یکی است و از طاعت هزار یعنی عجب در طاعت بتر از گناه است و کمال درجه عارف
سوزش او بود در محبت و گفت یک ذره حلاوت در دل به از هزار قصر در فردوس اعلی
و گفت یگانگی او بسیار مردان مرد را عاجز کند و بسی عاجزان را بمردی رسانده
اگر توانید بسر قاعده فنا اول باز روید تا بدین حدیث رسید و اگر نه همه صلاح و زیا
وبال است و گفت گناه چندان زیان ندارد که بی‌حرمتی کردن برادر مسلمان و گفت
عبادت اهل معرفت پاس انفاس است و علامت شناختن حق گریختن از خلق است
و خاموشی در معرفت او و فردا اهل بهشت بزیارت روند چون بازگردند صورتها
بر ایشان عرض کنند هر که صورتی اختیار کرد ویرا بزیارت راه ندهند و گفت
بنده را هیچ به ازین نباشد که هیچ نباشد نه زهد دارد و نه علم و نه عمل چون بی همه شد
با همه شد و گفت این قصه را الم باید نه قلم که از قلم هیچ نیاید و عارف چنان از معرفت
اگر گوید که بعبارت نیاید و گفت دنیا چه قدر دارد که کسی گذاشتن آن کاری پندارد و عجب است
که کسی او را شناسد و دوست ندارد و معرفت بی محبت قدر ندارد و کمترین چیزی که عارف را
واجب است آنست که از مال و ملک تبرا کند و حق آنست که اگر هر دو جهان از دوستی او ترک کند

پیشقدمان　مقتدایان
شورش
نه هیچ
نماند

پنج باشد و اگر از عرش تا ثری صد هزار آدم باشد و صد هزار فرشته چون جبرئیل و
میکائیل قدم از عدم در زاویه دل عارف نهد او در جنب وجود معرفت حق ایشانرا موجود
نه پندارد و خبر ندارد و آن مدعی بود نه عارف و گفت عارف معروف بیند و عالم با عالم نشیند و عالم
گوید من چکنم و عارف گوید او چه کند و گفت حق بر دل اولیای خویش مطلع است بعضی را
که بار معرفت نتوانست کشید بعبادت مشغول کرد و گفت کاملی خلق شناخت خود تو را بدید
که معرفت خود و ایشانرا در شناخت حق تمام بود و گفت جهد کن تا یکدم بدست آری که آدم
در زمین و آسمان جز حق نه بینی تا بدان دم همه عمر تو رستی و گفت هر کرا حق دوست دارد
سه خصلت و ره سخاوت چون سخاوت دریا و شفقت چون شفقت آفتاب و تواضع
چون تواضع زمین و هر کرا برگزیند فرعونی بر وی گمارد تا او را می رنجاند و گفت این همه گفتگو و
مشغله و بانگ و حرکت و آرزو بیرون پرده است و درون پرده آرام و خاموشی و سکون است
و گفت همه کارها در مجاهده باید کرد تا آنگاه فضل خدا دیدن بکار خود و هر که نه حق عارف است
جاهل است و زاهد سیار است و عارف حق است و وفاق عارفان فی عملهم از اخلاصهم بدان
گفت اگر همه سیدی ولیتی را در راه تا ان افتد نومید مشو و اگر با همه دولتها حوالت شان افتد
در حوالت مشو که کار خدا کن فیکون بود هر که بخود نرو تکرد و عبادت خویش خالص بیند
و از صفای کشف خود حسابی بر تو انگرفت نفس خود را خبث النفس بیند او را هیچ
حساب نیست و گفت هر کرا ثواب خدا بفردا افتد خود امروز عبادت نکرده است
که ثواب هر نفسی از مجاهده در حال حاصل است و گفت علم غدر است و معرفت مکر و
مشاهده حجاب پس کی خواهی یافت چیزی که میخواهی و گفت نفس صفتی است که نرود
جز بباطل معرفت آنست که بشناسی که حرکات و سکنات خلق بخدا است و ...

نهند

بعباد

انسانرا

که دنیا را آنچه بنده را دوست نداری و بار خود اندک شمری و اندک حق بسیار داری
تا هلاک شود و درد و چیز بود یکی خلق را حرمت نا داشتن و دوم حق را حرمت نا داشتن
گفتند فریضه و سنت چیست گفت فریضه صحبت مولی و سنت ترک دنیا و گفت بارها
قیمتی نیست من سه روز زاهد بودم اول روز در دنیا دوم در عقبی سوم در آنچه
غیر خداست و گفت کمال رضای من از و تا حدیست که اگر بنده را با علیین برند
و مرا باسفل السافلین من راضی تر باشم از ان گفتند مرد کی بکمال رسد گفت چون
عیب خود را بشناسد و تهمت از خلق بردارد پرسیدند راه بحق چگونه است گفت تو از راه
بگذر که بحق رسیدی گفتند بحق به توان رسید گفت بکوری و کنگی و کری گفتند این
طالبان از سیاحت می آسایند گفت آنچه مقصود است مقیم است نه مسافر مقیم را در سفر
طلبیدن محال بود یکی گفت چرا شب نماز نمیکنی گفت فراغت نیست من گرد ملکوت
میگردم و گفت عارف آن است که در خواب جز خدا را نه بیند و در حقیقت معرفت
وقتی رسد که فانی گردد در تحت اطلاع حق و باقی بود بر بساط حق بی نفس پس
او زنده ایست مرده و مرده ایست زنده گفتند سهل عبدالله در معرفت سخن میگوید
گفت سهل بر کناره دریا رفت و در گرداب افتاد گفتند آنکه در بحر غرق شود
حال او چون بود گفت من عرف الله کل لسانه گفتند مرد بخدا کی رسد گفت ای
مسکین هرگز نرسد و گفت هر که متکبر بود معرفت نیابد و نشان متکبر آنست که در هژده
هزار عالم نفسی نه بیند خبیث تر از نفس خود و گفت دیگران ریاضت خود دیدند و من
عنایت حق و گفت هیچ چیز بدتر از غضب ندیدم گفت اگر فردا گویند چرا نکردی
دوست تر از ان دارم که گویند چرا کردی ایتی هر چه کنم در وی دشمن کست و ترک برتر

از گناه نگر طاعتی بر من رود و من در میان نباشم گفت در خواب دیدم که زیادت
میخواستم از حق پس از توحید حق را بخواب دیدم گفت چه میخواهی گفتم آن میخواهم که تو
میخواهی فرمود که من ترا ام چنانچه تو مرائی بیدار شدم گفتم یا رب زیادت نمی خواهم
بعد از توحید گفت مثل من در ریاست که آنرا عمق پدید نیست و نه اول و آخر من پیدا است
یکی سوال کرد که عرش چیست گفت منم گفت کرسی و لوح و قلم گفت منم گفتند خدا است را
بندگانند ابراهیم و موسی و عیسی صلوة الله علیهم گفت همه منم گفتند خدا را بندگانند
جبرئیل و میکائیل و اسرافیل و عزرائیل صلوات الله علیهم گفت همه منم گفت خلق وانند
که من چون ایشان کسی ام اگر صفت من در عالم غیب ببینید همه هلاک شوند سفیان ثوری
رحمة الله علیه فرمود ملامت کردن مردمان از نادیدن قضای است و نادیدن قضا
کافرست و حسد کردن مردمان از نادیدن قسمت است و این هم از کافرست و مال جمع کردن
از حرام و شبهه از نادیدن شمار قیامت است و این هم از کافرست و ایمن بودن از وعید حق
و امید ناداشتن بوعده حق از کافرست و گفت که بیده جز نیست نه از ان ریاست و یکی
از بهر خدا است و آن یک چنین است اگر یک قطره هم در سالی از چشم بیاید بسیار بود و گفت چون
درویش گرد توانگران گردد بدانکه مرائی است گفت زهد نه پلاس پوشیدن و نان جوین
خوردن است بلکه دل در دنیا نابستن و امل کوتاه کردن و گفت اگر ترا گویند نیکمردی
این ترا خوش آید از انکه گویند بدمردی بدانکه هنوز مرد بدی پس بیند از یقین گفت
آنست که هر چه بتو رسد دانی که حق است گفت حسن خلق آدمی خشم خدا را بنشاند
و گفت هرگز تواضع نکردم کسی را پیش از انکه یکحرف از حکمت دیدم و گفت که این
روزگاریست که خاموشی بهتر و عزلت یکی گفت عزلت هم در کسب چگوئی گفت

از خدا بترس که هیچ ترسکار را ندیدم که بکسب محتاج بود شقیق بلخی رحمة الله علیه
گفت راه خدا در چهار چیز است یکی ایمن در روزی دوم اخلاص در کار سوم عداوت
با شیطان چهارم ساختن با مرگ و گفت هر که در مصیبت جزع کند چنانست که نیزه
گرفته با خدا جنگ میکند گفت عبادت ده جزو است نه جزو گریختن از خلق و یکی خاموشی
احمد حنبل رحمة الله علیه فرمود که زهد سه چیز است زهد عام و آن ترک حرام است و
زهد خاص و آن ترک افزونی از حلال و زهد عارفان و آن ترک ما سوی الله است داود
طائی رحمة الله علیه یکی پیش او بود و در وی نگریست گفت ندانی چنانکه بسیار گفتن
کراهیت است بسیار نگریستن نیز مکروه است مریدی را گفت اگر سلامت خواهی سلامی بر دنیا
بکن بوداع و اگر کرامت خواهی تکبیری بآخرت گوی یعنی از هر دو بگذر تا بحق برسی
یکبار فضیل پیش او رفت زیر سقف شکسته نشسته بود گفت برخیز که سقف شکسته است
فرو خواهد افتاد گفت تا من درین صفه ام سقف را ندیده ام کانوا یکرهون فضول
النظر کما یکرهون فضول الکلام حارث محاسبی رحمة الله علیه گفت تفکر اسباب را
قائم بحق دیدنست در رضا آرام گرفتن است در تحت مجاری احکام و صبر نشانه تیر بلا نشستن
و تسلیم ثابت بودن است در وقت نزول بلا و حیا باز بودن است از خویها که خدا
بدان ناراضی است و مراقبه علم دل است در قرب حقتعالی و خوف آنست که یک حرکت
نکنی که بگمان تو چنان بود که بدین ماخوذ خواهم بود و صادق آنست که او را باک نبود
اگرش نزد خلق هیچ مقدار نبود و گفت در همه کارها از سستی حزم بپرهیز که دشمن ظفر یابد
و هرگاه که فتور عظیم واقع شود پس خود را هیچ آرام مگیر و بخدا پناه جو و درویشی را
گفت کن لله و الا لا تکن یعنی خدا را باش و الا خود مباش ابو سلیمان دارانی

رحمة الله علیه یکی گفت که شبی در خلوت در نماز راحتی عظیم یافتم گفت ضعیف
مردی که ترا هنوز خلوت در پیش می‌بایست تا در خلا دیگر گونه و در ملا دیگر گونه و در دو جهان
هیچ چیز نیست که بنده را از خدا باز دارد و گفت اصل همه خوف است از خدا و هر دلی که ازو
خوف جدا شد خراب شد و در کار نور دل بی نور شد و گفت گرسنگی نزد خدا در
خزانه است ندهد به کسی الا که دوست دارد و گفت بر تو باد به جوع که جوع نفس را
ذلیل کند و دل را رقیق و علم سماوی به تو دهد و گفت خنک آنکه در همه عمر او را یک
خطوه با اخلاص درست شد او و گفت راضی بودن آنست که از خدا بهشت نخواهی و از
دوزخ پناه نطلبی و تواضع آنست که در عمل خویشتن هیچ عجب نباشد و گفت هرگز
تواضع نکند بنده تا وقتی که نفس خود را نداند و هرگز زهد نکند تا نشناسد که دنیا
هیچ نیست و زهد آنست که ترک کنی هر چه ترا از حق باز دارد و گفت مفتاح بهشت
نگاه داشت زبان است و مغز عبادت گرسنگی است و سر همه خطاها دوستی دنیاست و
گفت تفکر در دنیا حجاب آخرتست و در آخرت ثمره حکمت و گفت عبادت کنید چشم را
بگریه و دل را بفکر و گفت اگر چیزی دهند خواهی در اختلاف روز و شب نگر و گفت
هر که بنکاح و سفر و حدیث نوشتن مشغول است او روی به دنیا آورد و گفت حقتعالی
عارفان را که بر بستر خفته باشند بیشتر بگشاید که کسانی را که ایستاده در نماز و گفت نیکی
چیزی که بدان قربت جویند بخدا آنست که بدانی که خدا بر دل تو مطلع است که از دنیا
و آخرت هیچ چیز نمی‌خواهی الا او را و گفت معرفت بخاموشی نزدیکتر است که بسخن
گفتن و چیزیکه در وی شر بود شکر است در نعمت و صبر است در بلا حاتم اصم رحمة الله علیه
فرمود هر که درین مذهب آمد او را سه مرگ باید چشید موت الابیض و آن گرسنگی است

و موت الاسود و آن احتمال است و موت الاحمر و آن مرقع داشتن است و گفت هرکه
مقدار یک سبع از قرآن حکایت پارسایان در شبانروز بر خود عرض نکند دین خود سلامت
نگاه نتواند داشت و گفت در سه وقت تعهد نفس کنی چون عمل کنی یاد دار که
خدا ناظر است و چون سخن گوئی یاد دار که خدا می شنود و چون خاموش شوی
یاد دار که خدا میداند که چگونه خاموشی و شهوت سه قسم است در خوردن و در گفتن
و در نگریستن در خوردن اعتماد بر خدا نگاه دار و در گفتن راستی و در نگریستن
عبرت و گفت در چهار موضع نفس را باز جوی در عمل صالح بی ریا و در گرفتن بی طمع
و در دادن بی منت و در نگاه داشتن بی بخل و گفت از هر کس احتمال باید کرد مگر از نفس
عبدالله تستری رحمة الله علیه فرمود توبه جمله را فرض است هر نفس خواه خاص
خواه عام مطیع یا عاصی مطیع را از طاعت توبه باید کرد و اولش چنان بود که روزی
در بستر پای دراز کرده بود و پشت بدیوار نهاده و گفت سلونی عما شئتم و پیش ازین
انتها نکرده گفت تا استاد زنده بود شاگرد را با ادب باید بود تاریخ نوشتند
استاد وفات کرده بود و استاد ذوالنون مصری بود و گفت ابلیس را دیدم
گفتم بر تو چه سخت تر گفت اشارت و الهام بندگان خداوند جهان و نیز روزی
ابلیس را گفتم در توحید سخن گوی فصلی بگفت در توحید که عارفان در وقت انگشت بدندان
گرفتی و گفت اگر شکم پر خمر شود به که از طعام حلال گفتند چرا گفت چون پر خمر شود عقل
بیارامد و آتش شهوت بمیرد و از طعام فضولی آرزو کند و شهوت قوی گردد و
گفت در شبانروزی یکبار خوردن خوردن صدیقان است و دو بار خوردن مومنان
و سه بار خوردن ستوران و سر همه آفتها سیر خوردن است و هرگه گرسنگی کشد شیطان

گردد و نگردد بفرمان خدای تعالی و گفت اخلاص تبرا کردن است از ماسوی الله و گفت
خیر مخلص و آفت ریا نشود و گفت هر که خدای را به پرستد باختیار خلقش را باید پرستیدن
باضطرار و گفت حرام است بر دلی که در وی چیزی بود که خدا بدان راضی نبود که در آن
دل نوری راه یابد و هر وجدی که کتاب و سنت گواه آن نبود باطل بود و گفت
هر که چهل روز عبادت کند باخلاص زاهد گردد و او را کرامت پدید آید و اگر کرامت
پدید نیاید خلل از وی افتاده باشد در زهد و گفت اصول شش چیز است تمسک
به کتاب و سنت و خوردن حلال و باز داشتن دست از رنجانیدن خلق اگرچه
ترا برنجانند و دور بودن از مناهی و تعجیل بگذاردن حقوق و گفت اول این کار
توبه است و آن ندامت است و از شهوات دل برکندن و از ذمایم بمحامد نقل کردن
و گفت هیچ حجاب نیست غلیظ تر از دعوی و هیچ راه نیست بخدا نزدیکتر از فقر
بخدا و گفت مدعی خائف نبود و هر که خائف نبود امین نبود و هر که امین نبود او را
بر خزائن اطلاع نبود و گفت اول مقام عبودیت بر داشتن از اختیار است و بیزار
بودن است از حول و قوت خود و آدمی را دو چیز هلاک کند طلب عز و خوف درویشی و گفت
صادق نیست هر که مداهنت کند با غیر خود و با خود و مداهنت با خود ریا بود و گفت خدای تعالی
خلق را بیافرید و گفت که با من راز بگوئید و اگر نگوئید بمن نگرید و اگر این هم نکنید حاجت خواهید
و گفت دل هرگز زنده نشود تا نفس نمیرد و اول خیانت صدیقان ساختن ایشان بود با نفس
و خدای را هیچ عبادت فاضلتر از مخالفت هوای نفس نیست و گفت غایت معرفت حیرت و دهشت
است و اول مقام آنست که بنده را الیقین بدهند در سر وی و جمله جوارح وی و بدان یقین آرام
گیرد و اهل معرفت اصحاب اعراف اند همه را به نشان او بشناسند و صادق نیست آن

که خدا بر وی فرشته برگمارد که چون وقت نماز آید بنده را برگمارد تا نماز کند
و اگر خفته باشد بیدار کند و گفت لا اله الا الله لازم است خلق را اعتماد بدان بدل
و اعتراف بزبان و در فالفعل صوفی آنست که صافی بود از کدر و پر بود از فکر
و در قرب خدا منقطع شود از بشر و یکسان شود در چشم او خاک و زر و تصوف اندک
خوردن است و با خدا آرام گرفتن و از خلق گریختن و اول مقام توکل آنست که
پیش قدرت چنان باشی که مرده پیش غسال و نشان توکل آنست که سوال نکند
و چون فتوح پدید آید نپذیرد و چون پذیرفت نگذارد و نیز توکل آنست که خدا را
متهم نداری و اگر چیزی بود یا نه بود ساکن بود و گفت همه چیز را روی و قفاست
مگر توکل را همه روی است بی قفا چه زهد و تقوی اجتناب از دنیا بود و مجاهده در نفی
نفس و هوا بود و علم و معرفت در دید و دانش اشیا بود و خوف و رجا از لطف
کبریا بود و تفویض و تسلیم در رنج و عنا بود و رضا بالقضا و شکر بر نعما و صبر در بلا بود
و توکل بر خدا بود و لاجرم روی بی قفا بود و گفت حیا بلندتر است از خوف که حیا
خاصان را بود و خوف علما را گفت عبودیت رضا دادن است بفعل خدا و در دلی که
کبر بود خوف و رجا قرار نگیرد و خوف دور بودن از مناهی و رجا شتافتن با وا
امر است و نواهی و بلندترین خوف آنست که بترسد که تا در علم خدا التقدیر او چه
رفته و صبر انتظار فرج است از خدا تعالی و مکاشفه آنست که لو کشف الغطاء
لما ازددت یقینا و فتوت متابعت سنت است و گفت زهد در چهار چیز است یکی در
ملبوس که آخر آن بلاست دوم در طعام که آخر آن فضلهاست سوم در برادران که
آخر آن فراق است چهارم در دنیا که آخر آن فناست و گفت نفس از [illegible]

خالی نیست یا کافرست یا منافق و یا مرائی و نفس را سریست یکی از آن بر فرعون
آشکارا کرد و گفت انس آنست که اندامها انس گیرد بعقل و عقل انس گیرد
بعلم و علم به بنده و بنده بخدا و گفت روغن بکار برید که عقل زیاده شود و خدا را هیچ
دلی ناقص عقل ورنیافته باشد پرسیدند از ابتدا و انتها گفت ورع اول زهد است
و زهد اول توکل و توکل اول درجه عارف و معرفت اول قناعت است و قناعت
ترک شهوات و ترک شهوات اول رضاست و رضا اول موافقت است و از
اخلاص هیچ سخت تر نیست بر نفس که نفس را در اخلاص هیچ نصیبی نیست و گفت
حاجتمند را هیچ انس نبود و نه هر که اندیشه معصیت بکند گفتند بچه چیز بدان توان رسید
که رضا دریابد گفت بدان که مخالفت در سر نکند گفتند مردی میگوید که من در ایام
حرکت نکنم تا وقتیکه حرکت ندهند گفت نگوید مگر دو تن یا صدیقی یا زندیقی پرسیدند
از خوی نیکو گفت کمترین حال او بارکشی باشد و عدم مکافات بدی و او را آمرزش
خواستن و بر وی بخشودن گفتند توبه چیست گفت آنکه گناه فراموش کنی مردی گفت
توبه آنست که گناه را یاد داری فرمود نه که ذکر جفا در ایام وفا جفا بود گفتند وصیتی
کن گفت رستگاری شما در چهار چیز است نان خوراکی ـ و بحوالی و تنهائی و خاموشی
یکی گفت خواهم که با تو باشم گفت چون از ما یکی نباشد با که باشی اکنون با او
باش گفتند بزیارت تو شیر می آید گفت سگی بر سگی می آید گفتند از خلقان با که
صحبت داریم گفت با عارفان از جهت آنکه ایشان هیچ چیز را بسیار نشمرند و هر فعل که
رود آن را نزد ایشان تاویلی ست لاجرم در کل احوال معذور دارند معروف کرخی
رحمة الله تعالی علیه گفت علامت جوانمردی سه چیز است یکی وفا بخلاف

دوم ستایش بخوبی سوم عطای بی سوال وگفت علامت دوستی خدا در حق بنده
آن بود که او را مشغول دارد در کاری که سعادت وی در آن بود و نگاهدارد از شغلی که
او را بکار نیاید وگفت علامت اولیا سه چیز است اندیشه ایشان از خدا بود
و قرار ایشان با خدا بود و شغل ایشان با خدا بود وگفت چون حق بنده را چیزی
خواهد در عمل بگشاید و در سخن ببندد و نیز بگشاید در عمل و ببندد در کسل وگفت
حقیقت وفا بهوش آمدن سرست از خواب غفلت و فارغ شدن اندیشه از
فضول آفت وگفت طلب بهشت بی عمل گناه است و انتظار شفاعت بی سبب نگاهداشت
سنت نوعی است از غرور و امید داشتن رحمت در نافرمانبرداری جهل است
و حماقت گفتند تصوف چیست گفت گرفتن حقائق و گفتن بدقائق و نومید شدن
از آنچه هست در دست خلائق وگفت هر که عاشق ریاست شد هرگز فلاح نیابد گفت
من راهی میدانم بنجد آنکه از کسی چیزی نخواهی و هیچ چیز نبود که کسی از تو خواهد گفت و
چشم فرو خوابانید اگر چه هم از پری ماده باشد گفت زبان از مدح نگاهدارید چنانکه
از ذم گفتند که چه چیز دست یابیم بر طاعت گفت بدان که دنیا از دل بیرون کنید
اگر اندک دنیا در دل شما باشد هر سجده که کنید آن چیز را باشد وگفت عارف را
اگر هیچ نعمتی نبود او خود در همه نعمت بود خواجه سری سقطی رحمة الله علیه گفت
سی سال است که استغفار میکنم از یک شکر کردن گفتند چگونه گفت بازار بغداد
بسوخت اما دکان من نسوخت مرا خبر دادند گفتم الحمد لله از شرم آنکه خود را
به از برادر مسلمان خواستم و دنیا را حمد گفتم از آن استغفار میکنم وگفت دور باشید
از همسایگان توانگر و قرایان بازار و عالمان و امیران وگفت هر که خواهد بسلامت

ماند دین او و براحت رسد دل او و تن او و اندک شود غمہم او و از خلق عزلت
کن و گفت دنیا ہمہ فضول ست مگر پنج چیز نانی کہ سد رمق باشد و آبی کہ تشنگی
ببرد و جامہ کہ عورت بپوشد و خانہ کہ دران جا تواند بود و علمی کہ بدان کار کنی و گفت
ہر معصیت کہ سبب شہوت بود امید توان داشت بآمرزش آن و ہر معصیت از کبر بود
امید نتوان داشت بآمرزش آن زیرا کہ معصیت ابلیس از کبر بود و زلت آدم
از شہوت و گفت اگر در بوستانے کہ درختان بسیار باشند و بر ہر درخت مرغی نشستہ
بزبان فصیح گوید کہ اَلسَّلَامُ عَلَیْکُمْ یَا وَلِیَّ اللّٰہِ و آنکس نترسد کہ آن مکر ست و استدراج
بروی بباید ترسید و علامت استدراج کورست از عیوب نفس و مکر قولی ست
بے عمل و گفت ادب ترجمان دل ست و گفت قوی ترین قوت آنست کہ بر نفس
خود غالب آئی و ہر کہ عاجز آمد از ادب نفس خود از ادب غیر عاجز تر بود و گفت
حیا و انس بدر دل آیند اگر دران دل ورع باشد فرود آیند و اگر نہ باز گردند و گفت
در دلے کہ چیزی دیگر بود پنج چیز قرار نگیرد خوف از خدا و رجا بخدا و دوستی بخدا
و حیا از خدا و انس بخدا و گفت مقدار ہر مرد در فہم خویشتن مقدار نزدیکی او بود
بخدا و گفت فہم کنندہ ترین خلائق آن بود کہ فہم کند اسرار و قائق قرآن و تدبر
کند دران و صابر تر آن بود کہ بر حق صبر تواند کرد و گفت شوق برترین مقام
عارفان ست و گفت عارف آنست کہ خوردن وی خوردن بیماران ست و
خفتن وے خفتن مار گزیدگان و عیش وے عیش غرق شدگان و گفت علامت
زہد آرام گرفتن نفس ست از طلب و قناعت کردن بدانچہ گرسنگی ببرد و راضی بودن
بدان کہ عورت پوشی شود و نفور بودن نفس از فضول و بیرون کردن خلق

از دل و گفت هیچ کس را با خویشتن نبود که بخود مشغول بود نشان عارف خویش است
که از خود مشغول است و گفت کارهای زهاد همه بر دست گرفتم هر چه خواستم از دنیا یافتم
و گفت هر که بیاراید در چشم خلق آنچه در وی نبود بیفتد از ذکر حق و بسیار آمیختن از خلق
از اندک صدق است و گفت حسن خلق آنست که خلق را نرنجانی و رنج ایشان بکشی
بی کینه و مکافات و گفت از هیچ برادر بریده مشو بر گمان و شک و دست
از صحبت او باز مدار و گفت ترک گناه از سه وجه است یکی از خوف دوزخ و یکی از
رغبت بهشت و یکی از ترس خدا جنید فرمود که وقت مرگ وصیت خواستم
گفت مشغول مشو بسبب صحبت خلق از حق گفتم اگر از پیش این نگفتی با تو صحبت نداشتمی
فتح موصلی رحمة الله تعالی علیه فرمود با سی ابدال صحبت داشتم
همه گفتند پرهیز از صحبت خلق و کم خوردن فرمودند و گفت هر دل که
از وی علم و حکمت و سخن مشایخ بازگیری بمیرد و گفت از راهبی پرسیدم که راه بخدا
چگونه است گفت هر جا که روآری خدا آنجاست و گفت اهل معرفت آن قوم اند
که چون سخن گویند از خدا گویند و چون عمل کنند برای خدا کنند و چون طلب کنند از خدا طلب کنند
روزی از صدق سوال کردند دست در کوره آهنگر کرد و آهن تافته بیرون آورد
و بر دست نهاد و گفت صدق این است و گفت هر که مداومت کند یاد کرد دل
آنجا شادی پیدا آید احمد خوارزمی رحمة الله تعالی علیه فرمود بنده
تائب نبود تا پشیمان نشود بدل و استغفار نکند بزبان و از عهده مظالم بیرون
نیاید تا جهد نکند در عبادت چون چنین بود گفتم از تقوی بزهد و صدق و زهد
برسد و از صدق توکل برسد و از استقامت بر قسمت برسد و از بنده لذت

انس بود و بعد [illegible] بود از مکر و استدراج و در جمله این احوال
باید که از دل مفارقت نکند از خوف آنکه مبادا که این احوال از دل او برود و از
لقای حق باز ماند. و گفت هر که به خدا آشنا تر بود به خدا عارف تر بود و هر که به خدا عارف
تر بود نزد وی منزلت [illegible] و گفت راه حق آشکار است و [illegible] و فاضل تر کارها [illegible] فوت اوقات
که در سهو و غفلت بوده باشد و گفت هر که به چشم نظر کند به نظر ارادت و دوستی حق
نور فقر و زهد از دل او ببرد و گفت هر که نفس خود را بشناسد او در دین خود [illegible] تر
بود و مبتلا نکند حق تعالی هیچ بنده را به چیزی سخت تر از غفلت و سختی دل و گفت
انبیا مرگ را کراهت داشته اند که از ذکر حق باز می مانده و گفت دوستی خدا و دوستی
طاعت اوست و هیچ دلیل نیست به شناختن خدا جز خدا و هر که دوست دارد
که او را چیزی بشناسد تا نیکویی او را یاد کند او منکر است در عبادت احمد خضرویه
رحمة الله علیه گفت هر که خدمت درویشان کند به سه چیز مکرم شود تواضع
و حسن ادب و سخاوت و گفت حقیقت معرفت آنست که دوست داری او را
بدل و یاد کنی او را به زبان و همت بریده گردانی از آنچه که غیر اوست و نزدیکترین
کسی به خدا آنست که خلق او بیشتر است گفتند علامت محبت چیست گفت آنکه عظیم نبود
هیچ چیز از دو کون در دل او و هیچ آرزو نکند او را مگر خدمت او و آنکه [illegible]
غریب بیند از جهت آنکه هیچ کس با آنچه او در آنست موافق او نبود و گفت دلها
جولانگاه است هر گاه [illegible] حق پر شود پدید آورد زیادتی آن انوار [illegible] و هر گاه که
از باطل پر شود پدید آورد زیادتی ظلمات آن بر جوارح و گفت هیچ خواب
گرانتر از خواب غفلت نه و هیچ بندگی در آزادی [illegible] و [illegible] بندگی آزادی

تمام سست یکی از وسوال کرد که کدام عمل فاضلتر است گفت نگاه داشتن اسرار
و التفات ناکردن بغیر الله ابو تراب نخشبی رحمة الله علیه گفت هیچ زیانی
مرید را مضرتر از سفر کردن بر متابعت نفس و هیچ فساد بارادهٔ نیافت الا از سفرهای
باطل و گفت حق تعالی فرمود دور باشید از کبایر و کبایر نیست الا ادعای معا
نی بی حقیقت و دعوی فاسد و اشارت باطل و اطلاق کردن عبارات و الفاظ
ثم قال الله تعالی اِنَّ الشَّیَاطِینَ لَیُوحُونَ اِلَیٰ اَوْلِیَائِهِمْ لِیُجَادِلُوکُمْ و گفت
هرگز هیچکس بحق خدای تعالی نرسد اگر یک ذره دنیا را در دل او مقداری باشد
و چون بنده صادق بود در عمل حلاوت یابد پیش از آنکه عمل کند و اگر اخلاص
بجا آرد آن حلاوت یابد در آن وقت که عمل کند و گفت شما سه چیز را دوست
میدارید و از آن شما نیست نفس و روح و مال و گفت راحت در دنیا طلب
مکنید که بنیاد این در بهشت است و گفت توکل آن است که خود را در دریای عبودیت
افگنی و دل در خدمت بسته داری اگر دهد شکر کنی و اگر باز گیرد صبر و گفت عارف را
هیچ تیره نکند و همه تیرگیها بدو روشن شود و گفت هیچ چیز نافع تر نیست از عبادات
از اصلاح خواطر و هر کرا اندیشه درست شد بعد از آن هر چه ورود ار افعال
و احوال درست بود یحیی معاذ رازی رحمة الله علیه فرمود دور باش
از صحبت سه قوم یکی علمای غافل دوم قرای مداهن سوم متصوف جاهل و گفت
سه خصلت از صفت اولیاست اعتماد بر خدا در همه چیز و بی نیاز بودن از همه
چیز و رجوع کردن بدو در همه چیز و گفت هر که اعتبار نگیرد بمعاینه مستغنی نگردد از
نصیحت و گفت گمان نیکو بخدای نیکوترین گمانهاست چون با عمال شایسته

مراقبت بود و چون بمعاصی و غفلت بود آرزو بود که او را در خطر اندازد و معیوب
آنکس است که مهمل گذارد روزگار خویش ببطالت و حیای بنده ندم است و حیای خدا
کرم است و تارک گناه برای شرم خدا که خدا می‌بیند به از کسی که ترک کند برای نفس
و ترس نفس و گفت مرد حکیم شود تا سه خصلت نباشد یکی آنکه در توانگران نگرد
بچشم نصیحت نه بچشم حسد و در زنان بچشم شفقت نه بچشم شهوت و در درویشان بچشم
تواضع نه بچشم تکبر و گفت چون بنده انصاف خدا دهد از نفس خویش خدا انصاف او را
او را بیامرزد و گفت با مردمان سخن اندک گوئید و با خدا بسیار و گفت دنیا
دکان شیطان است زنهار از دکان وی چیزی نه دزدی دنیا چه شیطان آید
هر که از دست شده هرگز هوش نباید بگیر روزها است در ندامت و حسرت و گفت
دینار و درم کژدم است دست بران مکن تا افسونش نیاموزی و اگر نه هلاک شوی
و افسونش آنکه دخل او از حلال بود و خرج او بحق و گفت طلب دنیا عاقل را
نیکوتر از ترک کردن جاهل و گفت در تن فرزند آدم هزار عضو است پر از شر همه
در دست شیطان چون گرسنه شود و نفس را ریاضت دهد آنجمله خشک شود و باتش
گرسنگی بسوزد و گرسنگی نور است و سیری نار و گفت هیچ بنده سیر نخورد تا خدا وندید
بیمر و چیزی که او را ازین نتواند دریافت و گرسنگی طعام خدا است و گفتند مرید چه
سخت تر گفت نشستی با اضداد و گفت بنگر انس خویش بخلوت اگر انسش با خلق بود
چون برد له آید برود و اگر بخدا بود همه جا برابر بود دشت و کوه و بیابان و گفت
در وقت نزول بلا حقائق صبر آشکارا گردد و در وقت مکاشفه مقدر حقائق رضا
نماید و گفت با خوی نیکو معصیت زیان دارد و مقدار یک دانه دوستی به از عبادت سال

عبادت بی دوستی و گفت بلندترین منزل طالبان خوف است و بلندترین منزل
واصلان رجا و علامت خوف کوتاهی امل است و بلندترین پرهیزگاری تواضع است
و توحید نور است و شرک نار و نور توحید جمله سیئات موحد بسوزاند و نار شرک
جمله حسنات مشرک بسوزاند و گفت ورع دو گونه بود یکی در ظاهر آنکه نجنبد مگر بخدا
و در باطن آنکه غیر او در دل نیاید و گفت از زهد سخاوت خیزد بملک و مال و از
حب سخاوت خیزد بنفس و روح و گفت هر که سخن گوید پیش از آنکه نیندیشد پشیمان
شود و گفتند بچه شناسیم که خدا از ما راضی است گفت اگر تو راضی باشی گفتند فردا کدام
امین تر گفت آنکه امروز بیشتر ترسد و گفت عارف آنکه هست نیست بود و درویش
آنکه بخداوند خویش از جمله کائنات توانگر بود و زاهد تر آنکه یقین او بیشتر و محبت آنکه
به نیکوی زیادت نشود و بجفا نقصان نپذیرد و شاه شجاع کرمانی رحمة الله علیه
فرمود علامت صدق سه است اول آنکه قدر دنیا برود و از دل تو چنانچه سیم و
خاک برابر شود دویم دیدن خلق از دل تو بیفتد تا چنان نشوی از شادی گرسنگی و
ترک شهوات که اهل دنیا شاد شوند از سیری شهوات راندن پس از آن ملازمت
مریدان کن و گرنه ترا با این سخن چه کار و علامت خوشخوی رنج خود از خلق برداشتن است
و رنج خلق کشیدن و هر که چشم نگاهدارد از حرام و تن از شهوات و باطن آبادان
دارد بمراقبه دایم و ظاهر بمتابعت سنت و عادت کند بحلال خوردن فراست
او هرگز خطا نشود در روزی یاران را گفت که از دروغ گفتن و خیانت کردن و
غیبت کردن دور باشید باقی هر چه خواهید بکنید و دنیا بگذارید و توبه بکنید
و هوای نفس بگذارید باو رسید ابو یوسف ابن الحسین رحمة الله تعالی علیه

گفت آفت صوفیان در صحبت کودکان و در معاشرت اضداد و فتور رفیقی زنان
ست و گفت تو مینکه میدانند که خدای ایشان را می بیند پس ایشان شرم دارند که
از مهابت نظر بچیزی کنند جز آنکه وی فرموده است و گفت اشارت خلق به قدر
یافت خلق است و یافت بر قدر شناخت بود و شناخت بر قدر محبت بود پرسیدند
از محبت گفت محب را خواری و ذل سخت تر بود و شفقت و نصیحت او خلق خدا را
بیشتر و صدق آنست که تنهائی را دوست دارد و نهان داشت طاعت و
گفت عزیزترین چیز در دنیا اخلاص است هرچند جهد میکنم تا ریا از دل خود دور کنم
بلون دیگر می آید و گفت اگر خدای را بینیم با جمله معاصی به که با ذره تصنع و زاهد آنکه
طالب مقصود نکند تا وقتیکه وجود خود را مفقود نگرداند و غایت عبودیت آنست
که بنده او باشی در همه چیز و هرکه بشناخت او را انکار عبادت کرد او را بدل [illegible]
ابوحفص حداد رحمة الله علیه گفت هرکه اقوال و افعال خود را بهر وقتی
نسنجد بمیزان کتاب و سنت و خواطر خود را متهم ندارد او را از جمله مردان نشمرند
پرسیدند ولی را خاموشی به یا سخن گفت اگر سخن گوی آفت سخن بداند هرچند تواند
خاموش باشد اگرچه بعمر نوح باشد و خاموش اگر راحت خاموشی بداند از خدا درخواهد
تا دو چندان عمر نوح دهد تا سخن نگوید گفت عبودیت آنکه ترک هرچه نسبت بگوئی و ملازم
باشی چیزی را که ترا بدو فرموده اند و درویشی بحضرت خدا شکستگی عرضه کردن و
نشان دوستان آنکه روز یکه بمیرند دوستان شاد شوند یعنی چنان مجرد در رود
از دنیا که از وی چیزی نماند که آن خلاف دعوی او بود در تجرید و ولی آنکه او را
قوت کرامات داده باشند و او را از آن غائب گردانند گفت غافل کیست

گفت آنکه از نفس خود اخلاص طلبد و تجمل آنکه در وقت احتیاج خود ایثار کنند
و ایثار آنکه مقدم داری نصیب برادران بر نصیب خود در کارهای دنیا و آخرت
و کرم اندر اختن دنیاست برای کسی که بدان محتاج است و روی آوردن بخدا و انکه
وسیله بنده را بخدا دوام فقرست و ملازم گرفتن سنت و قوت حلال و هر که بعین رضا
در خود نگریست هلاک شد و خوف چراغ دل است آنچه از خیر و شر است در او بدان
بتوان دید و فقر درست نیاید تا دادن دنیا دوست تر از گرفتن ندارد و هر که
ناجیشه فضل خدا بیند بر خویشتن امید دارم که از هالکان نباشد و فاضلترین
اعمال مراقبت خویش است با خدا و آنکه بفعل خود شاد بود بغمر درست و هر که
داند که او را خواهند برانگیخت و حساب خواهند کرد و از معاصی اجتناب ننماید
او از سر خود خبر میدهد که من ایمان ندارم ببعث و حساب و هر که خواهد دل او
متواضع شود گو در صحبت صالحان باش و خدمت ایشان را لازم دست کن و گفت
روشنی تن بخدمت است و روشنی جان باستقامت و گفت تقوی در حلال
محض است و بس و تصوف همه ادب است و گفت عمل که شایسته بود آنرا بر تو فراموش
کنند و گفت نابینا آنست که خدا را نشناسد و نه ببیند اشیا را بخدای و بینا آنست که
از خدای بود نظر او بمکونات یکی از وصیت خود است گفت یا اخی لازم یک در باش
تا همه درها بر تو گشایند و لازم یک سید باش تا همه سادات ترا گردن دهند رفت
در بغداد و رفت اکابر آنجا از فتوت سوال کردند گفت شما گوئید جنید فرمود فتوت
نزد ما آنست که فتوت از خود نه بینی و آنچه کرده باشی بخود نسبت نکنی گفت
نیکوست اما نزد من فتوت آنست که انصاف دادن و انصاف ناطلبیدن

جنید گفت در عمل آرید ای اصحابنا ابوحفص گفت این سخن را است نباید جنید
چون این بشنید گفت بنگرید ای اصحابنا که ما را دست آورد ابوحفص آدم و ذریه
او در جوانمردی حمدون قصار رحمة الله علیه گفت هر که محقق نبود در حال
خود از حال خویش خبر نتواند داد و گفت صحبت با صوفیان کنید که زشتها را نزدیک
ایشان عذرها بود و نیکی را پس خطری نبود تا ترا بدان بزرگ دارند تا تو بدان
در غلط نیفتی و هر که در سیرتهای سلف نظر کند تقصیر خود بداند و گفت شکر نعمت
آنست که خود را طفیلی بینی و گفت بنده است آنچه تو میرساند یا سانی بی رنج
اما رنج در طلب زیاده است و گفت هر که پندارد که نفس او بهتر است از نفس فرعون
او کبری آشکارا کرده است و گفت ملامت ترک سلامت است و اگر کسی را
می بینی که می خسپد بیدار ملامت مکنی نباید که بجان بلا مبتلا گردی پرسیدند ملامتیه
گفت راه آن بر خلق دشوار است و نشان آن اما طرفی بگویم رجای مرجیان و خوف
قدریان صفت ملامتی بود یعنی در رجا چندان رفته که مرجیان ملامت کنند
و در خوف چندان سلوک کرده که قدریان و این نشانه ملامت باشد
گفت من نیک خوی ندانم مگر در سخاوت و بد خوی را نشناسم الا در بخیل و هر که
خود را ملکی داند بخیل بود و تواضع آنست که کسی را بخود محتاج نه بینی نه درین جهان
و نه در آن جهان و هرگاه که فقیر تواضع را ترک کرد همه خیرات را ترک کرد و اصل
همه دردها بسیار خوردن است و آفت دین بسیار گفتن است و گفت اگر توانی که
کار خود بخدا باز گذاری بهتر از آنکه بحیله و تدبیر مشغول شوی و گفت جزع نکنند در مصیبت
مگر کسی که خدا را متهم داشته بود منصور عمار رحمة الله علیه هارون رشید

پرسید که عالم ترین خلق کیست و جاهلترین که بود گفت عالمترین خلق مطیع ترشان
بود و جاهلترین امین عاصی فرمود که مردمان دو قسم اند یا بخود عارف بود و یا بحق
آنکه بخود عارف بود شغلش مجاهده و ریاضت بود و آنکه بحق عارف بود شغلش
عبادت وطلب رضای او بود گفت آرزوی دنیا را ترک گیر تا از عمر راحت یابی
وزبان را نگاهدار تا از عذر خواستن برهی احمد عاصم الانطاکی رحمة الله تعالی
عنه فرمود علامت محبت آنکه عبادت اندک بود و خلوت او بسیار و خاموشی او
پیوسته چون در دیگر ندا ونه بیند چون بخوانند نشنود و چون مصیبت رسد اندوه
نکند و چون صوابی رسد شاد نگردد و از کسی نترسد و بکسی امید ندارد گفتند تو
مشتاق خدائی گفت نه شوق بغایب بود و چون حاضر شود کجا شوق بود گفت
علامت خوف گریز بود و علامت رجا طلب و گفت هم که امین تر بود بر نفس خود
هلاک شود و گفت نشان اندک معرفت بنده بنفس خود از اندکی حیا بود و اندکی
خوف و هر که بخدا عارف تر از خدا ترسان تر و گفت اگر صلاح دل خواهی یاری خواه
بروی بنگاهداشت زبان گفت نافع ترین اخلاص آنست که دور کند از تو تصنع
و تزیین و ریا و گفت طاعت بر جهل زیانکارترست از معصیت بجهل و یقین
نوریست که مشاهده میکند بدان بنده امور آخرت و اخلاص آنست که چون عمل کنی
دوست نداری که ترا بدان یاد کنند و بزرگ دارند و طلب نکنی ثواب عمل خویش
الا هیچ کس مگر از خدای و چنان دان که کسی نیست در روی زمین بجز تو و در
زمین و آسمان بجز او و دوای دل پنج است همنشینی اهل صلاح و
خواندن قرآن و تهی داشتن شکم و نماز شب و زاری وقت سحر نقل است که

سی و شش کس از اصحاب وی جمع شدند و سفره نهادند نان اندک بود
شیخ پاره پاره همی کرد و چراغ برگرفت چون چراغ آوردند
پاره‌های برجای بود که کسی نخورده بقصد ایثار مریدان را چنین تربیت کرده بود
عبدالرحمن حسین رحمة الله تعالی علیه فتح موصلی را گفت چهار چیز
پیش من است چشم و زبان و دل و هوا بچشم جائی منگر که نشاید و بزبان چیزی
مگو که خدا تعالی بخلاف آن داند و دل نگاهدار از خیانت و کبر بر مسلمانان و هوا
نگاهدار از شر و هیچ مگو و اگر این چهار باین صفت نباشند خاکستر بر سر
باید کرد گفت دلها موضع ذکر است چون با نفس صحبت داشتند موضع شهوت
شدند و شهوت از دل بیرون نرود مگر از حسرتی بیقرار کننده و یا شوقی
بی آرام دهنده گفت اندوه مکن بر چیزی که فردا ترا اضطراری بود و شاد مباش
الا بچیزی که فردا ترا شاد کند و نافع ترین خوف آن بود که از معصیت
باز دارد و اندوه دائم کند و فکرت را لازم تو گرداند در لقب عمر با جنید
بغدادی رحمة الله علیه فرمود که اگر مرتضی یک سخن بکراستی نگفتی اصحاب
چه کردندی و آن سخن آنست که از مرتضی علی رضی الله عنه پرسیدند که خدا بچه
شناختی گفت بدانکه شناسا گردانید مرا بجود که او خداوند نیست که شبه او
نتواند بود هیچ صورتی و او را نتوان یافت بهیچ حسی و او را قیاس نتوان کرد
بهیچ خلقی که او نزدیک است در دوری خویش و دور است در نزدیکی خویش
و بالای همه چیزهاست و نتوان گفت که تحت او چیزیست و او نیست چون
چیزی نیست از چیزی و نیست در چیزی و نیست بچیزی سبحان الله آن

خدا یکی او چنین است چنین نیست هیچ چیز از فهم او و اگر گویند شرح این سخن ده ها
مجلد ها بر آید فهم من فهم و گفت اگر من هزار سال نه بیم از اعمال یکذره کم نکنم
مگر که مرا باز دارند و گفت روزگار چنان گذاشتم که اهل آسمان و زمین بر من
گریستند باز چنان شدم که من بر غیبت ایشان گریستم اکنون چنان شدم که
نه از ایشان خبر دارم و نه از خود و ده سال بر در دل نشستم و پاسبانی کردم تا دل
مرا نگاه داشت اکنون بیست سال است که من نه از دل خبر دارم و نه دل از من
و گفت درین راه قاطعان بسیار اند و بر راه سلسله دامها انداخته اند وهم مکر و استدراج
و دام قهر و دام لطف و آنرا نهایت نیست مرد باید که فرق کند میان سلسله
دامها و گفت چون قدرت معاینه کرد صاحب آن نفس بکراهت تواند زد و چون
عظمت معاینه شود از نفس زدن منع کند و چون هیبت معاینه شود آنجا کسی که
نفس زند کافر گردد و گفت نفس که باضطرار از مرد بر آید جمله حجابها و گناهان که
میان بنده و خداست بسوزد و گفت خنک آنکسی که او را در همه عمر یکساعت
حضور بوده است و شریف ترین نسبت ها و بلند ترین آن اینست که با فکرت بود
در میدان توحید و گفت میان بنده و خدا چهار دریاست تا قطع نکند بحق نرسد یکی دنیا
و کشتی او زهد است و یکی آدمیان و کشتی او دور بودن است و یکی ابلیس و کشتی او
بغض و یکی هوا و کشتی او مخالفت و گفت در میان هواجس نفسانی و وسواس
شیطانی فرق آنست که نفس چیزی الحاح کند در تو منع کنی و او معاودت کند
اگرچه بعد از مدتی بود تا وقتیکه مراد خود رسد اما شیطان چون دعوتی کند بخلاف شی
اگر بخلاف آن کنی او ترک آن دعوت کند و گفت ابلیس مشاهده نیافت در طاعت

غیبت

وا دوم مشاهده گم نکرد و در زلّت گفت طاعت علامت نیست بدانچه در ازل رفته
ولیکن بشارت می دهد بر آنکه در آنکار که رفته است در حق طاعت کننده نیکو
رفته است گفت مردان بسیرت مردان اند نه بصورت گفت اساس آن نیست
که بمراد نفس قیام نکند و گفت غافل بودن از خدا سخت تر است از آنکه در
آتش شدن و گفت بحقیقت آزادی نرسی تا از عبودیت بر تو هیچ باقی
مانده بود و گفت نفس هرگز با حق الفت نگیرد و هر که نفس را بشناسد عبودیت بر وی
آسان شود و هر که گوید الله بی مشاهده دروغ زنست و هر که بشناخت خدا را هرگز
شاد نشود و هر که خواهد تا دین او بسلامت ماند و تن او آسوده و دل او بعافیت
گو از مردمان جدا باش که این زمانه وحشت است و خردمند آنست که تنهائی
اختیار کند و هر که علم او بیقین نرسیده است و یقین بخوف و خوف بعمل و عمل بورع
و ورع باخلاص و اخلاص بمشاهده او از هالکانست و اگر جمله دنیا یک کس را بود
زیان نبود و اگر سیرش یک دانه خرما کند زیان دارد و مرید صادق بی نیاز بود
از علم عالمیان و گفت چون حق تعالی بمردی نیکی خواهد او را پیش صوفیان افکند
و از قرایان باز دارد و نشاید که مریدان چیزی آموزند مگر آنچه در نماز بکار آید
و فاتحه و قل هو الله تمام است و هر مرید که زن کند و علم نویسد از و هیچ نیاید و هر که
میان خود و خدای تعالی تو بره پر طعام نهاده است از و مناجات هرگز نیاید
و خواطر چهار است یکی خاطر است از حق که بنده را دعوت کند بحق و خاطر است از نفس که دعوت کند
بآرایش نفس و تنعم بدنیا و خاطر است از شیطان که دعوت کند بحقد و حسد و عداوت و خاطر است
از ملک که رغبت و قوت بخشد بطاعت و عبادت حق و گفت بلا چراغ عارفانست و بیدار کننده مریدان

وهلاک کننده غافلان و گفت همت اشارت است از خدا و ارادت اشارت
فرشته و خاطر اشارت معرفت و زینت تن اشارت شیطان و شهوت اشارت
نفس و لهو اشارت کفر و حق تعالی هرگز صاحب همت را مقهور نکند اگر چه معصیت
رود بر او و گفت هرکرا همت است او بینا است و هرکرا ارادت است نابینا است
و گفت اجتماع چهار هزار پیر طریقت است که نهایت ریاضت این است هرگاه
دل خود طلبی ملازم حق بینی و هر که در موافقت بحقیقت رسیده باشد
از آن ترسد که حظ از خدای فوت شود بچیزی دیگر و مقامات به شواهد است
هرکرا مشاهده احوال است او رفیق است و هرکرا مشاهده صفات است او اسیر است
که رنج انتظار رسد که خودی بر جای بود در شبانه روزی هزار بار بمیرد و چون
فانی شد و شهود حق تعالی حاصل گشت امیر شد و سخن انبیا خبر باشد از
حضور و کلام صدیقان اشارت است بمشاهده و اول چیزی که ظاهر شود
از احوال اهل احوال خالص شدن افعال ایشان بود و هرکرا سر خالص بود و هیچ فعل او
صافی بود و صوفی چون زمین باشد که همه پلیدی بر وی افگنند و همه نیکوی از وی بیرون
آید و تصوف از صفا است هر که گزیده شود از ماسوی صوفی است و صوفی آنست
که دل او چون دل ابراهیم سلامت یافته بود و از دوستی دنیا و بجا آرنده فرمان
خدا بود و تسلیم او چون تسلیم اسماعیل ع و اندوه او چون اندوه داود و فقر او
چون فقر عیسی و صبر او چون صبر ایوب و شوق او چون شوق موسی در وقت
مناجات و اخلاص او چون اخلاص محمد علیه الصلوة والسلام و گفت تصوف نسبتی است
که ترا خداوند از خود بمیراند و بخود زنده کند و گفت تصوف آن بود که با خدا باشی

بعلاقه و عارف را حالی باز ندارد و منزلتی باز ندارد و عارف آنست که در درجات
بنگرد و چنانکه هیچ چیز او را حجاب نگردد و باز ندارد و گفت معرفت مشغولی است
بخدای تعالی و معرفت مکر خداست یعنی هر که پندارد که عارفست ممکورست
(ممکور گردانیده شده ۱۲)
و معرفت وجود جهل ست در وقت حصول علم تو گفتند زیادت کن گفت عارف و
معروف اوست و گفت علم آنست که قدر خویش بدانی و گفت اثبات مکر ست
و علم باثبات غدر است و آنچه موجود است داخل مکر و غدر ست و گفت توحید خدا
منزه داشتن قدم او بود از حدث یعنی دانی که اگر چه سیل در دریا باشد اما نه دریا
باشد و گفت هر محبت که بعوض بود چون عوض برخیزد محبت درست نشود و مگر در میان
دو تن اما چنان دو تن که یکی دیگری را گوید که ای من و چون محبت درست شود
شرط ادب بیفتد حق تعالی حرام گردانیده است محبت بر صاحب علاقه و گفت
محبت افراط میل ست بی نیل و گفت بمحبت خدا بجهد نتوانی رسید تا جان در راه
او سخاوت نکنی و انس یافتن بوعدها و اعتماد کردن بران خلل ست در سخاوت و
اهل انس در خلوت و مناجات چیزها گویند که نزدیک عام کفر نماید و ایشان در احوال
خویش بدان مزید یابند و هر چه گویند ایشان را احتمال کنند و گفت مشاهده غرق
است و وجد هلاک و وجد زنده کننده همه است و مشاهده میراننده همه و مشاهده
اقامت ربوبیت ست و ازاله عبودیت بشرط آنکه تو در میان هیچ نبینی و مراقبه
آن بود که ترسنده باشد بر فوت شده پرسیدند فرق چیست میان مراقبه و حیا گفت
مراقبه انتظار غایب است و حیا خجالت است از حضور مشاهده و گفت وقت
چون فوت شود هرگز نتوان یافت و هیچ عزیزتر از وقت نیست و هیچ چیز را و لیبا

سخت تر از نگاهداشت انفاس نیست در اوقات گفت عبودیت دو خصلت است
صدق و افتقار بخدای در نهان و آشکار او نیکی اقتدا برسول خدا تعالی و عبودیت
ترک این دو سبب است ساکن شدن از لذت و اعتماد کردن بر حرکت چون این
هر دو از تو گم شد حق عبودیت گزارده آمد و شکر آنست که نفس خود را از اهل نعمت
نشمرد و گفت شکر علتی است و آن آنست که مرید نفس خود را بدان مطالبت کند
و با خدا ایستاده باشد بحظ نفس و زهد تهی دست بودن است و خالی از مشغلهٔ آن
و حقیقت صدق آنست که راست گوئی در کاری که از و نجات نیابی مگر بدروغ
و هیچکس نیست که طلب صدق کند که نیابد و اگر نیابد بعضی یابد و صادق روزی
چهل بار از حالی بحالی بگردد و مرائی چهل روز بر یک حال بماند علامت صادق
آنست که سؤال نکند و معارضه نکند و اگر کسی با ایشان معارضه کند خاموش ماند
و صبر باز داشتن نفس را با خدا بی جزع و فرو خوردن تلخی ها و روی ناترش کردن
و توکل خوردن بی طعام است یعنی طعام درمیان نه بیند و توکل آنست که خدای را باشی
چنانکه پیش ازین نبودی و خدای را بودی و پیش ازین توکل حقیقت بود و اکنون
علم است و توکل نه کسب کردن است و نه ناکردن لیکن سکون دل است بوعدهٔ
حق تعالی و یقین آنست که غم رزق نکنی و اندوه رزق نخوری و آن از تو
کفایت آید و آن آنست که بعملی که در گردن تو کرده اند بدان مشغول شوی که یقین
او رزق تو بتو میرساند و فتوت آنست که با درویشان نقار[کینه ۱۲] نکنی و با توانگران
معارضه نکنی و جوانمردی آنکه بار خود بر خلق ننهی و آنچه داری بذل کنی و تواضع
آنکه تکبر نکنی بر اهل هر دو سرای و مستغنی باشی بحق تعالی و خلق چهار است سخاوت

در الفت - و نصیحت و شفقت و صحبت با فاسقان نیکخوی به از انکه با قراء
بدخوی و حیا دیدن آلاء اوست و دیدن تقصیر خود پس ازین هر دو حال حالتی
زاید که آنرا حیا گویند و گفت عنایت پیش از آب و گل بوده است و حال چیست
که دل فسرده آید اما دایم نبود و در رضا دفع اختیار است و نیز آنکه بلا را نعمت
شمری و گفت فقر دریای بلا است و فقر خالی شدن دل است از اشکال و
خوف آنکه ترک کنی هوا از خوف و ترک عملی گیری بغیر شوق و گفت صوم نصفی
از طریقت است و توبه را سه معنی است اول ندامت دوم عزم بر ترک معاودت
سوم خود را پاک کردن از مظالم و خصومت و گفت حقیقت ذکر فانی شدن ذاکر
است در ذکر و ذکر در مشاهده مذکور و امین بودن مرید را از مکر کبایر بود و واصل را
کفر و تصوف صافی کردن دل است از مراجعت خلقت و مفارقت از طبیعت
و فرو میرانیدن بشریت و دور بودن از دواعی نفسانی و فرود آمدن در صفات
روحانی و بلند شدن بعلوم حقیقی و بکار داشتن آنچه اولی تر است لله و نصیحت کردن
جمله امت و وفا بجا آوردن بر حقیقت و متابعت پیغامبر در شریعت و صوفیان
قومی اند قائم بخداوند چنانکه ایشانرا ندانند الا خداوند تعالی پرسیدند از همه زشتی با
صوفی را چه زشت تر گفت بخل و سوال کردند از توحید گفت آنکه با چیز نگرد و
در رسوم و فنا پیدا شود و روی علوم و خدا بود چنانکه بود و همیشه باشد یقینا و
نقص گرد او را هیبا بود باز گفتند که توحید چیست گفت صفت بندگی همه ذلت
و عجز و ضعف و استکانت و صفت خداوند همه عز و قدرت هر که این جدا تواند کرد
با آنکه بهم شده است موحد است باز پرسیدند از توحید گفت یقین است گفتند چگونه

گفت آنکه بشناسی که حرکات و سکنات خلق فعل خداست کسی را با او شرکت
نیست چون این بجا آوردی شرط توحید بجا آوردی سوال کردند از فنا و بقا گفت
بقا حق راست و فنا ما دون او را و گفت تجرید چیست گفت آنکه ظاهرش مجرد بود
از اعراض و باطن او از اعراض سوال کردند از محبت گفت آنکه صفات محبوب
بدل صفات محب بنشیند سوال کردند از انس گفت انس آن بود که حشمت برخیزد
سوال کردند از تفکر گفت درین چند وجه است تفکریست در آیات خدا و از و
معرفت زاید و تفکریست در بلا و نعما از و محبت زاید و تفکریست در وعده خدا
و عذاب و از و هیبت زاید و تفکریست در صفات نفس و احسان خدا با نفس
از و حیا زاید از خدای تعالی سوال کردند از تحقیق بنده در عبودیت گفت چون
بنده جمله اشیا را ملک خدا بیند و پدید آمدن جمله از خدا بیند و قیام جمله بخدا بیند
و مرجع جمله بخدا بیند چون این همه او را تحقیق بود بصفت عبودیت رسیده باشد
سوال کردند از حقیقت مراقبه گفت حال است که مراقب انتظار میکند.
آنچه از وقوع او ترسند لاجرم حالتی بود چنانکه از شبیخون کسی ترسد و نخسپد
سوال کردند از صادق و صدیق و صدق گفت صدق صفات صادقان
است و صادق آنکه او را چنان بینی که شنیده باشی و همه عمرش همچنان یابی
که یکبار خبر او بتو رسیده باشد و صدیق آنکه پیوسته بود و صدق او در افعال و
در اقوال و احوال سوال کردند از اخلاص گفت فنا بیست از فعل خویش و
اخلاص آنست که بیرون آری خلق را از معامله نفس یعنی نفس دعوی ربوبیت
میکند پرسیدند از خوف گفت چشم داشتن عقوبت است در هر نفسی و گفت

بر خلق آنست که بطوع و رغبت بایشان دهی آنچه طلب کنند و بار آن بر ایشان
ننهی که طاقت ندارند و سخن نگوئی که ندانند و عزلت آنست که از نفس عزلت
گیری و عزیزترین خلق کیست گفت درویشی است راضی و صحبت با کسی
دارید که هر نیکی که با تو کرده بود فراموش بود و گفتند هیچ فاضلتر از گریستن هست
گفت گریستن بر گریستن گفتند مرید کیست و مراد چیست گفت مرید در سیاحت بود
از علم و مراد در رعایت حق بود و گفتند راه بخدا چگونه بود گفت دنیا را ترک گیری راه
یافتی و خلاف هوا کردی بحق پیوستی و گفتند میگوئی که حجاب سه است نفس و خلق
و دنیا گفت این سه عام است و خاص نیز سه است دید طاعت و دید ثواب و دید
کرامت و گفت زلت عالم میل است از حلال بحرام و زلت زاهد میل از بقا بفنا
و زلت عارف میل است از کریم بکرامت گفتند فرق چیست میان دل
مومن و منافق گفت دل مومن در ساعتی هفتاد بار بگردد و دل منافق هفتاد سال
بر یک حال ماند عمرو بن عثمان مکی رحمة الله علیه فرمود بر تو باد که بپرهیزی
از تفکر کردن در چیزی از عظمت خدا تعالی و در چیزی از صفات خدای که
تفکر در خدای معصیت است و کفر و تصوف آنست که بنده در هر وقتی مشغول بچیزی بود
که در آن وقت اولیتر بود و گفت صبر ایستادن بود با حق تعالی و گرفتن بلا با خوشی
و ابو سعید خراز رحمة الله تعالی علیه فرمود چون بنده بخدا رجوع
کند و تعلق بخدا گیرد و در قرب خدا ساکن بود فراموش کند نفس خود را و ماسوی الله
را اگر او را گوید از کجائی و چه خواهی او را خوبتر از آن نبود که گوید الله و این
عبارت ترجمه این سخن اوست که گفت اِنَّ عَبْدًا رَجَعَ اِلَی اللّٰهِ وَتَعَلَّقَ بِاللّٰهِ وَسَکَنَ

فی قرب الله وقد نسی نفسه وما سوی الله فان قلت له من این انت و ای شئ ترید
لم یکن له جواب غیر الله. و گفت سالها با صوفیان بودم هرگز میان من و ایشان
مخالفت نبود زیرا که هم با ایشان بودم و هم با خود. و گفت مرا مخیر کردند میان قرب
و بعد من بعد را اختیار کردم که طاقت قرب نداشتم چون لقمان علیه السلام را مخیر کردند
در نبوت و حکمت حکمت اختیار کرد و شبی دو فرشته را بخواب دیدم که از آسمان
می آیند پرسیدند که صدق چیست گفتم که الوفاء بالعهود گفتند صدقت و شبی
رسول الله صلی الله علیه وسلم را دیدم فرمود که مرا دوست داری گفتم معذور فرمای
که دوستی خدا مرا مشغول کرده است از دوستی تو فرمود هر که خدای را دوست
دارد مرا دوست داشته بود و نیز شبی ابلیس را دیدم عصا برگرفتم تا او را بزنم هاتفی
آواز داد که او از عصا نترسد از نوری ترسد که در دل باشد گفتم بیا گفت
شما را چه کنم شما بینداخته اید آنچه من مردمان را بدان می فریبم گفتم آن چیست
گفت دنیا باز گفت مرا در شما لطیفه است که بدان مراد خود بیابم گفتم چیست
گفت با کودکان نشستن روزی پسرم وفات کرد در خواب دیدم گفتم مرا وصیتی کن
گفت ای پدر به بددلی با خدای معامله مکن در روزی در بیابانی گرسنگی غلبه کرد
نفس گفت از خدا طعام خواه گفتم کار متوکلان نیست گفت صبر خواه قصد کردم
تا صبر خواهم عصمت حق مرا دریافت آوازی شنیدم که کسی میگوید این دوستان ما
میگوید که من بدو نزدیک ام و منتظر است که ما آنکس را که سوی من آید ضایع نگذاریم
تا از ما قوت و صبر میخواهد و عجز خود پیش می آرد و پندارد که نه او ما را دیده و نه ما او را
یعنی طعام و صبر غیر ماست بخواستگی آنها محجوب شد در روزی در کناره دریا جوانی دیدم

مرقع پوشیده مجبره آویخته گفتم سیمای او عیانست و معاملت او پنهانست که در وی
نگرم گفتم از رسیدگانست چون در مجبره می نگرم گفتم از طالب علمانست بیا تا بپرسیم
از کیانست گفتم ای جوان راه بخدا چیست گفت دو است راه خواص و راه عوام ترا از
راه خواص چه کار که خبر نداری و راه عوام این است که می پرستی و معاملت خود
را علت وصول بحق می نهی مجبره را آلت حجاب می شمری ابوسعید گوید ای عجب آنکه
در همه خدای را محسن بداند چگونه دل بدو نسپارد که دلها مجبول اند بر دوستی
محسن و گفت دشمنی فقرا بعضی با بعضی از غیرت حق بود که با یکدیگر آرام نگیرند حد
در دو اندار که ایشان را در هیچکار راحتی بود الا بدو و گفت هر کرا دوست دارد
در ذکر بر وی گشاده گرداند چون بنده در ذکر لذت یافت در فتوت بر وی
گشاده کند پس در سرای فردانیت فرود آورد و جلال و عظمت مکشوف
گرداند تا فانی شود از خود و باقی ماند بی او و در حفظ خدای افتد و گفت
اول مقام اهل معرفت تحیر است با فتقار پس سرور است باتصال پس فناست با نتبا
پس بقاست با انتظار نرسد هیچ مخلوق بالا ترا دین اگر کسی گوید پیغامبر علیه السلام
نرسید گویم رسید اما در خور خویش و گفت هر که گمان برد که بجهد بوصل حق برسد
او خود را در رنج بی نهایت افگند و هر که گمان برد که بی جهد بوی رسد او
خود را در تمنای بی نهایت انداز و گفت فنا فنای بنده باشد از رؤیت بندگی
و بقا بقای بنده باشد در حضور الهی و قیل فنا متلاشی شدن است بحق و بقا
حضور است با حق و حقیقت قرب پاکی دل است از همه چیز و آرام دل است
با حق تعالی و اول توحید فانی شدن است از همه چیز و دل مرد او بخدای بازگشتن

بجملگی و گفت عارف تا نرسیده است یاری بخواهد از همه چیز و چون برسد مستغنی گردد از همه چیز دید و محتاج گردد در همه چیز و حقیقت قرب آنست که بدل احساس هیچ چیز نتوانی کرد و بوجود هیچ چیز حس نتوانی یافت گفتند عارف را گریه بود گفت تا که در راه باشد چون بحقایق قرب رسد طمع وصال خیزد گریه زائل گردد و گفت حیلتش را بهره خوش نبود که بخود مشغول بود و گفت خلق عظیم آنست که او را هیچ همت نبود و جز خدا تعالی و توکل اعتماد دل است بر خدا تعالی و نیز توکل اضطرابی است بی سکون و سکونی بی اضطراب یعنی متوکل چنان مضطرب شود در نایافت که سکونش نبود یا سکونش بود در قرب یافت که هرگز پیشش حرکت نبود و گفت هر که تحکم نکند در آنچه میان خود و خدا است بتقوی و مراقبه و باکشف و مشاهده نتواند رسید و گفت عزت شود بدیعهای عجوبه که منقطع است از نفس و ساکن است با خدا تعالی پرسیدند که چون است که حق توانگران بدر ویشان نمیرسد گفت از برای سه چیز یکی آنکه آنچه ایشان دارند حلال نبود دوم آنکه موافق نباشد بر آن سوم آنکه درویشان بلا را اختیار کرده اند گفت علم آنست که در عمل آرد و یقین آنست که برگیرد ترا ابوالحسن نوری رحمة الله علیه گفت عبودیت مشاهده ربوبیت است و تصوف نه علوم است نه رسوم اگر علوم بودی بتعلیم حاصل شدی و اگر رسوم بودی بمجاهده بدست آمدی اخلاق است تخلقوا باخلاق الله تعالی و بخلق خدای بیرون آمدن نه برسوم دست دهد نه بعلوم و گفت تصوف ترک جمله نصیب های نفس است برای نصیب حق و تصوف آزادی است و جوانمردی و ترک تکلف است و سخاوت و دشمنی

دنیاست و دوستی مولی ابوعثمان حیری رحمة الله علیه فرمود مرد تمام نشود
تا در دل او چهار چیز برابر نگردد منع و عطا و ذل و عزت و گفت عزیزترین سه چیز است
عالم که سخن او از عمل بود و مریدی که او را طمع نبود و عارفی که صفت حق کند
بی کیفیت و گفت اصل ما در طریقت خاموشی است و بسند کردن بعلم خدای تعالی
و گفت خلاف سنت را در ظاهر علامت ریاء باطن بود و صلاح دل در
چهار چیز است در فقر بخدای و در استغنا در غیر خدا و تواضع و مراقبت و
گفت هر که زاهد شود و نصیب خویش از راحت و عزت در یاست دلی
فارغست پدید آید و رحمت بر بندگان خدای کند و گفت خوف از عدل او است
و رجا از فضل او و خوف ترا بخدا رساند و عجب دور گرداند و صابر آنکه خو کرده بود
بمکاره کشیدن و شکر عام بر طعام و لباس بود و شکر خاص در آنچه در دل آید از معانی
و اخلاص و اصل تواضع سه چیز است از آنکه بنده از جهل خویش یاد کند و از آنکه
از گناه خویش یاد کند و از آنکه از احتیاج خویش یاد کند بخدا و یقین آنکه اندیشه
و قصد کار فردا اندک بود و گفت هر که وحشت و غفلت نچشیده بود حلاوت انس
نیابد و تفویض آن بود که علمی که ندانی بعالم آن بداری و تفویض مقدمه رضا است
والرضا باب الله الاعظم و علامت سعادت آنکه مطیع باشی و میترسی که نباید که
مردود باشی و شقاوت آنکه معصیت کنی و امید داری که مقبول باشی و گفت
حقیر داشتن خلق بیماریست صعب که هرگز دوا نه پذیرد و اصل عداوت سه است
طمع در مال و طمع در گرامی داشتن مردمان و طمع در قبول کردن خلق و اخلاص آن بود
که نفس را در آن حظ نبود در هیچ حال و این اخلاص عوام باشد و اخلاص

خواص بر ایشان رود نه بر ایشان بود و ایشان طاعت را چیزی نمی شمرند
و اخلاص صدق نیت است با حق تعالی و نسیان رویت خلق است بدوام نظر
با حق ابو محمد رویم رحمة الله تعالی علیه فرمود حاضر بر سه وجه بود حاضری است
شاهد وعید لاجرم دایم در هیبت بود و حاضری است شاهد وعده دایم در غیبت بود
و حاضری است شاهد حق لاجرم دایم در طرب بود و گفت حق تعالی ترا گفتار و کردار
روزی کناد و آنگاه گفتار باز گیرد و کردار بتو باز گذارد که نعمتی بود و بر عکس
مصیبتی بود و چون هر دو باز گیرد آفتی بود و گفت تصوف مبنی است بر سه
خصلت تعلق ساختن به فقر و افتقار و محقق شدن به بذل و ایثار و ترک کردن
اعتراض و اختیار و توحید آنکه فانی شوی در ولای او از هوای خود و در
جفای او از جفای خود تا فانی شود کل در کل و توحید محو آثار بشریت است و
تجرید الهیت و قرب زایل شدن معترضات است و انس آنکه وحشتی در تو
پدید آید از ما سوی الله و از نفس تو نیز و انس سرور دل است بحلاوت خطاب
و انس حلاوت گرفتن است بندای از غیر خدای و محبت وفا است با
وصال و فنا است با طلب وصال و یقین مشاهده است و فقر آنست که
نگاه دار سر خود را و گوشه دار نفس خود را و بگذار فرایض خدا را و صبر ترک
شکایت است و شکر آنکه آنچه توانائی بود در آن بکنی و توبه آن بود که توبه کنی
از توبه خود و تواضع ذلیلی قلوب است در خلیلی علام الغیوب و نفس زدن در
اشارت حرام است و در خطرات و مکاشفات و معاینات حلال و زهد حقیر داشتن
دنیا است و آثار او از دل ستردن و خائف آنست که از غیر خدا نترسد

در رضا آن بود که اگر دوزخ را بر دست راست بدارد نگوید که از چپ می آید
در رضا استقبال کردن احکام است بدل خوشی و اخلاص در عمل آن بود که در
هر دو سرای عوض چشم ندارد ابو عبدالله خفیف از وی وصیت خواست
گفت کمترین کاری درین راه بذل روح است اگر این نخواهی کرد بترهات
صوفیان مشغول مشو خواجه ابن عطار رحمة الله علیه فرمود بهترین
عمل آنست که کرده اند و بهترین علم آنست که گفته اند هر چه نگفته اند مگوی و
هر چه نکرده اند مکن و گفت هر ذره که جوید در میدان علم جوید یا در میدان حکمت یا
در میدان توحید اگر درین سه میدان نبود طمع از دین او گسسته کن و گفت دعوی کردن
در خدا و اشارت کردن بخدا و سخن گفتن از خدای از صفات دروغ زبان است و
گفت نفسها خود را در راه هوای نفس صرف مکن بعد ازان هر چه خواه آن کن و گفت افضل
طاعات گوش داشتن حق است بر دوام اوقات و گفت اگر کسی بیست سال قدم
در نفاق زند و درین مدت برای نفع برادری یک قدم بردارد فاضلتر از آنکه
شصت سال عبادت باخلاص کند و ازان نجات نفس خود طلبد و هر که خود را
بادب سنت آراسته دارد حق تعالی دل او را بنور معرفت منور گرداند و گفت
هیچ مقامی نیست برتر از موافقت فرمانها در اخلاق و گفت صحیح ترین عقلها
عقلی است که موافق توحید بود و بدترین طاعت آنست که از عجب خیزد و
بهترین گناه آنست که پس ازان توبه درآید و آرام گرفتن باسباب بغرور
شدن است و ایستادن بر احوال بریدن از محول احوال بود و گفت هر که
اول مدخل او تهمت بود بخدای رسد و هر که ارادت شود بآخرت رسد و هر کرا

که آرزوی بود به دنیا رسد و هرچه بنده را از آخرت باز دارد دنیا بود و بعضی
را دنیا سرای بود و بعضی را تجارتی و بعضی را عزّی و غلبه و بعضی را علم و
مفاخرتی بعلم و بعضی را مجلسی و محفلی و بعضی را نفسی و شهوتی و گفت ارواح را
شهوت قرب بود و دلها را شهوت مشاهده و نفس را شهوت لذت گرفتن است
و گفت سرشت نفس بر بی ادبی است و بنده مأمور بملازمت ادب است و هر که عنان
او گشاده کند در فساد با او شریک بود و پرسیدند بر خدای چه دشمن تر گفت
رویت نفس و حالهای او و عوض جستن بر فعل خویش و گفت قوت منافق خوردن
و آشامیدن بود و قوت مومن ذکر و جهد مومن و گفت در میان بنده و خدا
انصاف در سه منزل است استعانت و جهد و ادب استعانت از بنده و قوت
دادن از خدا و جهد از بنده و توفیق دادن از خدا و ادب از بنده و کرامت
از خدا و گفت هر که را از ادب محروم گردانیدند از همه چیز محروم گردانیدند
و گفت هلاکت اولیا بلحظات قلوب است و هلاکت عارفان بخطرات اشارت
و هلاکت موحدان باشارت حقیقت و گفت چون کشف کرده در ربوبیت در سر
و صفات آن نفس به زندان بود و حرام گردد و بر و هرگز باز نیاید و گفت هیبت این بود که در دنیا بود و [illegible]
هیبت آنست که هیچ از عوارض آن را باطل نتواند کرد و گفت زندگی صحبت بدل است و زندگی مشتاقان
بشکر و زندگی عارف بذکر و زندگی موحد بزبان و زندگی صاحب تعظیم بنفس و زندگی صاحب هیبت
بانقطاع از نفس و این زندگی سوختن و غرق شدن بود و اگر کسی گوید زندگی موحدان
بزبان چگونه بود گوییم باطنش همه توحید گرفته یک ذره از باطنش خبر نه جز آنکه زبان
می جنباند چنانکه بایزید گفت سی سال است که بایزید را می خواهم و نمی یابم

وزندگی صاحب تعظیم بنفس پنهان بود که بانفس ازکار شده بود و نفسی مانده و
زندگی صاحب همت منقطع شدن انفس آن بود که اگر دران همت نفس زند هلاک
شود چنانچه لی مع الله وقت و گفت علم چهارست علم معرفت و علم عبادت
و علم عبودیت و علم خدمت و گفت وجد انقطاع اوصاف است تا نشان
ارادت نماند همانده بود و نشان ثبوت محبت برخاستن حجابست میان
قلوب و علام الغیوب و گفت بزرگترین هیبتها هیبت و حیا چون ازین هر دو
دور نماند ازهیچ دور نماند و گفت عقل آلت عبودیت است نه اشراف ربوبیت
و توکل حسن التجا است بخدای تعالی و صدق افتقار بدو و توکل آنست که تا شدت
فاقه در تو پدید آید با هیچ بازنگیری و از حقیقت سکون بسیدون نیایی و معرفت را
سه رکن بود حیا و هیبت و انس و اخلاص آنست که خالص بود از آفات و
تواضع قبول حق بود و تقوی ظاهرست و باطنی ظاهری نگاهداشت حدهاست
و باطنی اخلاص و نیت پرسیدند ابتدای اینکار و انتهای چه بود گفت ابتدائش
معرفت و انتهائش توحید و گفت ادب ایستادن است بر مراقبت با هرچه نیکو
داشته اند گفتند چگونه بود گفت آنکه معامله با حق با ادب کند نهان و آشکارا
گفتند از طاعت کدام فاضلتر گفت مراقبت حق بردوام گفتند که شوق چه بود گفت
سوختن دل بود و پاره شدن جگر پرسیدند شوق برتر بود یا محبت گفت محبت
زیرا که شوق ازو خیزد با اصحاب خود گفت که درجه مرد بچه بلندتر گردد بعضی گفتند
بکثرت صوم و بعضی گفتند بمداومت صلواة و بعضی گفتند بمجاهده و محاسبه
و موازنه بذل مال گفت بلندی نیافت آنکه یافت الا بخوی خوش یکبار یا هی

دراز کرده گفت ترک ادب میان اهل ادب ادبست یکی گفت عزلتی خواهم گرفت
گفت بکه خواهی پیوست چون از خلق می بری گفت پس چه کنم گفت بظاهر با خلق
و بباطن با حق مشغول باش عبد الله بن الجلاء رحمة الله علیه سوال کردند از فقر
خاموش شد و بیرون رفت و باز آمد گفتند چه بود گفت چهار دانگ سیم داشتم
شرم آمد که در فقر سخن گویم آنرا صدقه کردم پرسیدند که مرد کی مستحق اسم فقر
گردد گفت آنگاه که از وی هیچ باقی نماند گفتند چگونه تائب گردد گفت آنگاه که
فرشته دست چپ بیست روز بر وی هیچ ننویسد و گفت هر کرا مدح و ذم یکسان بود
زاهدست و هر که بر فرائض قیام نماید باول وقت او عابد بود و هر که افعال همه
از خدا بیند موحد بود و گفت همت عارف حق باشد و از حق بهیچ چیز
باز نگردد و زاهد آنکه بدنیا بچشم زوال نگرد تا در چشم او حقیر شود تا دل خود بآسانی
از وی بر تواند داشت و هر که تقوی با وی صحبت نکند در درویشی حرام محض
خورد و صوفی فقیریست مجرد از اسباب و خائف آنکه از غمها ایمن بود و هر که
بنفس خویش بمرتبه رسد زود بیفتد و آنرا که برسانند بمرتبه آن مقام ثابت
تواند شد و قصد کردن تو برزق ترا از حق دور کند و محتاج خلق گرداند
ابراهیم ابن داود رحمة الله علیه فرمود معرفت اثبات حق است بیرون از هر
وهم بدو رسد و نشان دوستی حق برگزیدن طاعت است و متابعت رسول و ضعیف ترین
آنکه عاجز بود از دست داشتن شهوات و قوی ترین آنکه قادر بود بر ترک آن
و قیمت هر آدمی بقدر همت او بود اگر بدنیا بود و هیچ قیمت ندارد و اگر برضای
خداوند بود ممکن نبود که در توان یافت قیمت او و راضی آنکه سوال نکند

دریافت سخن گوی گفت هر که پندارد که نزدیکتر است او بحقیقت دورتر است
وگفت حرام است کسی را که او را بخوانند و میدانند بچیزی دیگر آرام گیرد وگفت شتافتن
بحرمت وطاعت او علامت توفیق بود وباز داشتن از مخالفات نفس از علامت
ریاضت بود و مراعات اسرار از علامت بیداری بود و بدعوی بیرون آمدن از
رعنائی بشریت بود وگفت از زمان آدم تا قیامت آدمیان از دل گفتند ومیگویند
من کسی میخواهم که مرا وصیت کند که دل چیست و یا چگونه است ومنی یا فهم نرسیدند
از توحید گفت توحید نزدیکست از آنکه گمانهاست اما دور است در حقائق وگفت
شما می پندارید که مرگ من چون مرگ شما خواهد بود که بیمار شوید و مردمان بعیادت
آیند مرا وقتی که بخواهند اجابت کنم روزی میرفت وگفت لبیک و سر بنهاد و
شیخ حسن مزین گفت من گفتم او را بگو لا اِلٰهَ اِلَّا اَنْتَ تبسمی کرد و مرا گفت با من
میگوئی که کلمه بگو بعزتش که میان من و او حجابی نیست اِلَّا عزت و جان بداد
ابوالحسن محاسن خود گرفت وگفت چون من حجام اولیای خدا را شهادت تلقین
کند وا خجالتاه و بگریستی ابوالخیر نساج رحمة الله تعالی علیه گفت
خوف تازیانه خداوند است تا بندگان را که در بی ادبی خو کرده باشند بدان
راست کند وگفت نشان عمل بغایت رسیده آنست که در آن عمل جز تقصیر و
عجز خود نه بیند ابوالخیر اقطع رحمة الله علیه فرمود دل صافی نتوان کرد الا
بتصحیح نیت با خدا و تن را صفا نتوان داد الا بخدمت اولیا وگفت دل را
جایگاه است دل است که جایگاه ایمان است و علامت آن شفقت بر جمله
مسلمانان وجهد کردن در کارهای ایشان و یاری دادن ایشان و دل است که

جایگاه نفاق است و علامت آن حقد و غل و غش و حسد است و گفت که
دعوی رعونتی است که تحمل آن نتواند کرد و گفت هیچکس بجای شریف نرسد
مگر بموافقت قرار گرفتن و ادب بجا آوردن و فریضه‌ها بپای داشتن و با نیکان
صحبت داشتن و از بیگانگان بریدن ابو حمزه خراسانی رحمة الله علیه
فرمود انس آنست که دلتنگی پدید آرد از زیستن با خلق و غربت آنست که
او را از اقربای و پیوستگان خویش وحشت باشد تا باشد با ایشان با وحشت
باشد و هر کرا وحشت بود از نفس خود انس گرفته است دل او در موافقت خداوند
خویش سبحانه و تعالی و هر کرا دوستی مرگ در دل جا کرده هر چه باقی است بر وی دوست
گرداند و هر چه فانی است دشمن و توکل آنست که بامداد برخیزد و از شب یادش
نیاید و چون شب در آید بامدادش یاد نیاید احمد بن مسروق رحمة الله علیه
فرمود که تقوی آنست که بگوشه چشم به لذات دنیا باز ننگرد و بدل در آن تفکر نکند
و هر کرا مودت حق بود کس بر وی غالب نتواند شد و درخت معرفت را آب فکرت
دهند و درخت غفلت را آب جهل دهند و درخت توبه را آب ندامت و درخت
محبت را آب موافقت و هرگاه که طمع معرفت داری و پیش از ان درجه ارادت
محکم نکرده باشی بر بساط جهل باشی و هرگاه که ارادت طلب کنی پیش از درستی
توبه در میدان غفلت باشی ابو عبد الله سجزی رحمة الله علیه فرمود که
مرید در رنج است لیکن رنج او سرور طلب است نه عنا و تعب چه پرسیدند از صوفی و زاهد
گفت صوفی بخداوند بود و زاهد بنفس و گفت هیچ انس نیست در اجتماع برادران سبب
وحشت فراق هیچکس را وسیلت نیست بخدا جز خدا ابو عبد الله مغربی رحمة الله علیه

فرمود فاضل ترین اعمال عمارت اوقات است بمراقبات و گفت هر که دعوی
بندگی کند و او را هنوز مرادی مانده باشد دروغ زن است بنده باید که از مرادات
خود فانی باشد و بمراد خداوند باقی و نام او آن بود که خداوندش نهاده بود
و او را نه اسم بود و نه رسم و گفت خوار ترین درویش آن بود که با توانگران مداهنت
کند و عظیم ترین آنکه خلق را تواضع کند و درویشی که از دنیا احتراز کرده اگر
هیچ از اعمال فضائل نکند یک ذره نیکی او فاضل تر است از عبادت مجتهدان
متعبد ابو علی جرجانی رحمة الله علیه فرمود قرارگاه خلق میان غفلت است
و اعتماد ایشان بر ظن و تهمت و نزدیک ایشان چنان است که کردار ایشان
بر حقیقت است و سخن شان بر اسرار مکاشفت و گفت سه چیز از عقد توحید است
خوف و رجا و محبت زیادتی خوف از ترک گناه است بسبب توحید دیدن و
زیادتی رجا از عمل صالح است بسبب وعده دیدن و زیادتی محبت از بسیاری
ذکر بود و بسبب منت دیدن پس خائف هیچ نیاساید از هرب و راجی نیاساید
از طلب و محب هیچ نیاساید از طرب ذکر محبوب پس خوف ناری منور است
و رجا نوری منور و محبت نور الانوار و گفت علامت سعادت آن بود که بنده را
طاعت گذاردن آسان بود و موافقت کردن سنت در افعال و محبت اهل صلاح
و با برادران نیکو خوئی و در راه خلق چیزی بذل کردن و بکار مسلمانان قیام نمودن
و گفت ولی آن بود که از حال خود فانی و بمشاهده حق تعالی باقی بود و حقتعالی را
متولی احوال او بود و او را بخود اختیار نبود و بغیر قرار نه و گمان نیکو بخدای
غایت معرفت بود و گمان بد بردن بنفس اصل معرفت و بد بخت کسی است که

معاصی ظاهر گرداند که به کلی فراموش گرداند و گفت صاحب استقامت باش
نه صاحب کرامت که نفس کرامت خواهد و خدای استقامت و بعد از ملازمت
بر درگاه او چه بود جز در گشادن و بعد از صبر بسجده آمد چه بود جز وصول حق و گفت
رضا سرای عبودیت است و صبر در وی و تفویض خانه و مرگ بر در است و فراغت
در سرای و راحت در خانه ابوبکر کتانی رحمة الله علیه گفت انس بمخلوق
عقوبت است و قرب اهل دنیا معصیت و گفت تصوف همه خلق است و محبت
ایثار است برای محبوب و صوفی کسی است که طاعت او نزدیک خیانت بود
که از آن استغفار باید کرد و تصوف صفوة است و مشاهده و زاهد آن است
که هیچ نیابد و شاد باشد و احتمال ذل کند بصبر تا بمیرد و توبه اسمی است جامع
شش چیز را اول پشیمانی بر آنچه گذشته دوم عزم بر آنکه بیش گناه نکند سیوم
بگذاردن هر فریضه که میان او و خدای باشد چهارم ادای مظالم خلق پنجم
گدازانیدن هر گوشت که از حرام رسته باشد ششم تن را الم طاعت چشانیدن
چنانچه حلاوت معصیت چشانیده بود و گفت اول وجد خلوت است و میانه
مرگ و آخر سقم و توکل در اصل متابعت علم است و در حقیقت کامل شدن یقین
و عبادت هفتاد و دو باب است و هفتاد و یک در حیاست از خدای تعالی و خدای تعالی
هرگز بندگان را زبان بدعا گشاده نکند و بعذر خواستن مشغول نکند تا در معصیت
گشاده نگرداند چون افتقار بحد آید درست شود و عنایت درست شود و گفت
از حکم علم مرید سه چیز است یکی خوابش در وقت غلبه و خورشش در وقت فاقه
و سخنش در وقت ضرورت عبدالله خفیف رحمة الله علیه گفت صحبت

بکسی طلب کن که دیدن او ترا از خدا یاد دهد و هیبت او بر دل افتد و ترا زبان
فعل پند دهد نه زبان گفتار و پندار و گفت تصوف صبر ست در تحت مجاری
اقدار و فرا گرفتن ملک جبار و رضا بر دو قسم ست بدو و از و رضای بدو در تدبیر
بود و رضا از و در آنچه قضا کند و ارادت رنج دایم ست و ترک راحت و فضل
آنست که بمحبوب اتصال پدید آید از جمله چیزها و غیبت افتد از جمله چیزها
جز خدای تعالی و انبساط برداشتن احتشام است در وقت سوال و ریاضت شکستن
نفس ست بخدمت و منع کردن نفس را از فترت در خدمت و قناعت طلب ناکردن آ
آنرا که در دست تو نیست و زهد راحت یافتن ست از بیرون ملک خود و فقر نیستی
ملک بود و بیرون آمدن از صفات و عبودیت وقتی درست آید که همه کارهای خود
بخدا گذارد و در بلاها صبر کند و گفت درویشی که سه روز گرسنه بود بعد از آن سوال
کند بقدر ضرورت او کذاب بود خواجه ابو محمد جریری رحمة الله علیه گفت هر که
گوش بحدیث نفس دارد در حکم شهوات اسیر گردد و خدای تعالی همه فایده بر دل وی
حرام کند و هر که از سخن حق مزه نیابد او را اثر اجابت نباشد گفتند توکل چیست گفت
معاینه شدن اضطرار و صبر آنست که فرق نکند میان حال نعمت و محنت با آرام نفس
در هر دو حال و سکون نفس ست در بلا و اخلاص ثمره یقین ست و ریا ثمره شک
و کمال شکر در مشاهده عجز است از شکر و عزلت بیرون شدن ست از میان زحمت
و سر نگاه داشتن اگر ترا زحمت بکند و گفت مجاهده عامیان با خطرات ست و
مجاهده ابدال با فکرت و مجاهده زهاد با شهوات و مجاهده تائبان با زلات و مجاهده
مریدان با لذات و هر که با خدای بسنده کرد و سرش با صلاح باشد و هر چه جارحی

بغدادی در بدایت بود و مرجع عام بعد از نومیدی حسین بن منصور حلاج رحمهما الله علیه قدس سره و پنجاه سال است که هیچ مذهبی نگرفته‌ام اما از هر مذهبی آنچه دشوارتر است بر نفس اختیار کرده‌ام ابراهیم خواص را دید در بادیه گفت در چه کاری گفت در مقام توکل توکل را درست میکنم گفت همه عمر در کار شکم کردی چگونه در توحید فانی خواهی شد پرسیدند عارف را وقت باشد گفت نه وقت صفت صاحب وقت است هر که با صفت آرام گرفت عارف نبود و گفتند طریق بخدا چگونه بود گفت دو قدم است یکی قدم از دنیا برگیر و دوم از عقبی اینک رسیدی بمولی و گفت فقیر آنست که مستغنی باشد از ماسوی الله و ناظر است بالله و معرفت عبارت است از دیدن اشیا و هلاک همه در معنی و چون بنده بمعرفت رسد بر وی وحی فرستد و لب گنگ کرده اند تا هیچ خاطر نیاید در آنکه خاطر حق و خلق عظیم آن بود که جفای خلق بر تو اثر نکند پس از آنکه حق را شناخته باشی و توکل آنست که اگر در شهر کسی را دانی اولی تر از خود بخوردن چیز نخوری و اخلاص تصفیه عمل است از شوائب کدورت و زبان گویا هلاک دل خاموش که گفتگوی در علل بسته است و افعال در شرک و خیل و حق ازین جمله مستغنی است وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُم بِاللَّهِ إِلَّا وَهُم مُّشْرِكُونَ گفت بصایر بینندگان و تن معارفان و نور علمای ربانی و طریق سابقان ناجی ازل و ابد و آنچه در میان است از حدوث است اما این بهر آنکس است لِمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ و گفت در عالم رضا اژدهائی است که او را الیقین خوانند هیژده هزار عالم در حلق او چون ذره ایست در بیابان و گفت همه سالها در طلب بلای او باشم چون سلطانیکه دایم طالب ولایت باشد و گفت خاطر حق آنست که هیچ چیز معارضه نتواند کرد و مرید آنست

که سبقت وارد اجتهاد او بود مکشوفات و در او آنست که مکشوفات او برا اجتهاد او
سابق است و گفت دنیا بگذاشتن زهد نفس است و آخرت بگذاشتن زهد دل و ترک
خود گفتن زهد جان پرسیدند از صبر گفت آنست که دست و پا او ببرند و از دار در آویزند
و عجب آنکه این همه با او بود و گفتند این که تو میگوئی انا الحق بگو هو الحق گفت بلی همه اوست
و شما میگوئید که او گم شده است بلکه حسین منصور گم شده است بحر محیط گم نشود و
کم نگردد. وقتی که بر دار کردند شبلی مقابل ایستاده گفت ما التصوف یا حلاج
گفت کمترین اینست که می بینید گفتند بلند تر کدام است گفت شما را بدان راه نیست
تا اینجا حضرت والد از کتاب تذکرة الاولیا منتخب فرموده بودند
اکنون باقیمانده ازان که این فقیر منتخب کرده است می نویسد
خواجه عبد الله مبارک رحمة الله تعالی علیه پرسیدند از وی که کدام خصلت
در آدمی نافع تر گفت عقلی وافر گفتند اگر نبود گفت حسن ادب گفتند اگر نبود
گفت برادری مشفق که با او مشورت کند گفتند اگر نبود گفت خاموشی دائم گفتند اگر نبود
گفت مرگ در حال گفت هر که ادب آسان گیرد خلل در سنتها آسان گیرد و هر که خلل در سنتها
آسان گیرد او را از فرائض محروم کنند و هر که فرائض آسان گیرد او را از معرفت
محروم کنند و هر که از معرفت محروم بود دانی که چه بود و گفتند چون درویشان دنیا
و دین با ایشان نیست درویشان حق چگونه باشند گفت دل درویشان حق هیچگونه
ساکن نباشد یعنی دائم طالب باشند که هر که بایستاد مقام خود دید و گفت
باندک ادب محتاجیم از بسیاری علم و گفت ادب اکنون می طلبیم که مردمان ادب رفتند
و گفت در ادب مردمان سخن بسیار گفته اند نزدیک من ادب شناختن نفس است

وگفت کسب کردن مانع نبود از تفویض و توکل وگفت زهد ایمنی بود از خدای تعالی
با دوستی درویشی بصدق دل وگفت هرکرا قدر نزدیک خلق بزرگ تر بود
باید که او خود را در نفس خود حقیر تر بیند گفتند داروی دل چیست گفت از مردمان
دور بودن وگفت بر توانگران تکبر کردن و بدرویشان متواضع بودن از تواضع
بود وگفت تواضع آنست که هرکه در دنیا بالای تست تکبر کنی و بر هرکه فرو تر است
ازو تواضع کنی وگفت رجا اصلی است که از خوف پدید آید و خوف اصلی است
که از صدق اعمال پدید آید و صدق اعمال از تصدیق پدید آید که در مقدمهٔ آن
خوف بود ایمن گردد و ساکن بشود وگفت آن رجا که خوف انگیزد تا در دل
قرار گیرد و دوام مراقبه بود در نهان و آشکار شخصی ازو وصیت خواست گفت
خدا را نگاهدار یعنی همیشه چنان باش که گویا خدای را می بینی روزی پیش او
حدیث غیبت رفت گفت اگر من غیبت کنم باید که غیبت پدر و مادر کنم که احسان
مرا ایشان اولی تر اند روزی جوانی پیش او آمد و نگریست که من گناهی
کرده ام گفت چه کرده گفت زنا گفت ترسیده بودم که مگر غیبت کرده
امام شافعی رحمة الله تعالی علیه گفت اگر عالمی بینی که برخصت و تاویل
مشغول گردد بدانکه ازو هیچ نیاید وگفت هرکه علم در جهال آموزد حق علم
ضایع کرده باشد و هرکه علم از کسی که شایسته آن باشد باز دارد ظلم کرده باشد
وگفت اگر دنیا را بگردهٔ نان بمن فروشند نه خورم گفت هر کرا همت آن بود که
چیزی در شکم او شود قیمت او آن بود که از شکم او بر آید یکی پند خواست گفت
چنان غبطه بر زندگان که بر مردگان می بری یعنی هرگز مگو دریغا که من چندان نیم

دریافت سخن گوی گفت هر که پندارد که نزدیک ترست او حقیقت دور تر است
و گفت حرام است کسی را که او میخواند و میداند بچیز دیگر آرام گیرد و گفت شتافتن
بحرمت و طاعت او علامت توفیق بود و بازداشتن از مخالفات نفس از علامت
ریاضت بود و مراعات اسرار از علامت بیداری بود و بدعوی بیرون آمدن از
رعنائی بشریت بود و گفت از زمان آدم تا قیامت آدمیان از دل گفتند و میگویند
من کسی میخواهم که مرا وصیت کند که دل چیست و یا چگونه است و نمی یابم پرسیدند
از توحید گفت توحید نزدیک است از آنکه گمانها ست اما دور است در حقائق و گفت
شما می پندارید که مرگ من چون مرگ شما خواهد بود که بیمار شوید و مردمان بعیادت
آیند مرا وقتی که بخواهند اجابت کنم روزی میرفت و گفت لبیک و سر بنهاد
شیخ حسن مزین گفت من گفتم او را بگو لا اله الا الله تبسمی کرد و مرا گفت با من
میگوئی که کلمه بگو بعزتش که میان من و او حجابی نیست الا عزت و جان بداد
ابو الحسن مجاسن خود گرفت و گفت چون من حجام اولیای خدا را شهادت تلقین
کند وا خجالتاه و بگریستی ابو الخیر نساج رحمة الله تعالی علیه گفت
خوف تازیانه خداوند است تا بندگان را که در بی ادبی خو کرده باشند بدان
راست کند و گفت نشان عمل بغایت رسیده آنست که در آن عمل جز تقصیر و
عجز خود نه بیند ابو الخیر اقطع رحمة الله علیه فرمود دل صافی نتوان کرد الا
بتصحیح نیت با خدا و تن را صفا نتوان داد الا بخدمت اولیا و گفت دل را
جایگاه است و دل است که جایگاه ایمان است و علامت آن شفقت بر جمله
مسلمانان و جهد کردن در کارهای ایشان و یاری دادن ایشان در دل است که

جایگاه نفاق است و علامت آن حقد و غل و غش و حسد است و گفت که
دعوی رعونتی است که کوه حمل آن نتواند کرد و گفت هیچکس بجای شریف نرسد
مگر بموافقت قرار گرفتن و ادب بجا آوردن و فریضه‌ها بپای داشتن و با نیکان
صحبت داشتن و از بیگانگان بریدن ابو حمزه خراسانی رحمة الله علیه
فرمود انس آن است که دلتنگی پدید آرد از زیستن با خلق و غربت آن است که
او را از اقربای و پیوستگان خویش وحشت باشد تا باشد با ایشان با وحشت
باشد و هر کرا وحشت بود از نفس خود انس گرفته است دل او در موافقت خداوند
خویش سبحانه و تعالی و هر کرا دوستی مرگ در دل جا کرده هر چه باقی است بر دو دوست
گرداند و هر چه فانی است دشمن و توکل آن است که بامداد برخیزد و از شب یادش
نیاید و چون شب در آید بامدادش یاد نیاید احمد بن مسروق رحمة الله علیه
فرمود که تقوی آن است که بگوشهٔ چشم به لذات دنیا ننگرد و بدل در آن تفکر نکند
و هر کرا مودت حق بود کس به و غالب نتواند شد و درخت معرفت را آب فکرت
دهند و درخت غفلت را آب جهل دهند و درخت توبه را آب ندامت و درخت
محبت را آب موافقت و هرگاه که طمع معرفت داری و پیش از آن درجه ارادت
محکم نکرده باشی بر بساط جهل باشی و هرگاه که ارادت طلب کنی پیش از درستی
توبه در میدان غفلت باشی ابو عبدالله بروحی رحمة الله علیه فرمود که
مرید در رنج است لیکن رنج او در طلب است نه عنا و تعب پرسیدند از صوفی و زاهد
گفت صوفی بخداوند بود و زاهد بنفس و گفت هیچ انس نیست در اجتماع برادران بسبب
وحشت فراق و هیچکس را وسیلت نیست بخدا جز خدا ابو عبدالله مغربی رحمة الله علیه

فرمود فاضل ترین اعمال عمارت اوقات ست بمراقبات وگفت هرکه دعوی
بندگی کند و او را هنوز مرادی مانده باشد دروغ زن ست بنده باید که از مرادات
خود فانی باشد و بمراد خداوند باقی و نام او آن بود که خداوندش نهاده بود
او را نه اسم بود و نه رسم وگفت خوارترین درویش آن بود که با توانگران مداهنت
کند و عظیم ترین آنکه خلق را تواضع کند و درویشی که از دنیا احتراز کرده اگر
هیچ از اعمال فضائل نکند یک ذرّه نیکی او فاضل‌تر ست از عبادت مجتهدان
متعبّد ابو علی جرجانی رحمة الله علیه فرمود قرارگاه خلق میان نخوت
و احتمال ایشان بر ظن و تهمت و نظر و یک ایشان چنان ست که کردار ایشان
بر حقیقت ست و سخن شان بر اسرار مکاشفت وگفت سه چیز از عقد توحید ست
خوف و رجا و محبت زیادتی خوف از ترک گناه است بسبب توحید دیدن و
زیادتی رجا از عمل صالح ست بسبب وعده دیدن و زیادتی محبت از بسیاری
ذکر بود بسبب منّت دیدن پس خائف هیچ نیاساید از هرب و راجی نیاساید
از طلب و محب هیچ نیاساید از طرب ذکر محبوب پس خوف ناری منور ست
و رجا نوری منور و محبت نور الانوار وگفت علامت سعادت آن بود که بنده را
طاعت گذاردن آسان بود و موافقت کردن سنّت در افعال و محبت اهل صلاح
و با برادران نیکو خوئی و در راه خلق چیز بذل کردن و بکار مسلمانان قیام نمودن
وگفت ولی آن بود که از حال خود فانی و بمشاهده حق تعالے باقی بود و حق تعالی
متولی احوال او بود او را بر خود اختیار نبود و بغیر قرار نه وگمان نیکو بخدای
غایت معرفت بود وگمان بد بردن بنفس اصل معرفت و بدبخت کسی ست که

معاصی ظاهر گردانند که بر تو فراموش گردانند و گفت صاحب استقامت باش
نه صاحب کرامت که نفس کرامت خواهد و خدای استقامت و بعد از ملازمت
بر درگاه او چه بود جز در گشادن و بعد از صبر نتیجه آنچه بود جز وصول بحق و گفت
رضا سرای عبودیت است و صبر در وی و تفویض خانه و مرگ بر در است و فراغت
در سرای و راحت در خانه ابوبکر کتانی رحمة الله علیه گفت انس بمخلوق
عقوبت است و قرب اهل دنیا معصیت و گفت تصوف همه خلق است و صحبت
ایثار است برای محبوب و صوفی کسی است که طاعت او نزدیک خیانت بود
که از آن استغفار باید کرد و تصوف صفوة است و مشاهده و زاهد آن است
که هیچ نیابد و شاد باشد و احتمال ذل کند تا صبر بیند و توبه اسمی است جامع
شش چیز را اول پشیمانی بر آنچه گذشته دوم عزم بر آنکه بیش گناه نکند سیوم
بگذاردن هر فریضه که میان او و خدای باشد چهارم ادای مظالم خلق پنجم
گدازانیدن هر گوشت که از حرام رسته باشد ششم تن را الم طاعت چشانیدن
چنانچه حلاوت معصیت چشانیده بود و گفت اول وجد خلوت است و میانه
مدرک و آخر سقم و توکل در اصل متابعت علم است و در حقیقت کامل شدن یقین
و عبادت هفتاد و دو باب است و هفتاد و یک در حیاست از خدای تعالی و خدای تعالی
هرگز بندگان را زبان بدعا گشاده نکند و بعذر خواستن مشغول نکند تا در معصیت
گشاده نگرداند چون افتقار نتیجه آید درست نشود و عنایت درست نشود و گفت
از حکم حکم مرید سه چیز است یکی خوابش در وقت غلبه و خورشش در وقت فاقه
و سخنش در وقت ضرورت عبدالله خفیف رحمة الله علیه گفت صحبت

طاعت نزدیک او

کسی طلب کن که دیدن او ترا از خدا یاد دهد و هیبت او بر دل افتد و ترا به زبان
فعل پند دهد نه به زبان گفتار و پندار و گفت تصوف صبر است در تحت مجاری
اقدار و فرا گرفتن ملک جبار و رضا بر دو قسم است بدو و ازو و رضای بدو در تدبیر
بود و رضا ازو در آنچه قضا کند و ارادت رنج دایم است و ترک راحت و وصل
آنست که محبوب را اتصال پدید آید از جمله چیزها و غیبت افتد از جمله چیزها
جز خدای تعالی و انبساط برداشتن احتشام است در وقت سوال و ریاضت شکستن
نفس است بخدمت و منع کردن نفس را از قرب در خدمت و قناعت التماس کردن
آنرا که در دست تو نیست و زهد راحت یافتن است از بیرون ملک خود و فقر نیستی
ملک بود و بیرون آمدن از صفات عبودیت و فتی درست آید که همه کارهای خود
بخدا گذارد و در بلاها صبر کند و گفت درویشی که سه روز گرسنه بود و بعد از آن سوال
کند بقدر ضرورت او کذاب بود خواجه ابو محمد جریری رحمة الله علیه گفت هر که
گوش بحدیث نفس دارد در حکم شهوات اسیر گردد و خدای تعالی همه فایده بر دل وی
حرام کند و هر که از سخن حق مزه نیابد او را نیز اجابت نباشد گفتند توکل چیست گفت
معاینه شدن اضطرار و صبر آنست که فرق نکند میان حال نعمت و محنت با آرام نفس
در هر دو حال و سکون نفس است در بلا و اخلاص ثمره یقین است و ریا ثمره شک
و کمال شکر در مشاهده عجز است از شکر و غفلت بیرون شدن است از میان رحمت
و سنگ نگاه داشتن اگر بر تو زحمت بکنند و گفت محاربه عامیان با خطرات است و
محاربه ابدال با فکرت و محاربه زهاد با شهوات و محاربه تائبان با زلات و محاربه
مریدان با لذات و هر که با خدای بسنده کرد سرش باصلاح باشد و مرجع عارفان

بغدادی و ریه ایست بود و مرجع عام بعد از نومیدی حسین بن منصور حلاج رحمة الله
علیه فرمود و پنجاه سال است که هیچ مذهبی نه گرفته‌ام اما از هر مذهبی آنچه دشوار است
بر نفس اختیار کردم ابراهیم خواص را دید و ربا و پرسید گفت در چه کاری گفت در مقام
توکل توکل را درست میکنم گفت همه عمر در کار شکم کردی چگونه در توحید فانی
خواهی شد پرسیدند عارف را وقت باشد گفت نه وقت صفت صاحب وقت
است هر که با صفت آرام گرفت عارف نبود و گفتند طریق بخدا چگونه بود گفت
دو قدم است یکی قدم از دنیا برگیرد دویم از عقبیٰ اینک رسیدی بمولی و گفت
فقیر آنست که مستغنی باشد از ماسوی الله و ناظر است بالله و معرفت عبارت است
از دیدن اشیا و هلاک همه در معنی و چون بنده بمعرفت رسد بر وی وحی فرستد و سرّ او
گنگ کرده اند تا هیچ خاطر نیاید او را مگر خاطر حق و خلق عظیم آن بود که جفای خلق
بر تو اثر نکند پس از آنکه حق را شناخته باشی و توکل آنست که اگر در شهر کسی را داند اولیٰ تر
از خود بخوردن چیز نخورد و اخلاص تصفیه عمل است از شوائب کدورت و زبان گویا هلاک دل
خاموش که گفتگوی در حل بسته است و افعال در شرک و خیل و حق ازین جمله مستغنی است
وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ گفت بصا بینندگان و تن بعارفان و نور
علمای ربانی و طریق سابقان ناجی ازل و ابد و آنچه در میان است از حدوث
است اما این سخن دانند لِمَنْ كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ و گفت در عالم رضا
اژدهائی است که او را الیقین خوانند هیژده هزار عالم در حلق او چون ذره است
در بیابان و گفت همه سالها در طلب بلای او باشم چون سلطانیکه دائم طالب
ولایت باشد و گفت خاطر حق آنست که هیچ چیز معارضه نتواند کرد و مرید آنست

که سبقت دارد اجتهاد او بر مکاشفات و مراد آنست که مکاشفات او بر اجتهاد او سابق است و گفت دنیا بگذاشتن زهد نفس است و آخرت بگذاشتن زهد دل و ترک خود گفتن زهد جان پرسیدند از صبر گفت آنست که دست و پای او ببرند و از دار در آویزند و عجب آنکه این همه با او بکردند و گفتند اینکه تو می گوئی انا الحق بگو هو الحق گفت بلی همه اوست و شما میگوئید که گم شده است بلی که حسین منصور گم شده است بحر محیط گم نشود و کم نگردد وقتی که بر دار کردند شبلی مقابل ایستاده گفت یا التصوف یا حلاج گفت کمترین اینست که می بینید گفتند بلندتر کدام است گفت شما را بدان راه نیست

تا اینجا حضرت والدی از کتاب تذکرة الاولیا منتخب فرموده بودند اکنون باقیمانده ازان که این فقیر منتخب کرده است می نویسد

خواجه عبدالله مبارک رحمة الله تعالی علیه پرسیدند از وی کدام خصلت در آدمی نافع تر گفت عقل وافر گفتند اگر نبود گفت حسن ادب گفتند اگر نبود گفت برادری مشفق که با او مشورت کند گفتند اگر نبود گفت خاموشی دائم گفتند اگر نبود گفت مرگ در حال گفت هر که راه ادب آسان گیرد خلل در سنت آسان گیرد و هر که خلل در سنت آسان گیرد او را از فرائض محروم کنند و هر که فرائض آسان گیرد او را از معرفت محروم کنند و هر که از معرفت محروم بود دانی که چه بود و گفتند چون درویشان دنیا و دین باشند درویشان حق چگونه باشند گفت دل درویشان حق هیچگونه ساکن نباشد یعنی دائم طالب باشند که هر که بایستاد مقام خود پدید کرد و گفت باندک ادب محتاجیم از بسیاری علم و گفت ادب اکنون می طلبیم که مردان ادب رفتند و گفت در ادب مردان سخن بسیار گفته اند نزدیک من ادب شناختن نفس است

وگفت کسب کردن مانع نبود از تفویض و توکل وگفت زهد ایمنی بود از خدای تعالی
با دوستی و درویشی بصدق دل وگفت هر کرا قدر بیشتر و بنزدیک خلق بزرگ تر بود
باید که او خود را در نفس خود حقیر تر بیند گفتند داروی دل چیست گفت از مردمان
دور بودن وگفت بر توانگران تکبر کردن و بدرویشان متواضع بودن از تواضع
بود وگفت تواضع آنست که هر که در دنیا بالای تست تکبر کنی و بر هر که فروتر از
تو تواضع کنی وگفت رجا اصلی است که از و خوف پدید آید و خوف اصلی است
که از صدق اعمال پدید آید و صدق اعمال از تصدیق پدید آید که در مقدمه آن
خوف بود ایمن گردد و ساکن بشود وگفت آن رجا که خوف انگیزد تا در دل
قرار گیرد دوام مراقبه بود در نهان و آشکار شخصی از و وصیت خواست گفت
خدا را نگاه دار یعنی همیشه چنان باش که گویا خدای را می بینی روزی پیش او
حدیث غیبت رفت گفت اگر من غیبت کنم باید که غیبت پدر و مادر کنم که احسان
مرا ایشان اولی تر اند و روزی جوانی پیش او آمد وگفت بسیست که من گناهی
کرده ام گفت چه کرده گفت زنا گفت ترسیده بودم که مگر غیبت کرده
امام شافعی رحمة الله تعالی علیه گفت اگر عالمی بینی که برخصت و تاویل
مشغول گردد بدانکه از و هیچ نیاید وگفت هر که علم در جهال آموزد حق علم
ضایع کرده باشد و هر که علم از کسی که شایسته آن باشد باز دارد ظلم کرده باشد
وگفت اگر دنیا را یک گرده نان بمن فروشند نه خورم گفت هر کرا همت آن بود که
چیزی در شکم او شود قیمت او آن بود که از شکم او بر آید یکی پند خواست گفت
چنان فضیلت بر زندگان هر که بر مردگان می بری یعنی هرگز مگو دریغا که من چندان آیم

جمع نکردم که او کرد و بگذاشت بحسرت بلکه غبطه بران کن که چندان طاعت او
کرد و باری من هم کردمی و گفت هیچ کس بر مرده حسد نبرد باید که بر زنده هم نکند
که او نیز زود خواهد مرد خواجه محمد سماک رحمة الله تعالی علیه گفت شریفترین
تواضع آنست که خود را بر هیچکس فضل نه بینی و گفت پیش ازین مردمان دوا
بودند که مردم از ایشان شفا می یافتند اکنون همه درد شده اند که آنرا دوای نیست
پس طریق آنست که خدا را مونس خود سازی و کتاب او همراه خود گردانی و گفت
طمع بندی است بر گردن و بندی است در پای بند از تا برهی ابو الحسن خرقانی
رحمة الله علیه گفت هرکه نماز بوقت نخواند و تلاوت قرآن نکند و علم نیاموزد
و سخاوت نکند مردگان ازو بهر حال بهتر اند و گفت اگر کسی صد کار با اخلاص کند
و یکی بریا خوف آنست که همه کار خالص او نسیت شود و گفت هرکه دعوی علم کند
باید که عمل با وی بود و هرکه دعوی عبادت کند باید که اخلاص با وی بود و هرکه
دعوی تصوف کند باید که فنا با وی بود و گفت ابو الحسن را دو اندیشه است
هرگاه که با حق بود در بهشت بود و هرگاه که با غیر حق بود در دوزخ بود و گفت
سه اندوه باید که همیشه با مرد این راه بود یکی اندوه حسرت گذشته دوم جهد
ایستادن امروز سیوم ترس قطعیت فردا و گفت چند آواز بالای عرش صعود کند
یکی آواز پرهیزگاران دوم آواز اهل سخاوت سیوم آواز عارفان چهارم آواز
اندوهگیان پنجم دو کار بستن زبان خاموش که بوقت رسیدن سخن لا یعنی نگویند
ششم آواز ستم رسیدگان و گفت صوفی آنست که هر سخنی که گوید شنونده آن خدا
را بیند و گفت هرکه حریص دنیا بود مالش حلال نباشد و هرکه دروغ گوید ایمانش نیست

نبود و هر که خیانت کند نیز ایمانش نباشد و گفت هر که کاهل نماز شود ترس
خدا در دلش نبود و ایمان ندارد و گفت زندگانی را چنان دانید که گویا جان
بر لب رسیده است و گفت هفتاد و سه سال است که با حق تعالی زندگانی کردم
و یک سخن با او بر خلاف شرع نه گفتم و یک نفس بهوا نفس نزدم و سفر
چنان کردم که از عرش تا فرش همه زیر یک قدم من بود و گفت از حق تعالی
بر دلم ندا آمد که اگر بانده و پیش من آئی شادت کنم و اگر با نیاز آئی توانگر کنم
و اگر از خودی خود دست بداری آب و هوا را مسخر تو کنم و گفت علما میگویند
که خدا را بعقل و دلیل باید دانست آنها نابینااند که خدا هر گز راه نخواهند یافت
جز بخدا و گفت من کار خویش را با اخلاص ندیدم تا وقتیکه بغیب دیگر رسیدم
و چون همه او را دیدم مرا اخلاص پدید آمد و گفت سر من عرش است و پای من
تحت الثری و دستهای من مشرق و مغرب و گفت عافیت را طلب کردم در تنهائی
یافتم و سلامت را در خاموشی و گفت مزاح مکنید و گفت با خدا چنان صلح کردم
که هر گز جنگ نکردم و با نفس چنان جنگ کردم که هر گز صلح نشد و گفت خلق موافق
خود با حق میگویند و ابوالحسن موافق حق میگوید و گفت سی سال است تا روی از
خلق گردانیده ام و سخن میگوییم و خلق میپندارند که با ما میگوید و نمیدانند که با حق میگوییم
و بیک سخن با حق خیانت نکرده ام که بظاهر و باطن با حق بوده ام چندانکه اگر
پیغمبر صلی الله علیه وسلم ازین در در آید مرا خاموش نباید بودن و گفت چون
دوست بدوست حاضر آید دوست را بیند و خود را نه بیند و گفت دلیکه در وی
اندیشه بد گذرد صاحب آن خلوت نشینی را نشاید و گفت اندکی تعظیم بهتر است

از بسیاری عبادت و از علم و زهد و گفت ملائکه سه جا از اولیاء الله سنت دارند
اول ملک الموت در وقت نزع ایشان دوم کرام الکاتبین در وقت نوشتن
نامه سوم منکر و نکیر در وقت سوال و گفت تا یقین ندانستم که رزق بر وی ست
دست از کار باز نداشتم و تا عجز خلق ندیدم پشت بر خلق نکردم و گفت مردان خدا
را اندوه و شادی نگیرد و اگر گیرد هم از حق بود و گفت صحبت با خدا کنید
و با خلق مکنید که لایق دوستی و صحبت خداست و گفت بنده چنان نیکو بود که
نه بزندگانی خویش از و پژمرده بود و نه بجان مرگ و گفت تا تو طالب دنیا باشی
دنیا بر تو سلطان بود و چون تو از وی روگردانی تو بر وی سلطان باشی و گفت
درویشی کسی را بود که او را دنیا و آخرت نباشد و رغبت نکند بدین هر دو
و گفت چنانکه نماز را پیشتر از وقت از تو نخواهند تو نیز روزی پیشتر از وقت از و
مطلب گفت بنده را تا بحق راه هست اما با حق کسی را راه نیست و گفت هر که او را
یافت نماند و هر که او را یافت نمرد و گفت در صد هزار سال یکی از رحم مادر زاید که
آن کس محبت و پرستش حق را شاید و گفت در هر دلی که بجز از خدای عز و جل چیزی دیگر
باشد اگر چه طاعت بود آن دل مرده باشد یکی از وی سوال کرد که دلت چگونه است
گفت چهل سال است که میان من و دل جدائی افگنده اند و گفت سه چیز را نگاه داشتن
دشوار است یکی سر با حق تعالی دوم زبان با خلق سیوم پاکی در کار و گفت هیچ
چیز میان حق و بنده حجاب نبود مگر نفس و گفت این دین را از شیطان آن فتنه
نیست که از سه کس اول از عالمیکه بر دنیا حریص بود و دیگر زاهدی که از علم بی بهره بود
و سوم ولی که جاهل بود و گفت اگر بنائی را باز نی و رخانه کنی سلامت بماند و اگر

آن برنا را با مرای در مسجد کنی سلامت نماند گفت جهد کنید تا از ابلیس ایمن باشید
که وی در شش صد درجه سخن گوید و گفت از کارها بزرگترین ذکر خدای تعالی است
و سخاوت با بندگان و پرهیزگاری کردن و در صحبت نیکان نشستن و گفت قبلهٔ
جوانمردان خدای تعالی است که فَأَيْنَمَا تُوَلُّوا فَثَمَّ وَجْهُ اللّٰهِ پرسیدند از وی که خدا را
کجا دیدی گفت آنجا که خود را ندیدم و گفت هر کسی که در دلش اندیشهٔ حق و باطل
گذرد او را از رسیدگان نشمارم و گفت امام آن بود که همه راه رفته باشد و گفت
چون ذکر نیکان کنی میغ سفید پدید آید و باران رحمت بارد و چون ذکر خدای عز و جل
کنی میغی از نور پدید آید که عشق بارد اما ذکر نیکان عام را رحمت است و خاص را
غفلت و گفت صوفی روزی است که با آفتابش حاجت نیست و شبی است که
با ماه و ستاره اش حاجت نیست و گفت کسی را که حق خواهد بجانب خود راهش پدید
راه بر وی سهل گردد و کوتاه بود و گفت طعام و شراب جوانمردان دوستی حق بود
و گفت هر کس که غائب است همه از وی گوید و آن کس که حاضر است هیچ از وی
نتواند گفتن و گفت درویش آن بود که هیچ اندیشه در دلش نبود و میگوید و گفتارش
نبود و می بیند و دیدارش نبود و می شنود و شنوایی نبود و میخورد و مزهٔ طعامش نبود
نه حرکتش بود نه سکون نه شادیش بود نه اندوه و گفت مهر بر زبان نه تا
نگویی سخنی جز خدا و مهر بر دل نه تا اندیشه نکنی جز خدا و مهر بر لب و
دندان نه تا نخوری جز حلال و مهری نه بر معامله تا نورزی کار جز اخلاص و گفت
صوفی جسمی است مرده و دلی است آسوده و جانی است سوخته و گفت آن راه
که به بهشت برند نزدیک است اما راهی که بخدا می برد دور است و گفت بباید که

در روزی هزار بار بمیری و باز زنده شوی تا باشد که حیاتی یابی که بعدش موت نبود
و چون هستی خویشتن با وی دهی او هستی خویشتن بتو دهد و گفت هر که تنها نشیند
با خدای تعالی علامتش آن بود که او خداوند خویش را دوست میدارد و هر که در دنیا
خلق نشیند با خدای او را خویش نبود و علامتش آن بود که خدای تعالی او را دوست ندارد
و گفت خدای عزوجل لطف خود را برای دوستان دارد و رحمت برای عاصیان
و گفت با خداوند آشنائی کنید تا دل قوی شود چون غریبی که بشهرها نمیرد و چون
در شهر آشنائی یابد قوی دل بگردد و گفت دوستی خدا در دل آنکس نبود که او را
رحم و شفقت بر خلق نبود و گفت آنچه خدای تعالی مر بنده خود را بعد ایمان کرامت کند
هیچ چیز بهتر از دل پاک و زبان راست نیست و گفت هر که در جهان از خدا و رسول
او و پیران شرم دارد در آن جهان خدای از وی شرم دارد و گفت پلاس پوشان
و مرقعداران بسیار اند اما از انجمله راستی دل باید و گفت برای خدمت و صحبت
کسی باید که بچشم نابینا و بگوش کر و بزبان لال باشد و گفت در راه خدا چنان
باید رفت که کسی نداند و گفت در دلیکه کبر و حسد باشد حق تعالی در آن دل نظر
نکند و گفت یکبار خدای را یاد کردن صعب‌تر است از آنکه شمشیر برید و خورد
هزار بار و گفت دیدار آن باشد که تو بیخود او را بینی و گفت بسیار گریند و خندند
و بسیار خاموش باشند و میگویند و بسیار خوار اند و نمی خورند و بسیار بیدار اند تا
و نخسپند و گفت در جهان سیاه تا سه حال بر خویشتن نه بینی اول آنکه در محبت
او آب چشم خویش خون بینی و دوم آنکه از هیبت او بول خود را خون بینی
سوم آنکه در بیداری شبهای دراز استخوان خود را گداز و باریک بینی و گفت

خدا را چنان یاد کنید که دیگر یاد کردن نباید یعنی فراموش نشود تا باز یاد کردن
افتد و گفت نهایت مردان سه است یکی آنکه خویشتن را چنان داند که خدای عز و جل
او را اسپید اند و این جهان کس را خود نبینم دوم آنست که تو باشی و آن تنها
وسوم آنکه تو نباشی تا همه او باشد. و گفت سخن نگویید تا نشنوید آن خدا را نبینید
و سخن را نشنوید که تا گوینده آن خدا را نبینید و گفت در جوانمردان اندوهی
باشد که در همه دو جهان نگنجد و آن آنست که حق را یاد کنند و بهتر از سزای او یاد کردن
نتوانند و گفت اگر تو با خدا باشی و همه دنیا ترا بود زیان ندارد و اگر دل تو با خدا
راست نیست و جامهٔ پلاس پوشی سودی ندارد و گفت خود را بخدای عز و جل
دیدن وفا بود و خدا را با خود دیدن فنا بود و خدای را دیدن و خود را ندیدن
بقا بود و گفت هر که اینجا با خلق کودک بینی او نزدیک خدا مرد است و هر که را با
خلق مرد بینی او نزدیک خدا کودک است و گفت غریب آنست که در هفت آسمان
و زمین هیچکس با وی یکتا ره دمی موافق نبود و من نگویم که غریبم که من آنم که با
زمانه بسازم و گفت نهایت بنده با خدای در سه درجه است یکی آنست که بر دیدار
بایستد و گوید الله دوم آنست که بخویشتن گوید که الله سوم آنست که از وی همه گوید
الله و گفت مردان سه گروه اند یکی آنکه نیازرده اند لیکن از تو آزار دارند دوم
آنکه اگر ایشان را بیازاری ایشان از تو نیازرند سوم آنکه چون بیازاری ایشان
نیز ترا بیازارند و گفت این غفلت در حق خلق رحمت است و اگر ذره آگاه شوند
از وی بسوزند و گفت بسا کسانیکه بر پشت زمین می باشند و مرده اند از مردگان اند
و بسا کسانیکه در خاک خفته اند و از زندگانند و گفت هر [illegible] نگری اندست

وگفت اول قدم آنست که گوید خدا و چیزی دیگر نه و قدم دوم خود آتش ست
و قدم سوم در آفتاب ست و سوختن وگفت اگر جبرئیل علیه السلام از آسمان بانگ
کنند که ای فلان کسی مثل تو نیست و نخواهد بود تو قول او را صادق داری اما
از مکر خدا ایمن مشو و از آفت نفس خویش و عمل شیطان غافل مباش وگفت
اولیای خدا را نتواند دید مگر کسی که محرم بود چنانکه کسی اهل ترا نه بیند بجز آنکه
محرم بود وگفت اگر آسمان و زمین بر طاعت بود آنرا قدری نبود و اگر یک ذره انکار
این طائفه در دل بود وگفت هزار مراد اینجهان را ترک باید کرد تا یکی مراد
آنجهان برسی و هزار درم شراب زهر باید خورد تا یک شربت حلاوت بچشی وگفت
زندگانی درون مرگ ست و مشاهده درون مرگ و فنا و بقا درون مرگ ست
و پاکی درون مرگ ست چون حق پدید آید جز حق هیچ نماند وگفت تا با خلق باشی
ترشی و تلخی دانی چون از خلق جدا گردی با خدا زندگانی کنی وگفت قرایان
میگویند که خدا را بدلیل باید شناخت غلط ست که خدا را بخدا باید دانست و
بمخلوق او را نتوان دانست وگفت هر که عاشق شد خدا را یافت و هر که
خدا را یافت خود را فراموش کرد وگفت بسیاری بتفسیر قرآن مشغول باشند
اما جوانمردان بتفسیر خویش مشغول باشند وگفت عالم آنست که بخویشتن عالم بود
نه آنکه بعلم عالم بود پرسیدند از محبت گفت علامتش آن بود که نکوئی که او
با شیطان دیگر کرده است اگر با وی بکند بنیازاید و اگر بقدر دریا ها شراب در
حلق او ریزند هنوز تشنه لب باشد و زیادتی گوید پرسیدند از اخلاص گفت
هر چه برای دیدار حق تعالی کنی اخلاص ست و هر چه از دیدار خلق کنی ریاست

پرسیدند جوانمردی چیست گفت اگر حق تعالی هزار کرامت با برادر او کند و یک
کرامت با وی او آن یک کرامت را هم خواهد که آن برادر را باشد پرسیدند که ترا خوش
باشد گفت مرده را خوف مرگ نباشد و هر وعیدی که خلق را از مرگ و قیامت
و دوزخ باشد یک ذره از آن نباشد که من چشیده ام و هر وعده که خلق را
کرده است از آن راحت که من چشیده ام یک ذره نبود روزی از اصحاب خود
گفت اگر ریسمانت بگسلد چه کنی گفتند ندانیم گفت بدست وی ده که بربندد پرسیدند
که وعده بدتر است یا گناه گفت وعده خود گناه است پرسیدند که بندگی چیست

در دعوی

گفت عمر در ناکامی گذاشتن گفتند چه کنیم تا بیدار باشیم گفت عمر یک نفس باز آورید
و این یک نفس را چنان دانید که واپسین است و بر لب رسیده است پرسیدند که
فقیری چیست گفت سیاه دل بودن یعنی از پس رنگ سیاه رنگ دیگر نباشد
پرسیدند که نشان توکل چه باشد گفت آنکه شیر و اژدها و آتش و دریا و بالش
این همه ترا یکی بود که همه در توحید یکی اند و گفت سالهاست تا نفس من همی
آب سرد و دوغ ترش می طلبید نداده ام و او را بدین آرزو نارسانیده ام

در باذنجان

نقل است که از چهل سال او را هوس بادنجان بود و نمی خورد تا روزی مادرش
آمده قسم داد که بحق شیر من بادنجان بخور شیخ نیم بادنجان خورد همان شب
او باش خرقانی سر پسرش را بریدند و بر آستانش نهادند شیخ چون دید روز دیگر
سخن بلند کرد و گفت آری چنین ویکی که من نهاده ام آنرا که هم چنین می بایست
یار ما با شما گفتیم که مرا با او کار آرسان نیست شما مگوئید بخور و گفت هفتاد و سال است
که با حق زندگانی می کنم نفسی بر مراد نفس نزده ام و قدمی بر حسنا او نرفته ام و گفت

اگر اجلم در رسد و از میان جهان بروم تا چهار صد درم وام دارم که در قیامت خصمان من آیند
باشند دوست تر دارم از آنکه در دنیا زنده باشم و کسی از من چیزی سوال کند و
من حاجت او روا نکنم و گفت گاه گاه از بسیاری جهد و اندوه و غم که از لقمه
زقوم خوردنم میترسید از خدا میگویم که الهی من از آن تو این لقمه زقوم میخوردم
اگر تو نخواهی نخوردنم با تو بگذارم و گفت فردا در قیامت گویندم چه آوردی گویم
الهی سگی با من داده بودی در دنیا من با و فسرده مانده بودم تا در دامن
بندگانت نیفتد گفت یکبار خدا را بخواب دیدم که میگفت یا ابوالحسن خواهی که
من ترا باشم گفتم نه گفت تو مرا باشی گفتم نه گفت یا ابوالحسن همه عالم درین آرزو اند
که من ایشان را باشم و ایشان مرا و تو چنین میگوئی گفتم خداوندا آن که باشد
که ترا نخواهد اما تو اختیار بمن وا دهی از مکر تو که ایمن تواند بود که تو باختیار کس کار
نمیکنی هرچه میخواهی میکنی نقل است که وقت مرگ رسید گفت ای کاشکی دل
پرخون مرا بشکافتندی و با خلق بنمودندی تا خلایق دانستی که با خدای عزوجل
بت پرستی راست نیاید محمود غزنوی از وی پندی خواست گفت چهار چیز نگاه دار
تا سلطان دنیا و آخرت شوی تقوی و نماز جماعت و سخاوت و شفقت بر خلق
و گفت نماز را نگاه دارید که نماز چون کشتی بود و دیگر عبادت چون بار کشتی اگر
کشتی سلامت باشد بار او نیز سلامت باشد و گفت روزگار خود را چهار قسمت کنید
زمانی به تن خدمت او کنید و زمانی بدل او را یاد کنید و زمانی ذکر او گوئید و
بر پیغمبر علیه السلام درود فرستید و گفت هر که در دنیا و از آن خدای تعالی را
خواهد بهتر از آن است که قرآن بهفت قراءت خواند و از آن خدای را نخواهد و گفت

اگر همه دنیا شوشه زر شود و آن بر تو بپایان آید تا هیچ غم نباشد برابر آنکه تکبیر اوّل [شبیکه طلا ۱۲] از تو فوت شود و یا جماعت و گفت چون از نماز فارغ شوید بگوئید استغفر الله تا اندیشه که در دل گذشته باشد بر خیزد و گفت هر که روز جمعه دوازده رکعت بشش سلام گذارد میان ظهر و عصر دو رکعت صلاة الحاجت بخواند در هر رکعت بعد فاتحه آیت الکرسی و شهد الله و قل اللهم مالک الملک تا بغیر حساب و انا انزلنا یک یک بار بعد فراغ سر بر زمین نهاده بگوید کلمه توحید یک بار و بعد سر از سجده بر داشته حاجت خواهد روا گردد و گفت دو رکعت نماز برای خوشنودی خصمان و ادای حق بندگی باید خواند در هر رکعت بعد فاتحه آیت الکرسی و قل اللهم مالک الملک تا بغیر حساب یکبار و ثواب آن بخصمان بخشد در قیامت خصمان از وی راضی شوند و اگر بنیت ادای حق بندگی خواهد ادا کرده باشد و گفت در شب پنجشنبه دو رکعت برای حق والدین بخواند میان شام و خفتن در هر رکعت بعد فاتحه انا انزلناه و انا اعطیناک الکوثر و قل یا و اخلاص و معوذتین یک یک بار چنان ثواب است که گویا توریت و انجیل و زبور و فرقان خوانده باشد و گفت چون در نماز شوی ستر خالق باید داشت تا از عهده این بیرون آئی و گفت در سرای دنیا زیر خاری با خدا زندگانی کردن دوست تر دارم از آنکه در بهشت زیر درخت و مرا از وی خبر نباشد و گفت جنبیده ام و خود ناپدید و گوینده ام و خود ناپدید و شنونده ام و خود ناپدید و گفت اگر خدا تعالی روز قیامت همه خلق را از مشرق تا بمغرب برای من بخشد از بزرگی همت خود که با خدا دارم باز ننگرم و گفت هر شب که در آید آرام نمیکنم تا در نماز شام عتاب آن روز را که با خدا است نمیکنم و گفت آنچه در دل

من هست اگر قطره بیرون آید جهان پنهان شود که در عهد نوح علیه السلام و گفت
همه چیز را نهایت دانستم الا سه چیز را اول نفس را دوم درجات پیغمبر را سوم معرفت را
و گفت خدای عز و جل از خلق نشان بندگی خواست و از من نشان خداوندی
گویند هفت روز شده بود که شیخ و اصحاب چیزی نخورده بودند ناگاه شخصی در
خانقاه درآمد با جنس طعام که نیاز صوفیان آورده ام شیخ روی با اصحاب
کرده گفت هر که از شما نسبت تصوف درست کرده باشد بگیرد من زهره ندارم
تا دم صوفیت زنم اصحاب همه دم درکشیدند آنکس وا پس برد و گفت زینهار بخود
دعوی نکنید یعنی هرگز اگر دیگری در پهلوی تو دعوت کند تا خوش نشوی مردی
خرقه پوشیدن خواست گفت اگر زن لباس مرد پوشد مرد شود و اگر مرد لباس
زن پوشد زن شود گفت نه گفت چرا لباس مردان پوشی اگر مرد نه و اگر مردی
نیز حاجت نیست ابو سعید ابو الخیر رحمة الله علیه گفت ما در ابتدا سیزده چیز را
بر خود لازم کردیم تا سیزده هزار عالم را بدان از خود دور کردیم اول روزه بر دوام
دوم پرهیز از حرام سوم ذکر مدام چهارم بیداری شب تمام که گاهی پهلو
بر زمین ننهادیم و تکیه بر جای نیز نکردیم پنجم فارغ بودیم ششم خواب اگر کردیم نشسته
کردیم هفتم پیوسته قبله رو نشستیم هشتم در هیچ امردی نظر نکردیم و در محراب نگاه
نکردیم نهم گدائی نکردیم تا چه اند حلال جا سپید دهم خود را با و تسلیم کرده بودیم
یازدهم پیوسته در مسجد می نشستیم دوازدهم هرگز بیع و شری ببازار گذر نکردیم
سیزدهم در هر شبانه روزی یکبار قرآن ختم میکردیم چهاردهم در بینائی کور بودیم
شنوائی کر و در گویائی گنگ بودیم تا خلق مرا دیوانه میگفتند و ما را [illegible]

پانزدهم هر نقل که از پیغامبر صلی الله علیه وسلم بمارسید بر آن عمل میکردیم اگر مناهی
می بود از آن اجتناب میکردم اگر او امر بود بر آن عمل میکردیم حتی که شنیده بودم
که در جنگ احد پیغامبر علیه السلام را جراحت رسیده بود بر سر انگشتان پاست
نماز گذارده باشند بحکم و متابعت او بر سر انگشتان پای ایستادم تا چهار صد رکعت
نماز گذاردم و هرچه از عبادت فرشتگان شنیدم بدان قیام نمودم حتی که شنیدیم
که بعضی ملائکه نگونسار شده عبادت میکنند ما هم سر بر زمین نهاده نگونسار شدیم
و ختم قرآن نمودیم و گفت اگر در زاویه درویشی سیاه خمر خوارکی داشته باشند
آنرا نصیحت کنید برفق و درشتی مکنید و اگر درمی از سیم دیا زر بادی یابید آن را
در آتش گرم سازید در پهلوی او را بآن درم داغ کنید تا فضیحت شود و گفت
هر چیزی که ترا از خدا باز دارد آنچیز شوم است و صحبت او ندموم و گفت هر که پندارد
که بجهد یابند خطاست و اگر بجهد و اندیشه خطاست و گفت درین راه خاست
باید و سلامت و کرامت نشاید و خلق در فرق و دوست و بهشت نباشد خویش
و پیوند او وی و تو هم نباشد با یکی خدا باشد و بجز از وی دیگری نباشد و درویشی
پیش شیخ با ادب ایستاده بود چنانکه در نماز می ایستد گفت چنان بایست که تو
نباشی یعنی در حق تعالی فانی شوی و گفت کسی که مراد داشته باشد هرگز بمراد
نرسد و هر که در مال است و پامال است خود مانده است و دست از وی باید داشت
که بلای خود و از آن خلق گشته است و گفت هر کسی را ایستی است بایست
ما آنست که ما را هیچ بایست نباشد و گفت فضل ما بر شما باید آنست که شما با ما میگوئید
و ما با او میگوئیم و گفت خلائق را آسان است که کار با رحیم و رحمن افتاده است

ما را مشکل است که با چهار و چهار افتاده است و گفت سی سال بود تا خدا را می جستم
گاهی می یافتم و گاهی نمی یافتم اکنون چهل سال است تا ابوسعید را می جویم
و نمی یابم و گفت بعد از هفتاد و سه سال مرا از پندار خودم بیرون آوردند و گفت
اگر هشت بهشت در مقابله یک ذره نیستی ابوسعید افتد محو و ناچیز گردد و گفت
خدای را نتوان دیدن اما درویش را همی توان دیدن که خدا هست است
و درویش نیست است گفت از پیری گفتم که چیزی بگو گفت بجز از حق تعالی
هر چه دانی فراموش کن و از حق تعالی سخن نیست جز خاموشی و گفت هر چه
یافتم به بیداری شب و پاکی سینه و نفی مال یافتم و گفت هر چه گفته ام کرده ام گفت
وقت نیز یک سان شرک است زیرا که وقت و واقت و موقوف سه چیز باشند
و بدین سه چیز بنا کردن بی اصل باشد چه فانی گشته است مشغول فانی گردانیده چو
کسی معنی تحقیق هم تحقیق نیگفت شیخ گفت خدا هرگز کسی را دوست نمی دارد یعنی
جز وی کسی است که وی را دوست دارد و گفت عاشق هم اوست و معشوق هم
اوست روزی فصد میکرد حجام را گفت هوش دار تا نشتر به دوست نرسد
روزی کسی با وی گفت که فلان کس به روز نماز میکند و بشب دزدی گفت
عجب نبود که به برکت نماز روز از دزدی شب باز آید وقتی جوانی در حوالی خانقاه
خمر میخورد و مستانه مشغله میکرد و پروای کسی نمیداشت شیخ گفت سبحان الله
آنکس در کار باطل خود چنان غرق است که پروای حق شما نمیدارد و شما
بکار خود مستغرق چنان نمیتوان بودن که پروای باطل ایشان ندارید روزی
در حمام خادمی وسوخ او را جمع کرده پیش چشم آورد و پرسید که معنی جوانمردی

چه باکیست گفت آنکه وسوخ کسی را در پیش چشم وی نیاری وگفت هر که با حق
غافل تر از خود جاهل تر وگفت هر کجا عارف و معرفت بود از حق بحق بود وگفت
چون تو نباشی همه او باشد وگفت قاعده بندگی نیستی ست تا ذره اثبات
در صفات تو بماند حجاب ماند که اثبات صفت خداوند است ونفی صفت
بنده وگفت با دشمنان بنده نفس وشیطان جهد کنید تا بنده شوید گفت چون
گمان کردی حق را یافتی این وقت او را گم کردی وگفت هر جا که پندار نشست است
نشست دوزخ است و هر جا که تو نیستی بهشت است وگفت حجاب میان بنده
وخدا آسمان وزمین وعرش وکرسی نیست پندار است ومنی حجاب است آنرا
از میان برگیر تا بخدا برسی وگفت دشمنها از نفس است اگر او را بکشتی او
ترا کشد اگر او را مقهور نگردانی او ترا مقهور گرداند خواجه ابراهیم خواص رحمة الله
علیه گفت مرا از خدای تعالی عمر ابدی باید در دنیا تا همه خلق در نعمت بهشت مشغول
باشند وحق را فراموش کنند و من در بلای دنیا بحفظ آداب شرع قیام کنم وحق را
یاد دارم وگفت وقتی فارغ و دلی ساکن دار و هر جا که خواهی برو وگفت هر که
حق را شناسد بوفا عهد لازم بود که آرام گیرد بیاد وی واعتماد کند بر وی وگفت علم را
بسیاری روایت نیست عالم آنست که متابعت علم کند واقتدا بسنت نماید
اگرچه علم اندک دارد وگفت هر که اشارت کند بخدا از سکوت بخدا حق تعالی همه بلاها
از وی دفع کند واگر با غیر وی سکوت کند حق تعالی از دست خلق رنج بر وی رساند
تا بجدی که حیات وموت بر وی دشوار شود و در عاقبت پشیمان گردد وگفت هر که
چنان زید که دنیا بر وی گرید آخرت بر وی خندان بود وگفت هر که ترک شهوتی کند

و آنرا در دل خود عوضی نیابد او در ترک آن کاذب بود و گفت هر کرا توکل
در خویش درست آید در غیر نیز درست آید گفتند توکل چیست گفت ثبات در
محی الاسوات است و گفت صبر ثبات است بر احکام کتاب و سنت و گفت محبت
محو ارادت است و احتراق جمله صفات و حاجت و گفت داروی دل پنج چیز است
قرآن خواندن و اندرون نگاه کردن و شکم تهی داشتن و قیام شب با تضرع
کردن تا وقت صبح و با نیکان نشستن خواجه ابراهیم شیبانی رحمة الله علیه
گفت چهل سال خدمت عبد الله مغربی کردم درین عرصه از ماکولات خلق
چیزی نخورده ام و درین چهل سال موی نیالید و ناخنم دراز نشد و جامه شوخگین نشد
و درین عرصه زیر هیچ سقف نخفتم مگر زیر بیت الحرام و گفت هشتاد سال است
که شهوت نخویش هیچ نخوردم و گفت شصت سال است که نفس لقمه گوشت
بریان میخواست و من نمیدادمش یکروز ضعفی غالب شد و کارد باستخوان
رسید و بوی گوشت بریان پدید آمد نفسم فریاد کرد و بسیار زاری نمود که
برای خدا ازین گوشت بریان لقمه برای من بخواه برخاستم و به بوی گوشت
رفتم آن بوی از زندان می آمد آنجا رفتم و دیدم که یکی را داغ می کنند و او
فریاد میکند و از وی بوی گوشت بریان می آید از نفس گفتم ها بستان و بخور نفس
بترسید و تن زد و گفت هر که خواهد از دو کون آزاد گردد گو عبادت خدا را با خلاص
کن که هر که در عبودیت محض بود از ماسوی الله آزاد گردد و گفت هر که سخن
گوید در اخلاص و نفس را مطالبه نکند بدان حق تعالی او را بپیش اخوان و اقران
فضیحت کند و گفت هر که خدمت مشائخ کند و متنبه گردد و بد عادی کاذب او

فضیحت کرد و بدان دعویها و گفت هر که خواهد که بیطل گردد و باطل شود
گو دست در رخصت زن و گفت سفله آن بود که در خدا عاصی گردد و گفت
سفله آنست که از خدا نترسد و گفت سفله آن بود که منت نهد بر عطای خویش
بر عطاستاننده و گفت شرف در تواضع است و عزت در تقوی و آرام در قناعت
و گفت چون خوف در دل قرار گیرد موضع شهوت بسوزد و رغبت دنیا ازو
کم شود و گفت توکل سریست میان خدا و بنده پس واجبست که جز خدا کسی
مطلع نشود بر سرّ و گفتند دعا چرا نمی کنی گفت مخالفت وقت از بی ادبیست
کسی ازوی وصیت خواست گفت خدای را یاد دار و فراموش مکن و اگر توانی
مرگ را فراموش مکن خواجه ابوبکر طمستانی رحمة الله علیه گفت صحبت
کنید با خدای عزّ و جلّ اگر نتوانید با مصاحب او صحبت کنید تا برکت صحبت او
شما را بخدا رساند و اندر دو جهان رستگار باشید و گفت هر که مصاحبت کند
با علم چاره نبود او را در مشاهدهٔ امر و نهی و گفت عمل ترا برده گرداند از وصل
پس جهد در آن کن که برده نگرداند ترا از خدا و گفت وصل فی فصل است
چون فصل بیاید وصل نماند و گفت هر که صدق دارد گفتار میان خویش
و خدای آن صدق او را بخدا مشغول گرداند زیرا که او را فراغت بود از
خلق و گفت راه بخدای بعدد انفاس خلائق هست پس گفت راه خدا است
و بران راهی نیست و گفت مجالست کن با خدا بسیار و با خلق اندک و گفت
مرد چنان باید که حرکات و سکنات او خالصه خدای را بود تا بضرورتی بود که در آن
مضطر باشد و جز این هیچ حرکت و سکون معتبر نبود و گفت عاقل آن بود که سخن

بقدر حاجت گوید و از فضول باز ماند و گفت هر کرا خاموشی وطن نیست در فضول است
اگرچه ساکن باشد و گفت از علامات مرد آنست که او را از غیر جنس خویش
نفرت بود و طالب جنس خود کند و گفت زندگانی نیست مگر در مرگ یعنی حیات
در مرگ نفس است و گفت مرگ بابی است از ابواب آخرت هیچ بنده بخدا نتواند
رسید مگر بدان ابواب که بدرگاه در شود و گفت من چه کنم که جمله کون دشمن
من است و گفت بر تو باد که مغرور نشوی بمکر کسی گفت مرا وصیتی کن گفت
همت که همت مقدم جمله اشیاست و مدار جمله اشیا با وست خواجه ابوحمزه بغدادی
رحمة الله علیه گفت خدا را آشکارا دیدم فرمود متابعت وسواس مکن و بلای
خلق بکش و گفت دوستی فقر سخت تر است کسی صبر نتواند برد و دوستی فقر مگر
آنکه صدیقی بود و گفت هر کرا سه چیز بود از همه آفتها برهی است شکمی تهی با دل قانع
و درویشی دایم با زهدی حاضر و صبری تمام با ذکری دایم و گفت چون تو از و
سلامت یافتی حق او بگذار و گفت هرگاه بین فاقه رسیدی با خود گفتمی که این
فاقه بتو از که رسید پس با و اندیشیدمی و می ساختمی و گفت علامت صوفی صادق
آنست که بعد از عز خوار شود و علامت صوفی کاذب آنست که بر خلاف این بود
خواجه ابومحمد نجیب رحمة الله علیه گفت صافی نشود قدم هیچکس در عبودیت
تا آنکه همه کارهای خویش جز عجز نداند و گفت حالیکه نتیجه علم نباشد اگرچه عظیم و خطیر
باشد ضرر آن بر خداوندش زیاده از منفعت بود و گفت آفت بنده در رضای
نفس اوست و گفت هر که دیدار او ترا مهذب نگرداند یقین بدان که او مهذب
نیست و گفت بپرهیز وعده ها که تولد کند از فسا و ابتدا ار بود چه هر کرا ابتدا اساسی

درست شده باشد در انتها هم درست آید و گفت هر که قادر بود در پیش خلق
بر ترک گرفتن جاه آسان بود بر وی ترک دنیا و اهل دنیا و گفت هر که راست
ایستاد با او هیچکس کژ نگردد و هر که کژ شد با هیچکس با او راست نشود و گفت هر کرا
فکری صحیح بود نطق او از صدق بود و عمل او از سر اخلاص و گفت هر که خواهد
که بشناسد که چند است قدر معرفت او نزدیک حق گو بنگر که چند است قدر هیبت
او تعالی نزدیک او در وقت خدمت و گفت انس گرفتن با غیر الله وحشت بود
و گفت تصوف صبر کردن است در تحت امر و نهی برضای حق تعالی خواجه ممشاد
دینوری رحمة الله علیه گویند یکی از وی دعای خواست گفت برو و بگوی خدا اشنو تا بدعای
ممشاد احتیاج نبود آن مرد گفت گوی خدا کجاست گفت آنجا که تو نباشی مرد
برفت و از خلق عزلت گرفت دولت او را دریافت و از کلمات خواجه آنست که
گفت اصنام مختلف اند بعضی را بت او نفس اوست و بعضی را فرزند و بعضی را
زن و بعضی را مال و بعضی را کسب و بعضی را نماز و روزه و زکوة و حال آمد و همه
کس پرستنده اند از بتان و بیزاری ازین بتان نیست مگر آنرا که نه بیند نفس
خویش را حالی و محالی و هیچ اعتمادش نبود بر افعال خویش و از حالت خویش
منکر شود و شکر نگوید بلکه چنان باشد که هرچه از وی ظاهر شود و از خیر و شر بران از
نفس خویش راضی نشود و ملامت کننده وی بود و گفت ادب مرید در بجا آوردن
حرمت پیران بود و نگاهداشتن حرمت برادران و از سنا بیرون آمدن و آداب
شرع بر خویش نگاهداشتن و گفت هرگز نزد پیری نشدم الا از حال خود خالی شده
و منتظر برکات او میبودم از کلام وی و دیدار وی و گفت هر که نزدیک پیری شود

برای خاطر خویش او منقطع ماند از برکات دیدار وی و سخن وی و گفت در صحبت
اهل صلاح صلاح دل پدید آید و در صحبت اهل فساد فساد دل ظاهر گردد و
گفت نیکوترین حال مردان آنست که افتاده بود از نفس وی و بیخ خلق و
اعتماد کرده بود در جمله کارهای خدا و گفت فراغت دل در خالی بودن است
از آنچه اهل دنیا در دو دست زده اند از فضول دنیا گفت هرگز بدرجه عارفان
نرسید تا سر تو ساکن نشود بخدا و استواری در تو پدید نیاید بدانچه خدا ضمان کرده است
ترا و گفت معرفت چیست صدق افتقار بخدا و گفت جمع آنست که خلق را جمع
کنید در توحید و تفرقه آنست که خلق را در شریعت متفرق گردانید و گفت طریق
حق بعید است و صبر در آن شدید و گفت حکماء حکمت یافتند از خاموشی و تفکر
و گفت تصوف صفای اسرار است و عمل کردن بر رضای جبار و صحبت داشتن
با خلق بی اختیار و گفت توانگری تصوف نمودن است و مجهول نمودن که خلق
ندانند ست و دوست داشتن از چیزی که بکارش نیاید و گفت توکل وداع کردن
طمع است از هرچه نفس تو و دل تو بدان میل کند و پرسیدند از وی که درویش
وقت گرسنگی چه کند گفت نماز کند گفتند اگر قوة ندارد گفت بخسپد گفتند اگر نتواند گفت
خدا درویش را ازین سه چیز خالی ندارد یا قوة یا غذا یا اجل پرسیدند از وی وقت مرگ
که دل تو چگونه است گفت سی سال است تا دل خویش را می جویم نمی یابم در وقت
که جمله صدیقان دل کم کنند چون باز یابم خواجه ابو الحسن الصائغ رحمة الله علیه
پرسیدند از وی از دلیل کردن شاهد بر غائب گفت استدلال چگونه بود بصفات
کسی که او را مثل نبود بر آنکه او را مثل باشد پرسیدند از صفت مرید گفت اذا حقت

عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ یعنی زمین با انبساط و فراخی خود
تنگ است بر مریدان دین ایشان و بر ایشان تنگ است که جهانی می طلبند
بیرون از هر دو عالم و گفت اهل محبت در آتش شوقی که بمحبوب دارند تنعم میکنند
بیشتر و خوشتر از تنعم اهل بهشت و گفت دوست داشتن خویشتن را هلاک کردن
است مر خویشتن را و گفت احوال چون برق بود و چون باقی ماند حدیث نفس
شود که هر چه نفس را در آن مدخل بود کدورت تمنی تصفیه آنرا تباه کند و گفت
تمنی اهل از فساد طبیعت است خواجه ابوبکر واسطی رحمة الله علیه گفت هرگز تا
ابوبکر بالغ شد روز بر وی گواهی نداد بخوردن و شب بخفتن گفت چنانکه از حرکت ذره
که بسبب آفتاب در روزنخانه پیدا میشود دل مشوش نمی شود همچنین اگر
کونین و ما فیها در حرکت آید یک ذره در درون مرد موحد تفرقه نیاید روزی بر جهودان
گذشت گفت اینهمه معذورند این سخن بقاضی رسید بانگ برزد که این چه گفتی
گفت آنجا که قضای تست معذور نیستند جاییکه قضای اوست معذورند
و گفت در راه حق خلق هست اما در راه خلق حق نیست هر که روی در خود دارد
پشت وی بر دین بود و هر که روی در دین دارد پشت وی بر خود است
هر جا که تویی تست حظ نفس است و خلاف راه است و هر جا که ناکامی است بجان
دین آنجاست و هر که بخود زنده است مرده است و هر که بحق زنده است
نه زنده است و مرگ نه مرگ کالبد است حرم نه حرم کالبد است آنجا که وجود است
جان نامحرم است تا کار بکالبد چه رسد و گفت حق توحید وجود هیچکس نپذیرد
کسی را زهره آن نیست که قدم بحضرت وجود نهد چنانکه مشایخ گفته اند

اثبات التوحید فساد فی التوحید و نیز وی گفت اگر ذرّهٔ بعشر عشیر فتی اباه هر که با وجود خود
خطبهٔ وجود او خواند بر شرک خود گواهی نبشته و هر که با وجود او خطبهٔ وجود خود
خواند بر کفر خود سجل میکند و هر که با هستی او هستی خویش بیند کافر است و هر که با
هستی او هستی خود طلبد ناساخته است هر که خود را او پدید آورانده ید و هر که او را پدید
خود را اندید و از خویشتن بالا دنیا دید آنکس را نه عبارت بود نه اشارت نه زبان نه چشم
نه حرف نه صوت نه فهم نه خیال نه شرک اگر عبارت کند کفر بود و اگر اشارت کند
شرک بود و اگر گوید دانستم جهل بود و اگر گوید نشناختم مخذول و مطرود بود وحدی
بود در وجود وجودی بود در عدم نه موجود بود بر حقیقت نه معدوم بود بر حقیقت
بوجهی معدوم و بوجهی موجود و عبارت محرم راه توحید نیست و دانست محرم راه
توحید نه خیال و توهم و ظن همه گرد حدوث دارد و توحید در عالم قدس خویش پاکست
و گفت در آسمانها و زمینها زبان تسبیح و تهلیل هست اما دل نیست که دل معنی است
که جز در آدم و فرزندان او نیست و دل آن بود که راه شهوت و تهمت
و ریاست و اختیار بر تو بند و در راه ببر تو باشند زبان دل را میباید که ترا بخویش
دعوت کند نه زبان قول مرد باید که گنگ گویا بود نه گویای گنگ مرد آن بهت که
معبود یکی در پیراهن اوست آن را مهر کند و جهد در مهر کردن خویش کند نه در لعنت
کردن شیطان گفت هر جزوی از اجزا باشد که در حق دیگری محو باشد که و دی
درین راه شرک است تا نه زبان داند که دیده چه دید و نه دیده بیند که بر زبان
چه گفت و گفت گوینده بر حقیقت آن بود که گفت او نرسد در وجود و در سخن نماند
و از آن سخن گفتن خود آزار بود و گفت عمریست تا میخواهم که بخداوند تعالی

خلوتی دارم چنانکه ابوبکر در آن خلوت نباشد و گفت هفتاد سال است تا در بند آنم
که یک نفس خدای را به آنم و عصا کش من نیاز است گفت کاشکی گلخن تابودمی که
مرا نشناختندی گفتی خویشتن را می بینم و چنان میدانم که جهودانم و گفت بچهار
بلا مبتلا شده ام و آن اینان اند نفس و دنیا و شیطان و هوا و گفت مرا
سه مصیبت افتاده است که هر یکی از دیگری سخت تر گفتند چگونه گفت اول آنکه
حق از دلم رفت و آن دوم سخت تر از آن که باطل بجای حق نشست سیوم
سخت تر از آنکه مرا درد آن نگرفته است که علاج و درمان آن کنم و چنین فارغ نشسته ام
گویند روزی در مناجات میگفت الهی دنیا و آخرت را در کار ما کن تا از دنیا
لقمه سازم و در دهان سگی نهم و آخرت را لقمه سازم و در دهان جهودی نهم
که هر دو در حجاب اند از مقصود و گفت دل من بهتر است از دنیا و آخرت که
دنیا سرای محنت و آخرت سرای نعمت و دل من سرای معرفت است گفت اگر من
خدمت سلطان نکرده بودمی خدمت مشائخ نتوانستم کرد و اگر خدمت مشائخ
نکرده بودمی خدمت خدای تعالی را نتوانستمی کرد و گفت مفلس آنست که با خلق نشیند
و با ایشان سخن گوید و آمیزش کند و گفت مرید صادق را از خاموشی پیران
فایده بیش از گفت بود و گفت چون حق ظاهر شود عقل معزول گردد و گفت
فاضلترین عبادت غائب بودن است از اوقات و گفت اگر خدای عز و جل
ترا در مذلت افلاس و درماندگی و شکستگی ببیند بهتر است از آنکه در پندار و پندداشت
علم و بد معاملگی ببیند و گفت چنانکه راست گویان در حقائق دا قرار راست
گفتند عارفان و حقیقت حق دروغ گفتند و گفت زشت ترین اخلاق

آنست که با تقدیر در آویزی گفت چون ظاهر شود حق با اسرار خوف و رجا زایل
شود و گفت عوام در صفات عبودیت بگردند و خواص گرم اند در صفات ربوبیت
گفت چون ربوبیت بر سرایر فرود آید جمله رسوم را محو گرداند و گفت چون
نظر کنی بخدای تعالی جمع شوی و چون نظر کنی بنفس خویش متفرق شوی و گفت
شریف ترین نسبتها آنست که نسبت جوی بخدا بالعبودیت گفت افضل طاعت
حفظ اوقات ست گفت هر که گوید با قدر او منازعت کرد و گفت هر که خدا را
پرستد برای بهشت او مزدور نفس خویش ست و هر که خدا را پرستد برای خدا او
بخدا جاهل ست یعنی خدا بی نیاز است از عبادت تو پنداری که برای او کاری
کنی یعنی کار برای خود میکنی و گفت دورترین مردمان از خدای آنست که
خدای را بیش کند یعنی مَنْ عَرَفَ اللّٰهَ كَلَّ لِسَانُهُ و گفت از تعظیم فرمان خداوند
بود که باز ننگری بکونین وسحیتر از طریقهای کونین و گفت بیزارم از خدای
که بطاعت از من خوشنود شود و بمعصیت بر من خشم گیرد که او در بند منست
تا من چه کنم بلک دوستان در ازل دوستان اند و دشمنان در ازل دشمنان اند
و گفت هر که خویشتن را از آن خدای بیند و جمله اشیا را بخدا بیند بی نیاز شود
از جمله اشیا بخدای گفت حیات دلها بخداست بلک بقای دلها بخداست بلک
غیب از خدا بخداست و گفت محبت هرگز درست نیاید تا از اغراض در دل او
اثری بود و شواهد را خطری بلک صحت محبت نسیان جمله اشیا رست در
استغراق و مشاهده محبوب و فانی شدن از محبوب بمحبوب و گفت در همه
صفتها رحمت هست مگر در محبت که در و رحمت نیست که بکشند و از کشته دیت خواهند

وگفت عبودیت آنست که اعتماد بر خیزد از حرکت و سکون خویش و
گفت توبه مقبول آنست که مقبول شده باشد پیش از گناه وگفت توبه نصوح
آن بود که بر صاحب وی اثر معصیت نماند پنهان و آشکارا وگفت اهل زهد
که تکبر کنند بر ابنای دنیا ایشان از مدعیانند اگر دنیا را در دل ایشان قیمتی
نبودی از اعراض کردنش بر دیگری تکبر نکردی وگفت صوفی آنست که
سخن از اعتبار گوید وگفت هر که خدا را بشناخت گنگ گشت وگفت عوض
چشم داشتن بر طاعت از فراموش کردن فضل وی بود وگفت هر چند توانید
رضا را کار فرمائید چنان نباشید که شما را کار فرماید که محجوب گردید از لذت
رویت یعنی چون بر رضا لذت یافت از شهود حق باز ماند وگفت بلذت طاعت
و حلاوت او غره نشوی که زهر قاتل است وگفت شاد بودن بکرامات
از غرور و جهل است و لذت یافتن با خصال از غفلت گفت نباشید از آن قوم
که انعام او را مقابله کنند بطاعت که فرزند ازل باشند نه فرزند عمل گفت
بحرکات دل شریف تر است از عمل بحرکات جوارح وگفت هر که از قسمت یاد آرد
از سوال و دعا فارغ آید وگفت هر که بشناخت او را غائب شد و هر که غرق شد
در بحر شوق او بگداخت وگفت حقیقة خوف وقت مرگ ظاهر شود وگفت
علامت صادق آن بود که بظاهر با برادران پیوسته بود و بدل تنها بود با خدای تعالی
وگفت خلق عظیم آنست که با هیچکس خصومت نکند و کس را خصومت با وی نباشد
از قوت معرفت گفت آن خصلت که نکوئی ما بدان تمام بود و بی آن همه نکوئیها
زشت بود استقامت است گفت فراست روشنائی بود اندر دلها پرسیدند

کدام طعام مشتهی تر گفت لقمه که در ذکر خدای عز و جل بدست یقین برگیری
از مائده معرفت در حالتی که نیکوگمان باشی با خدا و در وقت وفاتش کسی
وصیت خواست گفت ارادت خدای تعالی در حق خویش نگاهدارید و دیگری
وصیت خواست گفت پاس دار اوقات خویش دارید خواجه ابوبکر شبلی
رحمة الله علیه گفت عمر بیست تا میخواهم که بگویم حسبی الله چون میدانم که این
از من دروغ است نمیتوانم گفت و گفت چندین گاه پنداشتم که طرب با [illegible]
درحق میکنم و انس با مشاهده وی میگیرم اکنون دانستم که انس جز با جنس نباشد
گفتند مرید کی تمام شود گفت آنگاه که حال او در سفر و حضر و مشاهد و غائب
یکرنگ بود ابوالعباس دامغانی را وصیت کرد که لازم تنهائی باش و نام خویش
از دیوان این قوم بیرون کن و روی در دیوار کن تا بمیری گفتند از توحید بگو
گفت هر که از توحید جواب دهد بعبارت ملحد گردد و هر که اشارت کند ثنوی بود
و هر که بدو ایمان کند بت پرست بود و هر که در وی سخن کند غافل شود و هر که
ازو خاموش بود جاهل بود و هر که پندارد که بدو رسید هیچ حاصل نبود و هر که این
اشارت کند که او نزدیک است دور بود گفتند تصوف چیست گفت چنان باشی
که نبودی گفت تصوف شرک است از بهر آنکه تصوف صیانت دل است
از غیر و غیر نیست گفت تصوف فنای ناسوتی است و ظهور لاهوتی و گفت
تصوف ضبط حواس است و مراعات انفاس و گفت تصوف صوفی نبود تا وقتیکه
جمله خلائق را عیال خود نه بیند یعنی بار همه کشد و گفت صوفی آنست که منقطع
بود و بدو رسد با خدای بجز خدای نه بیند و گفت صوفی آنست که منقطع بود

از خلق و متصل بود با حق و گفت صوفیان اطفال اند در کنار حق و گفت
تصوف عصمت است از دیدن کون و گفت تصوف برقی سوزنده است و
گفت تصوف نشستن است در حضرت الله بی غم و گفت حب دهشتی است در لذتی
و حیرتی در نعمت و گفت محبت رشک بردن است بر محبوب که مانند تو او را دوست
داری و گفت محبت ایثار کردن چیزی است که آنرا دوست داری برای آنکه
او را دوست تر داری و گفت هر که دعوی محبت کند و بغیر محبوب بچیزی مشغول
شود و بجز حبیب چیزی طلبد او استهزا میکند بخدا و گفت هیبت گدازنده دلهاست
و محبت گدازنده جانها و شوق گدازنده نفسها و گفت هر که توحید نزدیک وی
صورت بندد هرگز بوی توحید نشمیده است و گفت توحید حجاب موحد است
از جمال احدیت و گفت چون حق تعالی خواهد که بلا را عذاب کند در دل
عارفی در آرد و پرسیدند که عارف کیست گفت آنکه تاب پشه نیارد و باز پرسیدند
گفت عارف آن است که هفت آسمان و هفت زمین به یک موی مژه بردارد
گفتند یا شیخ سابق چنان گفتی و حالا چنین گوئی گفت سابق با ما بودیم اکنون
با اوئیم و گفت عارف را نشان نبود و محب را گله نبود و بنده را دعوی نبود
و ترسنده را قرار نبود و کس از خدا نتوانند گریخت پرسیدند از معرفت گفت اول
خدای و آخرش را نهایت نبود و گفت هیچکس خدا را نشناخته است گفتند
چگونه گفت اگر شناختندی بغیر او هرگز مشغول نشدندی گفت عارف آن است
که دنیا را ازار می سازد و آخرت را ردای پس از هر دو مجرد گردد و محو منفرد
شود و گفت عارف بدون خدا بینا نبود و نفس خود را بدون خدا حافظی نه بیند

و سخن را از غیر او نشنود و گفت وقت عارف چون ایام بهار است که رعد می غرد و
و ابر می بارد و برق میسوزد و شگوفه می شگوفد و مرغان بانگ میکنند و بلبل چهچهه
حال عارف است که بچشم میگرید و به لب میخندد و بدل میسوزد و بسر میبازد و بزبان نام دوست
میگوید و بر در او می پوید و گفت عبارت زبان علم و اشارت زبان معرفت است
و گفت علم الیقین آنست که بما رسیده بر زبان انبیا و عین الیقین آنست که
خدا تعالی بما رسانید از نور هدایت باسرار قلوب بی واسطه و حق الیقین آنست
که بدان راه نیست و گفت همت خدا راست و آنچه دون آنست همت نیست
و گفت صاحب همت بهیچ مشغول نشود و صاحب ارادت نشود و گفت فقر آنست که بهیچ مستغنی
نشود بجز خدای پرسیدند از صفت فقیر گفت درویشان را چهار صد درجه است کمترین آنست
که اگر همه دنیا او را باشد و آن همه نفقه کند و اگر در دلش آید که کاشکی قوت یک روزه بازداشتمی
آنکس بحقیقت فقیر نبود و گفت شریعت آنست که او را پرستی و طریقت آنست که او را
طلب کنی و حقیقت آنست که او را بینی و گفت فاضلترین ذکر نسیان ذکر است
در مشاهده مذکور و گفت نشستن با خدا تعالی بی واسطه سخت است و گفت صابر
از اهل درگاه است و راضی از اهل پیشگاه و مفوض از اهل البیت است و گفت
زهد غفلت است زیرا که دنیا ناچیز است و زهد در ناچیز غفلت بود و باز سوال
کردند از زهد گفت زهد آنست که دنیا فراموش کنی و آخرت را یاد نیاوری
دیگری از زهد پرسید گفت آنچه ترا خواهد بود ناچار بتو خواهد رسید اگرچه از آن
میگریزی و هرچه ترا نخواهد بود بتو نخواهد رسید اگرچه طلب آن میکنی پس
زهد تو در چه خواهد بود و دیگری ازان سوال کرد گفت دل بگردانیدن بجانب آشنا

از اشیا گفتند استقامت چیست گفت در دنیا قیامت دیدن وگفت استقامت
آن بود که هرچه وقت فرماید بدان قیام کنی گفتند علامت صادق چیست
گفت بیرون افگندن از گوشه ذهن حرام را گفتند انس چیست گفت
آنکه ترا از خویشتن وحشت بود وگفتند انس بذکر کی بود وگفت چون انس بذکر بود
گفت هر اشارت که خلق میکنند بحق همه برایشان رد کرده است تا آنگاه که اشارت
کنند بحق از حق وایشان را بدین اشارت راه نیست گفت عبودیت بر خاستن
ارادت تست در ارادت او و رفع اختیار تست در اختیار وی و ترک آرزو
جاه تست در قضای او وگفت انبساط بقول با خدایتعالی ترک ادب است
وگفت انس گرفتن بمردم از افلاس است و حرکت زبان بنده بی ذکر خدا وسواس است
وگفت علامت قرب حق انقطاع است از همه چیز جز حق گفت جوانمردی آنست
که خلق خدا را از خود بهتر خواهی گفت حریت حریت دل است و بس گفت بلندترین
منازل رجاست گفت غیرت بشریت اشخاص راست و غیرت الهیت
بر وقت است که ضایع گرداند در ماسوی الله گفت خوف از وصال سخت تر
از خوف مگر گفت شکر آن بود که نعمت را نه بینی و منعم را بینی وگفت نفسی که بهوا
سوالی بر آوره بهتر از عبادت جمله روزگار آدم تا قیامت وگفت هر یکساعت
که بخسپد در شب بغفلت هزار ساله راه از آخرت باز پس افتد وگفت یک طرفة العین
سهو از خدای اهل معرفت را شرک بود وگفت آنکه محجوب شود بخلق از حق نبود
چنانکه محجوب شود بحق از خلق وگفت هر کرا بحق تلف بود حق او را خلف بود
وگفت هر که فانی شود از حق بحق بسبب قیام حق بحق فانی شود از ربوبیت

تا بعبودیت چه رسد از حسن و معانی گفت ای پسر تو با او باشد و دائم با الله
بیباش و دست بدار از ما سوی الله گفتند آسوده تر کی باشی گفت آنگاه که او را
هیچ ذاکر نه بینم و گفت اگر بدانستمی قدر خدا را هیچ نترسیدمی از غیر خدا و گفت
همه سعیست تا از ستکبار همی کنم که نفسی برآورم که پنهان بود از دلم و دلم ندانند نمیتوانم و گفت
اگر همه دنیا لقمه گردد و در دهن شیرخواره نهند مرا بروی رحم آید که هنوز گرسنه
مانده است و اگر همه دنیا مرا باشد بجهودی دهم و منتی بزرگ دانم او را بر خویشتن
که از من بپذیرد و گفت کون آن قدر نیست که بر دل من تواند گذشت و چگونه
کون بر دل او بگذرد که او مکون را دانست گفتند وقت مرگ او که بگو لا اله الا الله
گفت چون غیر نیست نفی چه کنم گفتند چاره نیست بگو گفت سلطان محبت
میگوید رشوت نپذیرم خواجه ابو علی ثقفی رحمة الله علیه گفت اگر کسی جمله
علوم جمع کند و با جمله طائفه صحبت دارد بجایگاه مردان نرسد تا ریاضت یافته
نباشد بفرمان شیخی یا امامی یا مودبی ناصح گفت طمع مدار راستی از کسی که
راستی نگردانیده اند و امید مدار ادب از کسیکه او را ادب نداده باشند و هر که
ادب از آدمی یا ناهی زمانی فرا نگرفته باشد و عیوب اعمال و رعونت نفس
در چشم او نه گشوده باشد در هیچ معامله اقتدا بدو نشاید گفت هر که با بزرگان
صحبت دارد و طریق حرمت نگاه ندارد محروم ماند از فوائد ایشان و برکات
نظر ایشان و گفت فروع صحیح نخیزد مگر از اصل صحیح پس هر که خواهد که افعال او
صحیح بود و بر جاده سنت بود گو نخست اخلاص در دل درست کن که درستی
اعمال ظاهر از درستی اعمال باطن خیزد و گفت هیچ کار نه کنید برای خدای مگر آنکه

صواب بود و هیچ صواب را بجا میارید مگر آنکه خالص بود و هیچ خالص قیام
نباشد مگر آنکه موافق سنت بود و گفت مرد چنان باید که ازین چهار خصلت
غافل نماند یکی صدق قول دوم صدق عمل سوم صدق مودت چهارم صدق
امانت و گفت علم حیات دل است از جهل و نور چشم است از ظلمت گفت آفت
از اشغال دنیا چون روی بسوی کسی کند و آفت از حسرتهای دنیا چون روی از
کسی بگرداند و عاقل آنست که هرگز در دنیا بر چیزی که چون روی بدو نهند همه
مشغول بود و چون روی بگرداند همه حسرت بود و گفت آن کسی که بفروخته باشند همه
چیزها به هیچ چیز خریده باشد همه چیزها را به هیچ چیز و گفت روزگاری درآید که زندگانی
خوش نباشد در وی هیچ مومن را مگر آنکه خویشتن را بر قیمت کسی نفاق بندد یا
مرائی خواجه ابوجعفر خالدی رحمة الله علیه گفت تصوف طرح نفس است
در عبودیت و بیرون آمدن از بشریت و نظر کردن بخدای بکلیت پرسیدند
از توکل گفت توکل آنست که اگر چیزی بود یا نه بود دل در هر دو حالت یکسان بود
بلکه اگر نبود طیب‌تر در آن بود که اگر بود طیب‌تر نبود و توکل استقامت است بخدا
در هر دو حالت و گفت خیر دنیا و آخرت در صبر یکسان است و گفت فتوت حقیر داشتن
نفس است و بزرگ داشتن حرمت مسلمانان و گفت عقل آنست که ترا دور دارد
از موضع هلاک و گفت بنده خالص باش خدای را تا از اغیار نباشی و گفت سعی
احرار برای برادران بود نه برای نفس خویش و گفت شریف همت باش که بهمت
شریف بمقام مردان رسی نه بمجاهدات و گفت بنده لذت معاملت نیابد تا لذت
نفس بیابد انانکه اهل حقائق قطع کرده اند از علائق که ایشان را قاطع است

از حق بپیچد از آنکه علائق راه بر ایشان بریده گردانند و گفت هرکه جهد نکند
در معرفت قبول نکند خدمت او و گفت روح صلاح هرکه رسد لازم گیرد
او مطالبت نفس بصدق در جمله کارها و هرکه روح معرفت بدو رسد بشناسد
موارد مصالح کارها و هرکه روح مشاهده بدو رسد مکرم گردد بعلم لدنی خواجه
ابوعلی رودباری رحمة الله علیه گفت صوفی آنست که صاف باشد بر صفا
و بچشاند نفس را طعم جفا و بنهد از دنیا را پس قفا و سلوک کند بر طریق مصطفی
صلی الله علیه وسلم و گفت صوفی آنست که پس از پنج روز گرسنگی بنالد و اگر بنالد
او را ببازار فرستند و کسب فرمایند و گفت تصوف صفوت قربت بعد از کدورت
بعد و گفت تصوف سکونت بودن است بر در دوست و آستانه بالین کردن
اگرچه وی می راندت و گفت تصوف صفای اسرار است و گفت خوف و رجا دو بال
مرغ اند چون هر دو بال ایستند مرغ بایستد و چون یکی نقصان آید دیگری ناقص
شود و چون هر دو بمانند مرغ در حد مرگ باشد و گفت حقیقت خوف آنست
که با خدا باشی و از غیر او نترسی و گفت محبت آن بود که جمله خود را بمحبوب بخشی و
ترا هیچ باز نماند و گفت نافع ترین یقین آنست که حق را در چشم تو عظیم گرداند و
ما دون او را خرد و خوف و رجا در دل تو ثابت کند پرسیدند از توحید
گفت استقامت دل است باثبات مفارقت تعطیل و انکار و گفت جمع سر
توحید است و تفرقه زبان توحید و گفت چگونه اشیا بدو حاضر آیند که جمله
بذات خویش ازو فانی میشوند و یا چگونه اشیا ازو غایب شوند که جمله
ازو و صفات او ظهور میگیرند سبحان آنکه نه او را چیزی حاضر تواند آمد و نه ازو

نمائیت تواند شد و گفت حق تعالی دوست دارد اهل همت را از برای آنکه اهل همت
دوست میدارد او را و گفت اگر دیدار او از ما زائل شود دم عبودیت از ما ساقط
شود و لیکن زنده نمائیم و گفت چنانکه خدا تعالی فریضه کرد بر انبیا اظهار معجزات
و براهین همچنین فریضه کرد بر اولیا اخفای احوال و معاملات تا چشم اغیار بر آن
نیفتد و کسی آنرا نه بیند و نداند و گفت هر کرا در راه توحید نظر افتد پایها و خودش
توحید او را از آتش برهاند و گفت چون دل خالی گردد از حب ریاست و
نفس از حب راحت از دل حکمت پدید آید و از نفس خدمت و از روح مکاشفت
و بعد ازین سلسله چیز دیگر بود دیدن صنایع او و مطالعه اسرار و معامله حقائق او
گفتند علامت آن چه بود گفت آنکه باز نگری از چپ و راست پرسیدند
از حسد گفت درین مقام نبوده ام جواب نتوانم داد لکن الحاسد جاحد لانه لا
یرضی بقضاء الواحد و گفت آفت از سه بیماری در آید از بیماری طبیعت و
بیماری ملازمت عادت و بیماری فساد صحبت گفتند یا شیخ بیماری طبیعت
چیست گفت حرام خوردن گفتند بیماری عادت چیست گفت بحرام نگریستن
و غیبت شنیدن گفتند فساد صحبت چیست گفت هر چه در نفس فسادی دیده آید
متابعت وی کردن و گفت بنده خالی نبود از چهار نفس یا نعمتی که موجب شکر
بود و یا منتی که موجب فکر بود و یا محنتی که موجب صبر بود و یا زلتی که موجب استغفار بود
و گفت هر چیزی را وعظی هست که وعظ دل حیا است فاضل ترین کنج مومن
حیا ست از حق پرسیدند از وجد در سماع گفت مکاشفه اسرار است بمشاهده
محبوب و گفت طریقت میان صفت و موصوف است هر که نظر کند بموصوف

ظفر باید گفت قبض اول اسباب ہست فنا را و بسط اول اسباب ہست بقا را و گفت
مرید آنست که ہیچ نخواہد حق را جز آنکه حق تعالی او را خواستہ ہست و مرد آنست
که ہیچ نخواہد از کونین بجز حق تعالی و گفت نیکترین زندانها ہمنشینی نا اہلان ہست

خواجه ابو الحسن حصری رحمة الله علیه یکی پرسید از وی که چه مذہب داری گفت
مذہب ابو حنیفه داشتم آنگاه بمذہب شافعی شدم اکنون خود بچیزی مشغولم که از ہیچ
مذہبم یاد نمی آید گفتند آن چیست گفت تصوف گفتند تصوف چه باشد گفت
آنکه در ہر دو جہان بدون او با ہیچ آرام نگیرد و نیاساید و گفت سحرگاہی بعد از
نماز مناجات کردم و گفتم الٰہی راضی ہستی از من که من راضیم از تو ندا آمد ای کذاب
اگر تو از ما راضی بودی رضای ما طلب نکردی و گفت نظر کردم در ذل ہمہ حیوانات
ذلتی ذل من بر ذل او زیادت آمد و نگاه کردم در عز ہمہ صاحب عزتی عز من
بر عزتہا ہمہ زیادت آمد و این آیه خواندم کانت تریدُ القرة الخ و گفت اصول
ما در توحید پنج چیز ہست رفع حدث و اثبات قدم و ہجر وطن و مفارقت اخوان
و نسیان ہر چه آموختی و آنچه نمیدانی و گفت تا بتیغ انکار ہر چه اسم و رسم بدان
رسد سر برنداری و ساحت دل را از ہر چه معلول و معلوم ہست خالی نگردانی ینابیع
حکمت از قعر دل در ظہور نیاید و گفت ہر که دعوی کند اندر چیزی از حقیقت
نتواند کشف و براہین او را کذب کنید و گفت نشستن باندیشه و تفکر در حال مشاہده
یکساعت بہتر ہست از ہزار حج مقبول و گفت نشستن بہتر ہست از ہزار سفر
و گفت سماع را تشنگی دایم باید و سوزی و شوقی دایم باید که ہر چند بیش بود
تشنگی بیش بود و گفت چه کنم حکم سماعی را که چون قاری خاموش شود آن منقطع گردد

وسماع باید که بسماع متصل باشد که هرگز بریده نگردد و گفت صوفی آنست که
که او را موجود نیابند بعد از عدم خویش و معدوم نه بینند بعد از وجود خویش و گفت
صوفی آنست که وجد او وجود اوست و صفات او حجاب اوست یعنی من عرف
نفسه فقد عرف ربه و گفت تصوف صفای دل است از کدورات مخالفات و
گفت مادام که کون موجود بود تفرقه موجود بود و چون کون غائب شد حق ظاهر شد
و این حقیقت جمع بود که جز حق نه بینند اینجا و جز او سخن نگویند خواجه ابواسحاق
گازرونی رحمة الله علیه گفت آنچه من پوشم قدا برای تو پوشم و گفت کسی هست
که پنجاه سال مسواک میکند و او را از آن ثوابی نیست که نیت او پاکی دندان است
نه استعمال سنت از و گفت سه گروه فلاح نیابند بخیلان و ملولان و کاهلان و گفت
برادر را فراپیش گیر تا خدا ترا فراپیش دارد و گفت هیچ گناه عظیم تر از آن نیست
که کسی برادر مسلمان را حقیر دارد و گفت تصوف کاری سخت است گدائی باید کرد
و گرسنگی باید کشید و جفای برهنگی و خواری باید کشید اگر بدینهمه داری بطریقت
درآئی و اگر نه بکار خود مشغول باش و گفت ای ضعیف بترس از قوی و گفت
پرهیز باید از آنکه فریفته شوید بدان که مردمان بشما تقرب کنند و دست شما را بوسه
دهند که شما ندانید که در آن چه آفت است خواجه ابوعثمان سیاری رحمة الله
علیه گفت چگونه راه تواند بود بترک گناه که آن در لوح محفوظ بر تو نوشته است
و چگونه خلاص توان یافت از آنکه بر تو نوشته بود و گفت تاریکی طمع مانع نور مشاهده
است و گفت هرگز ایمان بنده راست نایستد تا صبر نکند در ذل و تا تنگ نکند عیش
و گفت هر که نگاه دارد دل خویش را با خدا بصدق خدا حکمت بر زبان او روان کند

وگفت خطره انبیا راست و وسوسه اولیا را و فکر عوام را و عزم فتیان را و گفت
چون حق تعالی نظر نکوئی به بنده کند در حال او از مکر و حیله ها هست غایب کند
و چون نظر بخشم کند بر وحالتی پدید آید از وحشت که هر که بود از وی بگریزد وگفت سخنی
نگفت از حق مگر کسی که از وی محجوب گردید وکسی پرسید از معرفت گفت بیرون
آمدن بود از معارف خود وگفت توحید آنست که بر دل تو دوئی حق نگذرد یعنی
توحید را چندان غلبه بود که هر چه بخاطر در می آید در توحید فرو میشود و برنگ
توحید بر می آید چنانکه در ابتدای همه از توحید برخاست و برنگ عدد شد همچنین
اینجا هم بتوحید باز فرو شد و برنگ احد میگردد وگفت کنت له بصرا و سمعا و گفت
هیچ غافل را در مشاهده لذت نباشد زیرا که در مشاهده حق فنا است که اندر وی
لذت نیست پرسیدند مرید چه ریاضت کند گفت بصبر کردن بر امرهای شرع و
از مناهی باز استادن و صحبت با صالحان کردن وگفت عطا دو گونه باشد کرامت
و استدراج هر چه بر تو وارد شود و کرامت بود و هر چه از تو زائل شود و استدراج بود
ابو عثمان مغربی رحمة الله علیه گفت هر که دعوی سماع کند و آواز مرغان
و خزیدن درها و آواز باد او را اسماع در نیاید در دعوی سماع دروغ زن است
وگفت هر که خلوت بر صحبت اختیار کند باید که از یاد گرفتن همه چیزها خالی بود مگر
یاد کردن حق تعالی و از همه ارادتها خالی بود مگر رضای حق تعالی و از مطالبت
نفس خالی بود بجمله اسباب و اگر بدین صفت نباشد وی را هلاک و بلا باشد وگفت
عاصی به از مدعی از بهر آنکه عاصی همیشه راه توبه طلب کند و مدعی بخیال دعوی خویش
گرفتار آمده بود وگفت هر که او صحبت درویشان دست بدارد و صحبت توانگران

اختیار کند خدای تعالی دل او را بمرگ کوری مبتلا کند و گفت هر که دست بطعام
توانگران دراز کند بشره و شهوت هرگز فلاح نیابد و درین عذر نیست کسی را الا آنکه
مضطر باشد و گفت هر که با جوال خلق مشغول شد حال خویش ضایع کرد و پرسیدند
منقطعان را چه منقطع شدند گفت ازانکه در نوافل و فرایض خلل آوردند پرسیدند
از صفت صحبت گفت صحبت نیکو آن بود که فراخ داری بر برادر مسلمان آنچه
بر خود میداری و در آنچه او را بود طمع نکنی و جفای او برداری و انصاف او دهی
و از و انصاف طلب نکنی و تبع او باشی و او را تبع خویش نداری و هر چه از و
بتو رسد بزرگ و بسیار شمری و از هر چه از تو با و رسد حقیر و اندک دانی و گفت
فاضلترین چیزها که مردمان درین راه ملازمت کنند محاسبت خویش است و فراست
و نگاهداشت کارها بعلم و گفت اعتکاف حفظ جوارح است در تحت اوامر و گفت
عبودیت اتباع امر است بر مشاهده آمر و گفت شکر شناختن عجز خود ست
از کمال شکر نعمت و گفت تصوف قطع علایق ست و رفض خلایق و اتصال
بحقایق و گفت علامت شوق دوست داشتن مرگ ست در حالت راحت و
گفت غیرت صفات مریدان است و اهل حقایق را نبود و گفت عارف از انوار
علم دل روشن کند تا بدان عجائب غیب بیند و گفت مرد ربانی طعام چهل روز
خورد و مرد صمدانی هشتاد روز و گفت هر کرا ایمان بود با ولیا او از اولیاست
و گفت مشهور و مفتون مباش خواجه ابو القاسم نصیرآبادی رحمة الله
علیه گفت بارهای گران حق را نتوانند برداشت الا بارگیران حق و گفت
هر که نسبت خویش با حق درست کرد اند هرگز اثر نکند در و منازعت طبعی و

وسوسهٔ شیطانی گفت کسی گمراه نشد درین راه مگر بفساد ابتدا که فساد ابتدا باشد
که بانتها سرایت کند و گفت هر که در عطا راغب بود او را مقداری نبود و آنکه در
در معطی راغب بود عزیز تر است و گفت مرافقت امر نیکوست و موافقت نیکوتر
است و هر که را موافقت حق یک لحظه با یک خطره دست دهد هیچ حال بعد ازان
مخالفت بورزد و گفت حق غیور است و از غیرت اوست که بدو راه نیست
مگر بدو و گفت آنها که دلالت میکنند ازو میکنند که بر و دلیل نیست جز او و گفت
بمتابعت سنت معرفت توان یافت و باداے فرائض قرب توان یافت و
بمواظبت بر نوافل محبت توان یافت و گفت هر که را ادب نفس نبود بادب دل
نتواند رسید و هر که را ادب روح نبود چگونه بمحل قرب تواند رسید و هر که را ادب دل
نبود چگونه بادب سر تواند رسید پس به بساط حق نخواهد رسید و گفت کار ایستادن است
بر کتاب و سنت و دست داشتن از هوا و بدعت و حرمت پیران نگاهداشتن و
خلق را معذور داشتن و پیاوراد مداومت کردن در رخصت ناجستن و تاویل
نکردن گفتند کرامات تو چیست گفت آنکه مرا از نصیرآباد و نیشاپور رشوریده آورند
و بر شبلی انداختند تا هر سالی دو سه هزار آدمی بسبب من و من در میان نه سجده
میرسند گفتند حرمت چیست گفت آنکه من ازین منبر فرود آیم و این سخن گویم که
خود را سزای آن نمی یابم گفتند تقوی چیست گفت پرهیزیدن از ماسوی الله
گفت اهل محبت قائم اند با حق بر قدمیکه اگر گامی پیش نهند جمله غرق شوند و اگر
قدمی پس نهند جمله محجوب گردند و گفت هر که شکر نعمت کند نعمتش زیادت کند
و هر که شکر منعم کند معرفت و محبتش افزون گردانند و گفت راحت ظرفی است

پُر از عقاب و گفت هر چیز را قوتی است قوت روح سماع است و گفت هر چه
دل یابد برکات آن ظاهر شود بر ابدان و هر چه روح یابد برکات آن پدید
شود بر دل و گفت دنیا زندان است چون بیرون آمدی در راحت افتادی
هر کجا خواهی برو گفت اول با تمیز بود و آخر با سقوط تمیز گفت هر که خواهد بمحل رضا
رسد بگو تا آنچه خدای عزّ و جل در آنست بر دست گیرد و آنرا ملازمت کند گفت
مروت شاخی از فتوت است و آن گشتن از هر دو عالم است و هر چه در آنست
و گفت تصوف نوریست از حق که دلالت کند بر حق خاطریست از و که اشارت
کند بدو و گفت رجا بطاعت کشد و خوف دور کند از معصیت و مراقبت بطریق
حق راه نماید خواجه ابو العباس نهاوندی رحمة الله علیه گفت در ابتدا مرا درد
این حدیث در گرفت دوازده سال علی الدوام سر بگریبان فرو برده دم در دلم
بمن نمودند تا وقتی که بر زبان او میرفت که همه عالم در آرزوی آنند که یکساعت
حق ایشان را بود و من در آرزوی آنم که یکساعت مرا با من دهند و مرا بمن گذارند
تا من خود چه چیزم و کجا ام این آرزو بمن بر نمی آید و گفت با خدا بسیار نشینید
و با خلق اندک و گفت آخر درویشی اوّل صوفیست و گفت تصوف پنهان داشتن
احوال است و جان بذل کردن بر برادران خواجه ابو نصر سراج
قدس سره گفت عشق آتشی است در سینه و از دل عاشقان چون
مشتعل گردد هر چه ما دون الله بود بسوزد و خاکستر کند و گفت مردمان
در ادب بر سه قسم اند یکی اهل دنیا که ادب نزدیک ایشان فصاحت و بلاغت
و حفظ نثرهای ملوک و اشعار عرب است و دیگر اهل دین که ادب نزدیک ایشان

طهارت دل و مراعات سر و وفای عهد نگاه داشتن و کمتر نگریستن بخاطر پراگنده
ونیکو کرداری در محل طلب و وقت حضور و نزدیک اهل فقر ادب در مقام قربست
خواجه ابو القاسم قصار رحمة الله علیه گفت اشارت و عبارت از توحید
نصیب باشد و آز یحیی گفت که اگر کسی ترا بپرسد که خدا را بشناسی نگوی که شناسم
که آن شرکست و نگوی که نشناسم آن کفرست ولیکن بگوی که خدا بفضل خود
شناسای خود کند مرا و گفت خواهی نخواهی با خداوند خو خوی باید کرد و اگر نه
در رنج باشید و اگر با تو خوی خواهند کرد علم را در جوارح تو نگاه خواهند داشت
و اندامهای تو یک یک از تو بستانند و با خویشتن گیرند نیستی تو بتو نماید تا هستی او
و نیستی تو آشکارا گردد و گفت چون بصفات خویش در خلق نگری خلق را
چون گوی بینی در میدان قدرت پس گردانیدن گوی خداوند گوی را بود
و گفت هر کسی آزادی طلبد و من از وی بندگی خواهم که بنده او در بند او بسلامت
ماند و آزاد در معرض هلاک و گفت فرق در میان هنر ما و شما آنست که شما مرا
ما می گوئید و ما مرا او میگوییم شما از ما شنوید و ما از وی شنویم و شما ما را بینید و ما
او را بینیم و الا ما نیز چون شما مردمیم و گفت پیران آینه تو اند چنانکه تو ایشانرا
می بینی و آنچه در آینه خاطر مشاهده کنی همان معنی هست که حقیقت احوال است
و گفت هر مریدی که در خدمت درویشی قیام کند از صد رکعت نماز نوافل
که در آن قیام کند درجت وی بهتر و اگر یک لقمه طعام کمتر خورد از آن بهتر که همه شب
نماز کند و گفت هر کسی را چیزی بایستی هست مرا آن بایستی هست که من نباشم
و گفت طاعت و معاصی دو چیز است که چون خود باشم ما به همه معاصی دین خود باکیم

و چون از خود دست بر دارم اصل همه طاعات از خود یابم و گفت پادشاه عالم را
بندگانند که دنیا و زینت دنیا بخلق رها کرده اند و برای آخرت بهشت بمطیعان
تسلیم نموده اند و خود با خداوند خویش قرار گرفته اند و میگویند که ما را خود افتخار
بس است که رقم عبودیت از درگاه الوهیت بر جان ما کشیده اند دیگر چه خواهیم
و گفت خنک آن بنده که او را باد نموده اند و گفت جوانمردان رحمت خلق اند
نه وحشت خلق که ایشان را از خلق با خدا صحبت بود و از خدا بخلق نگرند و
گفت صحبت نیکان و بقعه های گرامی خلق را بخدا نزدیک نکنند و آنکه بنده را
بخدا نزدیک کند صحبت با آن دارید که ظاهر و باطن تو بصحبت او روشن شود
و گفت از صد هزار فرزند آدم یکی را بر دارد برای خویش و گفت دنیا مردار
و گنده است و گنده تر از وی آنست که بدان مبتلا باشد و گفت طمع کردن ناجوانمردی
و منع کردن ناجوانمردی است و گفت هر چند خلق بخالق نزدیک تر است
عاجز تر است و گفت دعاة صد و بست هزار پیغامبران علیهم السلام همه حق است
ولیکن صفت خلق است چون بحقیقت نشان یابی نه حق ماند نه باطل و گفت
چون من و تو باشد اشارت و عبارت باشد و چون من و تو برخاست نه اشارت
ماند نه عبارت و گفت اگر کسی بودی که خدای را طلب کردی جز خدا دو خدا بودی
و گفت خدای را خدای جوید و خدا را خدا یابد و خدا را خدا داند و اگر خدای یک ذره
بغیر نزدیک بودی کی بشری خدای را نشایستی گفت من با اهل سعادت
برسول صلی الله علیه وسلم صحبت داشتیم و با اهل شقاوت بخدای و گفت ابلیس
کشته خداوند من است جوانمردی نبود کشته خداوند خویش را سنگ انداختن

وگفت اگر فردای قیامت حساب در دست من کنند ببینید که چه کنم همه را در پیش کنم
و ابلیس را مقدم سازم لیکن نکنند و گفت هر که مرا ندیده است ندیده است و هر که
مرا بیند از من بصفت خویش بیند و گفت یک سجده که برآرد از من هستی خویش
و نیستی من گرامیتر است بر من از هر چه آفریده و آفرینند و گفت من
من فخر آدم و قرة العین مصطفی پیغمبر صلی الله علیه وسلم چشم روشن بود که
[illegible] من است و آدم علیه السلام فخر کند و گوید که این از ذریت من است
وگفت آنجا که خدای بود روح بود و بس و گفت اهل بهشت به بهشت فرود آیند
و اهل دوزخ بدوزخ گفتند جوانمردان کجا باشند گفت جوانمرد آن باشد که
او را جای نبود نه در دنیا نه در آخرت خواجه ابوالفضل حسن رحمة الله علیه
گفت از ماضی یاد نکنید و مستقبل را انتظار مکشید و نقد وقت را باشید و گفت
حقیقت عبودیت دو چیز است حسن افتقار بخدای و این از اصول عبودیت است
و حسن اقتدا کردن برسول علیه السلام و این آنست که نفس را در وی هیچ نصیبی و راحت
نیست خواجه ابوعلی دقاق قدس سره گفت چنان باش که مرده شده و زنده
گفت هر که جان خود را جاروب در خانه معشوق نتواند کرد او عاشق نیست و گفت
هر که را انس با دون حق باشد او در اصل خود ضعیف باشد و گفت هر که خبر
از وی گوید در مقال خود کاذب باشد و گفت مرید در بار بود و مراد آنکه بار او
کشیده باشد و گفت هر که صحبت به پیری بکند و آنگاه بدل اعتراض کند عهد صحبت
بشکست توبه بروی واجب شد تا آنکه گفته‌اند عقوق استادی را توبه نباشد و گفت
هر که صحبت کند با پادشاهان بی ادب خود را بکشتن سپارد و گفت مصیبت من

بروی بسته است گفت جهد تو بال است و جهد درویشان بجان گفت صحبت
کردن با اژدها و با آسمان ترا از صحبت کردن با درویش و گفت بزرگترین چیزها نشستن
بر بساط فقر و ترک علاقات بکلی چنانکه او را نه معلومی باشد نه جاهی و نه مالی و پیغمبر
یکی پرسید که هرکه باین صفت بود او را ثوابی بود گفت ثواب توانگران بهشت
بود و صاحب این صفت را ثواب بهشت عذاب بود و گفت از کون در پیوند
بودن بی پیوند کسی را طاقت نباشد جز نبی و ولی را و گفت علامات خسرانی
ش ترک گرفتن خدمت است و علامات خرابی دل ترک گرفتن فکرت است
مادام که در راه فکرت بود و چون یقین آن حدیث حاصل شد فکرت گم شد و گفت
بلای اکبر تفرقه دل است و نعمت اکبر جمعیت است و گفت عزیزترین چیزها
عجز است بعد از علم کما قال لا احصی ثناء علیک و گفت بیشتر خلق در بار بندگی
نفس اند و این ذلی است که هرگز در وی عزت نخواهد بود و شقاوتی است که هرگز
در وی سعادت نخواهد بود و گفت هر کرا فرقی معلوم بود هرگز فرق نکند میان
الهام و وسواس و گفت جماعتی را خیال بود که با کل شدیم یا کل نقد ایشان شد این
غلطی عظیم است از آنکه وقتیکه این حالت بر ایشان درآید که خود را کل دیده باشند
اگر خواهند که پر یک پشه در وجود آرند نتوانند که او در هر پشه هزار عجز و کسی
پدید آرد و پس پیش از هیچ نبود که باقی نمایش کل بود و اگر از کسی چنین کاری
در وجود آید آنکس نه آنکس بود و گفت همه سخن با او بگوی و از و خواه و بر دیگری
که آنچه او خواهد او گوید کس نتواند کرد و گفت آنچه مردمان پوشند می پوش
آنچه ایشان خورند می خور لیکن از ایشان جدا می باش و گفت وقت آنست که

تو اینجا آئی وقت شادی باشد یا اندوه گفت دنیا چهار قسم است شیاطین و نفس
و کفار و هوا پس هوا از همه صعب‌تر است و گفت سخت‌ترین عقوبت اهل دوزخ
از کفار آن است که نمی‌دانند عذاب کننده را اگر بدانستی آسان شدی و گفت
زنان مصر چنان بودند که اگر زنبور ایشان را بگزیدی فریاد ایشان به آسمان
رسیدی اما آنچه از یوسف بر ایشان ظاهر شد جمله دستها ببریدند و از آن شعور
نیافتند و گفت فتوت چیست گفت حرکت کردن برای دیگری چنانکه پیغمبر را
باشد که امتی امتی گوید و گفت شفیع اکبر نیز دیگر خدا اعتقاد خالص است و
گفت فقر عطای حق است هر که سجود وی قیام کند آن سبب قربت وی شود
و هر که نکند سبب عقوبت وی شود و گفت خوف آن بود که بهانه نسازی خویش را
و گفته‌اند دنگهیچی بهای راه خدا را چندان هست که بی اندوهی بسالی گفت
به دیدار نشنیده و اشتیاق نشنید و گفت خدای میگوید که بنده من ترا دوست
میدارم پس بر تو حق است که تو وی را دوست داری گفتند هر که سوال کند از
محبت دور افتاده است و گفت توبه میکنی از بیم دوزخ یا امید بهشت باری
توبه برای آن کن تا خدایت دوست دارد که اِنَّ اللّٰہَ یُحِبُّ التَّوَّابِیْنَ گفت
لذت یافتن بثواب عام است و بعذاب خاص عابدان فردا لذت یابند بثواب
و محبان امروز لذات یابند بعذاب و گفت توکل صفت مومنان باشد و تسلیم
صفت اولیا و تفویض صفت پیغمبران علیهم السلام و گفت توکل سه درجه است
توکل و تسلیم و تفویض متوکل بوعده او آرام گیرد و صاحب تسلیم بعلم وی
بسنده کند و صاحب تفویض بعلم وی رضا دهد و گفت توکل بدایت باشد و تسلیم

با وسط و تفویض نهایت و گفت اخلاص خویش را نگاه داشتن است از دیدار
خلقان و صدق پرهیز کردن است از مطالبهٔ نفس و مخلص را ریا نبود و صادق
را اعجاب نبود و متوکل آنست که کسب کند بظاهر و توکل کند بباطن و گفت
رضا آنست که بلا بداند و نه بیند و بر حکم قضا اعتراض نکند و گفت از امارت معرفت
هیبت داشتن است از خدا هر کرا معرفتش بود هیبت بیش بود و گفت هر که خدا را
بشناخت همیشه شب او بی روز بود و دریای او بی کنار و گفت صاحب معرفت
باش بخدای که همیشه شاد باشی و گفت عالم را روا نبود و فتوی دادن بر چیزیکه
نداند و عارف را روا نبود و خبر دادن بچیزیکه خبر از آن ندارد و گفت بی معرفتی
ابلیس آنست که اضافت کرد فعل را با نفس خویش که گفت جمله آدم را
اغوا کنم و اخلال و هم تا هم و سوگند خورد بدین اگر عارف بودی هیچ نفس خود را
بدین صفت نکردی و گفت هر که خدا را خواهد جمله کون خصم او گردد و گفت قرب
حق تجرید است از غیر حق و انس بحق و وحشت است از غیر او و گفت چنانکه ربوبیت
از حق زائل نشود باید که عبودیت که صفت بنده است از بنده زائل نشود و
گفت اول مقام بنده علم است بخدا و نهایتش معرفت است بخدا و فائده آن
مشاهده است و گفت بنده از معاصی باز نماند مگر تهدید و تهدید و انواع عقاب
و آزاد آنست که او را از کریم چیزی کشف کنند تا پسندیده شود و او را از امر و نهی
و گفت بصفای عبادات نتوان رسید الا بصفای چهار چیز اول معرفت خدا دوم
معرفت نفس سوم معرفت مرگ چهارم معرفت ما بعد مرگ پس هر که خدا را بشناخت
بحق او قیام کرد بصدق و اخلاص و صفای عبودیت و هر که نفس را بشناخت

شریعت و حقیقت بشناخت و روی بمخالفت او نهاد و مخالفت و طاعت
و دوام بودن بر آن و هر که سنت را بشناخت بایستگی آنرا بساخت گردانید
و آمدن آنرا مستعد باشد و هر که ما بعد سنت را بشناخت از وعده و وعید
در خوف و رجا بماند گفت عقل را دلالت است و حکمت را اشارت و معرفت
را شهادت است و گفت توحید نظر کردن است در اشیا بعین عبرت
و گفت هر که طلب راحت کند نیابد و گفت وقت جد با و تا همه هزلها چه بینی
و وقت هزل مباد که همه جد با هزل بینی و گفت محبت در مخلوق لذت است و در
خالق هلاکت است و گفت هر که توحید ندارد شفاعت او نکنند و صاحب توحید
روزی لامحاله آمرزیده شود و گفت میگویند اگر ترا گناه است محمد را
مرا رحمت بیمقدار و گفت از آب و گل چه آید جز خطا و از خدا و ز عالم چه آید
جز عطا گفت مراد از الاخی کسی که بر آسمان و زمین عمر نکرده و چه بود و المتحزن
فی الله یعنی در راه حق اندوهگین بودن و غم نایافت حق خوردن و گفت
عارف باش تا متحمل بلا باشی و عارف باش تا طالب بلا باشی و گفت
قبض اول اهل فنا است و بسط اول اهل بقا است و هر کرا در قبض انداخت
فانی گردانید و هر کرا در بسط انداخت باقی گردانید پس گفت ای فقیر قبض
منازعت مکن با توانگران و ای غنی الله بسط منت منه بر درویشان و
گفت آدمیان بر سه قسم اند متوکل است نه مکتسب و مکتسب نه متوکل و مکتسبی
در ظاهر و متوکل در باطن این تمامتر همه است و گفت رضای تو آن است که
بر بلا صبر کنی بلکه بر قضا راضی باشی و گفت عارف آن مرد است که

سر شیر نشیند و ہمہ کس از و بترسند و او بر پشت شیر از ہمہ کس بیشتر بترسد
و گفت غریب نہ آنست کہ کسی ندارد کہ برادران یوسف را بدرمی چند بفروختند
غریب آن بود کہ مدبری دنیا بآخرت بفروشد و گفت سہ مرتبہ است سوال
و دعا و ثنا سوال آنرا کہ دنیا خواہد و دعا آنرا کہ عقبی خواہد ثنا آنرا کہ مولی خواہد
و گفت مراتب سخاوت بر سہ قسم است سخا و جود و ایثار ہر کہ بر نفس خویش
حق را برگزیند او صاحب سخاوت است و ہر کہ حق را بر دل خویش برگزیند
او صاحب جود است و ہر کہ حق را بر جان خود برگزیند او صاحب ایثار است
و گفت ہر کہ از حق خاموش گردد دیو بود گنگ و گفت بر شما باد کہ حذر کنید
از صحبت سلاطین کہ ایشان را رای بود چون رای کودکان و صولت چون
صولت شیران و گفت تواضع توانگران درویشان را دیانت است و تواضع
درویشان با توانگران خیانت و گفت مرید آنست کہ در عمر خویش نخسپد
ابو عبداللہ المقری رحمۃ اللہ علیہ گفت فقیر صادق در فقر آنست کہ وی
مالک ہمہ چیز بود و ہیچ چیز مالک وی نبود و نیز وی متصرف غالب باشد بر ہمہ چیز
و ہیچ چیز وی را مغلوب و منقاد خود نسازد و گفت ہر کہ از خدمت یاران
و برادران دریغ دارد او را ذلی دہند کہ ہرگز از آن نرہد و گفت نہ قبول
کردم کسی چیزی را از من مگر آنکہ دیدم منت وی بر خود و نہ طلبیدم کہ او دانست
شکر آن از من تا ابد نشود و گفت فتوت نیکو خوئی است با کسی کہ ویرا دشمن
داری و سخاوت بذل مال برای کسیکہ دل تو از وی کراہت دارد و حسن صحبت
و معاشرت با کسی کہ ترا از وی نفرت بود و گفت عبداللہ خراز را سلہ پیشہ

نصیحت کردن یکی حرص برادای فرایض تا بتمام جهد و طاقت و دوم حرمت
داشتن جماعت مسلمانان را سیوم نگه داشتن خاطر های خود را مگر آنچه که موافق
حق باشد ابو محمد الراسبی رحمة الله علیه گفت اعظم حجاب میان تو و حق
مشغولی تست بتدبیر نفس خویش و اعتماد کردن تو بر بنده و مثل خود در اسباب
خویش گفت اند وهانی که اسباب مجهول باشد عقوبت های گناهان است
گفت صوفی نبود تا بمرتبه نرسد که بر ندارد وی را زمین و سایه نه نهد وی را آسمان
یعنی از هیچ جا بوی راحت نرسد و با هیچ قبولیت نباشد وی را نزد خلق و با آنچه
بازگشت وی بحق باشد نه بغیر وی از اسباب و گفت چون محبت ظاهر گردد
محب رسوا شود و چون پوشیده گردد محب هلاک شود و از شیخ ابو القاسم المقری
رحمة الله علیه گفت عارف هم آنست که باز دارد همه وقت وی او را از دیدن خلق
بقبول یاران و گفت اول برکت از در آمدن در تصوف آنست که راستگو دانند
صادقان را از اخبار خویش و پیران خویش ابو الحسین سیروانی الفقیه
قدس سره را پرسیدند از تصوف گفت افراد و انفراد یعنی ترک مخلوقات
و کفایت ساختن بهمت برای حق و گفت خلق بلاست در دنیا بر کسی مگر آنکه
او را خراب کند گفت صوفیان با واردات بیابند نه با وراد و گفت صوفی
از مقامات و احوال در گذشته است یعنی همه زیر قدم وی است و همه در حال وی
جمع و گفت آخر چیزی که از سر صدیقان بیرون رود حب ریاست است و گفت
هر که طلب عزت کند بوسیله باطل برساند خدای خواری را بوی بحق و [illegible]
گفت هر که بگذاشت تدبیر خود را زندگانی گیرد خوشحال و گفت آفت مردم [illegible]

با ورادات

مگر مردم یعنی خلطه گفت فقیر و ارباب فنا بادشاهان دنیا و آخرت اند که با شغل
در راحت اند ابو عبدالله مختار هروی رحمة الله علیه گفت که طعام چنان
خور که تو آنرا خورده باشی نه که آن ترا اگر تو آنرا خوری همیشه نور شود و اگر آن ترا
خورد همیشه دود گردد و جامه چنان پوش که رعونت و فخر و خیلا را و نهاد
تو بسوزد نه آنکه آتشهای آن علت ها را افسرده و گفت در همه کار باشی
چنان باش که اگر عزرائیل ترا دریابد اندر آن کار ترا بیکار و بیگناه یابد و در آن کار
همه حالات تو با تو باشد اگر چه طعام خوردن بود یا عمل مباح باید که در باطن خالصا
بود و نیت تو در آن فعل رضای حق تعالی بود و نگاه داشت شرع گفت که اصل
عبودیت آنست که چنان باشی که از تو همه شرع ظاهر بود و به باطن چنانکه
دریا و توحید حق را گنجائی نبود ابو بکر بن عبدالله الطوسی النساج رحمة الله
علیه از وی پرسیدند که دیدار مطلوب را آنچه توان دید گفت به دیدهٔ صدق
در آئینهٔ طلب و گفت تصور آب تشنگی را نه نشاند و فکرت آتش گرمی نه بخشد
و دعوی طلب بمطلوب نرساند و گفت تا همتی بود موم سوخته نشود دیدهٔ دل
بسوز زن عبرت از غیر او دوخته نشود و خلوتخانهٔ جان بشمع تجلیات جمال انوار منور
نگردد زیرا که تخم در زمین کاشته نکارند و نقش بر کاغذ نگاشته ننگارند و گفت
توکل آنست که منع و عطا جز از خدای تعالی نه بینی حجة الاسلام محمد غزالی
قدس سره از کلام اوست در بعض مکتوب که بیاران خود نوشته روح هست
نیست نماست که کس را بدو راه نیست سلطان قاهر متصرف وی بود و قالب
اسیر و بیچارهٔ ویست هرچه بیند از قالب بیند و قالب از آن بیخبر همچنین تمام عالم را

با قیوم عالم همین فصل است که قیوم عالم هست نیست نماست که هیچ ذره را از
ذرات عالم قوام وجود نیست بخود بل بقیومی ویست و قیوم هر چیزی بضرورة
با وی هم باشد حقیقت وجود ویرا بود و وجود مقوم از وی بسبیل عاریت بود
پس معلوم اینها گفتیم این بود ولیکن کسی که معیت نداند بجز معیت جسم با جسم یا عرض
با عرض یا جسم با عرض و آن هر سه در حق قیوم عالم محال باشد این معیت فهم
نتواند کرد معیت قیومیت قسم رابع است بلکه معیت بحقیقت اینست و این نیز
هست نیست نماست کسانیکه این معیت را نشناسند قیوم را بجویند و همی یابند
گفت گرد بادی در هوای صافی از زمین برخیزد و بر صورة مناره مستطیل
برخویشتن می پیچد هر که در نگرد پندارد که خاک خود را می پیچاند و می جنباند
و نه چنانست که با هر ذره از آن هوا هست که محرک ویست لیکن هوا را نتوان دید و
خاک را توان دید پس خاک در محرکی نیست هست نماست و هوا هست نیست نما
ست خاک را در حرکت جز متحرکی و بیچارگی نیست در دست هوا و سلطنت هم
هوا است و سلطنت همه ناپیدا شیخ احمد غزالی برادر حجة الاسلام قدس سرهما
از کلمات اوست در کتاب سوانح معشوق بهمه حال معشوق ست پس استغنا
صفت اوست عاشق بهمه حال عاشق ست پس افتقار صفت اوست
عاشق را همیشه معشوق باید پس افتقار همیشه صفت اوست و معشوق را هیچ چیز
نباید که خود دارد لاجرم استغنا صفت اوست خواجه عبدالخالق غجدوانی
رحمة الله علیه درویشی پیش او گفت که اگر خدا مرا مخیر گرداند میان بهشت
و دوزخ من دوزخ را اختیار کنم در حالتیکه بهشت مراد نفس من ست و دوزخ

مراد حق که همه عمر به مراد نفس خود زیسته‌ام خواجه فرمود که این سخن بجا ست
بنده را با اختیار چه کار هر جا که گوید بروید برویم و هر کجا گوید باش باشیم بندگی اینست
نه آنکه تو میگوئی باز آن درویش گفت شیطان را بر روندگان هیچ دست باشد
خواجه فرمود هر رونده که بسر حد فنای نفس نرسیده باشد چون در خشم شود شیطان
بروی دست یابد اما آن رونده که بفنای نفس رسیده باشد وی را خشم نبود و غیرت بود
و هر کجا غیرت بود شیطان بگریزد و همچنین فرمود ای پسر مسلم است که روی براه حق
دارد و کتاب خدا تعالی در دست راست گیرد و سنت رسول صلی الله علیه وسلم
بدست چپ گیرد و در میان این دو روشنائی راه را سلوک کند خواهی که
شود دل تو چون آئینه ده چیز بیرون کن از درون سینه حرص و امل و غضب
دروغ و غیبت و بخل و حسد و کبر و ریا و کینه وصایای آنحضرت که به پسر خویش را
کرده بود وصیت میکنم ترا ای پسر من بعلم و ادب و تقوی در جمیع احوال
بر تو باد که تتبع آثار سلف کنی و ملازم سنت و جماعت باشی فقه و حدیث آموزی
و از صوفیان جاهل پرهیزی همیشه نماز جماعت گذاری بشرطیکه امام و موذن
نباشی و هرگز طالب شهرت مکن که شهرت آفت است و منصبی مقید مشو دائم
گمنام باش و در قباله نام خود منویس و بمحکمه قضا حاضر مشو و ضمان کسی مباش
و بوصایای مردم در میا و با ملوک و ابنای ملوک صحبت مکن و خانقاه بنا مکن و در خانقاه منشین
و سماع بسیار مکن که سماع بسیار نفاق پدید آرد در وقت و بسیاری سماع
دل بمیراند و بر سماع انکار مکن که سماع را اصحاب بسیارند کم گوی و کم خور و کم خسپ
و از خلق بگریز همچنانکه از شیر بگریزند و ملازم خلوت خود باش و با امردان و زنان

و با مبتدعان و توانگران و عامیان صحبت مدار حلال خور و از شبهه پرهیز تا توانی
زن مخواه که طالب دنیا شوی و در طلب دنیا دین بباد دهی بسیار مخند و از
خنده قهقهه اجتناب کن که خنده بسیار دل را بمیراند و باید که در همه کس بچشم شفقت
نگری و هیچ مردی را حقیر نشمری و ظاهر خود را میارا که آراستن ظاهر
از خرابی باطن است و با خلق مجادله مکن و از کسی چیزی مخواه و کسی را خدمت
مفرما و مشایخ را به مال و تن و جان خدمت کن و بر افعال ایشان انکار
مکن که منکر ایشان رستگاری نیابد و بدنیا و اهل دنیا مغرور مشو باید که دل اندوهگین
باشد و بدن تو بیمار باشد و چشم تو گریان و عمل تو خالص و دعای تو بتضرع و
جامه کهنه و رفیق تو درویش و سرمایه تو فقر و خانه تو مسجد و مونس تو حق سبحانه و تعالی
خواجه علی را میتنی قدس الله سره پرسیدند ازو که ایمان چیست فرمود
کندن و پیوستن و از وی پرسیدند که سبوق لقمهای سبوقانه کی بخیزد
فرمود بیش از هیچ تغیر نبود که روندگان راه را ریاضت و مجاهده بسیار
باید کشید تا بمرتبه و مقامی رسند آن راهی از این نزدیکتر هست که زود بمقصود
توان رسید و آن آنست که رونده در آن کوشد که خود را بواسطه خلقی و خدمتی
در دل صاحبدلی جا کند چون دل این طایفه که مورد نظر حق است اورا نیز
از آن نظر نصیبی بود خواجه بهاء الدین نقشبند قدس الله سره
پرسیدند که بنای طریقه شما بر چیست فرمود خلوت در انجمن بظاهر با خلق و بباطن
با حق تعالی بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش این چنین
زیبا روش کم می بود اندر جهان چنانکه حق تعالی میفرماید رجال لا تلهیهم تجارة

وَلَا بَیعٌ عَن ذِکرِ اللّٰهِ اشارت این مقام ست و میفرمودند نفسهای خود را تهمت نهید
که هر که بعتاب حق تعالی نفس خود را متهم نساخته باشد و مکر و کید او را ندانسته نزد او
این عمل سهل است کرامت بندگان این راه بسیار بوده اند که گناه دیگری را بر خود نهاده اند
و میفرمودند معنی قوله تعالی یا اَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللّٰهِ اشارت بآنست که
در هر طرفة العینی نفی وجود طبیعی می باید کرد و اثبات معبود حقیقی می باید کرد و میفرمودند
نفی وجود نزد ما اقرب طریق است لکن حیز کسب اختیار دوید قصور اعمال حاصل
نمیشود و میفرمودند تعلق بما سوا رونده این راه را حجابی است بزرگ بیت
تعلق حجاب است و بی حاصلی چو پیوندها بگسلی واصلی و میفرمودند طریقه ما صحبت است
و در خلوت شهرت است و در شهرت آفت خیریت در جمعیت است و جمعیت در صحبت
بشرط نفی بودن در یکدیگر و میفرمودند که هر که خود را بکلیت بحق سبحانه تفویض
کند التجا نمودن وی بغیر شرکست و این شرک از اهل عموم معفو است و از اهل خصوص
معفو نیست و میفرمودند که طریقه ما عروة الوثقی است یعنی چنگ در ذیل متابعت مصطفی
صلی الله علیه وسلم زدن و اقتدا بآثار صحابه کرام رضوان الله تعالی علیهم کردن و میفرمودند
که طالب باید که در زمانیکه با دوستی از دوستان حق صحبت دارد واقف حال خود باشد
و زمان صحبت را با زمان سابق موازنه کند اگر تفاوت یابد بحکم اَصَبتَ فَالزَم صحبت
آن عزیز را غنیمت داند و میفرمودند لَا اِلٰهَ نفی اله طبیعت است اِلَّا اللّٰهُ اثبات
معبود بحق جل جلاله محمد رسول الله خود را در مقام فَاتَّبِعُونِی در آوردن است
پس مقصود از ذکر آنست که بحقیقت کلمهٔ توحید برسد و حقیقت کلمه آنست که از گفتن
کلمه نفی ماسوا بکلی شود و بسیار گفتن شرط نیست و میفرمودند که بسر توحید نتوان رسید

اما بشرف قدمبوس رسیدن و شنوا از حضرت خواجه محمد پارسا قدس الله سره یکی از
اصحاب خود نوشته مکتوب بخاطر این فقیر رسانید اما اگر از احوال ظاهری و باطنی شما
عیان باشد و علی الدوام به نسبت آن برادر منتظر نظرات بی علت آلهی باشد و سید الطائفه
جنید قدس سره فرموده است شعر ان بقینا تعین بر الکریم ❊ التحققات الا متقین
بالله الیقین ❊ و باید همه اصل معتبر نسبت نگاه داشتن و آنکه کوشش را مگذارد و تشبع را
شیئم بیدار و حضرت خواجه ما را قدس سره سوال کردند که طریق القبت بسبحه توان یافت
فرمودند تشبع و دیگر بعد المحافظة علی الامر الاوسط فی الطعام لا فوق الشبع ولا
الجوع المفرط و تقلیل منام علی تقدیر الاعتدال المزاج کوشیدن علی الخصوص احیای
بین العشائین و قبل از صبح بحیثیت لا یطلع علیه احد و بتوجه در خود در یافتن و نفی خواطر
علی الخصوص خاطر تمنی به نسبت حال و ماضی و استقبال نهایت موثر است فی
رفع الحجب علی القلب و دیگر اذا سکت اللسان عن فضول الکلام نطق القلب
مع الله سبحانه و اذا نطق اللسان سکت القلب و الصمت علی قسمین صمت باللسان
و صمت بالقلب عن خواطر الاکوان فمن صمت لسانه و لم یصمت قلبه خف وزره
و من صمت لسانه و قلبه ظهر له سره و تجلی له ربه عز و جل و من لم یصمت بلسانه و لا بقلبه
کان مملکة الشیطان و مسخرة له اعاذنا الله سبحانه من ذلک و من صمت بقلبه و لم
یصمت بلسانه فهو ناطق بلسان الحکمة ساکت عن فضول الکلام رزقنا الله تعالی
ذلک بفضله و کرمه تمت و هم فرموده اند که حجاب میان بنده و حق سبحانه تعالی این
انفاس صدور کونیه است در دل و این انفاس بسبب صحبتهای پراگنده و سیرها
و دیدن الوان و اشکال گوناگون زیاده میشود و در دل خانه میکند بمحبت و شفقت

التشبع

تمام نفی باید کرد و دیگر از مطالعه کتب و گفتن و شنیدن سخنان رسمی و کلمات
شتّی آن نفوس در حرکت و تموّج می آید و از جمله موجبات بُعد و غفلت از حق است
و طالب را نفی کردن واجب است پس باید که از هر چه خیال را الهی فاسد باید به کلی
اجتناب نماید تا دل صاف توجه بحق سبحانه کند سنت الهی برین جاری شده
که بی محنت و مشقت و ترک لذات و شهوات جسمی آنچنی دست نمیدهد اگر یکی
هیچ نبیند در آخرت است دو سه روزی درین مدرسه فانی رنج کشیدی و دیگر ابدالآباد
آسوده ای این عالم را هیچ نسبتی با آن عالم نیست گویا که در میان بیابان بی نهایت خشخاشی
دانه افتاده است و در حاشیه فصل الخطاب آورده هر کسی که خواهد بیارگاه بزرگی رسد
بدو چیز مواظبت نماید یکی چشم فرو خوردن و آداب نگاه داشتن و نیز در رساله محبوبیه گفت
راه بحق سبحانه تعالی دو خصلت است صدق با حق و رفق با خلق بعدد هر ذره
از موجودات راهی است بحق سبحانه تعالی الّا هیچ راه نزدیکتر و بهتر از آن نیست
که راحتی بدل مسلمانی رسانی و گفت حقیقت توحید آنست که بنده چون آلتی باشد
اندر جریان تصرفات حق سبحانه تعالی خالی از اختیار و ارادت و نیز گفت چهار سخن
از چهار کتاب خداوند سبحانه برگزیده اند برای کار بستن از تورات مَن قَنَعَ شَبِعَ
و از انجیل مَن اعتزل سَلِمَ و از زبور مَن صَمَتَ نَجا و از قرآن مَن یَتَوَکَّل عَلَی الله
فهو حسبه و گفت اهم آداب دل را از حظوظ اغیار نگاه داشتن است چه از خیر و چه از
شر هر دو برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه مولانا عارف دیوگری
رحمة الله علیه فرمود هر که در بند تدبیر خود است در دوزخ نقد است و هر که
در ملاحظه تقدیر اوست سبحانه در بهشت نقد است فرمود که وقت طعام خوردن حضور

بکاری مشغول است دل بچه مشغول است اصحاب گفتند بذکر حق گفت درین وقت
ذکر الله الله و لا آنست بلکه درین محل از سبب بمسبب رفتن است و نعمت
را از منعم دیدن است فرمود اگر یاری میخواهید که یار شما گردد این بغایت دشوار
است اگر یاری میخواهید که شما یار او گردید همه جهان یار شماست خواجه
علاؤالدین عطار رحمة الله علیه فرمود مقصود از ریاضت نفی تعلقات
جسمانی است بکلی و توجه کلی بعالم ارواح و عالم حقیقت و مقصود از سلوک آنست
که بنده باختیار و کسب خود ازین تعلقات که مانع راه اند بگذرد و از هرچه مانع
راه باید قطع کند و فرمود تعلق بمرشد اگرچه بحقیقت غیر است و در آخر نفی
باید کرد اما در اول سبب وصول است و تعلق ماسوی او را نفی کردن از لوازم است
همگی وجود او رضای او باید طلبید فرمود مدد روحانیت مرشد طالب را بقدر
سعی طالب است و فرمود که گاه باشد که در اثنای سعی و توجه حالی طلوع کند و طالب
او را ببیند و نداند که چه می بیند چون در خود نظر کند خود را هم گم بیند پس در حیرت
افتد و باز آن حال روی باحتجاب آرد و طلوع مایه حدیث النفس گردد و پس باید
که در آن اشتغال صور خود را مطالعه کند و بآن احتجاب راضی شود که مراد محبوب است
و مقتضای غیرت اوست و در بند آن نشود تا آنگاه که باز طلوع کند و باقی
ماند و فرمودند که مقصود از زیارت اکابر دین رضی الله عنهم آنست که توجه
بحق سبحانه تعالی باشد و روح آن برگزیده حق را وسیله کمال توجه گردانند چنانچه
در تواضع با خلق باید که هرچند تواضع ظاهرا با خلق بود بحقیقت با حق باشد
زیرا که تواضع با خلق آنگاه پسندیده افتد که خاص مر خدای را باشد باین معنی

که ایشان را آثار قدرت و حکمت بینند و الا ضعیف بوده‌اند انتهی و فرمود و چون
ملک و ملکوت بر طالب او پوشیده و فراموش گردد فنا بود و چون هستی او
بر وی پوشیده بود فنای فنا بود و فرمود که چون طالب با مرشد وداد
خود را خالی کند از هر مانعی که از صحبت مرشد بود البته قابل فیض الٰهی گردد و که تحقیقتاً
قصور در فیض الٰهی نیست و قصور از جهت طالب است و فرمود که طالب را باید
همیشه پیش مرشد قصور و محبت خود را ملاحظه کند و یقین داند که وصول به مقصود
حقیقی میسر نمیشود الا از جهت مرشد و بواسطه حصول رضای او باید که ظاهر و باطن
خود را یکجا فدای وی گرداند و فرمود که امید جز آن نیست که علی الدوام قصور
احوال خود را بیند و در بار قصور در آید و از بستگی و درماندگی ملاحظه کرم
و الطاف حق کند و بمحض لطف و عنایت حق پناه و التجا برد و فرمود که طالب را
باید که در طلب رضای مرشد ظاهراً و باطناً و حضور و غیبت سعی نماید و بمحض عنایت
الٰهی محل نظر وی را دریابد و فرمود که هر طالب را لازم است که بی اختیار باشد
به نسبت مرشد در همه امور دینی و دنیوی و کلی و جزوی و غیره و نیز مرشد آنکه
تفحص احوال او کند و به نسبت صلاح وقت و زمان او را به هر کاری فرماید و او
از رای و تعیین گذرد تا باختیار مرشد در آن شروع کند و فرمود و رعایت جانب
اهل علم باید کرد و حال خود را پوشیده باید داشت و با هر یکی از اهل طلب
به نسبت حال او سخن باید گفت و رعایت خاطر و احتراز از اهل قلوب بسیار باید کرد
و با ایشان آداب نگاه باید داشت الا سبب ضرر و خطر باشد و فرمود که افضل
و اکمل احوال کوشیدن در تفویض است و هر نوع اختیار که از خود صادر شود به تفویض

احتراز از خود محو کنند و بدانند که اختیار حق سبحانه برای وی به آئینه تیسیر است از اختیار رو
برای خود و نیز باید که به نسبت مرشد علی الدوام در حضور و غیبت به نسبت احوال
باطنی در کسب همین تفویض باشند و فرمود که سابقه عنایت ازلی را میباید دید
و از رسید واری به آن عنایت بی علت و طلب آن غافل نباید بود و از استغنا
خود را آگاه باید داشت و از آنکه حق سبحانه تعالی را بزرگ باید شمرد و ترسان و لرزان
باید بود از استغنای حقیقی او و فرمود که ولایت جائی ثابت شود که او را باذکر گذارند
و فرمود که خاموشی از سه حال خالی نباید بود یا نگهداشت خطرات یا مطالعه ذکر دل که
گویا شده باشد یا مشاهده احوال که بر دل گذشته باشد و فرمود که خطرات را منع
کردن کاری دشوار است اما باید که متمکن شدن ندهد که بسبب آن سده در مجاری
فیض پیدا آید و فرمود که از مکاسب وجوه مکاسب دهقانی و باغبانی اقرب است
بحلیت درین زمان از تجارت و فرمود که دوام صحبت با اهل الله واسطه
ازدیاد عقل معاد است و فرمود که صحبت سنت موکده است هر روز با اینطایفه
صحبت باید داشت و پاس آداب ایشان باید کرد و اگر خللی راه یابد در هر ماه
خط و کتابت باید داشت تا غیبت کلی واقع نشود خواجه حسن عطار رحمة الله
علیه فرمود هرگاه که خواهند که باین نسبت شریفه مشغول شوند باید که اول صورت
مرشد این نسبت را در خاطر آورند تا نسبت بیخودی پیدا شود و پس ملازم آن بیخودی
بوده بآن صورت و خیال که آئینه روح مطلق است متوجه نقطه قلبی شوند و خود را با آن
بیخودی در دهند پس هر قدر که آن نسبت قوی گردد و بی شعوری ازین عالم کمتر گردد
و این را عدم و غیبت گویند و چون این بیخودی و نسبت بمرتبه رسد که اصلا بوجود و غیر شعور

نماند آنرا فنا گویند پس اگر خواطر تشویش دهند باحضار خیال حضرت مرشد امید است
که مندفع گردد و اگر نشد نوبت نفس را بقوت بر کشند چنانکه از دماغ چیزی بپرانند
بعده بطریق مشغول شوند و اگر باز چنان خواطر باز هجوم کنند باید که بعد از تخلیه بطریق
مذکور سه بار گوید اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ مِنْ جَمِیْعِ مَا كَرِهَ اللّٰهُ قَوْلًا وَّ فِعْلًا وَّ خَاطِرًا وَّ نَاظِرًا
وَّ سَامِعًا وَّ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ و دل را با زبان موافق دارند بذکر یا فعال
بدل مشغول باشند که در دفع وساوس اصلی کلی دارد پس در پرورش این نسبت
باید کوشید بنوعیکه هیچ وقت غافل نشود دائما حاضر بوده گوشه چشم دل بر این
نسبت دارد تا آن زمان که این نسبت ملکه شود و هرگاه خواهد که بمهمی
مشغول شود به تضرع تمام در حضرت جامعه خود این دعا بخواند اَللّٰهُمَّ
كُنْ وِجْهَتِیْ فِیْ كُلِّ جِهَةٍ وَّ مَقْصَدِیْ فِیْ كُلِّ قَصْدٍ وَّ غَایَتِیْ فِیْ كُلِّ
حَالٍ خواجه عبید الله امامی رحمة الله علیه
فرمود طریق توجه طائفه علائیه و پرورش نسبت باطن ایشان
چنان است که هرگاه که خواهند که بدان اشتغال نمایند اول صورت آنکس
که این نسبت از و یافته اند در خیال آورند تا آن زمان که اثر حرارت
و کیفیت معهوده ایشان پیدا شود و بعد از آن آن خیال را نفی نکنند بلکه
آنرا نگاه دارند بچشم و گوش و همه قوی بآن خیال متوجه بقلب شوند که عبارت است
از حقیقت جامعه انسان که مجموع کائنات از علوی و سفلی تفصیل آنست اگرچه
آن از حلول و اجسام منزه است اما چون نسبت میان او و میان این قطعه
لحم صنوبری هست پس توجه باین لحم صنوبری باید نمود چشم و فکر و خیال و همه

قوی را به آن باید گماشت و حاضران بودن و در دل نشستن و شک ندارم
که در حالت کیفیت و بیخودی رخ نمودن آغاز میکرد و این کیفیت را راهی فرض
باید کردن و از پی آن رفتن و هر فکری که در آید بتوجه بحقیقت قلب خود نفی
آن کردن و بآن جزوی مشغول ناشدن و در آن محل تجلی دیگر نشستن تا آن
نفی شود و اگر نفی نشود البته بصورت آن شخص باید کردن و آنرا لحظه نگاه باید داشتن
تا باز آن نسبت پیدا شود و آنزمان خود آن صورت نفی می شود اما باید که شخص
متوجه آن را نفی نکند و اگر چنانچه بآن صورت وساوس نفی نمی شود چند نوبت
باسم یا فعال بحسب معنی در دل مشغول شود البته دفع شود و اگر باین نیز دفع
نشود در دل چند نوبت تامل کلمه لا اله الا الله بکند بدین طریق که لا موجود
الا الله تصور کند و آن وسواس که مشوش اوست باشد از هر نوع که باشد چون هیچ موجود
از موجودات ذهنی حقیقی آنرا بحق سبحانه قائم ببیند بلکه عین حق داند زیرا که
باطل نیز تعینی از ظهورات حق است و شک نیست که باین تامل در هم شود و
نسبت عزیزان قوت گیرد و آنزمان آن فکر را نیز نفی کند و بحقیقت بیخودی متوجه
شود و از پی آن برود و اگر با کلمه ذکر لا اله الا الله در دل بگوید حضوری نمی یابد
بهر چند نوبت بگوید و الله را به به و بدل فسره و بر آن مقدار مشغول شود
که بسیار ملول نشود و چون بیند که ملول خواهد شد ترک کند و بداند که مادام که غلبات
بیخودی و نسبت عزیزان در ترقی باشد فکر در حقائق اشیا و توجه بجزئیات
عین کفر است مصرعه با خودی کفر و بیخودی دین است بلکه فکر در اسما
و صفات حق سبحانه هم نباید کردن درین دم و اگر نیز رسد آنرا نفی باید کردن

باین طریقها که گفته شد اگر کسی گوید که درین صورت نفی حق لازم آید جواب گوییم
که حق را برای حق نفی نتوان کرد چنانچه حضرت خواجه بزرگ قدس سره فرموده اند
پس اگر فکرت حضرت باشد بهمه نفی کنی باید که یاد دست شود زیرا که حق نفی کسی
منفی نشود والا زائل گردد و نیست مطلب روحانیت این طائفه علیه توجه به نیستی
است که سرحد وادی حیرت است و مقام تجلی انوار ذات است و در آن مقام
انوارات وجود نماند و فکر در اسما و صفات نماند نسبت که ازین مرتبه فروتر است
و باید که در بازار و گفتگو و اکل و شرب و همه حالات آن حقیقت جامعه خود را
نصب العین خود سازد و او را حاضر داند و تصور جزوی از حضرت جامعه خود غافل
نشود بلکه همه اشیا را بوی قائم بیند و سعی کند که آنرا در همه مستحسنات و مستقبحات
مشاهده نماید تا بجایی رسد که خود را در همه بیند و همه اشیا را آئینه جمال با کمال
خود داند بلکه همه اجزای خود یابد و آنچه [illegible] جزو در وی نیست جمله یک دیده
و در حالت سخن گفتن نیز باید که ازین مشاهده غافل نشود و باید که گوشه چشم
دل او بدان سو باشد اگر چه ظاهرا او بچیزهای دیگر مشغول باشد چنانچه فرموده اند
بیت از درون شو آشنا و از برون بیگانه وش ۝ اینچنین زیبا روش
کم می بود اندر جهان ۝ هر چند صحبت بسیار باشد این نسبت قوی تر گردد و چون
بمرتبه رسد که تفرقه سیات دل و زبان نتواند کردن و خلق او را از حق حجاب
نشود و حق حجاب از خلق نگردد آنزمان تواند که بصفت جذبه در دیگران تصرف
کند و اجازت ارشاد و دعوت خلق بحق آنکس را باشد که باین مرتبه رسد و باید که
خود را از غضب راندن نگاه دارد که راندن غضب طرف باطن عارض را

از نور معنی تهی و خالی می سازد و اگر غضبی واقع شود یا قصوری دست دهد که
کدورتی قوی طاری شود و سررشتهٔ نسبت گم گردد یا ضعیف شود غسلی آرد
اگر قوت مزاج وفا کند به آب سرد که بسیار صفا میدهد و الا به آب گرم و جامه پاک
پوشد و در جای خالی دو رکعت نماز بگذارد و چند نوبت بقوت نفس برکشد و
خود را خالی سازد و بعد از ان بهمان طریقه متوجه شود و در ظاهر پیش حضرت
جامعه خود تضرع کند و بکلی با و توجه نماید و بداند که این حقیقت جامعه مظهر مجموع
ذات و صفات حق ست نه آنکه حق سبحانه در وی حلول کرده بلکه بمنزله صورت
در مرآة پس این تضرع بحقیقت نزد حق سبحانه باشد مولانا سعد الدین
کاشغری رحمة الله علیه میفرمودند که ما نبودیم و خدا بود و ما نباشیم و خدا باشد
و اکنون ما نیز نیستیم و خدا ست بنگرید که بعد از صد سال از که جدا خواهد بود و با که
مصاحب اکنون نیز با او مصاحب باشید و از هر چه بر سر گور شما باز خواهد ماند دل
منقطع کنید و میگفتند آنکه پیر هری گفته است قدس سره درویشی چاکیست بخیته
و آبی بر آن ریخته نه کف پا از آن در دست و نه پشت پا از گرد این نه حقیقت
درویشی ست بلکه صفت و رسم درویشی است حقیقة درویشی با خدا بودن ست
روزی بر در سرای او جمعی از اصحاب نشسته بودند و تن از ایشان مباحثه
نمودند یکی گفت ذکر گفتن افضل ست دیگری گفت تلاوت کردن افضل ست
درین اثنا ایشان بیرون آمدند و پرسیدند که چه بحث در میان بود عرض
کردند فرمود با خدا بودن از همه افضل ست و میفرمودند هر که بخدا حاضر ست
در بهشت نقد است و هر کسی که از خدا غافل در دوزخ نقد و می گفتند که روزی

ازگریان جانان زنان و بمجلس حضرت ما در آمد عصایی بدست و ردایی بر کتف
افگنده و شانه دان و مسواکی و تسبیحی ازان در آویخته مرا از دیدن آن تنفر
آمد بسیار هرچند خود را ملامت کردم سود نداشت چون وی رفت آنحضرت فرمودند
ای فلان چنانکه اهل آخرت متنفر اند از اهل دنیا اهل الله نیز متنفر اند از اهل آخرت
میگفتند که روزی حضرت مولانا با ما سکوت بسیار کردند بعد ازان سر بر آوردند
فرمودند که یاران حاضر باشید که یار عین بعین هست و میگفتند که هم آنحضرت فرمودند
که والله دوست دستها گرفته در طلب خود می گرداند پس این دو بیت خواندند
بیت آنکه فی نام بدست است مرا زو نه نشان ٭ دست بگرفته مرا در عقب خویشتن
کشان ٭ او دست دست من و پا نیز هرجا که رود ٭ پای کوبان ز پی اش همرهم
و دست افشان ٭ و فرمودند هر کاری را که فرض کنید شغل بحق سبحانه ازان
آسان تر است زیرا که هر چیزی که هست اول آنرا میجویند بعد ازان می یابند و
حق را سبحانه اول می یابند بعد ازان می جویند اگر اول نیافتی کی میل کردی ٭
تا تو نه بینی جمال عشق نگیرد کمال ٭ و فرمود کسی که یکی را دوست میدارد میخواهد
که همه کس او را دوست دارد اگرچه غیرت محبت مقتضی آنست که محبوب را
مخفی دارد لیکن از غایت محبت سعی آن دارد که وی را منکری نباشد نمیداند که چه
حیله اندیشد و چه تدبیر کند که همه معتقد و طالب او شوند هر وجهی که هست و
هر وصفی که میسر شود وصفت آن محبوب میکند تا باشد که طالب او شوند فرمود که هرگاه
موی بر تن تو بواسطه حالی متغیر و متاثر شود از پی آن موی باید رفت و نقل است
که در فصل بهار یکی از اصحاب ایشان سالهای می نوشته میخواسته که چون تمام شود

سیری کند درین اثنا بملازمت ایشان رفته آنحضرت این رباعی خواندند رباعی
با یار بگلزار شدم رهگذری ؛ بر گل نظری فگندم از بیخبری ؛ دلدار بطعنه گفت شرمت بادا
رخسار من اینجا و تو در گل نگری ؛ پس فرمود اگر گشت بروی و از گشتن حظی داری
از حق سبحانه غافلی و اگر حظی نداری چرا میروی و رساله نامینولیسی فرمود
یک نی و نهار آسانی این سخن در همه جا میرود یعنی هرچه غیر حق است آنرا نی
سیکردی و خلاص میشدی و فرمود که مولانا نظام الدین میگفتند که سکوت انفع است
از کلام زیرا که از هر سخن حدیث النفس حاصل میشود و فیض الٰهی هرگز منقطع نیست
مانع دریافت آن فیض حدیث النفس است و در صحبت اولیاء الله دل خود را
از حدیث النفس نگاه باید داشت زیرا که ایشان را گوشی است که آن حدیث النفس
را بآن گوش میشنود و مشوش وقت ایشان میشود کسی که بمطالعه کتابی
مشغول است اگر یکی از خارج سخن میگوید مشوش وقت او میشود بلکه اگر کسی
بر روی ورق می نشیند تشویش می یابد چه جای که بر سبیل دوام توجه و مشغولی
بجناب حق سبحانه میدارند هر آینه حدیث النفس مشوش ایشان میشود و نگذارد
که مشغولی کنند کسیکه طفلی گریان دارد و گریه او مشوش وقت است میگویند
پستان در دهان او بنه تا خاموش کند کسی را باید که پستان ذکر در دهان نفس نهد
تا شیر معنوی خوردن گیرد و بذکر گفتن درآید و از خیالات و حدیث نفس
خلاص شود و باز نسبت بحال دیگر بعض ذکر گفتن نیز حدیث نفس است روزی
اصحاب را مخاطب ساخته فرمود ای یاران دانید که حق سبحانه بدین عظمت
و بزرگی با شما در غایت نزدیکی است برین اعتقاد باید داشت اگرچه این معنی حالا

شما را معلوم نشود ولیکن دایم باید که با ادب باشید در خلا و ملا چون در خانه تنها باشید
پای دراز مکنید و در خلا چاپ شرمنده و سر افگنده و چشم پوشیده نشینید در ستر
و علانیه و ظاهر و باطن با خدا راست باشید چون بحفظ این آداب قیام نمائید
همچنین شما را بتدریج معلوم شود باید که همیشه خود را با آداب ظاهری و باطنی
آراسته دارید آدب ظاهری آنست که به اوامر و نواهی شرع ایستادگی نمائید
و بر وضوی دائم و استغفار و کم گفتن و احتیاط در جمیع امور و تتبع آثار سلف
صالح باشید و ادب باطن بسیار دشوار است آهم ادب دل را از خطور اغیار
نگاه داشتن است چه خیر و چه شر همه و برابر است در حجاب بودن از حق سبحانه تعالی
و فرمود که حق سبحانه پیغمبر خود را طریقه مراقبه تعلیم کرده است آنجا که فرموده
مَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُو مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ
شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ فِيهِ اصل مسئله این است که حق سبحانه فرموده است و حضرت
رسالت را تعلیم کرده است خلاصه کار اینست که بحق سبحانه مشغول باشید
حق سبحانه به بنده از همه چیز نزدیکتر است و از نزدیکتر گفتن هم نزدیکتر است
چرا که در حال قرب عبارت نمی گنجد و قتیکه قرب را بعبارت در آورند بعید میشود
قرب نه آنست که بگوئی با و نزدیک شدم یا از و عبارتی توان کرد قرب آنست
که تو در وی گم شوی خود را و غیر خود را گم کنی و هیچ ندانی که کجا بودی و از کجا آمدی
و مطلقا از وی عبارت نتوان کرد یکی پیش بزرگی خبر آورد که فلان شیخ از قرب
سخن میگوید آن بزرگ دیگر گفت که چون بآن شیخ برسی بگوئی آنجا که مائیم قرب
قرب بعد بعد است قرب عبارت از نا بودن نیست آنجا عبارت کی گنجد و فرمود

در هر نفسی که میگذرد واقف میباید بود و حق سبحانه حاضر و ناظر است باید که
از حق سبحانه شرم دارد و از غفلت نورزد و حق سبحانه تشنیع و سرزنش کرده است
که مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ در درون یک آدمی دو دل نیست
که یکی را بدنیا مشغول دارد و یکی را بحق سبحانه در درون آدمی یک دل است
اگر بدنیا مشغول سازد از حق سبحانه بی بهره ماند و اگر متوجه بحق سبحانه تعالی
گردد از دل او روزنه بسوی حق کشاده گردد و از آن روزنه آفتاب فیض الهی
تافتن گیرد آفتاب که طلوع کرد از مشرق تا بمغرب هر ذره که هست از نور
او بهره میباید و نور او بر همه میتابد اگر خانه بود که آنرا روزنه نبود و از آن نور بی بهره
ماند پس اگر دل حاضر است حضور او بمثابه آن روزن است از آن رهگذر نور فیض
وجود او بوی خواهد رسید و اگر غافل است آن نور از وی در خواهد گذشت
بیت دوست هر لحظه در تو نظر کند ـ چون تو ازو غافلی از تو گذر میکند
فرمود که طاعت موجب وصول بجنت است و ادب و اطاعت سبب قرب حق سبحانه
کاملان مشایخ قدس سرهم برآنند که در ابتدا میباید که باطن خود را صافی گرداند
بتصفیه و تزکیه مشغول گردد تا دوام مراقبه دست دهد و الا هر چه از اعمال صالحه
بجا می آرد آب در چاهی زیاده میکند ـ هر چه گیرد علتی علت شود
کم از شاگرد جولاهی نمی باید بود که مدتی باید تا رشته پیوند کردن بیاموزد
کارهای دیگر خود هنوز بجاست طالب میباید که بجد و جهد تمام سعی کند تا در نفی
خواطر استاد شود و داند که چگونه نفی میباید کرد و در ابتدا باید که بهیچ چیز
مشغول نشود دیگر بنفی خواطر آنها که رسائل مطالعه میکنند و سخنان از اینجا

می جستند از آنها ایشان را هیچ نفعی نیست آنها همه بیکاریهاست راه
حق سبحانه و کار او رفتنی و کردنی است نه گفتنی و شنیدنی اگر کسی پیش پادشاه
در بغداد نشسته باشد و در حضور پادشاه دایم تواند بود و پادشاه مکتوبی بنام
فرستاده باشد از آن مکتوب غایبان حظی میگیرند بغایت کسی جاهل بی عقل
غافل باید که از حضور پادشاه باختیار خود دور شود و از برای خواندن آن مکتوب
از بغداد روی بشام نهد و فرمود هر که یکجا همه جا و هر که همه جا هیچ جا فرمود
که پرهیز به از دارو هر که پرخورد انواع بیماری ها در وی پیدا آید برای رفع بیماری
دارو خورد تا صحت یابد چون صحت یافت باز پرخوردن گرفت باز داروی خورد
صحت یافت همچنین چند کرت اعاده کرد عاقبت آن دارو او را ضرر کلی رساند
همچنین کسی که گناه کرد و انابت نمود باز گناه کرد و انابت نمود این انابت
که دیرا بقائی از گناه باز نیاورد و در وی اثر عظیم نکند مثل گناه دیگر است
از این جهت است که اهل الله پرهیز کلی بخود کرده اند و ترک همه کرده و بحق تعالی
مشغول گشته تا ناگاه بجز غفلت نمیرند فرمود که جنید گفته که استاد من در
مراقبه گربه بوده است وقتی که گربه دیدم بر سر سوراخ موشی نشسته و چنان
بروی متوجه گشته که موی بر اعضای وی حرکت نمیکرد تعجب آوردم و نگریستم
ناگاه بسرم ندا کردند که ای دون همت من در مقصود کمتر از موشی نیستم
تو در طلب من کمتر از گربه مباش از آن روز باز در مراقبه افتادم بیت
دانی که مرا یار چه گفتست امروز جز با کسی درمنگر و دیده بدوز فرمود که
دایم بیاد حق سبحانه باشید تا غایتی که از خود غائب شوید حق سبحانه از همه

لطیف تر است هر کرا لطافت بیشتر مشغولی او بحق سبحانه بیشتر و جولاهه و موزه دوز
از آنکس که خس حمام میکشد لطیف تر اند از ایشان خس کشی نمی آید یا بزاز
از ایشان لطیف تر است که تحمل آن ندارد که جولاهگی و موزه دوزی کند ملایان
از بزازان لطیف تر اند بزازی نمیتوانند کرد باز جماعتی که بجناب حق سبحانه مشغول اند
از همه لطیف تر اند ایشان را سر و دل آن نیست که بغیر حق سبحانه مشغول افتد اگر
بر کوره روند خوششان نمی آید که از ان باز آیند و اگر بسجود روند خوششان نمی آید
که سر از سجود بر دارند این طائفه از همه لطیف تر اند تحمل آن ندارند که یک چشم زدن
بغیر حق سبحانه مشغول باشند انبیا بر حال ایشان غبطه می برند نه از انجهت
که درجات و کمالات ایشان از درجات و کمالات ایشان زیاده است
لیکن ایشان را شرف حالی است که دایم در قرب حضرت حق اند و حضرت حق سبحانه
ایشان را از نظر خلق پوشیده داشته است و بر سبیل دوام ایشان را بخود
مشغول گردانیده و پادشاه جمیع امور ممالک را بیکی از مقربان خود تفویض
مینماید و او بامر پادشاه در ممالک تصرف میکند و دیگری آفتابه دار است و آب
وضوی پادشاه ترتیب میکند و دایم پیش پادشاه است البته آنکه متصرف در
ممالک است نزد پادشاه مقربست و برگزیده و مرتبه و درجه وی عالی و هر آینه اگر
قابلیت وی بیشتر نبودی متصرف در ممالک نشدی لیکن آفتابه دار این شرف
دارد که دایم در قرب پادشاه است و خدمت خاصه وی میکند و بغیر او مشغول
نیست و اگر نه وی کجا و متصرف شدن در ممالک کجا آنکه متصرف در ممالک است
از جهت قرب و دوام خدمت پادشاه است که بر آفتابه دار غبطه میبرد و در شک

دارد فرمود در معنی این بیت که مولوی رومی فرموده اند **بیت**

ای دیدهٔ عجائب بنگر این عجب را این به معشوق بر عاشق بی وی نه و یا وی نه

که اگر کسی صد هزار سال بر دوام کند معنی بی وی نه و یا وی نه را در نیابد پس چگونه قرب حق سبحانه را ادراک تواند کرد لیکن چون سعی و مجاهده مشغول شود حق سبحانه او را چندان ادراک و یقین کرامت فرماید که معنی دریابد که حق سبحانه بی وی نبوده است و او غفلت نموده اهل الله را یقینی حاصل میشود که هیچ نوع گمان و تردد نمیماند در بود وجود حق سبحانه چنانچه هیچ کسی را در بود وجود خود شکی نیست هر چند جامه ها در بر دارد و جسم بپوشاند وجود خود را گم نمیکند و فراموش نمیکند و در شک نمی افتد و فرمود که چون ذکر مجرد از لباس حرف و صوت عربی و فارسی شود و مجرد از جهات آن زبان بمقام تجرید رسد و طالب را بهمه وقت رسد که از وی بر تواند خورد و قوله تُؤْتِي أُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ دیگر چون حبه است که شجرهٔ معرفت از وی میرسد و بید کما قال سبحانه مَثَلُ كَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ همچنانکه شجره از حبه سر میزند توحید صرف که مجرد از لباس حرف و صوت عربی و فارسی و شکل و لون و کیف و کم و مجرد از جمیع جهات ست از مضمون کلمه ظاهر میشود و فرمودی که در ذکر دل را حرکت مده بلکه مفهوم ذکر را بر دل حمل کن تا وقتیکه دل از مفهوم ذکر متاثر شده خود بحرکت آید آن زمان کار وی باز گزار و در رساله خود نوشته اند که ذکر از قالب گفته شود و نه از معده یعنی بباید که اثر حرارت ذکر بدل رسد پیش از وصول بدل در مجاری معده و غیر آن منقطع نشود و وقوف قلبی هم آنکه هر بار که الا الله میگوید دل خود را بخدای حاضر بیدارد همچنین طاق

طاعت گفته میرود تا آن زمان که بیک نفس نسبت و یک مرتبه برسد هر گاه باینجا رسید
محل نتیجه است ببینید که ذکر نتیجه داده است یا نه عبارت ازین نتیجه اینجا فنای وجود
بشریت است یعنی این تعلقها که او را بود و چیزها کم شده است یا نه اگر کم شده است
پس ذکر او نتیجه داده است و اگر نتیجه نداده است دلیل است بر بیحاصلی عمل او یعنی
نقصانی در عمل او واقع شده است احتیاط کنند تا از سر گیرد دیگر آنکه از دل گوید
و از معده نگوید که نتیجه نمیدهد افضل اعمال مخالفت هوای نفس است و رضای
بجاری تقدیر وسیله است برای نیل درجات منقبت مولوی عبد الرحمن
جامی قدس سره روزی بتقریبی فرمود اصالت نزد اهل تحقیق نه آنست
که آبا و اجداد او کسی از جنس امرا و وزرا بوده باشند یا در سلک فسقه و ظلمه منتظم
بوده باشند بلکه اصالت عبارت از حسن جوهریست که در ذات انسان پیدا شود
چون فطرت سلیم و سرشت پاک و آنچه مردم در افراد انسانی آنرا اصل می‌پندارند
عین بد اصلی است و فرمود که مردم بد نفس چون خواهند که عیبی بر شمارند اول
بدیها که در ذات ایشان موجود است بر زبان ایشان جاری میشود و چه آن
بالقوه انسان نزدیکتر است و فرمود به همه گدایان و سائلان شفقت و رحمت میباید نمود
و لقمه از نیک و بد دریغ نمیباید داشت نظر در آن میباید کرد که موجد ایشان
کیست جنیدی و شبلی حاجت نیست تا بوی احسان کنید پیچ عالی همتی و پرهیزگاری
بگدائی بدرخانه هیچکس نخواهد آمد از کجاست که در آن ژنده و لباس مجهول صاحب ولایتی
نیست و اکثر چنین واقع است که اولیای حق سبحانه ستر حال خود بصورت بیسر و پایان
میکنند در وقت نزع از کسی پرسیدند که در چه کاری گفت حضوری دارم و پای میزدم

عافیت پیچیده ام و در کنجی بفراغت نشسته ام فرمود حضور و عافیت نه آنست
که پای در کرپاسی پیچی و در گوشه نشینی عافیت آنست که از خود باز رسته باشی
آن زمان خواه در کنجی نشینی و خواه درمیان مردم باشی و فرمود که علامت
جوانمردی آنست که دایم کسی محزون و اندوهناک بود در کارخانه الهی فارغ
نشستن خوب نیست کسی که در وی حزنی و اندوهی نیست از وی بوی غفلت
می آید کسی که حزنی و اندوهی دارد از وی بوی جمعیت و حضور می آید نسبت
خواجگان ما قدس سرهم در صورت حزن و اندوه ظاهر میشود و فرموده
محبت ذاتی که یکی یکی را دوست میدارد و آنرا سببی و جهتی معلوم نباشد و این
درمیان مردم بسیار است کسیکه ویرا بجناب حق سبحانه چنین محبتی پیدا شود آنرا
محبت ذاتی گویند و این بهترین انواع محبت است نه آنکه هرگاه که لطفی بیند
دوست دارد و هرگاه که عنفی بیند بی میل شود شخصی پیش ایشان گفت که
فلان درویش ذکر جهر بسیار میگوید خالی از ریائی نماید فرمود فردای قیامت
همان ذکر ریائی او را کفایت است از همان ذکر ریایی او نوری پیدا شود که همه
صحرای قیامت را روشن گرداند پس فرمودند که گفته اند ذکر جهر را خاصیتی است
که ذکر خفیه را نیست زیرا که چون نفس بتعقل مفهوم ذکر متحقق گشت او را بتخییل
لفظ آن متاثر میشود و ثانیاً قوت ناطقه بتکلم و ثالثاً قوت سامعه بسماع و رابعاً
قوت متخیله بار دیگر و همچنین نفس و قوت عقلیه و این حرکت دوریه و فوق حرکت
دوریه وجودیه و در طلب تحقیق بآن حرکت معنوی نسبت با این حرکت صوری
که صورت آن حرکت معنوی است در حصول آن تحقیق است و در روزی شخصی در مجلس

ایشان گفت که یکی از اکابر نوشته است که حق سبحانه تعالی فرموده است آنا
جَلِیْسُ مَنْ ذَکَرَنِیْ کسی که او را این حال باشد چون ذکر جهر گوید فرمود در شیکه
چند کار ناشایان است و فعلهای ناخوش صادر میشود این ملاحظه نیست
چون است که در ذکر جهر این ملاحظه میکند حق سبحانه بظاهر و باطن همه محیط است
ذکر جهر هم خوب است کسی پرسید که سبب چیست که حضرت شما تصوف کم میگویید
فرمودند آنکار که یکدیگر را زمانی بازی دادیم و فرمود که کلمات قدسیه
اولیاء الله مقتبس از مشکواة حقیقة حضرت رسالت است همچنانکه تعظیم قرآن
و حدیث واجب است تعظیم کلام اولیاء الله نیز لازم است تا بسخنان ایشان
بادب و حرمت زندگانی باید کرد تا کسی از خود برخورداری یابد و روزی
فرمود که امروز مرا در خاطر رسید و جای ندیده ام که مظهر علی التحقیق صورت
منطبعه است در آئینه نه عین آئینه زیرا که مظهر آنست که حکایت کننده بود
از حال ظاهر و اوصاف و احکام وی در میان مظهر ظاهر باشد و جوهر آئینه را این
حالت نیست غرض ازین سخن چیزی دیگر بود باین نوع تمثیل فرمودند و
در رفتار سر قبر که جانب راست بچپ و چپ براست آمدن بود بزرگی گفت که
معنی این آنست که جسمانی را بروحانی برند و روحانی را بجسمانی آرند شخصی تفصیل
این را از ایشان سوال کرد فرمودند که صوفیه برزخ را قبر میگویند و برزخ عبارت
است از مرتبه که واسطه است میان عالم جسمانی و روحانی پس معنی این سخن که
روحانی را بجسمانی آرند آنست که روح را مصور سازند بصورتی مثالی یعنی او را
صورتی مقداری که عبارت از کمی و کیفیتی تواند بود پیدا شود و آنکه جسمانی را

نسبت ناشایست

بروحانی سازند مراد از جسم اینجا آن بدن کائن در حیطهٔ قبر نیست چه روح مجرد و
او را تمام فرو گذاشته است بلکه مراد آنست ظاهر روح را که اول تعلقی باین جسم
کثیف داشته است و از آن حیثیت او را بمجاز جسمانی می گفته اند بعد از
مفارقت ازین جسم کثیف در هوای انقطاع او را تعلقی دیگر پیدا شود و بغایت
لطیف که نسبت بآن تعلق او را روحانی گویند و وجه دیگر این سخن آنست که
درین عالم صفات روحانی مخفی و مستتر است در صفات جسمانی و صفات جسمانی
ظاهر و پیدا است پس هر شخصی از افراد انسان که درین عالم کون و فساد صفات
انسانی از وی ظاهر است و صفات سبعی و شهوت در وی مخفی چون گفته اند که جمیع معانی
در آن عالم مصور خواهد شد بر وجهیکه در وی صفتی از صفات سبعی مستبطن بوده باشد هر
آنکس در صورت آن سبع ظاهر خواهد شد پس آینه روحانی که آن صفت معنوی
مستتر است جسمانی شود و جسمانی که آن صفتی است که از انسان اکنون ظاهر است
روحانی شود یعنی مخفی و مستتر گردد و درین دو وجه که گفته شد تعذیب نخواهد بود
شخصی در معنی حدیث یُوجَرُ ابنُ آدَمَ فِی نَفَقَتِهِ کُلِّهَا اِلَّا شَیئًا وَضَعَهَا فِی الْمَاءِ
وَالطِّینِ پرسید که ازین حدیث ظاهر میشود که بقاع خیر از مساجد و معابد و رباطها
وغیره در آخرت هیچ اجری نخواهد بود فرمود که مراد دیگر یعنی آنچه بخاطر میرسد که
مراد باب و گل عالم اجسام بود یعنی آدمی هر نفقه که کند مزد بیابد مگر آن نفقه که بجهت
نشست وی در آن سرا دراز عالم اجسام بود و خاص از بهر فواید و حظوظ جسمانی
و لوازم آن کند فرمودند اگر تحصیل علم اولین و آخرین کرده باشد
و نفس اخیر هیچ عمل وی را دستگیری نخواهد کرد و همه معلومات از لوح مدرکه محو خواهد شد

مگر آنکه ملکهٔ حضور و آگاهی حاصل کرده باشد آنچه در نفس آخر دستگیری میکند
همین است جوانی غنیمت است چند روز بر خود ریاضتی میباید کشید و به صحبتی
میباید نشست و ملکه حاصل میباید کرد که خاطر از مزاحمت نفی و اثبات خالی
نشود و فرمود که بعضی مردم چیزهای عجیب و غریب میخورند مثل خمر و بنگ از برای آنکه
ایشان را کیفیت خوشی حاصل شود و کسیکه خمر خورده از دائرهٔ اسلام بیرون رفته
یا در وی وسعتی گشته که خلق خدا از وی در تشویش اند و آنکه بنگ خورده خری یا
گاوی شده که غیر شهوت راندن و چیزی خوردن هیچ نمیداند و این محل را حضور
و کیفیت نام کرده هیچ کیفیتی خوشتر از هوشیاری نیست که از حال خود آگاه بود
کسی که حضور و کیفیت از چیزها پیدا میکند آن کیفیت هم در خور سر و ریش ولیست
و همدرین عالم اثر آن از سر و ریش وی ظاهر است و بسی مردم شباب ابتلای این
چیزها اند و فرمود که پیری آخر جوانی است بهر وجهیکه در جوانی میگذرد در روزگار
پیری اثر آن در بشرهٔ ایشان ظاهر میشود روزی بو الفضولی که دم در زهد و تقوی
میزد بمجلس ایشان آمده بود طعام آوردند اتفاقاً نمکدان حاضر نبود وی خادمان
را گفت نمکدان بیاورید تا ابتدا بر نمک کنیم ایشان بر سبیل طیبت فرمودند
که نان نمک دارد و پس بطعام خوردن مشغول شدند درین اثنا کسی را دید که نان
بیک دست میشکست با کس تعرض نمود و گفت نان بیک دست شکستن مکروه است
ایشان فرمودند که وقت طعام خوردن در دست و طعام مردم نگریستن ازان مکروه
تر است وی ساکت شد بعد از زمانی باز بسخن آمد و گفت در وقت طعام خوردن
سخن گفتن سنت است ایشان گفتند بر گفتن مکروه تر است دیگر تا آخر مجلس

خاموش بود و روزی کسی از ایشان التماس نمود که مرا تعلیمی فرمائید که بقیة العمر بدان
مشغول باشم فرمود که کسی از حضرت مخدوم ما مولانا سعدالدین کاشغری قدس سره
همین التماس کرد ایشان دست مبارک بر پهلوی چپ نهادند و اشارت بقلب
صنوبری کردند و فرمودند که باین مشغول باشید که کار همین است یعنی وقوف
قلبی را لازم گیرید و متضمن این معنی است این رباعی که فرموده اند رباعی

ای خواجه بگوی اهل دل منزل کن ٭ در پهلوی اهل دل دل حاصل کن ٭ خواهی
بینی جمال معشوق ازل ٭ آئینه تو دل است رو در دل کن ٭ مولانا عبیدالغفور
قدس الله سره العزیز روزی در تحقیق جن در پیش او سخن رفت فرمود
که حضرت شیخ محی الدین عربی در بعضی از رسائل خود آورده است که اختلاف است
در آنکه ابو الجن ابلیس است یا غیر او و تحقیق آنست که وی غیر ابلیس بود و ابلیس یکی
از ایشان است و ابو الجن خنثی بوده است و هر دو ران خود را بهم مالید و فرزندان
از ان تولد میکرد و چون ترکیب وجود ایشان از آتش و هوا است هر دو رکن
خفیف است لاجرم در ایشان منافی است خفتی مخصوص که روح بآن منضم
شده باشد پس ایشان بغایت سبک و سریع السیر و کثیر الحرکة اند و ترکیب ایشان
بسیار سست است و بی بنیاد و باندک ایذای و آزاری یا گرانی و باری که از بنی
آدم و غیرهم بایشان میرسد از هم میریزند و هلاک میشوند و ازین جهت عمر ایشان
کوتاه میشود و چون جنیان بر کسی ظاهر شوند بصورت متمثل گردند و بگریزند و از
نظر وی غائب شوند و حضرت شیخ قدس سره فرموده اند که طریق حبس ایشان
بر وجهیکه از نظر نتوانند گریخت آنست که نظر بر صورت ایشان دوزند و هیچ طرف

از زمین و بسیار ننگرند تا نظر کسی بر صورت ایشان دوخته باشد بهیچ وجه
از نظر او غائب نتوانند شد و مثل مجسمه‌ای بر جای خود بمانند و اسرار کارها و حرکتها
کنند و تسویلات و تخیلات نمایند تا باشد که ناظر بآن توجه کند و نظر او از ایشان
منصرف گردد و ایشان نتوانند گریخت و حضرت شیخ قدس سره فرموده اند
که تعلیم حبس ایشان بدین وجه شهر ربانی الله سره است که بآن مرا الهام گردانیده و فرموده اند
که در میان جن علم و دانش کم بود و ادراکات ایشان در امور معنوی بغایت
قاصر بود خصوصاً در معرفت الله و اکثر ایشان بلید و بی فهم باشند و در اختلاط
و صحبت ایشان فائده چندان نبود بلکه صحبت ایشان ضرر کند و صفت کبر
در نهاد آدمی از صحبت ایشان حاصل شود زیرا که ایشان مرکب از جزو ناری و
هوایی اند و جزو ناری در ترکیب ایشان غالب است و از خواص نار است کبر
و سرکشی و فرموده اند که در بیابانها گردبادی که پیدا شود بعضی از مضاربت و محاربت
ایشان است در میان گردباد ایشانند که با یکدیگر در جنگ و جدال اند و میان
ایشان هم شورب و فتنه و مجادله و محاربه بسیار می باشد بواسطه همان کبر و نخوت
که لازم ذات ایشان است چون یکی از ایشان وفات کند منتقل میشود به برزخ
روحی را امکان مراجعت به نشاء دنیوی نباشد و مقام وی برزخ بود تا قیامت
حشر ابد الآباد قائم شود و جمعیکه از ایشان دوزخی باشند مستحق تعذیب
در جهنم ایشان را بزمهریر عقوبت کنند چون از آتش چندان متأثر نمیشوند و اگرچه
از آتش دوزخ میشاید که معذب و معاقب شوند و چون آن آتش بمراتب از آتش
عنصری گرمتر و سوزانتر است و در باب خواطر شیطانی و نفسانی میفرمودند که

حضرت شیخ در فتوحات آورده اند که شیطان دو است یکی صوری و دیگر معنوی شیطان صوری ابلیس است وی گاهی امر حقانی القا کند و در خاطر کسی افگند تا شیطان معنوی که نفس است دران تصرف کند و آن را از امور باطله گرداند و گاه گاه شیطان معنوی کاری کند که شیطان صوری نتواند کرد مثلا شیطان صوری القای سنت حسنه کرد در دل کسی و آن از امور خفیه است زیرا که در حدیث واقع است که هر که سنت حسنه پیدا کند هر که تا قیامت بران سنت عمل کند ویرا از ثواب آن بهره باشد پس شیطان معنوی دران تلقی تصرف کرد و ویرا بران داشت که تا احادیث بنام حضرت صلی الله علیه وسلم وضع کرده و آنرا سنت حسنه نام نهاد تا مردم بآن عمل کنند تا ویرا در آن اجر بود و ازان حدیث غافل ماند که هر که دروغ بر پیغمبر صلی الله علیه وسلم وضع کرد جای او آتش است معنی دیگر هم شیخ قدس سره فرموده اند که شیطان صوری مثلا تلاوت قرآن را آواز باشد در دلی القا کرد و این امر حقانی است پس شیطان معنوی استماع غیر را بآن منضم ساخت تا اورا تالی گویند و اورا باد و سمعه باطل گرداند مثل این امور بسیار است صاحب کتاب حق الیقین در بیان عبادت اضطراری و اختیاری فرموده که آنچنانکه نفس ادراک معرفت موجب عبادت اضطراری و رحمت عام است ادراک ادراک که علم است مستلزم عبادت اختیاری و سیر سلوک وی و رحمت خاص است در شرح انمیعنی فرموده اند که ادراک را معرفت گفت بنابر اصطلاحی و مراد ازین ادراک بسیط است چه حق سبحانه تعالی مدرکه را بر وجهی آفریده که بحسب فطرة واجد وجود حق تعالی است بی شعور بآن و این وجدان بحسب فطرة او را حاصل است زیرا که

زیراکه هر چیزی از موجودات که مدرکه آنرا دریابد اول وجود را دریافته است
بعد از ان آنچیزرا پس وجود مبنا به نور است که اول وی مدرک شود یا ادراک
بصر اگاه اشیاء محسوسه وچون مدرکه بحسب فطرة واجد وجود حق سبحانه است
پس متاثرست از آثار وجود ولوازم آن بر وجه اضطرار واین تاثر انقیاد و
تذللی است که ویرا نسبت بوجود حق تعالی واقع است که اگر خواهد واگر نه متاثر
شده وقبول وجود خارجی ولوازم آن کرده ونفس این انقیاد وتذلل حقیقت
عبادت است که بحسب حال او را حاصل است پس عبادتی است ویرا اضطراری
بحسب حال واین ادراک بسیط موجب ظهور رحمت عام است که عبارت از
فیض وجود آنست که منبسط است بر مدرکه وسائر موجودات وملقب است بنفس
الرحمن وادراک ادراک را علم گفت بنا بر اصطلاحی یعنی چون ادراک کرد این معنی
را که مدرکه او واجد وجود حق تعالی است ومنقاد ومستسلم او بحسب واقع وبحسب
حال اینجا خواست صفت ارادی او مطابق صفت واقع حال باشد پس عبادت
حق سبحانه تعالی وقبول اوامر ونواهی او بحسب ظاهر اختیار کرد تا ظاهر او مطابق
باطن وحال ارادت او موافق واقع گردد واین ادراک مرکب است که موجب
عروج بر مراتب عالیه وسیر وسلوک ورحمت خاص است که رحمت رحیمی است
قوله تعالی مَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ دراین مقام تطبیق وی درست
می افتد چه باعتبار عبادت اضطراری وچه باعتبار عبادت اختیاری واکابر
گفته اند که سرّ در عبادت آنست که این عبادت اختیاری مطابق شود بآن عبادت
اضطراری که مدرکه را همیشه بحسب انقیاد وتذلل حاصل است وارادت مطابق شود

بجال واقع ودر تعذیب جاودانی کفار واختلاف اکابر دران منفسر بودند که
بعضی سوال کرده اند که مقتضای عدل وحکمت آنست که گناه متناهی را عذاب
متناهی باشد پس چه سبب است که کفر متناهی را عذاب نامتناهی هست امام غزالی قدس سره
فرموده اند در جواب ازین سوال که قدر جزای اعمال حق سبحانه تعالی میداند و ادراک
اینمعنی فوق دریافت ناقصه ماست پس جزائیکه مماثل کفر باشد در نشاء جاودانی
خواهد بود و بر حقیقت و سر جزای اعمال جز حق سبحانه را اطلاعی نیست و بعضی دیگر
گفته اند که چون قصد و نیت کفار آنست که همیشه بر کفر باشند پس در آن نشاء
نیز جزای ایشان همیشه باشد اما آنها که بعذاب جاودانی قایل نیستند میگویند که
کفر جهل است عارضی و چسپان و ملائم مزاج روح نیست بلکه مناسب مزاج روح
و ادراک وی امور حقیه است و صفت جهل آخر مرتفع میشود در چند موضع از کلمات
قدسیه ایشان که بعضی خادیم جمع کرده اند خدغه می بود و بخدمت مولوی استادی
عرض کرده می شد در جواب آن می شنود و بعضی از ان اینست که در ضمن شستن
رشحه ایراد مییابد رشحه حضرت ایشان فرموده اند آنچه از مردم واقع میشود اگر
در شریعت آنرا حدی و تعزیری مقرر نیست از ان نمی باید رنجید زیرا که آن باقدار
و تمکین و خلق حق سبحانه موجود شده است در معنی این سخن فرموده اند که اگرچه
هر فعلی خواه حد شرعی متوجه شود و خواه نشود ازین قبیل است که باقدار و تمکین
و خلق حق سبحانه موجود شده است لیکن مراد آنست که درین قسم مذکور نظر
بر حقیقت قضا و قدر میباید داشت تا جنگ و آشوب نشود و در آنصورت دیگر
نظر باحکام شریعت میباید کرد تا سلسله امور این عالم را انتظام خود بماند انتهی

بشرع شریف راه نیابد در آنصورت رنجیدن و جنگ و آشوب کردن موجب
رضای حق سبحانه و خوشنودی رسول وی است صلی الله علیه وسلم و در ضمن آن
جنگ و آشوب نیز فائده صورتًا و معنًا مندرج است و اهمال و امهال در آن
جز الحاد و زندقه هیچ نیست رشحه در شرح این سخن که حضرت ایشان فرموده اند
که بدیدهٔ قضا و قدر نظرے باید کرد و همه کس را بمثل امر تکوینی باید دید تا جنگ
نشود میفرمودند که یعنی تمثیل آن چیزے بامر تکوینی حاصل شده باشد و این اتفاقیست
ست باولی ملابسه و امر تکوینی امر بیواسطه را گویند یعنی در حصول آن امر احتیاج
بوسایط بسیار و امتداد زمان نیست رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان
فرموده اند که اراده وجه باقی مستمر است تفسیر میفرمودند یعنی اراده حصه وجودی که
موجود را حاصل است و آئینه وجود مطلق اوست مسخر همان حصه است باینمعنی که
سالک بران حصه غالب میتواند شد و ویرا آئینه جمال مطلق میتوان گردانید و
فرمودند که معنی دیگر هم بخاطر می آید که از اراده وجه باقی توجه بوجه خاص گیرند
و چون نتیجه این توجه افنای غیریست و اثبات حق سبحانه تعالی پس آنجا که حق سبحانه
مثبت بود همه اشیا مسخر باشد و در انحال حق سبحانه از باطن این ارادت مسخر
اشیا بود رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که در فتوحات
مذکور است که سر ظهور عالم معلوم نمیشود الا بمجاهدات کثیره و ریاضات عظیمه
یصحها الهمم میفرمودند که او لیصحها الهمم مراد آنست که مرمی قصد و همت او ذات
حق سبحانه باشد و تا همت موجود نشود و صاحب این همت مجاهدات کثیره و ریاضات
عظیمه بخود نگیرد سر ظهور عالم که از جمله اسرار غامضه است بوی منکشف نشود مجرد

این همت بی اتحاد مجاهده و ریاضت یا مجرد مجاهده و ریاضت بی تحصیل این همت تا
هیچ فائده و نتیجه ندهد رشحه در معنی این سخن که حضرت ایشان فرموده اند که بعضی
عارفان را قدرت آن داده اند که هر چه خواهند خلق کنند و فرق میان مخلوق حق
و مخلوق عارف آنست که مخلوق عارف باقی نیست مادامیکه آنرا در حضرتی از
حضرات اثبات کنند میفرمودند که لازم نیست که عارف متوجه مخلوق خود بتوجهی
شهادی بلکه اگر در حضرت مثال متوجه صورت مثالی وی بود کافیست در ابقای
وجود خارجی آن موجود شهادی پس مادام که آن توجه از عارف باقی است آن
موجود شهادی در حضرت مثال یا حضرت شهادت آن موجود نیز باقیست در حضرت
شهادت و هرگاه که آن توجه منقطع گردد آن موجود فی الحال معدوم صرف شود
رشحه درین سخن که حضرت ایشان فرموده اند که شیخ بهاؤالدین عمر قدس سره
چندگاه بر اسپی سفید سوار میشدند از بعضی محرمان ایشان سبب آن پرسیده شد
وی گفت اختیار اسپ سفید از جهت آنست که بعضی تجلیات صوری چنین مشهود
حضرت شده است میفرمودند که خصوصیت هر صورتی نسبت ارباب مشاهدات و
مکاشفات بنابر اختلاف استعدادات و اختلاف معانی و حقائقی است که در صور اشیا
بر ایشان منکشف میشود مثلا موسی را علیه السلام تجلی صوری در لباس درختی که در
وادی ایمن بود واقع شد و حضرت رسالت را صلی الله علیه وسلم در صورت جوانی
مخطط روی نمود چنانچه بعضی احادیث بآن ناطق شده انتهی کلامه پوشیده نماند
که حضرت شیخ محی الدین عربی قدس سره در بعضی از مولفات خود نوشته که رأیت
ربی علی صورة الفرس و حضرت شیخ رکن الدین علاء الدوله قدس سره در بعضی

از مصنفات خود نوشته و در شرح این سخن فرموده اند که سالکان حق را تجلیات
صوری می بینند و آن با آثار نسبت دارد و تجلیات معنوی می بینند و آن بصفات
نسبت دارد و تجلیات ذوقی می بینند و آن بذات نسبت دارد و تجلیات صوری که
با آثار نسبت دارد و حق تعالی در صورت جمیع اشیا بر بنده تجلی میکند از مفردات عنصریات
و معادن و نباتات و حیوانات و افراد انسان چون در یکی از موالید ثلثه تجلی کند وقتیکه
تجلی ازان مرتبه دیگر که فوق اوست خواهد پیوست در افق آن مولود تجلی کند بعد
ازان بدیگر مولود تجلی کند بعد ازان بدیگر مولود که فوق اوست خواهد کند همچنانکه هرگاه
تجلی کند از معادن وقتیکه به نباتات خواهد پیوست در صورت مرجان که افق
معادن است تجلی کند چه وی اقرب معادن است بمرتبه نباتات که در و نشا و از نمو است
و هرگاه که از نباتات بحیوان خواهد پیوست در صورت نخلی تجلی کند که افق نباتات است
و اقرب نباتات است بمرتبه حیوان که بعضی از خواص حیوانات در وی بود که اگر سرش
از تنه بردارند خشک شود و بتلقیح نیز مخصوص است که تا شاخی از درخت نر بر درخت
ماده نزنند بار نگیرد و این نیز از خواص حیوانات است تا نر بماده نه پیوندد ماده
بار نگیرد و هرگاه که از حیوان بانسان خواهد پیوست در صورت فرس تجلی کند که
افق حیوان است و اقرب حیوانات است بانسان از جهت شعور و زیرکی و صورت
دیگر فوق افق انسان نباشد و تجلیات صوری غایتش آنکه نهایت هر تجلی صوری
در مرتبه انسان آن بود که حق سبحانه تعالی بصورت صاحب تجلی بر وی تجلی شود و سالک
را مزلة القدم صعب تر ازین نبود که حق تعالی بر وی تجلی کند هم بصورت او چنانکه سالک
دران تجلی غیر خود کسی دیگر نه بیند هر چند نظر کند همه خود را بیند و کل موجودات را

گشنیج دادن خرما را ۱۲

محاط خود یابد یعنی سبحانی ما اعظم شانی و انا الحق و لیس فی جبتی سوی الله و ما فی
الدارین غیری و امثال آنهمه ازین تجلی رو نماید و بیشتر اهل کشف را که قدم
لغزیده درین تجلی صوری بوده تا چنین جرأتها نموده اند و حکما را مزلة القدم
در تجلی معنوی بوده که روی از متابعت انبیا علیهم السلام گردانیده اند و بمدرکات
معنوی خود مغرور گشته در بادیهٔ ضلالت هلاک شده اند چون اولیا بیمن متابعت
پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم محفوظ اند اگر در غلبات سکر از ایشان سهوی در وجود
آمده در حال صحو ازان توبه کرده اند لاجرم حق سبحانه ایشانرا از منازل تجلیات
صوری و نوری و معنوی عبور داده به تجلیات ذوقی ذاتی رسانیده و از مزلة الاقدام
رهانیده و بتدریج ایشانرا بنعیم مقیم تجلی ذات رفیع الدرجات واصل گردانیده ذلک
فضل الله یؤتیه من یشاء و الله ذو الفضل العظیم و میفرمودند در بیان وجود
باریتعالی و نسبت معیت وی باشیا که وجود ممکن غیر حقیقت اوست و عارض
حقیقت او مثلا زید متصور در ذهن حقیقی هست که این وجود خارجی عارض آن
حقیقت شده و منضم بوی گشته و آن حقیقت بواسطهٔ این ضمیمه مبدء آثار شده
پس حقیقت این وجود عارضی مبدء آثار باشد چه از وجود تعبیر بچیزے میکنند که مبدء
آثار باشد و وجود واجب عین حقیقت اوست بخلاف وجود ممکن پس آن حقیقت
بخود مبدء آثار است بی انضمام هیچ شئی بوی و اختلاف هست حکما و صوفیه را
که آن وجودیکه مبدء آثار موجودات شده چه وجود است شیخ رکن الدین علاء الدوله
و قلیلی از صوفیه و اکثر حکما و متکلمین بر آنند که آن صفتی هست از صفات حق سبحانه تعالی
که افاضه وجود کرده بر موجودات و مسمی هست بفیض وجودی و وجود عام و نفس الرحمن

وغیر آن و حضرت شیخ محی الدین عربی و اتباع ایشان و اکثر صوفیه محققین
از متقدمین و متاخرین و قلیلے از حکماے و متکلمین برآنند که آن وجودے که
مبدء آثار شده هم وجود حق سبحانه است که عین حقیقت وجود است لاغیر پس همه
ممکنات موجود بوجود واجب اند یعنی ذات را با اشیا علاقه حقیقی واقع است
که آن معیت مجهول الکیفیت است و تابع احدی از ارباب تحقیق از انبیا و اولیاء
حکما بی بسیران معیت و حقیقت وی نبرده غایتش آنکه بعضی از افراد انسان
مطلع شده اند بر سر معیت بقدر استعداد و قابلیت خود و تمثیلیکه مشابه این علاقه است
که بقدر مناسبتی دارد نه آنکه فی الواقع چنان باشد نسبت عارض است بمعروض
فقیری بعد از وفات ایشان چند روز شبی ایشان را بخواب دیده پرسید که مخدوما
چون بدار آخرت نقل کرده اند از سر توحید وجود و نسبت معیت وی با اشیا که حضرت
شیخ محی الدین عربی در آن سخن کرده اند و غلو نموده اند شما را چه معلوم شده
فرمودند که چون باین عالم آمدم مرا با حضرت شیخ ملاقات واقع شد و از ایشان
سر این مسئله پرسیدم فرمودند که سخن همانست که نوشته ایم باز آن فقیر پرسید که آیا
در عالم آخرت عشق و عاشقی و تعلق خاطر بمظاهر جمیله میباشد فرمودند که چه میگویی
که مذاق عاشقی آنست که اینجاست زیرا که حسن عالم اجسام که از ترکیب اجزاء
مختلفه حاصل میشود زود متغیر و متبدل میگردد و بواسطه ضدیته آن اجزاء با یکدیگر
دیدان سبب عشق زائل گردد و تعلق خاطر نماند اما حسن هاے این عالم
که از جمیع بسایط حاصل شده قابل فنا و زوال نیست و هرگز تغیر و تبدل نمی پذیرد
چه میان اجزاء آن ضدیته و مخالفت نیست لاجرم اینجا همه عشق و عاشقی است

تا بیتس آنکه در ابتداء انقطاع روح از بدن بواسطهٔ علاقه و انسی که روح را
به بدن میباشد دو سه روزی تشویشی بجوهر روح راه مییابد اما چون صاف و پاک
میشود باز بجهان بر سر مذاق و عاشقی می آید چون ایشان این سخنان فرموده اند
آن فقیر گفته که آنچه شما فرموده اید از جملهٔ اسرار آخرت است و میگویند که اموات
ماذون نیستند بافشای اسرار آخرت این چگونه است گفتند که این سخنی است واهی
که عوام گویند و اصلی ندارد که مردم در واقعات بسیار پیغمبر را صلی الله علیه وسلم
و کبرای اهل امت را دیده اند و از ایشان غرائب و عجائب عالم آخرت معلوم کرده اند
واگر افشای اسرار آخرت جائز نبودی قرآن و حدیث بآن ناطق نبودی بار دیگر
در همان ایام آن فقیر بخواب دیده که خدمت مولوی بیمار اند بخاطر گذشته که آیا
درین چه سر است که دوستان او سبحانه اکثر اوقات به آفات و بلیات مبتلا
میباشند فرموده سر آنست که امراض و ریاضات موجب تنقیهٔ دماغ و تصفیهٔ قوای
دماغ است و چون دماغ تنقیه مییابد هر آئینه متعلق القوه دماغی میشود و آن نور مطلق
بسیط که محیط جمله موجودات است و مقصود همه مکونات و ظهور انه یعنی مخصوص نیست
ببعضی دون بعضی بلکه سر و تو هر فردی از افراد انسانی را که این تنقیه
و تصفیه دست دهد آن نور مطلق بقوت دماغی وی متعلق میباشد به مولانا
علاء الدین آبیزی قدس سره میگفت که طالب را سه چیز لازم است
که از ان گزیر نیست اول دوام وضو دوم حفظ نسبت سیوم احتیاط در لقمه و
میفرمودند که اکابر در معنی لا اله الا الله گفته اند که ذاکر در مراتب سلوک گاهی
لا معبود الا الله گوید و گاهی لا موجود الا الله بیش از شروع در سیر الا الله

چون لا الہ الا اللہ گوید باید کہ لا معبود الا اللہ اندیشد و از سیر لا الہ الا اللہ
چون الا اللہ گوید باید کہ لا مقصود الا اللہ اندیشد و تا سیر الی اللہ منتہی نشود
و قدم در سیر فی اللہ ننہد لا موجود الا اللہ اندیشیدن کفر است و میفرمودند کہ ہر طالبی کہ
سنت را بر خود فرض نگرداند از نقصان دین او ست بعضی سنتہا بر حضرت
صلی اللہ علیہ وسلم فرض بود و تہجد بہ نافلۃ لک اشارت باین است
از التزام سنن و آداب شرعی کما ینبغی ناگزیر است و ہمہ سعادتہای ظاہری
و باطنی بر آن موقوف است میفرمودند کہ این فقیر بعد حصول نسبت نہ بکار میشود و
نہ بیکار بکار نمیشود اگر نا قابل است و بیکار نمیشود و اگر قابل است و میفرمودند
کہ ہر طالبی نسبتداری کہ کاری نیکو کند و کسی او را استحسان نماید
در آن استحسان نفس او را خوش آید ظلمت این خوش آمدن نفس مر طالب را
کم از آن نیست کہ با ذی رحم محرم زنا کند و میفرمودند کہ این کار کہ آدمی را
افتادہ است ہیچ موجودی را نیفتادہ است از طاعات رسمی و عبادات عادتی
ہیچ کار نکشاید میان راہ روندگی چست میباید بستن و در گفتن و نگریستن و
خوردن احتیاط بلیغ باید کردن و میفرمودند کہ درین طریق باید کہ ہیچ چیز
ملحوظ طالب نبود نہ دنیا نہ آخرت نہ نفس خویش اگر چنین باشد علامت نیست
کہ او را برای شناخت خود آفریدہ اند و اگر نہ برای بہشت آفریدہ اند یا برای
دوزخ میفرمودند ہر کہ درین عالم از خود خلاص نشد بعد از خرابی بدن روح او
در تحت فلک قمر میماند ع ہر کہ او در خاک غیرت پای در گل ماند ماند و این سخن
شیخ محی الدین عربی است گفتہ اند ہر کہ در تحت فلک قمر ماند ماند من این سخن را

بحضرت مولانا عبدالرحمن جامی گفتم و اظهار ملال کردم که این قضیه پیش من
بغایت مشکل است که شیخ فرموده اند و حال آنکه اکثر مومنان از خود خلاص ناشده می میرند
حضرت مولانا قدس سره فرمودند هر که بخدا ایمان آورده او رخنه در افلاک انداخته
که عاقبت از آن رخنه بیرون خواهد جست و میفرمودند که کمال مسلمانی در تسلیم و تفویض
است اگر صاحب تسلیم را مثل ابلیس طوق لعنت در گردن افگنند باید که چنان از فعل
حق سبحانه راضی باشد که مومن از ایمان خود بنده صادق از قضای حق راضی
است نه از فعل خود میفرمودند چون نگرد هی به در رسد اگر بنده خود است او را آزاد
کند و اگر بنده خداست تفاوت نکند بیت آزاد و در شوی گشته بر نام و داغ
لاف وحدت زده سر بکش از آزار بی نفع و ضرر تا کی تفاوت می کند بی نگری
باشی که او دست بیکند ولا میفرمودند که اصل مسئله این است که هر کرا عشق شور انگیز نیست
این کار بر وی حرام است و میفرمودند که در طریق خواجگان قدس الله تعالی ارواحهم هوش در دم
اصل اعظم است اگر دمی بغفلت گذرد آن را گناه بزرگ دانند تا حدی که بعضی کفر شمرند و
شیخ عطار تایید این قول میکند آنجا که میفرماید بیت هر آن کو غافل از حق یکزمان است
در آن دم کافر است اما نهان است ولا اگر آن غافلی پیوسته بودی ولا در اسلام
بر وی بسته بودی ولا و میفرمودند که چنان که عوام را از معصیت اجتناب واجب است
خواص را از غفلت احتراز لازم است که مولانا ابو یزید نورانی علیه الرحمه می گفتند
همچنانکه عوام بمعصیت مواخذ میشوند خواص بغفلت معاتب میگردند بیت یا مکن
با پیلبانان دوستی ولا یا بنا کن خانه در خورد پیل ولا یا مکن نشین با یار ازرق پیرهن ولا
یا بکش بر خانمان انگشت نیل ولا و میفرمودند جمعیکه بهم می نشینند هر کدام که در طور

خود راسخ تر اند دیگران را بخود میکشند چه حکم غالب راست همچو پله ترازو که
هرکدام گران ترست دیگری را از جا بر میکند و بخود میکشد پس همت چنان باید که اگر
همه عالم باین کس اقتدا کنند همه را بطور خود کشد و رنگ خود دهد انتهی کلامه راقم
این حروف یعنی علی بن حسین الواعظ الکاشفی میگوید این سخن بخط مبارک حضرت
ایشان بر ظهر کتابی نوشته دید این کلمات قدسیه را که کمال سلطنت و سلطانی
آنکه بتصرف خود تمام رعایا و خواص خود را کسوت خود پوشاند چنانکه نظر او بهر که
افتد غیر خود را نه بیند کمال بندگان او در آنکه از خود بتمامی تهی شوند و در خود غیر آنچه
در ایشان از پادشاه هست نه بینند و ندانند که از نادیدن و ندانستن نیز تهی شوند
اِذَا تَمَّ فَقْرُهُمْ فَلَا هُمْ اِلَّا اَنَا و میفرمودند که نعره زدن علامت غفلت است
زیرا که وقتی زند که بمعنی حاضر نشود و اگر همیشه حاضر باشد هیچ نعره نزند بلکه حضور
دائم گاهی موجب فنا و بی شعوری است درین مقام نعره زدن نمیباشد کسیکه
نعره زند حکم چوب تر دارد که در میان آتش افتاده تا نمی باقیست آواز میکند
و دود برآرد ه کف مکن و بسر مرو سرگشتای دیگ را نیک بجوش و صبر کن
زانکه همی ترا پزند ه زاول که مرا عشق نگارم بربود ه همسایه بشب
زنالهٔ من غنوده ه کم گشت مرا ناله چو عشقم بفزود ه چون آتش همه بسوخت
کم گردد دود ه میفرمودند که خواجه بزرگ قدس سره در معنی الکاسب حبیب الله
گفته مراد کسب رضاست یعنی این سخن آنست که بنده باید که کسب کند آن معنی را
که راضی باشد بهرچه حق سبحانه کند و حصول آن معنی بحقیقت وقتی میسر شود که
بنده متحقق گردد بقضای حقیقی و میفرمودند که عوام خدا را از خلق شناسند و خواص

نعره

بقضای

خلق را آنجا چون از آن طرف دری بر روی خواص گشاده شود و ایشان را حیثیت کند
معلوم گردد که دانند و بینند که همه خلق رو در آن در آورده اند روزی این حدیث خواندند
که أَفْضَلُ إِيمَانِ الْمَرْءِ أَنْ يَعْلَمَ أَنَّ اللّٰهَ مَعَهُ حَيْثُ كَانَ گفتند همین تعلیم کافیست
اگر کسی ادراک دارد معیت یار با تست هر کجا هستی به جای دیگر چه خواهی است
او با تست با تو در زیر یک گلیم است او با تست پس بروای حریف وخود را باش
میفرمودند که روزی درین فکر افتادم که ایمان شهودی آیا از احوال ظاهر است
یا از احوال باطن شنیدم از آینده که گفت که نسبت به بنده از احوال باطن است و
نسبت بحق از امور ظاهر زیرا که بنده درین حال بحقیقت باطن خود میرسد و حق سبحانه
باسم وصفت آن ظاهر و تجلی میکند روزی این رباعی خواندند که از خواجه ابوالوفا
خوارزمی است رباعی چون بعض ظهورات حق آمد باطل پس منکر باطل نشود
جز جاهل در کل وجود که جز حق بینید باشد ز حقیقت الحقائق غافل
و فرمودند که چهل سال است که بمضمون این رباعی ایمان آورده‌ام و شبی در اوان
جوانی بداعیه فسادی از خانه بیرون آمدم و در ده عسسی بود بغایت شریر
و بد نفس که بمشارت نفس او کسی نمیتوانستم و همه اهل ده از وی می ترسیدند.
در آن دل شب دیدم که جائی در کمین ایستاده است چون او را دیدم از وی ترسیدم
و ترک آن فساد کردم و در آن محل دانستم که تدبیر درین کارخانه نیک درکار
بوده است و آن بزرگ از روی تحقیق فرموده است بیت لَا تُنْكِرِ الْبَاطِلَ فِي طَوْرِهِ
فَإِنَّهُ بَعْضُ ظُهُورَاتِهِ انتهی کلامه و این شعر شیخ ابومدین مغربی است و بعض
ابیات دیگرش این است بیت وَاَعْطِهِ مِنْكَ بِمِقْدَارِهِ حَتّٰى تُوَفِّي حَقَّ إِثْبَاتِهِ

فالحق تعالی یتجلی فی صورة یتنکر للجهال فی ذاته و میفرمودند که اگر میان آنکس که
لقمهٔ حلوا در دهان تو می نهد و میان آنکس که سیلی بر قفای تو میزند فرق کنی علامت
نقصان تست در توحید و میفرمودند که روزی از حضرت مولانا نورالدین عبدالرحمن
جامی پرسیدم که در دعوات ماثوره آمده است اللهم اشغلنا بک عمن سواک چون
غیر و سوی نیست پس این دعا چه معنی دارد فرمودند که کاف خطاب اشارت بنفس
ذات است یعنی ما را مشغول ساز بذات از غیر ذات که صفات و افعال است یعنی ما را
بشهود ذاتی از تجلیات اسمائیه و صفاتی و افعالی خلاص گردان و میفرمودند که
حسین بن منصور که انا الحق گفت حقیقت خود را گفت و فرعون که انا ربکم گفت
صورت خود را گفت اگر او نیز حقیقت خود را بشناختی آن انا گفتن از وی مقبول
بودی و میفرمودند که شبی امری غلبه کرده بود که روی خود را بر در و دیوار و سنگ و
کلوخ می مالیدم و فریاد و بیطاقتی میکردم پس گفتند هر ذره از ذرات وجود خالی است
بر رخسار محبوب حسن او را می فرماید شعر هر که را ذره وجود بود ده پیش تا هر ذره
در پیش وی بود مولانا شمس الدین محمد روجی قدس سره میفرمودند
که از حضرت ذاکر کاشغری که ملازمت مجلس خواجه محمد پارسا بسیار کرده بود شنیدم که
گفت روزی در مبادی احوال پیش حضرت خواجه نشسته بودم ایشان سکوت کرده بودند
و آن سکوت بنهایت تمام یافت آخر گفتم ای خواجه سخنی فرمائید که از آن فائده گیریم
و بهره یابیم فرمودند که هر که از خاموشی بهره نگیرد از سخن ما نیز بهره نخواهد یافت
و هم از حافظ مسطور نقل کرده اند که گفت روزی حضرت خواجه این بیت خواندند
بیت هر صفت که پیش تو شد و بکن جهد تا که خویش را بسر کوی آن نگار کشی

ولفظ کشتی را بفتح کاف خوانند و باز مصرع دوم را تکرار کردند که خویش را بسیر کوی
آن نگار کشتی و لفظ کشتی را این بار بضم کاف خوانند و میفرمودند که روزی خواجه
شمس الدین محمد کوسوی قدس سره میگفتند که باز صفت میباید بود که یک پرواز
کرد اگر صیدی بچنگش افتاد خوش و الا قرار گرفت و ما میگوییم بلکه همای صفت
میباید بود که آن یک پرواز هم نکند و به فرسوده استخوانی قناعت کند و میفرمودند
که مردم از غایت کسالت میگویند که فردا کاری کنیم هیچ نمی اندیشند که امروز فردای
دیروز است درین روزگار چه میسازند که فردا خواهند ساخت مضمون این سخن
که فرموده درین قطعه نظم کرده شد قطعه مکن در کارها تاخیر بسیار
که در تاخیر آفتهاست جانسوز به بفردا افگنی امروز کارت به زکند بهای طبل
حیله آموز قیاس امروز گیر از حال فردا که هست امروز تو فردای دیروز
و میفرمودند که خدمت مولانای ما میگفتند که در سمرقند دلم بگرفت بحصار رفتم آنجا
نیز ملول شدم زیرا که در آن سفر جمعیت دینی از خود باز نیافتم روزی در راهی میرفتم
شخصی مرا پیش آمد و این بیت برمن خواند بیت با عاشقان نشین و همه
عاشقی گزین با هر که نیست عاشق هرگز مشو قرین پس آن شخص گفت این
بیت از من یادگیر و بمضمون این کارکن تا سفر تو بیهوده نباشد گفت [illegible]
که درین سفر غنیمتی کلی یافتم این بیت یاد گرفتم و برگشتم و میفرمودند هر که باین
بیت عامل شود بسعادتی رسد که هرگز ویرا شقاوت در نیابد و میفرمودند که روزی
مولانا محمد قاضی واعظ در سن نود سالگی پیش حضرت مولانای ما آمده بود و به نیازمندی
بسیار میگفت همتی دارید که حق تعالی مرا توجهی راست بجانب خود کرامت فرماید

و درتو هی نگرند ؎ بر در تو مقیم نتوان بود ؎ حلقه میزنند و میگذرند ؎ شیخ عمر
باغستانی قدس الله سره حضرت ایشان میفرمودند که حضرت شیخ عمر فرزند
بزرگوار خود خاوند طهور را میگفتند که طهور تا مشو صوفی مشو واین مشو آن مشو مسلمان
شو ومیفرمودند که کسی از راه دور پیش حضرت شیخ عمر قدس سره آمده بود که طریقه گیرد
فرمودند در آن موضع که تو بودی مسجد بود گفته که بود پرسیدند که احکام مسلمانی
میدانی گفته که میدانم فرمودند پس آمدن اینجا بیفائده بوده است احکام عبادت
معلوم وجای عبادت معلوم باز گرد و مشغول باش ومیفرمودند که شیخ عمر قدس سره فرمودند
که دل مرید را از غیر خالی میکنیم و ناظر بجناب احدیت میگردانیم اینهمه میکنیم اما نه من میکنیم ؎
شیخ خاوند طهور قدس سره حضرت ایشان میفرمودند که شیخ خاوند طهور
را در طریقت صوفیه مصنفات است در یکی از رسالهاے خود نوشته اند توحید یگانه گردانیدن
تن است از شهوات برای عبادت و یگانه گردانیدن دل است از خطرات برای
عبودیت والاحق واحدست وتوحید واحد محال کما قیل ؎ ما وحّد الواحد من واحد
اذ کل من وحّده جاحد ؎ وهم شیخ فرموده اند که توحید در شریعت حق را یکی گفتن
ویکی دانستن اما در طریقت جدا کردن دل است از غیر حق سبحانه ؎ وهم شیخ فرموده اند
که رو دل از دشمن بردار دوست را طلبیدن چه حاجت است وایشانرا اشعار معارف
بسیارست وحضرت ایشان گاه گاه در اثنای ادای معارف ولطایف چیزی
از آن میخواندند واز انجمله این ابیات است ابیات نگاهبان دو چشم است
چشم دلداری ؎ نگاه دار نظر از رخ دگر یاری ؎ هلا مباد که چشمی بچشم تو نگرد ؎
درون چشم تو بیند خیال اغیاری ؎ کجاست در همه عالم چنان سر اندازی ؎ که عاشقی

پرواز

سنجیا لسن ادا کنت زاری ٭ ای بیخبران عشق معذورید که عیبست ٭ الا آنجا لیکه
پس پرده غیب است ٭ شیر زاد بیشه عشقم قوی در کار خود ٭ کو حریف من بیا
تا زور بازو بنگرد ٭ خواجه ابراهیم شاشی رحمة الله حضرت ایشان میفرمودند
که خال من خواجه ابراهیم شاشی بهر تعلیم من این بیت نوشته بودند بیت
پیدا است حال مردم رندان چنانکه هست ٭ خرم کسیکه فاش کند هر نهان که هست
و نیز حضرت ایشان میفرمودند که خال من روزی گرد گورستان جا کرده بگشت
و کیفیتی داشت و بدرد دل این بیت میخواند و میگریست بیت فراق دوست
اگر اندک است اندک نیست ٭ درون دیده اگر نیم مو است بسیار است ٭ و نیز
حضرت ایشان میفرمودند که از خال خود یاد دارم که این رباعی میخواندند رباعی
تا بنده ز خود فانی مطلق نشود ٭ توحید بنزد او محقق نشود ٭ توحید حلول نیست
نابودن تست ٭ ورنه بگزاف آدمی حق نشود ٭ حضرت شیخ عبید الله
احرار قدس سره میفرمودند وقتیکه در هری بودم سحر با بحمام پیر هری میرفتم
و مردم را خادمی میکردم گاه بودی که پانزده شانزده کس را خدمت کردمی
و درین خدمت امتیاز نمیکردم میان نیک و بد سیاه و سفید و آزاد و بنده گاه
چنان بود که در گرم خانه حمام پنج شش کس را خادمی میکردم و بعد از خدمت مردم
میگریختم تا کسی را دغدغه اجرت نشود و اگر شود مرا نیابد و در آخر حیات میفرمودند
از بسکه در حمام اینچنین خدمتها میکردم از حرارت حمام کوفتی بطبیعت رسیده است
و ازین جهت حالا بحمام رغبت نمی شود و بحمام کم میرفتند باین جهت و میفرمودند
که طریقه خواجگان قدس سرهم همت و خاطر مصروف آن میباشد که بمقتضای وقت

چه نیست ذکر و مراقبه وقتی هست که در آن وقت خدمت نباشد که از آن راحتی بمسلمانی
رسد خدمتیکه سبب قبول دل است بر ذکر و مراقبه مقدم است بعضی گمان برده اند
که اشتغال بنوافل عبادات از خدمت اوست ثمرهٔ خدمت محبت و تمکین در دلهاست
جُبِلَتِ الْقُلُوبُ عَلَى حُبِّ مَنْ أَحْسَنَ إِلَيْهَا یقین نیست هرگز ثمرات نوافل بانزد ثمره و
نتیجه که محبت مومنین است برابر نخواهد بود و میفرمودند آنکه حضرت خواجه بهاؤالدین
و متابعان ایشان باسانی خدمت کسی قبول نمیکنند از جهت آنست که خدمت
و تواضع از جملهٔ احسان است و حب محسن ضروری و بقدر محبت علاقه واقع چون
ایشان بتمامی مشغول اند نمی خواهند که ایشان را هیچ گونه علاقه بغیر حضرت
سعی و اهتمام دارند که تا توانند خدمت کنند نه قبول خدمت و اگر کسی خدمت قبول
میکنند که در وی استعداد آن می بینند که روزی او از طور و طریقهٔ ایشان بهره مند
شود و علاوه او از عالم بسبب قبول و التفات خاطر ایشان کمتر گردد و عالمی از
جمعیت باطن او معمور و منور شود و میفرمودند که من این طریقه را از کتب صوفیه
نگرفته ام باب از خدمت مردم گرفته ام نه آنکه مرا آموخته باشند اما خدمت را
خاصیت این است و میفرمودند هر کسی را از دری در آورده اند مرا از در خدمت
در آورده اند از ین جهت است خدمتی مرضی و مختار و محبوب من شد هر که امید وار
دارم ویرا خدمت میفرمایم و این بیت خواندند بیت هست ترا به کنگرهٔ کبریا کشش
این سقف گاه را به از ین نردبان مخواه پس فرمودند که من همچنین میخواهم که
خدمت ترا به کنگرهٔ کبریا کشد و روزی حضرت ایشان در معنی آیه کریمه اِنَّا اَعْطَیْنٰکَ
الْکَوْثَرَ میفرمودند که محققان در تفسیر این آیه چنین گفته اند که دادیم ترا کوثر یعنی شهود

احدیت در کثرت پس کسی که این شهود مقام اوست هر آینه هر ذره از ذرات
کائنات او را آینه است که در آن جمال وجه باقی مشاهده میکند، چنین کسی را
که سمی است با سوا سبب مزید شهود و تجلی وجود باشد اسباب دنیوی چگونه حجاب
مقصود گردد و محجوبی او را چگونه صورت بندد و در معنی آیه اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِیْنَ
میفرمودند که حمد را بدایتی است و نهایتی بدایت حمد آنست که در مقابله او نعمتیکه
به بنده داده اند حمد میگویند از برای آنکه میدانند که حمد نعمت را زیاده میگرداند و
نهایت حمد آنست که حق سبحانه مثلا وی را قوتی داده که بآن قوت قیام بحق نمود
مثلا بداء نماز و روزه و زکوٰة و حج و امثال آن در مقابله چنین نعمتی که سبب
قرب و رضای حق سبحانه گشته است حمد میگوید بلکه نهایت حمد آنست که بنده
داند که حامد از مظهر او غیر حق سبحانه نبوده است کمال بنده خود در آن نیست که داند
که او معدومی است که او را نه ذاتست و نه صفت و نه فعل باین اندیشه خود را مسرور
گرداند که او برا مظهر صفات خود گردانیده اند در معنی آیه قَلِیْلٌ مِّنْ عِبَادِیَ الشَّکُوْرُ
میفرمودند که شکور بحقیقت آنست که در نعمت مشاهده منعم کند و فرمودند که امام غزالی قدس سره فرموده اند
که اگر از نعمت ملتذ شود منافی شکر نیست اگر ملتذ از این جهت باشد که سبب وصول بشود و بحق سبحانه
در معنی آیه فَاَعْرِضْ عَنْ مَّنْ تَوَلّٰی عَنْ ذِکْرِنَا می فرمودند که این آیه متناول دو معنی
هست یکی آنکه از ظاهر آیه مفهوم میشود که اعراض کن از طائفه که از ذکر ما اعراض
کرده اند که اهل حجب و غفلت اند و دیگر آنکه طائفه هستند که از کمال استغراق و
استهلاک در شهود مذکور صفت ذکر از ایشان مرتفع شده است اگر فرضا ایشانرا
بذکر تکلیف کنند ذکر ایشان را مانع از شهود مذکور خواهد شد پس حضرت رسول علیه السلام

مامور شد بآنکه اعراض کنند از چنین طائفه که اعراض کرده اند از ذکر و در شهود و غافل و در
مستغرق شده بایمعنی که ایشان را بذکر گفتن تکلیف نفرمایند و در معنی آیه کونوا مع
الصادقین میفرمودند که کینونت مع الصادقین را دو معنی است کینونتی بحسب صورت است
و آن آنست که مجالست و مصاحبت را با اهل صدق لازم وقت خود گیرد تا بسبب
دوام صحبت ایشان باطن وی از انوار صفات و اخلاق ایشان منور شود و کینونتی
بحسب معنی آنست که از رهگذار باطن طریق رابطه ورزد و نسبت بطائفه که استحقاق
واسطگی داشته باشد و صحبت را حصر کند در آنکه همیشه بچشم ناظر باشد بلکه خیال سازد
که صحبتی دائمی شود و از صورت بمعنی عبور کند تا همیشه واسطه در نظر باشد چون اینمعنی
را بسبیل دوام رعایت کند مر ویرا با ایشان مناسبتی و اتحادی حاصل شود و
درین واسطه آنچه مقصود اصلی است حاصل حقیقت وی شود و نیز در معنی این آیت
میفرمودند که آنچه ازین امر واجب الامتثال مفهوم میشود آنست میباید که دل مرتبط
بیکی از صادقان باشد صادقان آن طائفه اند که هرچه مسمی بالغیرست از پیش بصیرت
ایشان برخاسته است مع صدق آن نیزه را گویند که آنچه نیزه را باید راستی و هنر
داشته باشد آنچه حقیقت انسانی را باید که بآن متحلی باشد تا بدرجه کمال خود رسیده باشد
غیر توجه راست بجانب حق سبحانه تعالی بسبیل دوام هیچ نیست در معنی این آیه فرموده
بیت با عاشقان نشین و همه عاشقی گزین ٭ با هر که نیست عاشق با او مشو قرین ٭ پسر اوستادی که
او نحوی بود ٭ جان شاگردش از نحوی بود ٭ باز اوستادی که او محوی بود ٭ جان شاگردش از محوی بود
آدمی را از ان سبب که استعداد یا تمام از همنشینان حاصل است مامور بآن امر
شده است که دام علی یا کشفی که از حق سبحانه تعالی ببرکت صحبت این طائفه

واقع شود مقاومت تواند کرد جذبة من جذبات الحق توازی عمل الثقلین مؤید
این است و در معنی کلمه لا اله الا الله میفرمودند که بعضی اکابر ذکر لا اله الا الله
را ذکر عام گفته اند و ذکر الله را خاص و ذکر هو را ذکر خاص الخواص و حال آنکه
ذکر لا اله الا الله را ذکر خاص الخاص میتواند بود زیرا که تجلیات حق را سبحانه
نهایت نیست و در آن صورت هرگز تکرار متصور نی پس در هر آن نفی صفتی میکند و
اثبات صفتی پس ابدا لابدین از نفی و اثبات خلاص نباشد و میفرمودند که معنی لا اله
الا الله پیش بعضی که الله هم ذات است من حیث هی آن تواند بود که لا اله نیست آله
که عبارت از مرتبه الوهیت است یعنی ذات مع الصفات الا الله مگر ذات بحت
منزه عن الکل این معنی را برابر خود دایم باید داشت زیرا که در زمان خلوی دل از
اغیار مشهود سر جز ذات مقدس هیچ نیست و این نسبت مبتدیان خواجه
عبدالخالق قدس سره میسر است فهم من فهم و ما یکی دو کردم اگر دو کس است
و در همین معنی میفرمودند که مبتدیان طریقه خواجه بهاؤالدین را قدس سره در اول
قدم چاشنی از غیب هویت حاصل است و در معنی کریمه قل الله ثم ذرهم میفرمودند
که مراد آنست که بنفس ذات متوجه باش نه بصفات و در معنی آیه یا ایها الذین آمنوا آمنوا
میفرمودند که اشارت است بتکرار عقود یعنی ایمان که پیش این طایفه عبارت
از عقد قلب است بحق سبحانه حق تعالی امر کرده است که تکرار این عقد کنید یعنی سعی
نمایید و بدانید که این وصف از آن شما نیست و در معنی آیه کریمه فمنهم ظالم
لنفسه ومنهم مقتصد ومنهم سابق بالخیرات میفرمودند شاید که فمنهم ظالم لنفسه اشارت
باشد بطایفه که بر نفس خود ظلم کرده باشند یعنی که از هرچه از مراد وی باشد از

لذات و شہوات وی را محروم گردانیده اند و در جمیع احوال مخالفت وی را لازم داشته اند تا مستعد قبول موهبت گردد نظر برین تحقیق این گروه از مقتصدان در چین باشند و مقتصدان از سابقان بالخیرات و در معنی آیة سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أَأَنْذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنْذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ میفرمودند که شاید اشارت بطائفه باشد از بنی آدم که بر قلب ایشان واقع اند که طائفه اند از ملائکه که ایشان را از غایت استغراق در شهود ذاتی هیچ آگاهی نیست بآنکه ذات غیر حق سبحانه موجودی نیست چون آن طائفه را از هیچ چیز آگاهی نباشد مضمر ورة هیچ چیز ایمان نداشته باشد لاجرم لَا يُؤْمِنُونَ وصف آن بزرگواران آمد و در معنی آیة لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ میفرمودند شاید از ملک دل سالکان خواهند یعنی چون حق سبحانه بر دل قهر احدیت تجلی کند و در آن دل از غیر خود نشان نگذارد و پس در آن دل صدای لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ در اندازد و چون در آن مملکت غیر خود نه بیند هم خود جواب گوید که لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ صدای سُبْحَانِي مَا أَعْظَمَ شَأْنِي وَأَنَا الْحَقُّ وَهَلْ فِي الدَّارَيْنِ غَيْرِي و امثال آن از آن مقام است و در معنی آیة يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللّٰهِ فرمودند که آدمیان محتاج حق اند سبحانه و چون حق تعالی بعلم قدیم خود میدانست که آدمی بحسب مقتضای بشریت بنان و آب و اسباب دنیوی محتاج خواهد بود لاجرم جمال قیومیت خود را از مظاهر اشیا ظاهر گردانید تا آدمی بهر چه محتاج شود فی الحقیقة محتاج بحق باشد سبحانه از وجه قیومیت وی تعالی شانه و روزی بعضی از حاضران مجلس را سیاست و ملامت میکردند و سخنان میفرمودند در ان اثنا فرمودند بر در کوچها بگردید کاری کنید که کسی از شما نفعی گیرد و بهره جهیکه توانید خود در آنکم کنید سعی نمایند که شهود احدیت در کثرت حاصل شود بعضی معنی إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ را چنین تفسیر کرده اند که داده ایم ترا

کوثر یعنی شهود احدیت در کثرت و در معنی آیه کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ سخنان مفید فرموده‌اند
و در آن اثنا بتقریب گفتند که بقای بعد الفنای را دو معنی است یکی آنکه بعد از آنکه
سالک متحقق شد بشهود ذات و در آن رسوخ تمام یافت و استغراق و غیبت
بشعور و حضور باز گشت مظهر تجلیات اسمای فعلیه میشود و آثار اسمای کونی را در خود
باز می یابد و میان هر یک از آن اسما را امتیاز میکند و از هر اسمی حظی خاص فرا
میگیرد و معنی دیگر آنکه در هر آنی و جزئی لا یتجزی از اجزای زمان در خود اثری
از آثار اسمای ذاتیه که آنرا در خارج مظاهر نمی باشد باز می یابد و آناً فآناً آثار متنوعه
متلونه را در باطن خود در می یابد و به اعتبار اختلاف آثار امتیاز میکند میان هر یکی
در اقصر زمانی از ازمنه و این نهایت نادره حالی است و اکمل افراد انسانیه را از ارباب
ولایت خاصه اینمعنی بسبیل ندرت حاصل شود و آیه کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ مبین اینمعنی
است ه هر دم ازین باغ بری میرسد ـه تازه تر از تازه تری میرسد ـه اما آنچه
در معانی بعضی احادیث میگفتند در ضمن هشت رشحه ایراد می یابد رشحه در معنی حدیث
اَلْقَنَاعَةُ كَنْزٌ لَا يَفْنَى میفرمودند که قناعت نزد ما آنست که چون کسی نان جو ناپخته
یابد آرزوی نان جو پخته نکند آنرا نیز آن قدر خورد که دست و پای جنبد از برای
نماز کردن و میفرمودند به وجهی میباید که همیشه سیر شود و در خوردن و پوشیدن
قناعت باید کرد بچیزی که از آن پایه تر نباشد پس دست مبارک خود را گشادند و
فرمودند هرگاه کسی گرسنه شود یک رو دست کرنج یا آرد وی را کفایت است
سیاه دانه ۱۲
هر که چنین کند دیباسود و میفرمودند اگر کسی در بیابانی افتد مثلاً که در آن آب نبود
و نه آبادانی و از هیچ جا امید طعام نباشد وی را برای طعام هیچ دغدغه نباشد و

در باطن وی هیچ تضرع نبود و نتوان گفت که امروز قناعت بحقیقت حاصل شده است و در خبر است که میفرمودند که التکبر مع المتکبر صدقة تکبر دو نوع است مذموم و محمود تکبر مذموم تعظیم است بر خلق خدای و بچشم حقارت در ایشان نگریستن و خود را از ایشان زیاده دیدن و تکبر محمود عدم التفات است بما دون حق سبحانه و تعظیم بر غیر حق سبحانه بایں معنی که هر چه غیر حق است سبحانه در نظر سالک حقیر و بیمقدار شود و علاقه التفات وی از آن منقطع گردد و این تکبر اصل است و موصل بمرتبه فنا و میفرمودند که در حدیث وارد شده که شیبتنی سورة هود و بنابر آنست که در سورة هود امر باستقامت واقع است کما قال سبحانه فاستقم کما امرت و استقامت امریست بغایت صعب زیرا که استقامت استقرار است در حد وسط در مجموع افعال و اقوال و اخلاق و احوال بر وجهیکه تجاوز از آنچه ضروریست در مجموع افعال صادر نشود و از طرفین افراط و تفریط مصئون و محفوظ باشد ازینجاست که گفته اند کار استقامت دارد و ظهور کرامات و خوارق عادات را اعتباری نیست و در معنی حدیث الیوم تسد کل فرجة الحدیث میفرمودند مسجدی که حضرت علیه السلام نماز میگذاردند چندین در داشت آنحضرت صلی اللہ علیه وسلم در مرض اخیر فرمودند تا اکثر درها را بستند و آن درکه بر خانه صدیق اکبر رض بود باز گذاشتند پس فرمودند الیوم تسد کل فرجة الا فرجة ابی بکر یعنی امروز بسته باشند همه شگافها الا شکاف ابی بکر را با تحقیق درینباب سخنی دارند و آن آنست که حضرت صدیق را رضی اللہ عنه کمال نسبت محبتی بحضرت رسول علیه السلام بود و آنحضرت درین حدیث اشارت بایں معنی کردند که همه نسبتها و طریقها در جنب نسبت محبتی مسدود است و آنچه موصل بمقصود است محبتی است بصاحب دولتی که اعتقاد و وابستگی را لائق باشد

و طریقهٔ خواجگان قدس سرهم که بحضرت صدیق اکبر منسوب است از حیثیت این
نسبت حبّی است و طریق این عزیزان بحقیقت نگاهداشت این نسبت حقیقی است
وقتی دیگر در بیان تحصیل این نسبت حبّی این ابیات خواندند بیت همین دریچه
سوی یوسف باز کن ۞ در شکافش فرجهٔ آغاز کن ۞ عشقبازی آن دریچه کردنست
کز جمالِ دوست دیده روشن است ۞ و میفرمودند که بعضی از کبرای طریقت
قدس سرهم در معنی حدیث لِی مَعَ اللهِ وَقْتٌ گفته است اَی وَقْتٌ مُسْتَمِرٌّ شَامِلٌ لِجَمِیعِ
أَوْقَاتِہٖ یعنی سر حضرت نبی را صلی الله علیه وسلم بحق سبحانه ارتباطی و اتصالی حاصل
بود بر سبیل دوام که در آن هیچ چیز گنجائی نداشت اما در قوت مدرکه که مسمی بالقلب است
همه چیز را گنجائی بود از مصالحهٔ دنیا و محاربهٔ اعدا و معاشرت ازواج طاهرات و
غیر آن و بعضی گفته اند لِی مَعَ اللهِ وَقْتٌ اَی وقت عزیز نادر و میفرمودند که حضرت
خواجه علاء الدین غجدوانی قدس سره میل بقول ثانی میکردند و میگفتند که ما را
بر سبیل ندرت این حال واقع میشود و میفرمودند که در حدیث شب معراج واقع است
که چون جبرئیل از همراهی حضرت رسول صلی الله علیه وسلم باز ماند فرمود که لَوْ دَنَوْتُ
أَنْمُلَةً لَاحْتَرَقْتُ اهل تحقیق در معانی آن گفته اند اگر نزدیک روم بقدر سر انگشتی از
مقام خود که شهود ذات مع الصفات است هر آئینه که میسوزم یعنی نمی مانم یعنی چیز دیگر
میشوم و در معنی حدیث اَدَّبَنِی رَبِّی فَاَحْسَنَ تَادِیبِی فرمودند اَی بِاَنْ اَعْطَانِی
اَلْمَحَبَّةَ الْجَامِعَةَ لِجَمِیعِ خَصَائِصِ النُّعُوْتِ الْمَرْضِیَّةِ وَالْخِصَالِ الْحَمِیْدَةِ الَّتِیْ تَقْتَضِیْ لِمَا یُلَائِمُ
حَضْرَةَ الْمَحْبُوْبِ در سطوت سلطنت محبت که قطب دائرهٔ توحید است چه چیز باشد
از آنچه ملائم و مرضی حضرت محبوب نیست که متصور ۞ مرتفع نگردد چه چیز ماند از خصائل

حمیده و اخلاق مرضیه که حاصل نشود و بعد از حصول محبت محب بنا بر جمیع دقائق
مراوات حضرت محبوب مطلع شده خود را جز در مرضی و ملائمات حضرت محبوب
صرف نمیکند بیت اوستاد تو عشق است چو آنجا رسی او خود بزبان حال گوید
که چه کن و میفرمودند که حضرت امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه فرموده اند لو کشف
الغطاء ما ازددت یقینا یعنی که ملائم استعمال حرف لو است که آن کلمه ایست که
معنی آن امتناع ثانی است از برای امتناع اول هیچکس را بخاطر نرسیده و آن
آنست که یقین همیشه در تزاید است زیرا که کشف غطا هرگز ممکن نیست و این نزد
ارباب تحقیق مقرر شده است که ذات من حیث هی هی هرگز ظاهر نمیشود مگر
از پرده صفات چون آن حقیقت همیشه در حجاب تکون و استتار باشد کشف
غطا هرگز ممکن نباشد پس یقین لایزال در تزاید باشد اما آنچه در معنی بعضی از کلمات
اولیا میگفتند هم در ضمن هشت رشحه ایراد می‌یابد رشحه در معنی آن سخن که اصحبوا مع الله
فان لم تطیقوا فاصحبوا مع من یصحب مع الله میفرمودند که مراد بصحبت اینجا حضور
و آگاهی است که لازم صحبت است زیرا که مصاحبین را لازم است که بیکدیگر
حاضر و آگاه باشند چنین وارد شده است در توجه ایجادی به نسبت الی انسان که
خلقته بیدی ای بالاوصاف المتقابلة یعنی از جمیع اوصاف در توجه وجودی
و از جمله اوصاف صفت حضور است حضور دانی چه حق سبحانه ازلا و ابدا پیداست خود
حاضر است پس آنچه ظاهر است از حضور و آگاهی در افراد انسانیه از ایشان نیست
بلکه پرتوی است از آفتاب حضور ذاتی که بر دیوار مظاهر تافته و آنرا منور گردانیده
کمال آدمی جز در آن نیست که تحقیق حال خود کرده اند آنچه که او را حاصل است

از حضور و غیره از آن او نسبت بلکه از آن حق سبحانه و دیرا در آن هیچ
حق نیست آنچه پیر هری قدس سره فرموده است که التحقیق بالتخصیص مصحوبیت
اشارت به همین معنی است رشحه در معنی این سخن که بعضی محققان فرموده اند که لو اقبل
صدیق الی الله الف الف سنة ثم اعرض عنه لحظة فانه اکثر مما ناله میفرمودند
که تحقیق این سخن آنست که این طائفه بزرگوار بمقامی میرسند که در هر یک نفس
کسب کمالات ماتقدم میکنند و حکایتی مشهور است که بعضی از این طائفه را پیش خلیفه
غمازی کردند و گفتند که ایشان زندیقند و خلق را اضلال میکنند اگر فرمان شود که
ایشان را بقتل رسانند و این مذهب متلاشی شود اجر عظیم است که بر آن
مترتب خواهد شد چون ایشان را بدار الخلافت حاضر گردانیدند خلیفه بقتل
ایشان فرمان داد سیاف خواست که یکی از ایشان را بکشد دیگری پیش آمد و
درخواست کرد که اول مرا بکش سیاف قصد وی کرد آن دیگری پیش آمد و همین
درخواست نمود سیاف متحیر فرو ماند گفت شما عجب کسانید که بقتل خود چنین
مشتاقید که هر یکی دیگری را ایثار و مسابقت مینمائید گفتند ما اهل ایثاریم و بمقامی
رسیده ایم که در هر نفسی کسب کمالات سابقه کنیم پس هر یک حیات خود را ایثار آن
دیگری مینمائیم تا بدین مقدار فرصت یاران دیگر نفسی چند بر آرند و کسب کمالات
کنند این سخن بخلیفه رسید متنبه شد و تحقیق حال ایشان فرمودند و بعد از اطلاع
بر کمالات ایشان گفت اگر این طائفه زندیق اند پس در عالم صدیق نیست آنگاه
ایشان را عذرخواهی کرد و با عزاز تمام بازگردانید حضرت ایشان میفرمودند
که این را تمثیلی است و آن آنست که شخصی صد دینار سرمایه دارد و بآن تجارت

میگشد مدتی سعی کرد تا صد هزار دینار شد درین زمان آنچه حاصل اوست از سرمایه
صد هزار دینار و سود تجارت هر آئینه بیشتر است از آنچه حاصل او بوده در زمان پیشتر از
صد هزار دینار پس اگر وی درین زمان از کسب تجارت باز ایستد نافات او زیاده
خواهد بود از مال او میفرمودند. آنچه اکابر گفته اند که مَنْ غَمَضَ عَیْنَهٗ عَنِ اللّٰهِ طَرْفَةَ
عَیْنٍ لَمْ یَهْتَدِ طُوْلَ عُمْرِهٖ معنی وی آنست که دیگر تدارک زمان فوت شده بهتد
نمیتوانند شد. رشحه میفرمودند در معنی آن سخن که عسر فا گفته اند که اَرْبَابُ الْاَحْوَالِ
یُسَتَّرُوْنَ عَنِ الْاَحْوَالِ یعنی استغراق و استهلاک نیز موجب ترقی نیست زیرا که تحقیق
پیوسته است و معلوم شده که ترقی باز ایستد به دوام عمل است و زمان استغراق و استهلاک
بحقیقت زمان باز ماندن از عمل است بلکه استغراق و استهلاک از احکام آن موطن
است که بطریق استعجال درین موطن ظاهر شده است اگر در موطن دنیا ظاهر نشدی
در موطن عقبی بطریق اکمل ظاهر شدی پس بنابرین تحقیق است که ارباب احوال تبرا
کرده اند از احوال. رشحه میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا قدس سره نوشته اند
که حَقِیْقَةُ الذِّکْرِ عِبَارَةٌ عَنْ تَجَلِّیَةٖ سُبْحَانَهٗ لِذَاتِهٖ بِذَاتِهٖ فِیْ عَیْنِ الْعَبْدِ مِنْ حَیْثُ اِسْمِهِ
الْمُتَکَلِّمِ و فرمودند این مقام بی آنکه مدتها طالب ذکر گوید تا دل او را دوام آگاهی حاصل
نشود میسر نیست بعد ازان اگر حیله دیگر بیارد و این نسبت را از خود سلب کند ممتنع
است از حق سبحانه تعالی پس این بیت خواندند بیت یک حمله مردانه مستانه
بکردیم تا علم گذشتیم به معلوم رسیدیم. رشحه در معنی این سخن که بعضی اکابر گفته اند
سُبْحَانَ مَنْ لَمْ یَجْعَلْ لِلْخَلْقِ سَبِیْلًا اِلَّا بِالْعَجْزِ عَنْ مَعْرِفَتِهٖ میفرمودند که عجز معرفت نیست
که معلوم گردد که لَا یَعْرِفُ اللّٰهَ اِلَّا اللّٰهُ یعنی معرفت مقتضای ترکیب انسانی نیست

بگنجد

آنچه در ترکیب انسانی ظاهر است از معرفت از آن انسان نیست بلکه انسان آئینه شده است
که در وی صورت معرفت حق سبحانه عکس انداخته است آنحضرت عجزی منافی معرفت حضرت
انسان نیست چنانچه بعضی گمان برده اند که عجز از معرفت جهل است و این باطل است
رشحه می‌فرمودند که شیخ ابوبکر واسطی قدس سره گفته است ان کنت فانما تغیب
ذاتک فان بلا جمع و لا تفرقه جمع اینجا کنایت از دید توفیق در عمل و تفرقه عبارت
از ادای وظائف عبودیت بوصف خود می‌فرمودند که مضمون این سخن را دریافت
و ذوق آن مدرک او شد خلاص یافت و از تفرقه اعتبار باز رست رشحه می‌فرمودند
که اکابر در معنی جمع و جمع الجمع چنین گفته اند الجمع ما لَهُ عَلَیهِ و ما لَکَ عَلَیکَ و جمع الجمع
الجمع ما لَهُ و ما لَکَ عَلَیکَ می‌فرمودند مبین مرتبه جمع الجمع است این بیت که حضرت
مولوی قدس سره در مثنوی فرموده بیت ما کییم اندر جهان پیچ پیچ
چون الف او خود ندارد هیچ هیچ رشحه می‌فرمودند که اهل ارادت بغایت کم اند
باین تقریب گفتند که شیخی پیش یکی از اکابر گفته فرستاد که اگر مریدی صادق نشان
دارید برای ما بفرستید آن بزرگ در جواب گفته فرستاد که اینجا مرید کمتر است اما هر چند
شیخ می‌خواهید برای شما بفرستم رشحه می‌فرمودند که مولانا رکن الدین خوافی می‌گفت
که من از هیچ کار خود امیدوار نیستم الا از یک کار که بغایت امیدوارم و آن این است
که روزی در صحبت حضرت شیخ زین الدین کلال که از مشایخ بزرگ شیراز بود
بطهارت مشغول بود و من کلوخ استنجای ایشان را بر رخساره خود بسوده ام تا بدان استنجا
کردند و هم از وی نقل کردند که می‌گفت اگر صورت درویشی را بر دیوار نقش کنند
از پای آن دیوار به ادب می‌باید گذشت رشحه می‌فرمودند که چون شبلی را ارادت

این طریق پیدا شد و پدر وی در آن وقت حاکم واسطه بود بر دست محمد خیر که از تائب
وقت بود انابت آورد و توبه کرد محمد خیر وی را پیش جنید فرستاد و صاحب کشف المحجوب
گفته است که این فرستادن نه از آن جهت بود که وی از تربیت شبلی عاجز بود لیکن
ادب جنید نگاه داشت و شبلی نیز از خویشان جنید بود و جنید به هفت سال وی را
کسب فرمود و گفت وجه آن را بر مظالم که در ایام حکومت از تو صادر شده باز بده
و بعد از آن هفت سال دیگر وی را بخدمت خلاجا و طهارتخانه بازداشت تا کلوخ
استنجا و آب طهارت اصحاب مهیا میساخت و بعد از چهارده سال وی را طریقه گفت و
بریاضت امر فرمود و میفرمودند که سهیل ابن عبدالله تستری مدتی مدید ریاضت
شاقه کشید و بعد و اهم ذکر اشتغال نمود بمرتبه که روزی خون از دماغ او روان شد
هر قطره که بر زمین چکید نقش الله برآمد بعد از آن که چنین مشغولیها کرده بود پیری
او را بیاد داشت فرمود دو کرة از حضرة ایشان استماع افتاد که میفرمودند
که سخن خواجه عبدالخالق است که در شش جهتی را بند و بیارسی را گشائی در خلوت را بند
در صحبت را گشای و دو کرة فرمودند این ابیات از مثنوی خواندند بیت حرفة آموزی
طریقش فعلی است علم آموزی طریقش قولی است فقر خواهی آن بصحبت
قائم است نی زبانت کار می آید و دست رشحه میفرمودند که بعضی اکابر دین
گفته اند بعد نماز دیگر ساعتی است باید که در آن ساعت به بهترین اعمال مشغول باشد
بعضی گفته اند بهترین اعمال آنست که در آن ساعت محاسبه است و محاسبه آنست
که اوقات ساعت شب و روز را حساب کند که چند از آن بطاعت صرف شده است
و چند بمعصیت آنچه بطاعت گذشته بر آن شکر گوید و آنچه بمعصیت گذشته است

بران استغفار کنند بعضی دیگر گفته اند بهترین اعمال آنست که خود را بصحبت کسی رسانند که در صحبت وی از هرچه غیر حق است ملول شوند و بجناب حق سبحانه مایل و منجذب شوند. اهل تحقیق گفته اند بهترین اعمال آنست که بواسطهٔ استعمال آن از غیر حق سبحانه ملول شوند و بحق سبحانه مایل رشحه و در بعضی که از صحبت اجنبی فتور نسبت میشود فرمودند که روزی فتوری بوقت شیخ ابویزید قدس سره راه یافت فرمودند بجوئید که در مجلس بیگانه پیدا شده است که این فتور نسبت ولیست بعد از جستجو بلیغ گفتند بیگانه نیست فرمودند که در عصا های خانه طلبید عصای بیگانه یافتند دور انداختند فی الحال راجاء وقت خود شدند و آن تفرقه بجمعیت مبدل گشت و فرمودند که خواجه احمد لیسوی را روزی در نسبت فتوری شده است فرمودند که بیگانه درین صحبت هست بواسطهٔ وی سررشتهٔ نسبت گم شده است بعد از تفحص بسیار در صف کفش بیگانه یافتند بیرون افگندند فی الحال جمعیت و صفای وقت رو نمود و آن تفرقه و کدورت مرتفع شد بعضی مخادیم فرموده اند که یکی از اصحاب جامهٔ بیگانه پوشیده بود در سحر که وقت انعقاد صحبت بود بمجلس حضرت ایشان در آمده بود بعد از لحظه آنحضرت فرمودند که درین مجلس بوی بیگانه می یابم پس آن عزیز را گفتند که این بوی از تو می آید مگر لباس بیگانه پوشیده ام آن عزیز برخاست و از مجلس بیرون رفت و آن جامه را از بر کشید و دور انداخت و باز آمد رشحه و میفرمودند که تاثیر جمادات از اعمال و اخلاق مردم پیش ارباب تحقیق امری مقرر است حضرت شیخ محی الدین بن عربی قدس سره درین باب تحقیقات بسیار دارند و آن تاثیر جمادات تا غایتی است که اگر شخصی افضل عبادات را که نماز است در موضعی

ادا کنند کہ آن موضع از اعمال اخلاق ناپسندیدہ جماعتی متاثر شدہ باشند بہا و جمال
این عمل را برابر آن عمل مزدوری نیست کہ در موضع ادا کنند کہ متاثر از جمعیت ارباب
جمعیت شدہ باشد، ازینجا ست کہ دو رکعت نماز در حرم مکہ برابر ست با ہفتاد رکعت
در غیر آن می فرمودند کہ طالب این نسبت را عمل کردن باین رباعی حضرت عزیزان
از لوازم ست بیت با ہر کہ نشستی و نشد جمع دلت ٭ وز تو نرمید زحمت آب و گلت
از صحبت وی اگر تبرا نکنی ٭ ہرگز نکند روح عزیزان بحلت ٭ و می فرمودند
کہ شیخ ابوطالب مکی قدس سرہٗ فرمودہ اند کہ جہدی کن کہ ترا ہیچ باستی غیر
حق سبحانہ نباشد چون چنین شدی کار تو تمام شد دیگر آنکہ ظاہر نشود از احوال و
مواجید و کرامات ہم نیست رشحہ و می فرمودند کہ توحید درین روزگار آن شدہ است
کہ مردم ببازار میروند و در پسران سادہ رو می نگرند کہ ما مشاہدہٗ حسن و جمال حق
میکنیم نعوذ باللہ ازین مشاہدہ پس فرمودند کہ حضرت سید قاسم قدس سرہٗ بدین
ولایت آمدہ بودند جمعی از مریدان ایشان در بازارہا میگشتند و پسران امرد
پیدا میکردند و بایشان تعلق می ورزیدند و میگفتند ما در صور جمیلہ مشاہدہ جمال حق
میکنیم گاہی حضرت سید میفرمودند کہ این خوکان من کجا رفتند ازین سخن چنان معلوم
شد کہ آن طائفہ در نظر بصیرت ایشان بصورت خوکی می نمودند رشحہ و میفرمودند
کہ مشائخ طریقت قدس سرہٗ در اصطلاحات خود لفظ شاہد مفتون و مفتون بالشاہد
آوردہ اند بعضی معنی آنرا ظاہر بشوخی گفتہ اند کہ مراد از شاہد شاہد صوری است
و از مفتون بالشاہد آن طائفہ را کہ از نظر عشق و محبت نسبت بنظاہر جمیلہ نگاہ
میدارند پس فرمودند کہ این نسبتی ست بغایت مذموم و خطیر نفس را در آن

مدخل نیست یکی از اکابر فرموده است که گرفتم نفس را در مشاهدهٔ شاهد صورت هیچ دخلی و
خطی نماند آخر حظ روحانی خود باقی است و آنرا انکار نمیتوان کرد همچنانکه سالک را
از لذات نفسانی که حجب ظلمانی است گذشتن واجب است از حظوظ روحانی که حجب
روحانی است هم گذشتن لازم است رشحه میفرمودند که اکابر طریقت گفته‌اند هر بد
و دشنام که از کسی بتو واقع شود باید که بتحقیقت دانی که تو آنی اگر ترا سگ و خوک
و امثال آن گویند یقین کنی که در تو از آن صفات حصه است چرا که آدمی نسخهٔ جامع است
همچنانکه صفات ملکی دارد از صفات سبعی و بهیمی نیز خالی نیست یکی از اکابر پیش
جنید قدس سره نشسته بود و شبلی در آمد آن بزرگ وی را پیش جنید بسیار ستایش
کرد بعد از آنکه سخن وی تمام شد جنید فرمود که اینهمه تعریف آن خوک را کردی
آن بزرگ بغایت منفعل شد که بواسطه تعریف وی شیخ شبلی را خوک خواند اما در ظاهر
و باطن شبلی از آن سخن هیچگونه اثر کراهیت پیدا نشد و هیچ تغیری راه نیافت
رشحه میفرمودند درویشی آنست که پیر هری قدس سره فرموده است که خاکی بیخته
و آبی بر آن ریخته نه پشت پا را از آن گردی و نه کف پا را دردی و خلاصهٔ درویشی
آنست که از همه کس بار کشد و بر هیچکس بار ننهد نه بحسب صورت نه بحسب معنی و میفرمودند
که بر بلاهای حق سبحانه صابر بلکه شاکر میباید بود زیرا که حق سبحانه را بلاهای صعب تر
از یکدیگر بسیار است پس فرمودند که خدمت نظام الدین قدس سره می گفتند
که دو برادر توامان بودند که بیک شکم آمده بودند و پشت ایشان بر یکدیگر چسپیده بود
چون بزرگ شدند دائم زبان بشکر الهی جاری داشتند کسی از ایشان پرسید که
با وجود چنین بلای که بر شما واقع است چه جای شکر گذاریست ایشان گفتند که ما

میدانیم که حق تعالی را بلاهای ازین صعب تر بسیار است برین بلا شکر گوییم مبادا که
ببلای عظیم تر ازین مبتلا شویم ناگاه یکی از ایشان بمرد آن دیگری گفت اینک
بلای صعب تر پیدا شد اگر این مرده اکنون از من قطع میکنند من بسر می بریدم اگر مرده را
مرده کشی میباید کرد تا وقتیکه بدن وی فرسوده شود و بریزد و میفرمودند که شیخ
ابویزید گفته است که سی سال است که با حق سخن گفتم و از حق سخن شنیدم و خلق پنداشتند
که با ایشان سخن میگوییم و از ایشان می شنوم معنی این سخن آنست که آنچه از مظهر ظاهر است
نه از مظهر است و میفرمودند که حضرت خواجه بهاءالدین قدس سره فرموده اند
که من دو کس دیده ام در مکه مبارک که یکی بغایت بلند همت و دیگری پست همت
پست همت آن بود که در طواف دیدم شخصی را که دست در حلقه در خانه زده بود و در چنان
جای شریف و چنان وقتی عزیز از حق سبحانه چیزی میخواست و بلند همت آنکه در بازار
منا جوانی دیدم پنجاه هزار دینار کما بیش سودا خرید و فروخت میکرد که در آن فرصت
یک لحظه دلش از غیر حق سبحانه غافل نشد از غیرت آن جوان خون از درون من
برآمد و میفرمودند که ابویزید قدس سره در راهی میرفت سگی تر شده پیش وی می آمد
وی دامن در چید سگ بزبان فصیح باوی بسخن آمد و گفت اگر دامن تو بمن خوردی
به آبی پاک میشدی اما این دامن که از من در چیدی و خود را پاک تر از من دیدی
بکدام آب شسته خواهد شد رشحه شخصی در مجلس حضرت ایشان چون اهل مراقبه
گردن کج کرده بود و خود را مراقب و مشغول فرامی نمود ایشان با وی تند شده
فرمودند که شخصی در صحبت مولانا نظام الدین سر پیش انداخته بود فرمودند سر بالا کن
که می بینم از تو دودی برآید ترا بمراقبه چه نسبت است سالها تا کلوخ استنجا میبایست

میباید ساخت و نجاست از مبرز باد و ر میباید انداخت تا شایسته آن شوی که ازین طریقه
با تو سخنی توان گفت مراقبه خود هنوز کجاست رشحه وقتیکه حضرت ایشان فقیر را
اجازت مراجعت بجیز آسان میدادند فرمودند که من چون از خدمت خواجه علاء الدین
غجدوانی جدا شدم گفتند با خود قرار ده که تا فلان موضع از نسبت خود غافل نشوم
چون آنجا رسی باز موضع دیگر را نشان ده و تا آنجا خود را بر نسبت راست گیر
همچنین موضع بموضع و منزل بمنزل ورزش این نسبت میکن تا وقتی که ملکه حاصل شود
و میفرمودند که از سید الطایفه جنید قدس سره منقول است که میفرمودند مرید صادق
آنست که مدت قریب به بیست سال کاتب شمال چیزی بروی ننویسد یعنی این سخن
نه آنست که مرید معصوم بود که درین مدت هیچگونه جریمه ظاهر نشود بلکه معنی
آنست که پیش از آنکه کاتب شمال چیزی نویسد تدارک آن مشغول شود و آنرا از خود
مرتفع کند بوجهی از وجوه و میفرمودند که حضرت خواجه عبد الخالق غجدوانی قدس سره
فرموده که گرایی از خلق میباید داشت و این نمیشود الا بکسب حلال دست
بکار و دل بیار در طریق خواجگان امری مقرر است و میفرمودند که خواجه محمد علی
ترمذی فرموده اند که زندگی دل را درجات است زندگی دل حاصل نمیشود چند
باقتصاد و اقتضاد دوام ذکر است در نوم و یقظه ذاکر در نوم آنست که در خواب بیند
که ذکر میکند این ذکر را که در خواب گویند حضرت شیخ محی الدین عربی و بعضی دیگر
از مشایخ طریقه موجب ترقی نمیگویند چرا که ترقی منوط بعمل است که ناشی از علم باشد
و آنچه که در خواب دیده میشود که بذکر مشغول است از این قبیل است رشحه
و میفرمودند که حضرت خواجه محمد پارسا فرموده اند که مداومت بر ذکر بجایی میرسد که

حقیقت ذکر با جوهر دل یکی میشود و معنی این سخن تواند بود که آن باشد که چون حقیقت ذکر
امری است منزه از حرف و صوت و جوهر دل که عبارت است از لطیفه مدرکه وی نیز
منزه است از شائبه کیف و کم پس بواسطه کمال شغل این لطیفه باین امر منزه از حرف و صوت
میان ایشان اتحادی شود و وحدت یکی و یگانگی روی نماید دران و آن ذاکر بواسطه
استیلای مذکور بهیچ تفرقه تمیز نتواند کرد میان دل و حقیقت ذکر چه دل او را به مذکور
ارتباط بر وجهی شود که غیر مذکور در اندیشه او گنجایی ندارد و میفرمودند که روزی بمجلس
مولانا نظام الدین خاموش رفتم و ایشان با جمعی از موالی مباحثه علمی درمیان داشتند
و من خاموش بودم تا فارغ شدند مولانا روی بفقیر کردند فرمودند سکوت و آرام بیحد
و کلام باز فرمودند ببینم اگر آن مرد از قید هستی خود باز رسته است هرچه کند مانع نیست
و اگر هنوز گرفتار است هرچه کند بر وی تاوان است حضرت ایشان فرمودند که ما از حضرت
مولانا نظام الدین سخنی بهتر ازین نشنیدم رشحه میفرمودند که خدمت مولانا نظام الدین
میگفتند که شریعت و حقیقت و طریقت را در همه چیز بیان میتوان کرد مثلا دروغ گفتن
که نهی به نسبت آن واقع است اگر کسی آشنا بسعی مجاهده بر طریق استقامت باشد از
زبان دور گرداند که باختیار و بی اختیار از زبان صادر نشود و این شریعت است لیکن
با وجود این میتواند بود که در باطن او داعیه دروغ گفتن باقی باشد سعی و مجاهده در آنکه
از باطن داعیه دروغ گفتن دور شود این طریقت است و چنان شدن که باختیار
و بی اختیار از وی دروغ گفتن نیاید نه از دل و نه از زبان این حقیقت است حضرت ایشان
این سخن را از خدمت مولانا بسیار نقل میکردند و استحسان میفرمودند و میفرمودند که
حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره فرموده اند که در بدایت جذبه مرا گفتند درین راه

که

چون چنین آری گفتم باین شرط که هر چه میگویم و میخواهم آن شود و خطاب رسید هر چه که ما
میگوییم و میخواهیم آن میشود گفتم من طاقت این ندارم مدت پانزده شبانه روز همراه من
گذاشتند احوال من خراب شد و تمام خشتک شدم چون بسر حد ناامیدی رسیدم خطاب
رسید که ها هر چه تو میخواهی همچنان باش گو که حضرت ایشان فرمودند که در مقامات
حضرت خواجه همین قدر نوشته اند حضرت مولانا یعقوب چرخی از حضرت خواجه نقل کردند
که چون خطاب رسید که ها هر چه تو میخواهی همچنان باش گو که من اختیار طریقه
کرده ام البته موصل باشد روزی حضرت ایشان با جمعی از اصحاب نشسته بودند فرمودند
که شما را باز این طریق نمیتواند گشید این طریق بغایت دقیق است از مراد خود گذشتن
و به مراد دیگری ایستادن کاری بس بزرگ است از شما این کار نمی آید اگر میگوییم
که حالا روید و خوک بانی کنید و بت پرستید فی الحال رقم کفر بر من میکشید این کار
نه کار شماست شما کجا و این طریق کجا فرمودند در همسایه خانه حضرت خواجه بهاء الدین
دو کس از موالی در خدمت ایشان میبودند صحبت ایمان میکردند قیل و قال ایشان
دو روز از گشت چون حضرت خواجه آن گفتگو را می شنیدند آخر هر دو عزیز آمدند با آنها فرمودند
که اگر صحبت ما میخواهید شما را از ایمان میباید گذشت ایشان بغایت مضطرب
شدند مدتی در آن اضطراب میبودند تا آخر معنی آن سخن بر ایشان ظاهر شد رشحه
روزی حضرت ایشان یکی را مخاطب ساخته فرمودند که اگر در صحبت بهاء الدین قدس سره
ترا نسبتی حاصل شده باشد بعد از آن بصحبت بزرگی دیگر افتی و از وی همان نسبت
را باز یابی چه میکنی خواجه بهاء الدین را میگذاری یا نمیگذاری پس فرمودند که از
هر جای دیگر که آن نسبت را باز یابی باید که آنرا هم از بهاء الدین دانی و فرمودند که

یکی از مریدان قطب الدین حیدر بخانقاه شیخ شهاب الدین سهروردی افتاد
بغایت گرسنه بود روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله قطب الدین حیدر
شیخ شهاب الدین از حال وی آگاه شد خادم را گفت تا طعامی پیش وی برد
چون درویش از طعام فارغ شد باز روی بجانب ده پیر خود کرد و گفت شیئاً لله
قطب الدین حیدر که مارا هیچ جا فرو نگذاشتی چون خادم نزد شیخ رفت از وی
پرسیدند که چون یافتی آن درویش را گفت سهل کسی ست که طعام شما میخورد و شکر
قطب الدین حیدر میکند. شیخ فرمودند که مریدی از وی باید آموخت هرجا که فائده
بیابد از برکت شیخ خود بیابد چه ظاهر و چه باطن باین تقریب میفرمودند چون
مریدی صادق شیخی اکمل که از شیخ خود بیابد ویرا جائز ست که از کاملی دیگر و اکمل
پیوندد و فرمودند که شیخ ابوعثمان حیری قدس سره گفته است که مرا از مبادی حال
در خاطر میبود که از مواجید و اذواق این طائفه بهره مند شوم اتفاقاً بمجلس وعظ شیخ
یحیی ابن معاذ رازی رسیدم دل من آنجا آرمید ملازم وی شدم بعد از آن بصحبت
شاه شجاع کرمانی افتادم چون پیش وی در آمدم مرا از مجلس خود بیرون کردند
و فرمودند که وی رجا پرورده است از وی کاری نمی آید با خود گفتم من ست
د این آستانه بعد از مدتی در صحبت خود راه داد چندگاه در ملازمت وی بودم درین اثنا ویرا عزیمت
زیارت شیخ ابوحفص حداد قدس سره شد من نیز در ملازمت وی رفتم چون بصحبت شیخ ابوحفص افتادم مرا اهتمام
از من بود اما بشاه شجاع نمیتوانستم گفت که اینجا میباشم چون وقت رفتن شد شیخ ابوحفص شاه را
گفت مرا این جوان چیز خوش است ویرا اینجا بگذار پس مرا گذاشت و رفت کار من در صحبت
و خدمت شیخ ابوحفص تمام شد و میفرمودند که یکی از اکابر دین بدر مسجد رسید شیطان را دید

که هر اسپ را از آن جا بیرون نمود آن بزرگ نظر کرده دید که در مسجد نماز بسیار گزارد و مرد دیگر نزدیک وی تکیه کرده در خواب است از وی پرسید که ای ملعون درین جای چه کار آمدی گفت میخواستم که او سوسه نماز را برین مصلی فاسد گردانم اما هیبت و دهشت این خفته مرا نگذاشت از وی ترسیدم بیرون رفتم و سفر شد که حضرت سید قاسم قدس سره گفتند که روزی در مجلس مولانا زین الدین ابوبکر تایبادی نشسته بودم و مرد دیگر که یکی از مشائخ وقت بود در آن مجلس حاضر بود مولانا از وی پرسیدند که شیخ خود را بینید و دوست میدارید یا امام ابوحنیفه را آن مرد گفت که شیخ خود را خدمت مولانا از آن سخن بسیار در غضب شدند زیرا که آمده در را خواندند و برخاستند و بخانه در آمدند و من هم آنجا نشسته بودم بعد از لحظه خدمت مولانا بیرون آمدند و مرا گفتند با آن مرد در غضب دیدم و درروا و درشت گفتیم بیا تا رویم و عذرخواهی کنیم همراهی مولانا روان شدیم و آن مرد در راه پیش آمد و گفت من بعذرخواهی می آمدم و میخواستم که بخدمت شما عرض کنم که چندین سال است که مذهب امام اعظم بوده‌ام هیچ یک از صفات ناخوش من کم نشد و چندین روز که در ملازمت این عزیز شده‌ام از همه ناخوشیها برگشته‌ام اگر اینچنین کسی را از امام اعظم دوست تر دارم چه مانع است اگر در کتابها نوشته اند که اینچنین دوستی مذموم است نهی کرده آید از آن برگردم خدمت مولانا او را عذرخواهی بسیار کردند و استحسان فرمودند و میفرمودند که بهمراهی خدمت مولانا سعدالدین کاشغری بملازمت شیخ بهاءالدین عمر قدس سره میرفتیم در راه خدمت مولانا سعدالدین میگفتند که قطبی میخواهم که در باطن ما تصرفی کند و ما را از ما خلاص گرداند امثال این سخن میگذشت چون بملازمت شیخ رسیدیم نشستیم شیخ روی بمولانا سعدالدین کردند و گفتند از تصرف کردن چه میکنند تصرف این طایفه بیش از آن نیست که بعضی حجب موانع که عارض استعداد کسی شده است بواسطه تأثیر صحبت ایشان مرتفع میشود و آن استعداد بعد از رفع موانع قبول مواهب میکند و سالک از استعداد خود آنچه مقصود او است باز می‌یابد حضرت ایشان میفرمودند که حضرت شیخ بهاءالدین عمر مراد از خدمت مولانا سعدالدین نیافتند مقصود ایشان چیز دیگر بود در طریقه خواجگان تصرفی

پیدا شود چه که بدل توجه باطن طالبی میشوند و از رهگذران توجه باطن وی را بدل ایشان ارتباطی
و اتصالی حاصل میشود و بواسطهٔ آن ارتباط و اتصال اتحادی میان دل ایشان و باطن آن طالب
واقع میشود و بطریق انعکاس از دل ایشان پرتو بر باطن وی می تابد و این صفتی ست که تا کی
از استعداد ایشان ست که بطریق انعکاس در آئینه استعداد آن طالب ظاهر شده و همچنین
امری را از استعداد خود دیدنی باید طلبید لکن اگر این ارتباط متصل شود و آنچه بطریق
انعکاس حاصل شده بود صفت دوام پذیرد و در خدمت مولانا سعد الدین همچنین امر
می طلبیدند که از خارج استعداد خود حاصل کنند نه آنکه آنچه در استعداد ایشان ست
ظاهر شود و میفرمودند که صاحب بحر الحقائق شیخ نجم الدین دایه قدس سره فرموده ا
در بدایت که هیچکس قدر صحبت اولیا ندانسته و نخواهد دانست و میفرمودند که شیخ
ابو القاسم گرگانی گفته اند با کسی نشستن ست که همگی تو او شود یا همگی او تو شود یا هر دو
از در حق سبحانه گم شوند نه تو مانی و نه او کسی را در مجلس حضرت ایشان بخاطر
گذشت که چه باشد که آنحضرت در باطن من تصرفی کنند حضرت ایشان بر باطن وی مشرف
شده فرمودند که کمال تصرف وقتی واقع خواهد شد که من تو شوم یا تو من شوی پس آن سخن پیر هری
را قدس سره بر زبان راندند که عبد الله مردی بود بیابانی رفت بطلب آب زندگانی
ناگاه فرا رسید بحر فانی آنجا یافت چشمهٔ آب زندگانی چندان بخورد که نه وی ماند نه خرقانی
و میفرمودند که از شیخ ابوسعید بن ابو الخیر منقول ست که فرموده اند هشتصد تن از
مشائخ طریقت در ماهیت تصوف سخن گفته اند تمامترین و بهترین همه اقوال این ست
که التصوف صرف الوقت بما هو اولی به فرمودند که شیخ ابو السعود قدس سره
اصحاب خود را میگفته ست که پیش ما با گوشت قدید میائید با گوشت جدید بیائید

حضرت شیخ محیی الدین بن عربی فرموده اند که مقصود شیخ ابو السعود ازین سخن
آهسته آموختن بوده مر اصحاب خود را یعنی باسرار و حقائق مردم پیش بس میائید
بلکه بچیزی آئید که آن تمامه شما است و از پیشگاه دل شما سرزده باشد و میفرمودند که
سید الطائفه جنید قدس سره سخن بصرفه میگفتند روزی معارف ایشان بی اختیار شد
و بدید که اهل مجلس را استعداد ادراک آن نیست فرمودند که تفحص کنید شاید که کسی درین
نزدیکی باشد که استعداد و قابلیت وی جذب این حقائق کرده است بعد از تفحص
بلیغ حسین بن منصور حلاج را یافتند که در گوشه نشسته بود و سر بجیب فرو برده شیخ
هرگز پیش وی سخنان بلند نمی گفتند چه بر ایشان ظاهر شده بود که وی روزی افشای راز
این سر خواهد کرد شیخ فرمود تا او را از آن مجلس اخراج کردند و میفرمودند که حضرت
مولانا نظام الدین قدس سره میگفتند شیخی آنست که کسی خود را بنظر مریدان متجمل
متجمل تواند گردانید زیرا که تا جمال ننماید رابطهٔ مرید با مراد برو صفت محبت که موجب
جذب و تصرف است آن نسبت محکم نمیشود و ایشان را مانند پیر عقیل سید انستم لکن مرا از جهت
آن نسبت که همیشه تکلف میکنم و خود را بجمال نمایم تا سبب فتور عقاید مردمان نشود ازینجا
که سنت شد شانه کردن محاسن و نیکو بستن دستار و غیر آن از چیزهایی که تعلق بهیبت
خاطر دارد و میفرمودند که حضرت مولانا یعقوب علیه الرحمة فرمودند که در تردد صحبت
شیخی سیدم که مبالغه عظیم داشت در آنکه کار مریدی شیخ از پیش نمیرود با وی گفتم
از مضمون آیه کریمه الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی چنان معلوم میشود که در عمل
بموجب کتاب و سنت کفایت است و لازم نیست که کسی را بحسب ظاهر پیری و مقتدایی
باشد آن شیخ منصر شد این سخن را بحضرت خواجه بزرگ بهاء الدین قدس سره عرض کردم

حضرت خواجه استحسان فرمودند و تلقی بقبول نمودند در روزی بتقریب توقیر و تعظیم
سادات میفرمودند که در دیاری که سادات میباشند من نمیخواهم که در آن دیار باشم
زیرا که بزرگی و شرف ایشان بسیار است و من بحق تعظیم ایشان قیام نمیتوانم نمود
پس فرمودند که امام اعظم رضی الله عنه روزی در مجلس خود چندبار برپای برخواستند
و کسی موجب آن ندانست آخر یکی از تلامذهٔ امام آن سبب پرسید فرمودند که طفلی
از سادات علوی در میان این اطفال است که در صحن مدرسه بازی میکنند هر بار که
بحوضهٔ این درس میرسد و نظر من بروی می افتد بتعظیم وی میخیزم و میفرمودند که
با یکی از اکابر سمرقند گفتیم که اگر کسی در خواب بیند که حق تعالی مرده است تعبیر آن
چیست وی گفت که اکابر گفته اند اگر کسی در خواب بیند که پیغمبر صلی الله علیه وسلم
مرده است تعبیر آن آنست که در شریعت این صاحب واقعه قصوری و فتوری
شده است و آن مردن صورت شریعت است این می بیند مثل آن رنگی وارد و حضرت
ایشان فرموده اند که میتواند بود که اگر کسی را حضور مع الله بوده باشد ناگاه آن
حضور نماند تعبیر آن مردن این باشد یعنی نسبت حضور و شهود او نابود شده و صاحب
رشحات گوید که حضرت مولانا نورالدین جامی این را تاویلی دیگر کرده اند که میتواند بود
بحکم آیهٔ کریمهٔ أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ هَوَاهُ یکی از هواها که صاحب واقعه آنرا خدای خود
گرفته است از دل وی رخت بندد و نابود شود و آن مردن خدای عبارت از
نابود شدن این هوا بود پس این خواب دلیل باشد بر آنکه حضور وی زیاده شده باشد
و میفرمودند که کشف قبور آنست که روح صاحب قبر متمثل شود و بصورتی مناسب از
صور مثالی و صاحب کشف وی را در آن صورت بدیدهٔ بصیرت مشاهده میکند اما چون

شیاطین را قوه تمثل و تشکل بصور و اشکال مختلفه میباشد ازین جهت خواجگان ما ازین
کشف اعتباری نگرفته اند و طریقه ایشان بزیارة قبور آنست که چون بسر قبر عزیزی
رسند خود را از همه نسبتها و کیفیت ها تهی میسازند و منتظر نشینند تا چه نسبت ظاهر میشود
ازان نسبت حال صاحب قبر معلوم کنند و طریق ایشان در صحبت مردم بیگانه هم
برین وجه است که هر کس پیش ایشان نشیند بباطن خود نظر کنند هر چه بعد ازان بسینه
ظاهر شود دانند که این نسبت از وی است و ایشان را دران دخلی نیست چه آن
نسبت بوی زندگانی میکنند از لطف و قهر و حضرت شیخ محی الدین بن عربی این را
تجلی مقابله گفته اند و ظهور این معنی بواسطه کمال جلا و صفا است که باطن منور ایشان را
حاصل است و آئینه حقیقت ایشان از نقوش کونیه پاک و صاف شده است و بسبب
کمال محاذات که بآن ذات بیچون بی کیف دارند جز تجلی ذاتی از ذات هیچ نمانده و هر گاه که
دیدار الهی روی باز گذارند غیر آن ادراک کیفیت هیچ چیز دیگر در وی ظاهر نخواهد شد پس
هر چه در آئینه پیدا خواهد آمد از آن او نخواهد بود و بواسطه تقابل شخصی خواهد بود که در روی
منعکس گشته و منقول است این قول از پیر مرشد که روزی خدمت مولانا نظام الدین بفقیر
گفتند که امروز بطواف مزارات اولیاء میرویم همراه باش در ملازمت ایشان رفتم
خدمت مولانا بسر قبری رسیده لمحه نشستند بعد ازان بکیفیتی تمام برخاستند و فرمودند
که صاحب این قبر نسبت غالب بوده است آن قبر خواجه ابراهیم کیمیاگر بوده است
که از متقدمان زمان خود بوده است بعد ازان بسر قبر دیگری رفتند و لحظه توقف
کرده بعد ازان بیرون آمدند و فرمودند که نسبت حلمیه بر صاحب این قبر غالب بوده است
دانستم قبر شیخ زین الدین کردی عارفان بود که از علمای ربانی بوده است و مشغول بودند

که نزد ارباب تحقیق مقرر شده است که ترقی بعد الموت واقع است سخن حضرت شیخ
محی الدین عربی ناظر باین است که ایشان فرموده اند که در تجلی از تجلیات با ابوالحسن
نوری جمع شدم و مرا تقبیل کرد و از من سیراب شد گفتم نه که تو گفته که تشنهٔ توحید از غیر
سیراب نشود خجل شد گفتم چونکه دون از عالی فرا گیرد و از غیر فرا گرفته است و غیر ازین
سخنان ارباب تحقیق بسیار است که دلالت میکند بر ترقی بعد الموت صاحب رشحات
گوید که حضرت شیخ محی الدین در بعضی از مواضع فتوحات گفته است که از ان مردم که
نفی ترقی بعد الموت گفته اند یکی شیخ ابو الحسن نوری است پس حال بعد الموت از دو امر
بیرون نیست بالعلم الیقین دانسته که ترقی واقع است یا دانسته که واقع نیست
اگر دانسته واقع است ثبت المدعی و اگر دانسته که واقع نیست این علم دیگر است که
بعد الموت او را حاصل شده پس بهر حال بعد الموت واقع است انتهی روزی در صفت
فقر میفرمودند که حق سبحانه بغوث اعظم این خطاب کرده است که یَا غَوثُ الاَعظَم
قُل لِاَصحَابِکَ بِاختِیَارِ الفَقرِ تَمِّ بِالفَقرِ عَنِ الفَقرِ فَاِذَا تَمَّ فَقرُهُم فَلَا هُم اِلَّا اَنَا و میفرمودند که
بعضی اکابر طریقت گفته اند که جهد کن تا عمل خود بگور نبری معنی این سخن گویا آنست
که میدانی که هیچ عمل بتو وابسته نیست قائم بتوفیق حق است سبحانه و میفرمودند که سخن
بعضی اکابر است که حق سبحانه در مرتبهٔ واحدیت اگر خواهد خود را می شناسد معنی این سخن
آنست که در مرتبهٔ حقائق مجردهٔ انسانیه که باصطلاح بعضی مرتبهٔ احدیت عبارت
از آنست اگر خواهد علمی و استعدادی خاص از خود کرامت فرماید که بآن علم و استعداد
خاص انسان وی را بشناسد و چون جز بعلم وی وی را نتوان شناخت پس شناسای
وی غیر وی نباشد و میفرمودند که شبی خواجه باقی الهی و نشست خواب نرفت من نمیر

که

ازالم وی خواب نرفتم پس فرمودند کشفت کسی میباید که ویرا کبهی علاقه باشد وازالم
متاثر نشود بلکه باید که چنان شود که هر چیزی را که الم رسد ازان متاثر شود و یک بار مرکبی
را چوب زدند چنانچه شود که هر چیزی را که الم رسد ازان متاثر شود و یکبار مرکبی را چوب
زدند چنانچه خون از پهلوی او چکید از پهلوی ابویزید بسطامی نیز خون چکید درین سخن
که حضرت ایشان فرمودند اشارتست بتحقیق مقام جمع و بیان آن مقام در ذکر
حقائق پناهی مولوی جامی آنجا که ملاقات ایشان با شمس الدین محمد مذکور شده درضمن
رشحه ایراد یافته و میفرمودند که در مجلس شیخ بهاؤالدین عمر بودم که کسی از ایشان پرسید
که بعضی محققان در اوائل حال گفته اند که ممکن عین واجبست و در آخر ازان سخن
برگشته اند و گفته اند که بلکه واجب عین ممکن نیست آن چیست حضرت شیخ در جواب آن
فرمودند که آن سخن اول را در حال عدم استقامت گفته اند و این سخن ثانی را در حال
استقامت حضرت ایشان بحضار مجلس خطاب کردند که فرق درمیان این
دو سخن چیست هیچکس گستاخی نکرد و چیزی نگفت حضرت ایشان نیز بواسطهٔ آنکه
جمعی از امرای ترخانی درآمدند هیچ تقریر نفرمودند فصل در سخن های خاصه که از هر باب بر زبان
میراندند میفرمودند که حضرت شیخ بهاؤالدین عمر قدس سره از من پرسیدند که مبتدی را
سفر به یا اقامت من خود را از جواب عاجز فرا نمودم بنابر مراعات ادب ایشان
مبالغه کردند که بگو می گفتم در سفر مبتدی را جز پریشانی دل هیچ حاصل نیست پس حضرت
ایشان فرمودند که سفر وقتی مبارک است که صفت تمکین حاصل شده باشد باعتقاد ما
مبتدی را سفر مناسب نیست ویرا در گوشه میباید نشست و صفت تمکین حاصل
میباید کرد کسی را که بدین طریق مشغول است هم در شهر و ولایت خود بودن اولی است

زیرا که تشنیع و ملامت خویشان و آشنایان و ناموس از مردمان وی را مانع می آید
از آنکه بخلاف شریعت کاری کند و مرتکب فعلی نامرضی شود و بعضی از مشایخ بر خلاف
آن رفته اند و گفته اند که مبتدی را سفر بباید کرد تا بسبب مهاجرت اوطان و مفارقت
اخوان از بعضی عادات رسمی و مألوفات طبعی خلاص شود و بواسطهٔ ریاضات و
مجاهدات که از لوازم سفر است وی را فی الجمله تصفیه و تزکیه حاصل گردد اما آنچه معتقد
خواجگان است در باب سفر و اقامت آنست که مبتدی را چندان سفر بباید کرد که
خود را بصحبت عزیزی ازین طائفه رساند بعد از آن باید که ترک سفر کرده خدمت
و ملازمت وی را لازم گیرد و بر کار چسپد تا وقتیکه ملکهٔ نسبت آن عزیزان حاصل کند و
این نسبت ملک وی شود و اگر در شهر خود همچنین کسی یابد البته از صحبت وی در خدمت مستفید
وی هیچ طرف نرود و غیر این هرچه کند موجب تضییع اوقات است و فرموده اند که
شیخ ابویزید قدس سره در بدایت حال از بسطام سفر کرده بصحبت یکی از مشایخ وقت
رفت آن بزرگ فرمود بازگرد که از آنجا که قدم برداشته آمده مقصود را گذاشته
وی بازگشت و نیز مادری داشت بخدمت و طلب رضای وی قیام نمود مقصود
وی حاصل شد حضرت شیخ محی الدین عربی این سخن را چنین تاویل کرده اند که
اشارت بزرگ بران بوده است که آنچه مقصود حقیقی تست جمیع ازمنه و امکنه محیط است
و هیچ جا از احاطهٔ وی خالی نیست پس بایزید را بران سر آگاه ساخته که در طلب وی
بقطع مسافت حاجت نیست و میفرمودند که سالک باید که راه ذلت و خواری سپرد
برای حصول هستی تا جمال شاهد لاهوتی در مرتبهٔ نیستی ببیند و میفرمودند ما هر طالبی
که از خواری و دشنام مردم خوش بر نیاید هرگز بوی از معانی مردان بمشام جان او

نخواهد رسید زیرا که نزد اهل تحقیق لا فاعل فی الوجود الا الله امری مقرر است پس هر چه
از محبوب رسد از دشنام و خواری محب با نیاز را مایهٔ سرور و موجب حضور خواهد بود و
میفرمودند هر که نسبت کسی چیزی گوید که ازان نقصان لازم آید البته آن کس را
ناخوش خواهد آمد و آدمی مجبول است بآنکه از نسبت نقصان بوی متاثر شود و ناخوش
گردد و کار آنست که این ناخوشی را از خود دور کند و این معنی جز برجوع بجناب
حق سبحانه میسر نیست بذکر و مراقبه میسر نشود و سلوک نزد ارباب طریقت معتبر باین نسبت
و میفرمودند که یاران ما همیشه شیوخ قدس سرهم میگویند اگر ناگاهی ایشان را چیزی
که ملائم طبع ایشان نباشد بگوید متاثر و متغیر شوند اگر شیوخ قدس سرهم گویان
این تاثیر و تغیر را از خود دور میکردند که بهر چیزی متاثر و متغیر شوند ایشان از هیبت
میبود و میفرمودند که هیچ چیز حقیقت انسانی را چنان پاک و صاف نمی سازد که
بلا و محنت بالخاصه اینها رافع حجاب غلیظ‌اند مضمون حدیث ان اشد البلاء علی الانبیاء
ثم علی الاولیاء ثم الامثل فالامثل ناظر باین معنی است و ما معتقد این طریقه ایم و
هیچکس از یاران ما برین عقیده نیست و میفرمودند که صاحب وجد و حال در راهی
میرود و در میان آن راه سگی خفته باشد وی آن سگ را خیزانند تا خود آسانی
تواند گذشت و چون بگذرد و در خود نگرد و آن وجد و حال را نحو باقی یابد باید که داند
که آن مکر بست از مکرهای الهی نسبت بوی که با وجود آن فعل وجد و حال وی را
با وی بازگذاشته اند و میفرمودند که مکر الهی دو است یکی بنسبت عوام و دیگری
بنسبت خواص است مکری که بنسبت عوام است باز دادن نعمت است با وجود تقصیر
در خدمت و مکری که بنسبت خواص است ابقای حال است با وجود ترک ادب و

و میفرمودند که دوام اشتغال طائفه که نسبت خواجگان نامی ورزند بر وجهی باید که اگر
یکی از ایشان را مثلاً بجهت آب دادن غله یا شیر گاو جنگ و نزاع بنوعی واقع
شود که سر وی بشکنند و خون بر روی فروریزد و بحسب ظاهر از وی جنگ و نزاع نمایان
بود اما بحسب باطن هیچ کدورتی و کراهتی در دل وی نباشد بلکه از اذای و
جفای ایشان خوش وقت بود و ایشان را معذور داشته در آنچه میکنند و از نسبت
خود زائل نشود و دل از حق سبحانه منقطع نگردانند و میفرمودند که حق سبحانه تعالی
بدوام تجلی ایجادی متوجه جمیع موجودات است پس کسانیکه باختیار خود گوشه میگیرند
و آنرا خلوت و عزلت می نامند چه عذر دارند و اگر اینچنین تجلی اعظم ایشان را باطل
می شمارند بغایت جاهل اند و اگر آنرا حق میدانند چرا بحق آن قیام نمی نمایند و گوشه
کاری بر خود نمیگیرند طائفه که بشرف استغراق در لجه جمع مشرف چنان شده اند
که بشغل کونیه نمیتوانند پرداخت آن دیگر است و میفرمودند که سر آنکه نسبت خواجگان
در بلا و صورت تفرقه بیشتر ظاهر شود آنست که این نسبت محبوب است هرگاه محبوب
را بخلوت خوانی در حجاب شود و میفرمودند که لطافت این نسبت بر وجهی است که
اگر سنگی را بجهتی گاهی بزنی این نسبت غائب شود و میفرمودند که اَلْاَشْیَاءُ
تَتَبَیَّنُ بِاَضْدَادِهَا اشتغال بخلق ضد اشتغال است بحق سبحانه تعالی و چون ضد را از ضد کراهت
میشود و منجذب میشود از مکروه بمحبوب ازین جهت است که اهل این سلسله در بازارها
و مواضع ازدحام خلق میروند و می نشینند تا بواسطه ضدیت خلق و کراهت از شغل
ایشان دل منجذب شود بحق سبحانه تعالی و میفرمودند که اهل این نسبت را صحبت در
بدایت تغییر این طائفه که این نسبت بر ایشان غالب است سبب فتور عظیم در نسبت

میشود و اگرچه آن صحبت اهل زهد و تقوی باشد و این نه انکار زهد و تقوی است
که آن در غایت صفا و نورانیت است لیکن چون این طایفه که زهد و تقوی
غالب است اهل نسبت را در صحبت ایشان همان نسبت حاصل میشود و از نسبت
شریفهٔ خود که فوق همه نسبتها است باز میمانند چه حکم غالب راست می بینید که صحبت
بدان و بیگانگان را چه تاثیر باشد و از ایشان چه نسبت تا می تیره حاصل شود
و میفرمودند با جمعی نشینید که بر شما غالب نباشند تا شما را نخورند غالب نباشند
یعنی بسبب نفس و هوا قوی نباشند و شما را نخورند یعنی وقت شما را ضایع و نابود
نکنند و میفرمودند کسی را که داعیهٔ این طریق باشد و در ان اثنای خاطر تأمل
تشویش دهد باید که استغفار بسیار کند و اگر بآن دفع نشود چاره دیگر رود که از زنان دور
بود و اگر بآن نیز دفع نشود مدتی بر صوم و تقلیل طعام مداومت نماید و معالجه کند که
قوت شهوت را تسکینی حاصل شود و اگر بآن نیز دفع نشود گرد گورستانها گردد
و از مردگان عبرت گیرد و از ارواح مردگان استمداد و همت کند اگر بآن نیز
دفع نشود گرد زندگان گردد و از بواطن ارباب قلوب دریوزه نماید شاید که بار آن
خاطر از وی بردارند و او را در زیر بار ضایع نگذارند و میفرمودند که خدای
انبیا را و اولیا را مناسبت که با وجود آن از حق سبحانه تعالی محجوب نشوند و عوام الناس
را نیز لایق است که به آن تکمیل مرتبه حیوانیت میکنند اما طائفه که درین میانه اند
و آرزوی طریقه دارند ایشان را نهایت نامناسبت یک نفس که با حق سبحانه تعالی
از درون برآرند بهتر از هزار فرزند است زیرا که دران هزار فائده و نفع است
و درین هزار فتنه و ضرر و میفرمودند که اگر بالفرض مرا پانصد سال عمر باشد و همه را

صرف استغفار کنم هنوز تدارک آن گناهی که از من صادر شده است نتوانم کرد و آن گناهی که خدای هست سوال اگر در سخنانیکه از حضرت ایشان نقل افتاد کسی را خدغه شود که خدای نسبتی هست پسندیده و در صفت آن آیات قرآنی ظاهر است و از احادیث صحیحه ثابت شد پس نفی کردن آن روا نبود جواب ازین خدغه آنست که نفی اینجا نه بر سبیل اطلاق هست بالک به نسبت بعضی اشخاص هست که لائق بحال ایشان تجرید ظاهر و باطن هست و مخفی نماند که در هر زمانی بحسب حکمت آلهی آنچه مناسب حال طالبان و مصلحت کار مریدان هست بر زبان اولیاء الله اهل ارشاد که وارثان علوم خاصه محمدیه اند جاری میشوند پس چون درین زمان مناسب حال مبتدیان طریق طریقت شیوهٔ تجرد و فراغت بود لاجرم حضرت ایشان حکیم آلهی و جامع حکم تا تمناهای تجرد را بیان نمودند و از تاهل اخفا فرمودند و حضرت ایشان روزی یکی از حضار مجلس را مخاطب ساخته از تعلق او بعشق مبتلا هر جمیله منع میگردند و میفرمودند که من این نسبت را از قازی مشاهده کرده ام که دیر الصحاحت جفالی التعلق شده بود هر جا که وی میرفت آن قاز در پی میرفت و شنیدم که شیر را نیز اینحالت بوده است پس در امر غیر ضروری که حیوانات شریک باشند گرفتار بودن و عمر شریف بآن صرف کردن مقتضای همت نیست لیکن اگر استعداد کسی بر وجهی افتاده باشد که بی اختیار گرفتار نسبتی میباشد آن دیگر است بعد از ان این عبارت فرمودند که نصیحت ناصحان در کارخانه گرفتاران راه نیست و میفرمودند که چون در صحبت ارباب جمعیت نشسته شود و دل بحق سبحانه جمع شود و آرام گیرد آنجا احتیاج بذکر نیست زیرا که غرض از ذکر حصول این نسبت است ذکر از برای آنست که محبتی که در دل مضمر است ظاهر گردد و در روزی

حضرت ایشان این ابیات خواندند بیت تا بها و هوا اشارت میکنی ای یا بحرف ها
عبارت میکنی ای بنده حرفی نیاید از تو کار ای جهد کن تا از رهت خیزد غبار ای
تا نگشی وادر آزاد کن ای بنده شو بی ها و هو است یاد کن ای بعد ازان فرمودند
که این ابیات اشارت است باین نسبتی که در صحبت حاصل میشود و آنچه نتیجه صحبت است
نه بواسطه ها و هو است و میفرمودند که چون از صحبت کسی نسبتی فرا گیرند طریق
نگاهداشت او با آنست که وجهی سازند که شما را ازان کسی کراهتی نشود و ازینجا است
که گفته اند شیخ باید که خود را در نظر مرید محبوب تواند ساخت زیرا که منشای آن محبت
که سبب ظهور این نسبت شده است وی بود پس هرگاه که از وی کراهت شود که ضد
محبت است محبت زائل شود و چون محبت زائل شود نسبت نماند و میفرمودند که کسیکه
بصحبت این طائفه می آید میباید که خود را بغایت مفلس نماید تا ایشان را بر وی رحم
آید و میفرمودند حاصل طریقه خواجگان دوام اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی بر وجهیکه
درین اقبال هیچ کلفت نباشد و میفرمودند که مقصود کلی آنست که لطیفه مدرکه را
بر سبیل دوام اقبالی بحق سبحانه تعالی واقع باشد از تو نیز باید که این اقبال واقع باشد
تا مقبل باشی و میفرمودند که خواجگان این سلسله بهر زراقی و رقاصی نسبت ندارند
کارخانه ایشان بلند است خواجه اولیای کلان علیه الرحمة که از کبار اصحاب حضرت
خواجه عبدالخالق قدس سره در مسجد صرافان بخارا جلوه ظهور آورده اند این کار
نه باندازه عقل و ادراک است یعنی از دائره ادراک بیرون است از ایشان پرسیده اند
که خلوت در انجمن کدام است فرموده اند خلوت در انجمن آنست که ببازار در آئی و آواز
بازاریان بگوش تو نرسد این عزیزان همچنین مشغولی داشته اند این طریق را

آسان نباید شمرد و میفرمودند که طریقه خواجگان را آسان ندانید حضرت خواجه محمد پارسا
با اینهمه کمالات صوری و معنوی دائم از رساله های خواجگان همراه میداشته اند
از آنکه دایم قدسیه را مطالعه کنند و همراه دارند که ناگزیر است و میفرمودند که معرفت خود را
بر وجه کمال منحصر در طریقه خواجگان خواجه عبدالخالق آنست بنا بر کمال احتیاط ایشان
در پاس انفاس و میفرمودند که آنچه معتقد ماست ازین طریق آنست که دائم دل
بسبیل ذوق و لذت آگاه بحق سبحانه باشد و این معنی را که باعمال مناسب کسب میکنند
بدایتش اینست و نهایتش آنکه کسب را هیچ مدخلی نماند و این معنی ملکه نفس گردد و
ملکات شود و میفرمودند یقینی حاصل میباید کرد که هیچ آبی آشنا نمیرود و هیچ آتشی آنرا
نسوزد و مثلا کسی را که یقینی حاصل شده باشد بوجود گندم هیچ چیز این یقین را زائل
نمیتواند کرد بخلاف آنکس که گندم را بتکلف در ذهن خود حاضر میگرداند بسا که
بسبب اشتغال گوناگون از وی ذهولی شود و میفرمودند که این بیت مرا خوش
آمده است بیت بر آستان ارادت که سر نهاد شبی ؎ که لطف دوست برویش
دریچه نگشاد ؎ بعد از آن فرمودند در باطن هر که نسبت ارادت ظهوری کرد باید که
آنرا از حق سبحانه نعمتی عظیم دانسته بحق آن قیام نماید و قیام نمودن بحق آن بیشتر
این نسبت که بکلی خود بجناب حق سبحانه متوجه شده همه هستی خود را صرف آنجناب کند چنین
همین ثابت شده است که هر چه آن مطلب آن مقدم است و آن حدیث را که حضرت نبی صلی الله علیه وسلم
فرموده است من طلب شیئا وجد و جد چنین تعبیر کرده اند که من وجد شیئا طلبه زیرا که حق سبحانه هر دلی که
بر وصف ارادت تجلی کند آن دل را استعداد ارادت طلب حق سبحانه حاصل میشود و نتیجه آن تجلی میل و انجذاب
است بجناب حق سبحانه پس اول بنده واجد تجلی ارادی حق سبحانه شده باشد بعده

طالب و مرید وی گشته و این را اشتیاق است و ذوق آن است که شخصی دیده یا منتظری میبود
ناگاه صاحب جمالی از بالا منظر روی جلوه گرد و دل وی را برود و در باطن وی میل
و انجذاب به آن صاحب جمال پیدا شد پس درین صورت وجدان بر طلب و ارادت
مقدم است بعضی سوال کرده اند که چون وجدان مقدم است طلب را چه فایده است
جواب گفته اند که طلب برای استیفای حظ است دیگر آنکه وجدانیکه بر طلب مقدم است
بر وجه اجمال است و فایده در طلب آنست که آن اجمال تفصیل یابد و میفرمودند
که قیمت مرد بقدر حرکت مرد که او است بحقائق این طائفه قدس الله ارواحهم
و میفرمودند که کار نه آنست که توجه و مراقبه کنید ملکه کار آنست که همه کارها را
تابع یاد مقصود سازید و او را کیفیت خاص در مجموع اشیا پیدا کنید میفرمودند که عمل را
محبوب بباید گرفت نه حضور و جمعیت را زیرا که حضور و جمعیت از مواهب است
و عزیز الوجود است و در تحت اختیار نیست و قصد آن موجب کسل و فتور است بخلاف
عمل که از مکاسب است و در تحت اختیار است و مواظبت بر آن موجب جمعیت
و حضور است بالخاصیت چنین واقع است که بحضور و جمعیت فتور راه بیابد پس
این دو بیت خواندند بیت خالقا تا این شکم در باطن است ٭ راه جانم سوی تو
نا ایمن است ٭ یا بحکم شرع در کارش فگن ٭ یا بکلی در نمکسارش فگن ٭ روزی
بعضی از حاضران از روی سیاست میفرمودند که هرگاه شما را در صحبت ما نسبتی حاصل
شد باز می آید اگر کلفتی رسید سهو بدانید این سهل بباشد که بیمن فقیری خاص از برای
ذوق و حال می آید آن را اجنبی است عارضی نه ذاتی پس این بیت خواندند بیت
در دل چو شراب شوق ما میریزی ٭ باید چو خمار گیردت نگریزی ٭ روزی حضرت

ایشان و معارف دل آویز و لطائف شوق انگیز شگفته بود و یکی از حاضران خود را بتمام
بآن سخنان در داده بود و بشغف هر چه تمامتر گوش هوش باستماع آن نهاد
حضرت ایشان فرمودند که شما پیش سخن شنیدن وا رید خود در المضمون آنچه
می شنوید ورقی باید داد سخن یکی است از گفتن و شنیدن کار نگشاید و میفرمودند که
کلام را اجمالی است بر آنکس که حق سبحانه عنایت کرده ظاهر گرداند از اینجاست که حق سبحانه
انبیا را علیهم السلام بکلام فرستاده نه بخدمت و تصرف و میفرمودند که زبان مرآة دل است
و دل مرآة روح و روح مرآة حقیقت انسانی و حقیقت انسانی مرآة حق سبحانه حقائق
غیبیه از غیب ذات قطع اینهمه مسافات بعیده کرده بزبان می آید و از اینجا صورت لفظی
پذیرفته باسماع حقائق مستعدان میرسد و میفرمودند که جمال سخن آن است که مستمع را
از مستمع باز ستاند و جمال نمی بهمه سخن را اگر متکلم او لیا پس این ابیات خواندند بیت

سه نشان بود ولی را ز نخست آن معانی ⁂ که چو روی او ببینی دل تو با و گراید ⁂
دویم آنکه در مجالس چو سخن کند ز معنی ⁂ همه را ز هستی خود بحدیث می رباید ⁂
سیوم این بود معنی ولی اخص عالم ⁂ که ز هیچ عضو او را حرکات بد نیاید ⁂

و میفرمودند که بعضی اکابر را که ملازمت کردم دو چیز کرامت کردند یکی آنکه هر چه نویسیم جدید
بود نه قدید دوم آنکه هر چه بگوییم مقبول بود نه مردود و در کرة ثانیه که راقم این حروف
یعنی علی بن حسین الواعظ الکاشفی بشرف آستان بوسی حضرت ایشان مشرف شد
قصیده مشتمل بر مناقب آنحضرت نظم کرده و مصدر بلطائف از معارف صوفیه ساخته بود که لطیفه
از آن نیست قصیده را بر داشت پرده از رخسار ⁂ این تشتون یا اولی الابصار
لمعه آفتاب طلعت او ⁂ طلعت من مشارق الانوار ⁂ سلسله شیا هلاک این اشراق ⁂

همه ذرات محو این انوارها همه را اوصاف ساخته هست این نورها همه را پاک سوخته هست
این نارها لمعه اوست در تمکین و مکان ها جلوه اوست در همین و بسیار نیست
تکرار در تجلی او ها گرچه باشد برون ز حد شمار ها لیکن آن از تجدد امثال ها بنماید
بصورت تکرار ها جمله ذرات کون آئینه هاست ها که در آن جلوه میکشد رخ یار ها
در هر آئینه تا نبینی ها بنماید بعاشقان دیدار ها گاه مستور در پس پرده ها گاه مشهور
بر سر بازار ها گاه در پرده می نوازد سازها گاه بی پرده مے دراند تارها پردگی
اوست با همه پرده ها پرده ساز اوست با همه او تارها تا شود نقش پرده شان
حایل ها از تماشای نور آن رخسار ها ای ز پندار غیر در پرده ها خیز و بر دار پرده
پندارها گر درین پرده بار میخواهی ها روی دل سوی نقشبندان آر ها آن بیقیان
بارگاه الست ها وان ندیمان صدر صفه بار ها همه در بزم شوق شاه نشان ها همه
در رزم عشق شاه سوار ها همه عالی وز انبیان اعیلا ها شاه ابرار خواجه احرار ها
برادر طریقه مولانا موسی که از خصص خادمان این آستان و محرمان آن دولت خانه بود
این قصیده را در خلوتی بنظر مبارک حضرت ایشان گذرانید روز دیگر حضرت ایشان
فقیر را مخاطب ساخته فرمودند که در زمان میرزا شاهرخ که در هرات بودیم و اشعار
حضرت سید قاسم قدس سره شهرت یافته بود بعضی جوانان نورسیده امثال این
اشعار توحید آمیز میگفتند که ظاهر آن نبود که حقائق معارف باطنی حضرت سید بود
که منتشر شده از بواطن آن جوانان بی اختیار ایشان سر میزد اگرچه آن جوانان حسب الحال
ایشان نبود لکن چون استعداد ایشان قبول مظهریت آن حقائق و معارف کرده بود
باین سبب ایشان از سائر ابنای جنس امتیاز تمام داشتند و [illegible]

در هری که بیرون دروازهٔ ملک کله پوستین سپید دوخته یک دو سخن از ایشان
شنیدم که از آن بوی مذاق این طائفه می آمد دیگر نسبت بوی رعایت ادب چنان
کردم که در هیچ راهی و بازاری قدم من از قدم وی پیش نرفت بجهت حرمت آن
دو سخن و میفرمودند که اگر شنوم و دانم که در خطای کافرستان سخنان این طائفه را
میگوید بروم و ملازمت وی بکنم و منت بدارم اول سخنی که در کرت اولی از حضرت
ایشان در فقیری استماع افتاد این بود که فقیری را مخاطب ساخته فرمودند که یکی
از اکابر گفته است که نحو علمی است که اصول آنرا بیک هفته ضبط میتوان کرد ما آرزو
می بردیم که چه بودی که درویشی نیز در کتابی نوشته بودی که بیک هفته میتوان
آموخت آنچه مقصود است بسهولت حاصل شدی اما یکی از درویشان گفته است که
درویشی کار آسان است آئینه است روی در پاک درویشی همین است که روی آئینه را
گردانند و در خلوتی خاص تحقیق میگفتند که خلاصهٔ علوم متداوله تفسیر و حدیث و فقه
است و خلاصهٔ اینها علم تصوف و موضوع این علم بحث وجود است که میگویند در
جمیع مراتب الهی و کونی نیست الا یک وجود ظاهر بصورهٔ علمیه خود و این بحث بغایت
مشکل و دقیق است و مفصل و مجمل در آن خوض کردن موجب ضلالت و
زندقه است چه درین عالم سنگ و خوک و امثال آن از حیوانات خسیسه و انواع نجاسات
و قاذورات بسیار است اطلاق وجود برینها کردن در غایت قباحت و شناعت
و مستقبح ساختن آنها موجب جزم قاعده و خلاف اصطلاح این طائفه است پس
واجب بر اذکیا آنکه بمقصد ذات حقیقت خود از تفرقهٔ کونیه مشغول شوند و از آن مشکل
باز نگیرند و از دنیا و تعلق بواسطهٔ ذکریه و تصفیه مشغول بر نور وجود بر لطیفه مدرکه

تا بود و انمعنی چنانچه هست روی نماید در کرت ثانیه در قریه کاشان که دهی است از ولایت قرشی بر جانب بخارا در صحبت خاص فقیر را مخاطب ساخته این ابیات خواندند بیت تو مباش اصلا کمال اینست و بس ره رو در گم شو وصال اینست و بس ای کمان و تیرها پرساخته صید نزدیک و تو دور انداخته نحن اقرب گفت من حبل الورید تو فگندی تیر فکرت را بعید بعد از ان التفات کرده سخنان بسیار فرمودند که بعضی از ان اینست که تا تو آماده کمال تو نیست فهم کم اما باید که این را دانی که بسیار چیزها که می باید از تو رفته اند و بسیار چیزها که میباید بجای آن نشسته لیکن تو از ان خبر نداری و بسبیل تمثیل فرمودند که خربزه چون از گل بیرون آمد و قصد مرتبه پختگی کرد در هر آنی پاره خامی از وی برود و پختگی بجای آن می آید و وی از ان خبر ندارد و هیچ حسی ادراک انمعنی نمیتواند کرد و اگر دهقان او را گوید که بسی خامی از تو رفته است و بسی پختگی بجای آن نشسته است وی باور نخواهد کرد لیکن چون بمرتبه پختگی رسد و در خود نظر کند خود را از سر تا پای پخته بیند داند که دهقان راست میگفته است و در انثنای این سخنان بر حضرت ایشان گریه عظیم غالب شده بود و از چشمهای مبارک ایشان دانه دانه اشک میریخت غالبا نسبت گریه در وقت آن مخاطب بود که بطریق انعکاس از حضرت ایشان ظاهر گشته بود و الله اعلم و در کرت اولی که بشرف ملازمت آنحضرت رسیده شد پرسیدند از کجای گفتم مولد سبزوار است و اما در هری نشو و نما یافته ام تبسم کردند و بسبیل انبساط فرمودند که مستی سبزوار افتاد و در سایه دیواری نشست بعد از لحظه سر بالا کرد رافضی را دید که بر سر دیوار نشسته است

و پای‌ها فرو آویخته است و نام ابوبکر و عمر رضی الله عنهما برای اهانت ایشان بر کف پای
خود نوشته سنّی را غیرت دین در حرکت آمد کاردی کشید و چنان بر کف پای وی زد
که از پشت پای وی سر بر کرد رافضی فریاد کرد که یاران دریابید که خارجی مرا
کاردی زده است وی دید که دران انبوه عام و غوغا تلف میشود حیله انگیخت
و گفت مرا گذارید که حال خود گویم من از جنس شما ام خواستم که درین سایه دیوارے
لحظه استراحت نمایم چون نشستم و بیالا نگاه کردم دیدم که شخصے نامهای را که من هرگز
نمیتوانم دید آورده بالای سر من داشته است مرا بغایت ناخوش آمد آن بود که
کارد زدم تا وی آن نامهای را از سر من دور کند روافض که از وی این سخن
شنیدند دست وی بوسیدند و بروی آفرین کردند و وی بآن حیله از وی خلاص
یافت انگاه آنحضرت تبسم کنان فرمودند که شما از چنین شهرے بوده اید بعد ازان
فرمودند که یکی از مشائخ ما بارض رفضه رسید جمعی از خلاها و سفهای ایشان برکنار
قافله شیخ آمده زبان بسبّ ابی بکر صدیق رضی الله عنه بکشادند و ناسزا گفتند
اصحاب شیخ دران مقام شدند که ایشانرا زجر و منع کنند شیخ فرمودند که ایشان را
مرنجانید ایشان نه ابوبکر مرا دشنام میدهند ابوبکر یا دیگر است و ابوبکر ایشان دیگر
ایشان ابوبکر موهوم خود را که خلافت بی استحقاق گرفت و با حضرت صلی الله علیه وسلم
و اهل بیت وی نفاق داشت دشنام میدهند و ناسزا میگویند آنچنان ابوبکر را
ما نیز دشنام و ناسزا میگوییم روافض این سخن از شیخ شنیدند متاثر و متنبه گشته از
طریق باطل خود برگشتند و بر دست شیخ توبه کردند بعد ازین سخنان حضرت ایشان
از فقیر پرسیدند که پدر تو بچه کار است و چه نام دارد گفتم واعظ است و مولانا حسین نام

دارد فرمود که من صفت وی شنیده ام میگویند بسی فضائل و کمالات دارد و مواعظ
وی مقبول خواص و عوام است پس فرمودند که مولانا شهاب الدین سیرافی
علیه الرحمة که استاد شیخ زین الدین خوافی بوده اند بسمرقند آمده اند و خواسته اند که
در مسجد جامع وعظ گویند خدمت مولانا محمد عطار سمرقندی که از کبار طبقهٔ خواجگان
اند و به کمال علم و تقوی و زهد و ورع آراسته بوده اند و نسبت قوی و رابطهٔ
تمام داشته اند در آن مجلس حاضر بوده اند خدمت مولانا شهاب الدین در وقت
برآمدن بمنبر پایه منبر را بوسه داده و بمنبر بالا رفته اند خدمت مولانا محمد چون آن صورت
مشاهده کرده اند فی الحال از مجلس برخاسته و بیرون آمده و مولانا شهاب الدین
سخن ناگفته از منبر فرود آمده اند و در عقب ایشان رفته استفسار نمود که از من چه
بی ادبی در وجود آمد که شما بیرون آمدید و در مجلس ننشستید ایشان فرمودند
که ما علی الدوام خاطر مشغول میداریم و سعی و اهتمام می نمائیم که هیچ نوع بدعتی
در میان مردم نماند شما این بدعت را از کجا آوردید که در حین برآمدن بمنبر پایه منبر
بوسیده اید این در کدام کتاب و سنت است و کدام از ائمه سابقه این کرده اند
از امثال شما مردم دانشمند که این امر واقع شود بودن ما را در آن مجلس مصلحت
نیست حضرت ایشان فرموده اند که خدمت مولانا محمد عطار همه وقت در اتباع
سنت و دفع بدعت بحد کمال مبالغه بوده اند فرزند ایشان مولانا حسین را ملاحظهٔ
خوب در دین و تکلف شکل و البسه شریف خود بسیار بوده است چون راقم این حروف
از ملازمت حضرت ایشان بخراسان آمد و مجلس وعظ خدمت والد بسیار دید که
در وقت برآمدن بمنبر پایه منبر را بوسیدند چون بخانه آمدند این حکایت مولانا شهاب الدین

و مولانا محمد عطار سمرقندی را که از آنحضرت شنیده بودم بوالدعرض کردم گریستند و
گفتند که این نصیحتی است که حضرت ایشان بزبان تو مین فرستاده اند و دیگر وی امثال
این امور را ملاحظه و احتیاط تمام لازم گرفتند و از حرکات فضول بر سر منبر و دست و
پا زدن باز ایستادند حضرت ایشان گاه گاه بتقریب وعظ و واعظی والد ماجد سیّد
و مراعات حسن التفات باین فقیر از اکابر و اعاظمان که دیده بودند نقلها میفرمودند
بعضی از ان در ذکر درویش احمد سمرقندی ایراد یافته و میفرمودند که وعظ دو کس
در سمرقند مرا خوش بسیار آمد یکی وعظ خدمت سید عاشق و دیگر وعظ خدمت
مولانا ابوسعید تاشکندی و فرمودند که خدمت سید مردی مرتاض بود دایم
اثر گرسنگی و خشکی لب از خدمت سید ظاهر بود ایشان بسیار وعظ پخته خوب میگفتند
در کنار مجلس ایشان برپای می ایستادم آثار ریاضت و مجاهده از ایشان نیک
ظاهر میشد و انوار طاعت و عبادت از بشره ایشان لایح مینمود میفرمودند
که عزیزی خواب دیده بود که جمعی کثیر ایستاده اند و میگویند که حضرت موسی کلیم الله
می آیند آن عزیز گفته من نیز رفتم گفتم من هم ایشانرا ببینم چون آمدند سید عاشق
بود حضرت ایشان فرمودند سید با آن مشرف بنودند که ایشان را چنین ببیند میفرمودند
اول بار که بهری رفتم بزیارتگاه رفته بودم دو سه روز باشیدم بعد از صحبت
بده مولانا شمس الدین محمد سنوگردی رسیدم و وی از علمای متقی بود و از مریدان
شیخ شاه قرشی رحمهما الله تعالی در مسجدی وقت نماز شام پانصد کس بوده باشند
روز دیگر علی الصباح وعظ فرمودند مرا آنجا بسیار خوش آمد وکسی از مردم تاشکند
همراه من بودند نخواستم که ایشان بسبب من آنجا توقف کنند بشهر آمدم و بعد از

دو روز رفتم و یک هفته باشیدم در آن مسجد اکثر اوقات از اصحاب طاعات جمع
بیبود و نادر روزی خدمت مولانا شمس الدین محمد وعظ میگفتند در آن وعظ بسیار
میگریستند گوش داشتم که سبب گریه ایشان چیست فرمودند که میرزا شاهرخ را پادشاه
مسلمان میگویند شنیده‌ام که دیوان گوهرشاد را کنیزکی متهم کردند که فرموده است
تا ویرا از مناره انداختند خالی از آن نیست که بموجب شریعت ثابت شده یا نه
اگر ثابت شده دره میبایستی زدن یا رجم کردن و اگر ثابت نشده پس جهة مسلمانی را
باین نوع چرا کشتند بعد از اثبات از مناره انداختن مشروع نیست بسبب آنکه
این حکم از میرزا شاهرخ بحسب شریعت واقع نشده بود خدمت مولانا بسیار متألم
شده بود و بی اختیار میگریستند حال بزرگان دین چنین بوده است غم دین و
ملت بر ایشان زیاده از غمها بوده است و میفرمودند که شیخ ابو عثمان حیری
از شیخ خود خواجه ابو حفص حداد قدس سره استخاره کرد که خلق را وعظ گوید و نصیحت
کند شیخ فرموده باعث برین داعیه چیست گفت شفقت بر خلق پرسیدند که شفقت
تا چه حد گفت اگر عوض همه عصات امت محمدی صلی الله علیه وسلم مرا بدوزخ برند
راضیم که ایشان خلاص شوند شیخ فرمودند اینچنین کس را میرسد که نصیحة خلق کند
پس اجازت دادند و در پای منبر وی نشستند و وی افتتاح مجلس کرد و در آن
اثنا سائلی برخاست و جامه خواست شیخ ابو عثمان فی الحال جبه از سر کشیده بوی
داد شیخ ابو حفص بانگ بر شیخ ابو عثمان زد که انزل یا کذاب شیخ ابو عثمان سخن
تمام ناکرده از منبر فرود آمد و نزد شیخ رفت و گفت از من چه کذب ظاهر شد شیخ
فرمودند گفته بودی که باعث بر نصیحت و موعظت شفقت بر خلقست سبب چیست

اگر ترا بر برادران مؤمن شفقت بودی توقف کردی تا فضیلت احسان و ثواب
آن یکی از ایشان را میسر شود طریق آن بود که صبر کنی اگر احسان از کسی در وجود
نیامدی و آن سائل محروم ماندی بعد ازان تو اقدام بر آن چیز کردی روزی فقیر
راقم این حروف را بخاطر گرفت که اگر وقتی از اوقات وعظ خواهم گفت بر زبان
مبارک ایشان دران باب سخن گذرد و به این نیت بمجلس آنحضرت در آمدم بعد
لحظه فرمودند که شخصی پیش یکی از بزرگان دین رفت و گفت میخواهم که وعظ گویم
بچه نیت گویم آن بزرگ ویرا عجب جوابی گفته است فرمودند که نیت در معصیت
نافع نیست این جواب صحیح است زیرا که پیش از وقت سخن گفتن و نصیحت کردن
معصیت است پس فرمودند که ازین سخنان معلوم میشود که درجه سخن بسیار عالیست
بعد ازین فرمودند که اکنون نقل کلام میکنیم تا بکنه وقت سخن گفتن کی است و اکابر
طریقت را درباب وقت موعظه و تذکیر سخن بسیار است بعضی فرموده اند که وقتی
سخن گفتن روا است که متکلم تا آن درجه رسیده باشد که زبان او نائب دل گشته باشد
و دل او نائب حق سبحانه تعالی و میفرمودند چون زنگ نقوش کونیه از آئینه قوة
مدرکه زدوده شود محاذی او جز ذات پاک نیست میفرمودند هر که عمل از کامل مکمل
فرا گیرد و مواظبت و مداومت بران سبب وصول بمقامات عالیه است میفرمودند
بدفع اخلاق ذمیمه مشغول شدن مشکل است یا چیزی از اعمال باطنی بر خود میباید گرفت
یا منتظر میباید شد که یکبار امری ظاهر شود و مرا او را از همه خلاص گرداند و میفرمودند
که یاران ما باید که یکی از دو امر اختیار کنید یا آنکه از وجه حلالی قبول نمائید دیگر را
مشغول شوید و در مجموع مشغولیها خود را نگاه دارید چنانچه طریقه خواجگان است

یا خود را در افگنید و از شدن و ناشدن اندیشه مکنید و سعی بلیغ نمائید که تا بالیست
خود را دریابیست دیگری گم کنید تا بسعادتی عظیم که فنا فی الله است مشرف شوید
پس این بیت خواندند بیت تو در افگن خویش قسیم تو ز دوست مخواه ماتم باش
خواهی سور باش مه و میفرمودند که رجال غیب در هر زمانی ملازمت صحبت کسی
میکنند از صلحا که عمل بعزیمت میکنند و از رخصت اجتناب مینمایند این طائفه از ارباب
رخصت بیزار میشوند و برخصت عمل کردن کار ضعفا است طریقهٔ خواجگان عزیمت است
و متمسک بطریق عزیمت اند و اجتناب از رخصت مینمایند و میفرمودند که در لقمه دوام احتیاط کردن از
لوازم است چنانچه در طعام باید که طهارت کامل باشد و از روی شعور باشد و آگاهی همیشه هم
در دیگپایان نهند و آتش افروزند و در هر طبخی که سر آن خوشی ... فقه بودی یا سخنان
پریشان گذشته بودی حضرت خواجه بهاء الدین از آن طعام نخوردی و میگفتند این
طعام را ظلمتی هست که ما را خوردن آن روا نیست حضرت ایشان در زمستان بغایت
سرد که سرما عظیم افتاده بود در ... کارخانه ... فرشنگی سمرقند حضرت ... سعدی
طهارت خانه ساختند بیرون آمدند و از ... مطبخ بگذشتند در آن محل دو غلام طباخ
دیگهای بزرگ پر آب کرده آتش افروخته بودند و آب گرم میکردند از برای طهارت
ساختن آنجا ... و در اثنای آن خدمت با یکدیگر سخنان روزمره میگفتند حضرت ایشان
ایستادند و غلامان را پیش طلبیده قهر کردند و چوب طلبیده زدن آغاز کردند و آن
عتابها و خطابها فرمودند این قدر ندانسته اید که در وقت آب گرم کردن و طعام پختن
بدل حاضر میباید بود و زبان را از مالایعنی نگاه میباید داشت تا از آن آب وضو ساختن
و از آن طعام خوردن نور حضور و آگاهی در دل پیدا شود و اینکه بغفلت گرم کنید

وطعامیکہ بغفلت پزند از ان آب وضو ساختن واز ان طعام خوردن ظلمت غفلت در
باطن پیدا شود خدمت مولانا لطف اللہ کہ از مقربان اصحاب بودہ گناہ آن غلامان را
درخواست کردند حضرت ایشان عفو کردہ بطہارت خانہ رفتند ومیفرمودند کہ سر اختیار بعضے
از صوفیہ آواز نی را از آنست کہ آن بزرگواران نظر بر اصل مقصود داشتہ اند و بصفائے
فطرت دریافتہ اند کہ مقصود اصلی آنست کہ حقیقت انسانی را از قیود بشریت رہائی
حاصل شود واز استماع آواز نی ایشان را ہمین حاصل میشدہ است بنا بر آن اختیار
کردہ اند وحکمت در آنکہ بعضی ائمہ جائز نداشتہ اند آن تواند بود کہ چون نی را ارباب
ہوا و بدعت اخذ کردہ اند وشنیدن آن را شعار و دثار خود ساختہ اند این بزرگواران
از ننگ مشارکت ایشان ترک شنیدن آن کردہ اند واز مقصود در گذشتہ بتمسک
در تحصیل نسبت جمعیت باسباب دیگر کردہ اند روزی در مجلس ایشان شخصی خود را بہ تکلف
در تحصیل نسبت بیخودی و کیفیت استغراق میداشت حضرت ایشان متوجہ وی شدہ این بیت
خواندند بیت گر مشابہ تہمت ہستی کہ در طریق ما را نشانہاست از آن نشانہا یکی نشان
میفرمودند تا آن زمان کہ نسبت مرید قوت نگرفتہ است ودر ان تمکن نشدہ است با وے
مدارا ومواسا میکنند وبجانب او میروند ومواخذہ نمی نمایند آنچہ از وی سر میزند از
اخلاق وافعال نا ملائم تحمل میکنند اما چون نسبت وی قوت گرفت واو را یقین با این طریق
حاصل شدہ کار با او افتادہ باید کہ در ہر نفس پاسبان احوال او بود تا چیزی از وی ہویدا نشود
کہ سبب گرانی و کراہت خاطر گردد واگر از وی امری در وجود آید مواخذہ میکنند و سیاست
بنمایند و میفرمودند کہ بعضی گفتہ اند کہ شیخ باید کہ مرید را تواند خورد و شیخی کہ چنین نبود
ویرا شیخی نرسد مرید خوردن را معنی است کہ شیخی باید کہ چنان باشد کہ در باطن مرید

تصرف کنند و اخلاق ذمیمه وی را بتواند خورد یعنی نابود تواند کرد و اخلاق حمیده بجای آن اثبات تواند کرد و او را بدرجه حضور و آگاهی تواند رسانید روزی حضرت ایشان اصحاب را میگفتند کدام اند از شما که به نسبت شما نسبت یا زیاده تصرف واقع نشده است هر بار بیرون رفتید و ضایع کردید کسی را که وانکی نور از پیشگاه کرامت کرده اند باید که با آن نور مصالح خود سازد و با آن نور ظلمت خود را ببیند و خود را از میان بردارد و مستغرق شوند که چند روزی که من در حیاتم سعی نمی کنید و خدا بین نمیشوید کی خواهید شد این وقت صحبت را غنیمت شمارید که پشیمان خواهید شد و پشیمانی سود نخواهد داشت وقتیکه حضرت ایشان فقیری را بطریق رابطه اشارت فرمودند این بیت خواندند بیت

جای کن در اندرون خاطر خویش را
دور کن ادراک غیر اندیش را

پس فرمودند یعنی دور کن ادراک غیر این اندیشه را در دل مرد جا کنی یعنی بهمگی خود متوجه آن باشی که خود را در دل مرد گم کنی عبارت از مشائخ طریقت است جای سازی چنانچه طریقه خواجگان است که در هر نفس پاسبانی باید کرد تا چیزی واقع نشود که سبب کراهت خاطر پیر گردد تا بجای رسد که همه مراد او مراد پیر باشد و پیر مراد او و بسبب این پاسبانی بسعادتی مشرف شود که فوق آن متصور نیست و آن فنا فی الله است فقیر هم در مجالس صحبت بسیار در روی مبارک حضرت ایشان می نگریست روزی ویرا مخاطب ساخته فرمودند که شخصی در چهره مبارک حضرت خواجه بهاء الدین قدس سره بسیار می نگریست حضرت خواجه فرمودند که بسیار در روی ما نظر مکن تا دل نبازی پس حضرت ایشان این مصرع خواندند ع

دیوانه شود هر که به بیند رخ ما را

بعد ازان فرمودند که توجه مرید باید که در میان دو ابروی پیر باشد و پیر را در مجموع اوقات و احوال مطلع و حاضر خود داند تا ابهت و عظمت

ور ولتصرف کرده هر چه ملائم حضور روی نسبت از باطن مرید رخت بندد و از رعایت آن معنی
بجائی رسد که حجاب از میان پیر و مرید مرتفع شود و مجموع مرادات و مقاصد پیر بلکه
احوال و مواجید وی معاینه و مشاهده مرید گردد و مصرع اینکار دولت است کنون تا کرا
رسد ⁂ و میفرمودند که طریق خلاصی از گرفتاری بخواطر ردیه و مقتضای طبیعت یکی از
سه چیز تواند بود اول آنکه عملی از اعمال خیر بر خود گیرد و از آنچه این طائفه مقرر کرده اند
وطریق ریاضی اختیار کند دوم آنکه حول و قوة خود را از میان بردارد و بداند که او از آن
جمله نیست که خود را بخود ازین بلیه خلاص تواند کرد و بر سبیل نیاز و افتقار بدوام تضرع
و انکسار بجناب حق سبحانه رجوع نماید باشد که حق تعالی او را خلاصی ازین بلیه کرامت
فرماید سوم آنکه استمداد از باطن و همت پیر باشد و وی را قبله توجه خود سازد و بعد ازین تقریر
از حاضران پرسیدند که ازین سه طریق کدام بهتر است هم خود فرمودند که استمداد از همت
پیر و توجه بوی بهتر است زیرا که طالب خود را از توجه بحق سبحانه عاجز دانسته پیر را وسیله
این توجه و وصول بجناب حق سبحانه گردانیده است یعنی بحصول نتیجه اقرب است
آنچه مقصود طالب است برین زودتر مترتب شود که همیشه استمداد از همت پیر باشد و
میفرمودند که هر که با یکی ازین طائفه می نشیند باید که جهدی کند تا از حقیقت وی
خبردار شود و بعد ازین این سه بیت از مثنوی خواندند ع من بهر جمعیتی نالان شدم ⁂
جفت حالان و خوش حالان شدم ⁂ هر کسی از ظن خود شد یار من ⁂ و از درون من
نجست اسرار من ⁂ سر من از ناله من دور نیست ⁂ لیک چشم و گوش را این نور نیست
روزی در تعلیم اهل صحبت میفرمودند گرسنگی و بیداری پر دماغ را منحرف و ضایع
میسازد و از ادراک حقایق و دقایق باز میدارد و ازین جهت است که در کشف بعضی

از اهل ریاضت غلطها واقع شده است کسی را بیداری ضرر میکنند که در ان بیداری سرور
و فرحی دارد و آن سرور و فرح کار خواب میکند و مانع بر آنچه مقصود است نگاه میدارد و چنین فرموده‌اند
که خواجه علاء الدین غجدوانی میگفتند که روزی حضرت خواجه بزرگ بهاء الدین قدس سره
بوالسن آمدند ما با جمعی از اصحاب در غجدوان بودیم مارا طلبیدند آمدیم چون شب نزدیک
رسید شیخ محمد وزری طوالسی را که از جمله مخصصان و خدام ایشان بود بخواندند و گفتند
یاران را بسر برید و خدمت کنید با منزل شیخ محمد رفتیم بعد ازان نماز شام حضرت خواجه آنجا
آمدند و بر کنار صفه نشستند و پای مبارک فرو آویختند و شیخ محمد را طلب کردند و پرسیدند
که برای یاران چه خواهید پخت شیخ محمد گفت مرغکی و کرنجکی در خاطر دارم فرمودند که
مرغ را آرید تا ببینیم که فربه است یا لاغر شیخ محمد مرغ را آوردند حضرت خواجه پای را
بدست مبارک خود گرفتند و ملاحظه کردند و فرمودند که نیک است بعد اصحاب را گفتند که
طعام را خورید و شب خواب کنید و چون صبح شود پیش ما آئید پس برخاستند و رفتند
و ما شب آنجا باشیدیم و طعام خوردیم و خواب کردیم و صبح باتفاق یاران بملازمت ایشان
رفتیم و میفرمودند که ذکر تنها نتیجه است که بآن خار خواطر را از راه دل میبرند و میفرمودند
که کار آنست که استغراق در ذکر شود بر وجهیکه او را نه ذوق بهشت باشد و نه خوف دوزخ
خواب و بیداری وی یکسان شود و شیطان را خود چه زهره که گرد این بزرگوار گردد و میفرمودند
اگر سکوت در صحبت بر اختفا آگاهی بحق سبحانه باشد و ملاحظه آنکه لغوی گفته نشود آن صحبت
بهشت تمام است و در آیه کریمه لا یسمعون فیها لغوا اشارتی بچنین صحبت واقع است کسانی را
که دل گرفتار محبوب حقیقی شده است در همه حال دل ایشان با آنحضرت در مکالمه و مناجات است
و میفرمودند که نزد محققان حق سبحانه آنست که هیچ وجه مدرک و مفهوم نشود در نظر ...

ادراک وی میسر و دوست و عقل کامل آنکه هیچ وجه از طلب ادراک وی نیارامد
پس برین تقدیر سکون و آرام از مقتضای عقل نباشد ه و دست دارد و دوست
این آشفتگی به کوشش بیهوده به از خفتگی بد و میفرمودند که ارواح انسانیه در جوار قدس
همیشه در مشاهده بودند چون باین عالم شتابان آوردند و محبوس قفس ناسوتی گردانیدند بواسطه
تعلق با بدان مشغول محتاج الیها بدان شدند از مسکن و ملبس و مطعم و غیر آن و بعضی را
با وجود این شغل اضطراب و میل سیران بمقر اصلی خود غالب آمد و تعلقات بهیمی و مستلذات
طبیعی مانع توجه ایشان بمقر اصلی نشد از کجا معلوم کنم که مقصود از وجود انسانی حصول
آن اضطراب نیست اگرچه مقصود را مردم نوعی دیگر بیان کرده اند و میفرمودند عبادت
عبارت از انست که با وامر عمل کنند و از نواهی اجتناب نمایند و عبودیت عبارت
از دوام توجه و اقبال است بجناب حق سبحانه تعالی و میفرمودند که در بعضی کتابها فرق
میان عبادت و عبودیت چنین کرده اند که عبادت ادای وظائف بندگی است بموجب
شریعت و عبودیت حضور و آگاهی دل است بر نعت تعظیم و میفرمودند که مقصود از
خلقت انسانی تعبد است و خلاصه تعبد آگاهی است بجناب حق سبحانه تعالی در همه احوال
به نعت تضرع و خضوع و میفرمودند که شریعت است و طریقت است و حقیقت است
شریعت اجرای احکام است بر ظاهر و طریقت تحصیل تکلف است در جمعیت باطن و حقیقت
رسوخیت درین جمعیت و میفرمودند که معراج دو نوع است معراج صوری و معراج
معنوی و معنوی نیز دو نوع است اول انتقال کردن از ماسوی بحق سبحانه و میفرمودند
که سیر دو نوع است سیر مستطیل و سیر مستدیر سیر مستطیل بعد در بعد است و سیر مستدیر
قرب در قرب سیر مستطیل مقصود از خارج دائره خود طلبیدن است و سیر مستدیر

گردد لی نو گشتن و مقصود را از خود جستن و میفرمودند که علم دو است علم وراثت و علم لدنی علم وراثت آنست که مسبوق بتعلمی باشد چنانچه حضرت رسول صلی الله علیه وسلم فرموده است مَنْ عَمِلَ بِمَا عَلِمَ وَرَّثَهُ اللهُ عِلْمَ مَا لَمْ يَعْلَمْ و علم لدنی آنست که مسبوق بتعلمی نباشد بلکه بسابقه عملی حق سبحانه بمحض عنایت بی علت بعلمی خاص از نزد خود بنده را مشرف گرداند کما قال سبحانه وَآتَيْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا و فرمودند اجر نیز دو است اجر ممنون و اجر غیر ممنون اجر ممنون آنست که در مقابله عملی باشد بلکه محض موهبت بود و اجر غیر ممنون آنکه در مقابله عملی باشد و فرمودند که فرق است میان عالم و عارف مثلاً کسیکه علم بمسائل نحوی دارد که عبارت از قواعد کلیه است که فاعل مرفوع است و مفعول منصوب وی را عالم بعلم نحو گویند نه عارف اما عارف بعلم نحو آن را گویند که هر یکی از مسائل بیشائبه تکلف و توقف در محل خود استعمال کند همچنین عالم بعلم توحید گویند کسی را که توحید وی بحسب علم است یعنی اعتقاد کرده است وحدت افعال و صفات و ذات را در دل خود قرار داده که لَا فَاعِلَ فِي الْوُجُودِ إِلَّا اللهُ همچنین کس را عالم بعلم توحید گویند و اگر در عین ظهور هر یکی از افعال و اوصاف در مظهر خود و غیر خود بی تعمل و تکلف میداند که فاعل حق است او را عارف گویند و اگر این معنی را بتعمل میداند یعنی بقوت ایمان وی را متعرف گویند روزی بر سبیل تمثیل میفرمودند که مرغان اجتماعی کردند تا خود را بسیمرغ رسانند هر یکی در میان راه بعذری باز ماندند اما در هر کدام که از سیمرغ چیزی بود بسیمرغ رسید و میفرمودند که مردم تصور کرده اند که کمال در انا الحق گفتن است کمال و آنست که انا را از میان بردارند و هرگز یاد وی نکنند و میفرمودند که اصل کار بی پیوند نیست پس فرمودند که پیش من هیچ شعری بهتر ازین رباعی نیست که پهلوان محمود پوریار گفته است رباعی جانا بقمارخانه رندی چند اند

با مردم کم عیار کم نشینند یا رندی چند اند کسی نداند چند اند یا بر نسیه و نقد هر دو عالم
خندند یا بعد ازان فرمودند اگر کسی حقیقت معنی لا اله الا الله را داند ازین سخن حقیقت
داند که پهلوان محمود گرفتار هیچ قیدی نبوده است و بتجلی ذاتی مشرف بوده روزی
بعضی از خدام اصحاب را مخاطب ساخته سخنان میفرمودند درین اثنا گفتند حاصل آنکه
سعی میباید کرد تا دل را توجه دائمی بحق سبحانه حاصل شود بعد ازان تواند بود که ویرا
آگاه سازند بآنمعنی که این توجه از دست بذات و آن توجه را در میان هیچ مدخلی نبوده است
و میفرمودند که فنای مطلق را معنی نه آنست که صاحب فنا را باوصاف و افعال خود
شعور نباشد بلکه معنی وی آنست که نفی اسناد اوصاف و افعال کند از خود بطریق
ذوق و اثبات کند مر فاعل حقیقی را جل ذکره آنکه صوفیه گفته اند نفی با اثبات جنگ ندارد
بانمعنی است و فرمودند مثلا این جامه که من پوشیده ام عاریتی است و مرا علم نیست بآنکه
این عاریت است و ازین سبب که من آنرا ملک خود دانم بآن تعلق داریم ناگاه مرا علم شد
بآنکه این جامه عاریتی است فی الحال تعلق من از انجامه منقطع شد و حال آنکه تلبس من
بآنجامه بالفعل واقع است جمله صفات را برین قیاس باید کرد که همه عاریت اند تا دل از
مادون حق سبحانه منقطع شود و پاک و مطهر گردد و میفرمودند وصل پیش ما آنست که
دل را بجناب حق سبحانه نسبت آگاهی حاصل شود بسبیل ذوق و از غیر وی ذهولی دست
دهد و چون این نسبت متصل گردد بدوام وصل مشرف گشته است آنچه از خودی
معتقد ماست آنست و میفرمودند وصل بحقیقت آنست که دل بحق سبحانه جمع شود
بسبیل ذوق چون این معنی دائم شود و آنرا دوام وصل گویند نهایت این است و آنکه
حضرت بهاء الدین قدس سره فرموده اند که ما نهایت را در بدایت درج میکنیم

مراد همین است و آنکه فرموده اند ما واسطهٔ وصول بیش نیستیم از ما منقطع می باید شد
و بمقصود باید پیوست همین وصل است و فرمودند اگر این نسبت را نزد شما قدری بودی
بایستی سنگها را بر سر خود بر داشتی و میفرمودند هرگاه شما در صحبت من واصل شدید مرا از میان
و حق را سبحانه از آن چه و فرموده بسیار است که ما در فهم خلق اصم و خلق بواسطهٔ ما در شادی
اگرچه این شرک است که کسی خود را چنین کلان سازد اگر وی خراب شود عالم خراب شود
لیکن ما چه کنیم کُلَّ یَوْمٍ هُوَ فِی شَأْنٍ ما را بی ما چنین کلان ساخته اند و میفرمودند که اگر
ذکر به وجهی ملکه شود که دل همیشه حاضر بود و ذاکر درین حضور ملتذ باشد از ابرار است
وی را حاضر مع الله میتوان گفت اما واصل مع الله نمیتوان گفت واصل آنست
که استناد حضور از وی منتفی گردد و حاضر حق را سبحانه داند بذات خود و میفرمودند نهایتی
که اولیا بآن میرسند آنست که مشاهده از ایشان غائب نشود یا آنکه مشاهده از ایشان
غائب شود از غایت استغراق در شاهد حقیقی و میفرمودند که تجلی کشف است و ظهور را بمعنی
بر دو گونه تواند بود یکی کشف عیانی و آن مشاهدهٔ مقصود است بچشم سر از دار التجزی
دوم آنکه بتوسط کثرت احضار یا غلبهٔ محبت آنچه غائب است کالمحسوس شود زیرا که از خواص
محبت است که غائب را کالمحسوس گرداند این است نهایت اقدام ارباب کمال در دنیا
میفرمودند که آیا نهایت این کار حضور و مشاهده است یا فنا و نیستی آنچه فهم میشود
از کلام بعضی اکابر این است که نهایت حضور و مشاهده باشد لیکن در واقع نهایت
فنا و نیستی میباید زیرا که گرفتار حضور و مشاهده نیز گرفتار غیر است و میفرمودند که
شهود را دو معنی است یکی شهود ذات مقدس تعالی از ظهور در لباس مظاهر و
شهود دیگر آنست که آن ذات مقدس را از پردهٔ مظاهر مشاهده کنند بی وصف

با همگی بالکل به نعت یکی و یگانگی و این شهود را صوفیه شهود احدیت در کثرت می نامند
و حضرت رسول صلی الله علیه وسلم بعد از بعثت درین شهود بوده اند و میفرمودند عجب دارم
از کسی که گفته است مصرع منگر که میگوید بنگر که چه میگوید بایستی که چنین گفتی منگر که چه میگوید
بنگر که که میگوید یعنی قائل و متکلم از پرده مظاهر حق است سبحانه و میفرمودند که
حق سبحانه عنایت فرموده چیزی چند از صفات به بنده نسبت کرده و او را بآن منسوب
ساخته و وعده و وعید را بر آن متفرع گردانیده و کمال بنده جز آن نیست که غایت
سعی بجا آورده و همگی و تمامی خود را در سلوک طریقه مستقیمه صرف کرده خود را بجایی
رساند که داند که آنچه او را حق سبحانه بآن منسوب ساخته از آن او نیست درویشی
همین است لیکن مردم آنرا دور و دراز گردانیده اند روزی یکی از اعزه در مجلس
حضرت ایشان پرسید که اکابر صوفیه گفته اند که وجودی غیر وجود حق و هستی مطلق نیست
و ظاهر از پرده مظاهر یکیست بنابرین تحقیق مخالفت و منازعت اهل اسلام با اهل کفر
از برای چیست حضرت ایشان باین دو بیت مثنوی جواب آن عزیز گفتند ؎
چونکه بیرنگی اسیر رنگ شد ٭ موسیی با موسیی در جنگ شد ٭ چون به بیرنگی رسی کان
داشتی ٭ موسی و فرعون دارند آشتی ٭ و میفرمودند که واقفان سر قدر بسر تحقیق
یعنی بعد از علم باین معنی که مجموع معدوم اند و ظاهر بصور مجموع اوست بیاسوده اند
همچون آبیکه در انهار و جداول است بعد از آنکه دانست که از انبساطات بحر محیط است
ادراک ذوقی و ذوقی برسیدن باصل خود که محیط است حاصل شده در راحت افتاد بیت
چون بدانستی که ظل کیستی ٭ فارغی گر مردی و گر زیستی ٭ پوشیده نماند که غیر ازین
کلمات قدسیه و انفاس نفیسه که مذکور شد بسی حقائق و معارف بلند و دقائق و

ولطائف از همین است که از حضرت ایشان در خلال احوال استماع افتاد و بواسطه فتور قوت
حافظه وظهور امور مانعه ضبط عبارات و استعارات آنحضرت دست نداد اما بعضی ابیات
و اشعار که در اثنای معارف و لطائف اشعار بر زبان ایشان گذشته بر لوح ضمیر
مرتسم و در آئینه خاطر منتقش گشته و آن این است وقتیکه خواجه محمد یحیی را بعلو همت
امر میفرمودند این مصرعه خواندند ع چون پلنگان سوی بالا خیز کن. و وقتیکه بیان ترک
هستی و خود پرستی میفرمودند خواندند ع یک قدم بر فرق خود نه وان دگر در کوی دوست. و
وقتیکه بیان سر معیت و از ذکر جهر منع میفرمودند خواندند ع نعره کمتر زن که نزدیک است
یار. و وقتیکه بیان تفاوت قابلیات میفرمودند خواندند ع بقدر روزنه افتد شعاع
نور قمر. و در بیان آنمعنی که عشق و محبت موجب ظهور حقائق و معارف است این بیت
خواندند بیت گر عشق نبودی و غم عشق نبودی. چندین سخن خوب که گفتی و شنیدی. و
در بیان آنمعنی که آگاهی و دوام بترک مالوفات و مانوسات باز بسته است میفرمودند که
در یکی از رسائل شیخ خاوند طهور است این بیت بیت ما را خواهی همین حدیث
ما کن. خو با ما کن غیر ما خو وا کن. و وقتیکه بطریق توجه بوجه خاص اشارت میکردند
این بیت خواندند بیت آن دار و آن نگار که آن نیست هر چه هست. و آنرا طلب کنید
حریفان که آن کجاست. و در بیان آنمعنی که بعد صوری اهل رابطه را مانع قرب معنوی
نیست میخواندند بیت گمان مبر که برفتم و مهرت از دل رفت. بهیچ کار ما پی غریب است که
همچنان باقیست. و در بیان عنقای ذاتی حق و عجز خلق از ادراک حقیقت او میخواندند بیت
دلال عشقش بغیرت جانبازان دیده. نه دل نعره و فریاد که صد جان بجوی داده. و در بیان
آنمعنی که اهل ظاهر از حقیقت عشق بیخبر اند میخواندند بیت عشق را بوحنیفه درس نگفته است.

تنها نفسی را در روایت نیست ٭ در بیان ضعف ارادت طالبان میخوانند بیت
گر دار با پیاده رفتند و شه عشق شد خالی ٭ جهان پس شمس تبریزیست کو مردی چو مولانا
در بیان این معنی که بعضی کسان را بواسطه التفات این طایفه ذوقی حاصل شده بود و بواسطه
ترک ادبی آن ذوق نماند میفرمودند بیت هر چه بودی داد دست آمده بود ٭ چو نشنا
هیچ باختی کسی چه کند ٭ در ترغیب بصحبت و منع از عزلت میخوانند بیت شکر تنها نخورد
با کل هم آسیب شد ٭ که در ترکیب باشد نفع بسیار ٭ در بیان این معنی که صفات بشری و مقتضیات
طبعی ارباب کمال و اصحاب نفوس قدسیه را از شهود آنچه مقصود است مانع و مزاحم
نمیشود این قطعه خوانده‌اند قطعه موسی اندر وجهت آتش دید ٭ بیشتر شد آن درخت
از نار ٭ شهوت و حرص مرد صاحب دل ٭ این چنین دان و همچنین انگار ٭ در بیان شکایت
از قید بشریت میفرمودند که بر در شیخ ابوبکر قفال شاشی نوشته دیده‌ام بیت دانی
چه حکمت است که فرزند از پدر ٭ منت ندارد و هر کس رود ز نسب عطا ٭ یعنی در جهان
که محل حوادث است ٭ در محنت وجود تو آورده مرا ٭ وقتیکه بیان طریقه رابطه میکردند
این ابیات از مثنوی خوانده‌اند بیت آن یکی را روی او شد سوی دوست ٭ و آن یکی را
روی او خود روی اوست ٭ روی هر یک می‌نگر میدار پاس ٭ بو که گردی تو ز خدمت
روشناس ٭ در میان جان ایشان خانه گیر ٭ در فلک خانه کند بدر منیر ٭
در بیان این معنی که حکم غالب دارد میخوانند بیت ای برادر تو همین اندیشه ٭ مابقی
تو استخوان و ریشه ٭ گر گل است اندیشه تو گلشنی ٭ ور بود خاری تو هیمه گلخنی ٭ در تنبیه
بر حدت نظر و کمال فراست میفرمودند بیت آدمی دیده است باقی پوست است ٭
دید آن باشد که دید دوست است ٭ وقتیکه بیان صحبت میکردند خوانده‌اند بیت

همچو نابینا مبر هر سوی دست ۞ با تو در زیر گلیم است هر چه هست ۞ یار تو خرجین تست و
کیسه است ۞ در تو را عینی مجو خیره ولیسه است ۞ ولیسه در آئین تو هم ذات تست ۞ دین
برو بیتها همه آفات تست ۞ و هم در بیان سر معیت و شیخ ذکر جهر میفرمودند بیت
کار نادان کوته اندیشست ۞ یاد گیر دکسی که در پیش است ۞ در بیان کسب و لوله شوق
و اضطراب میخواندند بیت آب کم جو تشنگی آور بدست ۞ تا بجوشد آب از بالا و پست ۞
هم درین معنی میخواندند بیت تشنه نخفته دیگر اند کسی ۞ تشنه کجا خواب گران از کجا ۞ چونکه
نخفتید بخواب آب دیده ۞ بالب جو یا که سبو یا سقا ۞ در بیان غلبات شوق و محبت
این طائفه میخواندند بیت از عطش که در قدح آبی خورند ۞ در درون آب حق را
ناظرند ۞ بعد از بیان این معنی که یک حقیقت است ظاهر در لباس مظاهر این ابیات
خواندند بیت گر گشتایم سجت این راه این بسازیم تا سوال و تا جواب آید دراز ۞ ذوق
نکته عشق از من بیرون رود ۞ نقش خدمت نقش دیگر میشود ۞ پس کنم خود زیرکان را
این بس است ۞ بانگ دو کردم اگر در ده کس است ۞ و میفرمودند که همت عبارت از
جمع خاطر است برامر واحد بوجهیکه برخلاف آن بر خاطر نگذرد و از چنین همت مراد متخلف
نیست اصحاب تجرید باید که گاه گاه امتحان همت کنند و معلوم نمایند که ایشان از مناسبت
بحضرات اسمائیه بچه مرتبه رسیده است و همت ایشانرا چگونه تاثیر است و میفرمودند
که اکابر گفته اند همچنانکه معارضه با قرآن ممکن نیست همت عارف خلاق است مراد
از وی متخلف نیست هر که با چنین همتی معارضه کند البته مغلوب شود تا گفته اند اگر
کافری همیشه خاطر خود برامری دارد و همت بر چیزی گمارد البته میسر گردد و ایمان
و عمل صالح دران شرط نیست همچنانکه قوت صافیه را تاثیر است نفوس شریره را

نیز تاثیر است و میفرمودند که صرف خاطر در رفع موانع و دفع اعدای دین عیب
نمیباشد همه انبیا علیهم السلام با وجود استغراق در بحر توحید همت مصروف این معنی
داشته اند و میفرمودند که میرزا بابر که میگفت عارف را همت نیست معنی این نفهمیده
بوده است عارف لعنایتی مشرف شده است که وی و جمله اوصاف وی بعدم
آبادی رفته است که از و نه نام مانده است و نه نشان هر چه از وی صادر میشود بوی
منسوب نیست آیه وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ و کریمه فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ
قَتَلَهُمْ مبنی ازین معنی است و اگر نه چنین بودی نسبت با انبیا مشکل میشود که عالمی را به تسلیط
قوت قاهره بهم زدند مثل نوح و هود علیهما السلام که قوم خود را به آب و باد هلاک ساختند
و میفرمودند که آنچه حضرت شیخ محی الدین عربی در فتوحات فرموده اند که عارف را همت
نیست معنی وی آنست که ممکن نظر بحقیقت و ذات خود هیچ ندارد و آنچه از اوصاف
حال او را حاصل است مثل علم و قوت و ارادت همه عاریت است و حق راست سبحانه
پس عارف حد خود دانسته در مقام فقر حقیقی که نیستی محض میباشد چنانچه مقتضای
ذات اوست و با اوصاف عاریتی ظاهر نمیشود ولکن جمعیکه از هواجس و وساوس
نفسانی و شیطانی بسبب کمال عنایت و محض موهبت آلهی باز رسته اند باید که باطن
خود را تابع ارادت و مشیت حق سبحانه گردانند یعنی در صورتیکه این طائفه ملهم
شوند به تسلط همت براندفاع و هلاک ظالمین و تخلیص مسلمین از اشرار باید که
همت مصروف دارند و خاطر تمام به رفع و دفع اعدا گمارند. عبیدالله بلیانی[۲]
رحمة الله علیه درویشی نه نماز و روزه است نه احیای شب اینهمه اسباب
بندگی است درویشی نرنجیدن است اگر این حاصل کنی واصل گردی و گفت

[۲] بلیان — نام قریه‌ای از ولایت کازرون ۱۲ ب

خدای دان باشید اگر خدای دان نه اید خوددان نیز مباشید از برای آنکه چون
خوددان نباشید خدای دان باشید پس گفت ازین بهتر بگوییم که خدای باشید
واگر خدای نباشید خود مباشید که اگر خود نباشید خدای باشید چنانچه از اشعار
اوست بیت ما جمله خدای پاک پاکیم ما نی ز آتش و باد و آب و خاکیم ما از هستی
و نیستی همیشه ما عریان شده ایم و جامه چاکیم ما و نیز از وی است بیت حقیقت
غیر خدا دیدن روا نیست ما که بینیک در دو عالم جز خدا نیست ما نمیگوییم که عالم جمله
او شده ما که این نسبت بود کردن روا نیست ما نه او عالم شد و نی عالم او شد ما
ما همه او را چنین دیدن خطا نیست ما ه تا حق بدو چشم سر نه بینیم هر دم ما از پا
طلب کی نشینیم هر دم ما گویند خدا بچشم سر نتوان دید ما آن ایشانند من چنینیم هر دم
ابوعبدالله ازوغندی رحمة الله علیه گفت خوشحال کسیکه ویرا وسیله
نباشد بجناب حق تعالی جز حق و گفت ترک دنیا از جهته دنیا و قبول خلق از حیله دنیاست
و گفت الله تعالی بنده خود را از معرفت خود چیزی بدهد و بآن مقدار که وی را
بمعرفت داده بود بلا برو گمارد تا بقوت آن معرفت آن بلا بر میدارد و گفت که دور
باش از تمیز در خدمت زیرا که کسانیکه ایشان را در خدمت ممتاز گردانید ظاهر نمانده اند
پس همه را خدمت کن تا مراد حاصل شود و مقصود فوت نشود رکن الدین
علاء الدوله سمنانی قدس الله سره العزیز درویشی از وی سوال کرد که
چون این بدن را در خاک ادراک نیست و بدن کثیف یا روح از وی مفارق
شده و در عالم ارواح حجاب نیست چه احتیاج است بسر خاک رفتن فرمودند که فائده
بسیار دارد یکی آنکه چون بزیارت کسی میرود چندانکه میرود توجه او زیاده میشود

وچون بسر خاک رسد و حس نشاید که کنار خاک او در حس او نیز مشغول او شود و بکلی
متوجه گردد و فایده بیشتر باشد و دیگر آنکه هر چند ارواح را حجاب نیست و همه جهان
او را یکی است اما در بدنی که هفتاد سال با او صحبت داشته باشد و بدن محشور او که
بعد از حشر ابدا لآباد خواهد بود آنجا باشد بآن موضع نظر او و تعلق او بیشتر بود که
بموضع دیگر این را بدلایل عقلی و نقلی ثابت کرد چنانچه در نفحات بتفصیل مذکور است
و فرمود که جمله انبیا برای آن آمده اند که تا چشم خلق را بگشایند بعیب خود و کمال
حق بعجز خود و قدرت حق و بظلم خود و بعدل حق و بجهل خود و بعلم حق و بذلت
خود و عزت حق و به بندگی خود و خداوندی حق و بفقر خود و غنای حق و بتقصیر خود
و بعطای حق و بفنای خود و بقای حق و هم برین قیاس شیخ نیز برای این آمده است
که چشم مریدان را بآن معنی بگشاید پس هر چند مرید در اثبات خود و کمال خود بیش کوشد
یا عمل کند تا کمال او ظاهر شود شیخ از وی بیشتر رنجد چه شیخ این همه رنج از برای آن
میکشد که تا چشم کمال بین نفس او را بدوزد و چشمیکه کمال حق بیند بگشاید و او هر لحظه
در کمال خود چشمی دیگر میگشاید پس در اضاعت رنج شیخ میکوشد درویش میباید که در
کمین نفس باشد تا هر چشمی که بکمال خود بگشاید حالی آنرا می بندد و اگر نه چنین کند تا او را
خبر شود نفس او هر سر موی چشمی بدیدن کمال خود بگشاید و از دیدن کمال حق کور گرداند
که خاصیت نفس اینست و گفت که این مردمان عجب اعتقاد ها دارند که میگویند که درویش
باید که گدا و محتاج باشد نمیدانند که حق تعالی هرگز هیچ مرشد را محتاج نداشته است
سبحان چرا باید که بندگان خدا تعالی بخربنده ای محتاج باشند آخر این دنیا را بسبب ایشان
بپا میدارد بلکه مقصود از آفرینش ایشانند نه دیگر و گفت که حق تعالی این زمین

و مزارع را بحکمت آفریده و میخواهد که معمور باشد و فایده بخلق رسد و اگر خلق بدانند که
از عمارت دنیا که برای فایده و دخل کنند نه بوجه اسراف چه ثواب است هرگز ترک
عمارت نکنند و اگر بدانند که از ترک عمارت و گذاشتن زمین را معطل چه گناه حاصل میشود
هرگز نگذارند که اسباب او خراب شود هر کسی که زمین دارد از ان هر سال هزار من غلّه
حاصل میتواند کرد و اگر بتقصیر و اهمال نُه صد من حاصل کند و بسبب آن صد من از خلق
دور افتد بعد از ان از وی باز خواست خواهند کرد و اگر کسی را حالی هست که بزمین
و عمارت نمی پردازد خوش وقت او بود و اگر از کاهلی ترک زمین کند و آنرا ترک و زهد
نام کند جز متابعت شیطان چیزی دیگر نیست و هیچکس کمتر از آدمی بیکار نیست اخرویاً
و دنیویاً و گفت که ممکن نیست که کسی بمرتبه ولایت رسد الّا که حق تعالی پرده بر سر او
بپوشد و او را از چشم خلق پنهان دارد که معنی اولیائی تحت قبائی این است و این
قباب صفات بشریت است نه پرده ایست از کرباس و غیره و صفات آنست که درو
عیبی ظاهر کند یا هنری را انزو در چشم مردم بسبب فرا نماید معنی لایعرفهم غیری آنست
که تا نور ارادت باطن کسی امنوز نکند آن ولی را نشناسد پس آن نور او را شناخته باشد
نه آنکس و هم گفت درویشانیکه بکار مشغول اند میباید که بطال را در میان ایشان راه
نباشد که یک بیکار صد مرد در کار را از کار باز دارد و فرمود که میباید که درویشان جهد
نمایند تا در وقت لقمه خوردن نیک حاضر باشند که تخم اعمال در زمین قالب انسانی لقمه
است چون بغفلت تخم اندازد ممکن نیست که هرگز جمعیت خاطر حاصل شود و اگر چه لقمه
حلال باشد و فرمود که انبیاء علیهم السلام از انشای گناه عامداً معصوم‌اند و اولیای
از خوردو انست گناه محفوظ اند و یک این بیچاره هیچ گناه بتر از ان نیست که بنده خود را

مجرم و مقصر نداند مولانا جلال الدین رومی قدس سره گفت با او بپای
حق هم زانو بزانو باید نشست که آنرا اثرهای هست عظیم و گفت مرغیکه از زمین بالا
پرد اگرچه بآسمان نرسد اما این قدر باشد که از دام دورتر باشد و برهد همچنین اگر کسی
درویش شود بکمال درویشی نرسد اما این قدر باشد که از زمرهٔ خلق و اهل بازار ممتاز
باشد و از زحمتهای دنیا برهد و سبکبار گردد که نَجَی الْمُخِفُّونَ وَهَلَکَ الْمُثْقِلُونَ یکی از
ابنای دنیا نسبت نرسیدن خود بخدمت وی عذر میکرد فرمود که حاجت باعتذار
نیست آن قدر که دیگران از آمدن تو منت میدارند ما از نیامدن تو منت داریم
یکی از اصحاب را غمناک دید فرمود همه دلتنگی از دل نهادگی برین عالم است هر دمیکه آزاد باشی
ازین جهان خود را غریب دانی و در هر رنگ که بنگری و هر مزه که بچشی دانی که بآن
نمانی و جای دیگر روی پس هیچ دلتنگ نباشی روزی از بهاء الدین پسر خود
گفت اگر خواهی که دائما در بهشت برین باشی با همه کس دوست شو و کین کسی را
در دل مدار و این رباعی خواند بیت بیتی طلبی ز هیچ کس پیش مباش چون
مرهم و موم باش چون نیش مباش ٭ خواهی که ز هیچ کس بتو بد نرسد ٭ بدگوی و
بدآموز و بداندیش مباش ٭ و فرمود که آزاد مرد آنست که از رنجانیدن کسی نرنجد
و جوانمرد آنست که مستحق رنجانیدن را نرنجاند شخصی با ایشان خوش نبود و بر سخن ایشان
که من با هفتاد و سه مذهب یکی ام معترض شد و برای امتحان شخصی را بر در ایشان فرستاد
که دشنام ها داد ایشان بخندیدند و گفتند باین همه که تو میگوئی یکی ام آن کس خجل شد
و باز گشت و نقل است که از خادم همیشه پرسیدی که در خانه ما امروز چیزی هست اگر
خادم گفتی که هیچ نیست شاد شدی و شکرها کردی که الحمد لله امروز خانهٔ ما بخانهٔ

پیغمبر صلی الله علیه وسلم میماند و اگر خادم گفتی مالابد مطبخ مهیاست منفعل گشتی گفتی
ازین خانه بوی فرعون می آید روزی در مجلس وی حکایت اوحدالدین کرمانی
کردند که شاهد باز و پاکباز بود گفت کاشکی کردی و گذشتی فرمود شخصی بخلوت
درویشی آمد پرسید که چرا پنهان نشسته گفت این دم تنها شده‌ام که تو آمدی و مرا
از حق مانع شدی روزی پرسیدند درویش گناه کند گفت اگر طعام بی اشتها خورد
که این درویش را گناهی ست عظیم و گفت صحبت عزیزست مصاحبت مکنید
غیر ابنای جنس را و گفت که درین معنی حضرت خداوندم شمس الدین تبریزی فرموده است
که علامت مرید قبول یافته آنست که اصلا با مردم بیگانه صحبت نتواند داشتن
و اگر اتفاق شود چنان نشیند که منافق در مسجد و کودک در مکتب و اسیر در زندان
و در مرض اخیر با یاران گفت که از رفتن من غمناک مشوید که نور منصور بعد از صد
و پنجاه سال بروح شیخ فریدالدین عطار تجلی کرد و مرشد او شد در هر حالتی که باشید با
ما باشید و مرا یاد کنید تا من شما را ممد باشم در لباسی که باشم و نیز فرمود که در
عالم ما را دو تعلق هست یکی ببدن و یکی بشما چون بعنایت حق سبحانه فرد و مجرد گردم آن
تعلق نیز از آن شما خواهد شد شیخ صدرالدین برای عیادت آمد و شفاک الله گفت
فرمود که شفاک الله شما را باشد که در میان عاشق و معشوق پیراهنی از شعر بیش نماند
نمیخواهید که نور بنور پیوندد و این غزل خواند ؎ چه دانی تو که در باطن چه شاهی
همنشین دارم ؎ و یاران را وصیت کرد بدین عبارت اُوصِیکُم بِتَقوَی اللهِ فِی السِّرِّ وَالعَلَانِیَةِ
وَبِقِلَّةِ الطَّعَامِ وَقِلَّةِ الکَلَامِ وَهِجرَانِ المَعَاصِی وَالآثَامِ وَمُوَاظَبَةِ القِیَامِ وَدَوَامِ الصِّیَامِ
وَتَرکِ الشَّهَوَاتِ عَلَی الدَّوَامِ وَاحتِمَالِ الجَفَا مِن جَمِیعِ الأَنَامِ وَتَرکِ مُجَالَسَةِ السُّفَهَاءِ

وَالْتِزَامِ مُصَاحَبَةِ الصَّالِحِينَ وَالْأَبْرَارِ فَإِنَّ خَيْرَ النَّاسِ مَنْ يَنْفَعُ النَّاسَ وَخَيْرُ الْكَلَامِ
مَا قَلَّ وَدَلَّ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ وَحْدَهُ مولانا شمس تبریز قدس سره گویند که در بغداد
شیخ اوحد الدین کرمانی را دریافت پرسید که درچه کاری گفت ماه را در طشت آب
می بینم مولانا فرمود اگر بر گردن دمل نداری چرا بر آسمانش نمی بینی و فرمود که
یکی گفت که در مقابله نام حق نباید گرفت و قرآن نباید خواند مگر آهسته گفتم آنرا چه کنم
که او را از خود جدا نمیتوانم کرد شاه از اسپ فرو نمی آید اسپ بیچاره چه کند
مولانا سلطان الدین رحمة الله علیه میفرمود که حاصل این کار و بار ذوق
یافت و الم نایافت است باید که طالبان هرچه یابند از واردات و مواجید ذوقین
نشوند و باز از آن ذوق تهی گشته برای آنچه که نیافته اند و باقیمانده متالم نشوند چه
مقصود بی نهایت است آنچه از وی دریابند با آنچه از وی در نیافته اند حکم نیم قطره دارد
به نسبت دریای محیط الشان اگر بآنچه دریابند سر فرود آرند و بآن آرام گیرند در ذوق
آن از عالم بیرون روند تا ابد در آن محبوس باشند و از دیگر اذواق و مواجید بی نهایت
محروم مانند و اگر بعکس ابدی درین یافت و نایافت سیر کنند هنوز هیچ کار نکرده باشند
و هیچ راه نرفته و روزی در معنی آیه سوره اخلاص میگفتند اول موجودی که بایجاد
حق سبحانه بی واسطه شیء دیگر بوجود آمد صادر اول بود و چون از مبدء فیاض اظهار
صادر اول مشابه بود بزادن نمود لاجرم حق سبحانه درین سورت بآیة کریمه لَمْ يَلِدْ نفی آن
مشابهت فرمود و چون حق سبحانه بعد از ایجاد موجودات و اظهار تعینات در مظاهر الهی
و کونی بحسب ذات و صفات و اسماء و افعال ظهور فرمود اینچنین ظهوری از مظاهر مشابه
بود بزاده شدن لاجرم حق سبحانه درین سوره بآیة کریمه لَمْ يُولَدْ نفی آن مشابهت فرمود

چون بعد از اشیا و موجودات نوع انسان را بحکم خَلَقَ اللّٰهُ آدَمَ عَلٰی صُوْرَةِ الرَّحْمٰنِ نسخهٔ جامعه و مظاهر جمیع اشیاء گردانید و پیرایهٔ ذات و صفات و افعال بی نهایت خود ساخت از حسب جامعیت وی را مشابهتی بود به آن ذات یگانه مقدس که آیهٔ قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ اَللّٰهُ الصَّمَدُ صفت اوست پیدا شد که دران وهم کفو بود لاجرم حق سبحانه به آیهٔ وَلَمْ یَکُنْ لَّهٗ کُفُوًا اَحَدٌ نفی آن مشابهت و مماثلت فرمود خواجه شمس الدین محمد کوسوی رحمة الله علیه در معنی اَحْسِنْ کَمَا اَحْسَنَ اللّٰهُ اِلَیْکَ فرمود نکوئی کن همچنان که نکوئی کرده است خدای بتو نکوئی خدای به بنده آن بود که در ازل خدای تعالی ظاهر بود و بنده پنهان پس نسبت به بنده آن نکوئی کرد که بنده را ظاهر گردانید و خود پنهان شد پس تعلیم میدهد بنده را و امر میکند که نکوئی کن همچنانکه خدای تعالی نکوئی کرده است یعنی تو نیز خود را بنفی وجود پنهان کن تا خدای تعالی ظاهر گردد ؏؏

تمت

خاتمة الطبع

منت خدای بزرگ را که بانجام رسانید این نسخه را در طبع و امید است که صوفیان صافی طبع را از ان برخوردار کنند گو سهل نماید که گفتنی چند از پیشین بزرگان درین نسخه فراهم آورده اند اما بزرگ داشتن باید که هر گفت ازان داروی مجرب است مر علیلان باطن را چه گویند کاملین طبیبان روحانی اند در صحت این همت را نیکو گماشتم تا نسخه که جمع آمدند همه را در آن بکار بردم تا آنهم انگه بهم که پر صحیح است و دعا کنم که برکات این مقالات در نظر کنندگان نیکو اثرها بخشد و جزاء چنین خیر جاری آنهارا که سعی دکار باین دارند بدهد آمین ؏